

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MÜTAREKE DÖNEMİ VE BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ

TAYLAN SORGUN

Mustafa Kemal Paşa'nın 30 Ekim 1918 Mondros teslimiyeti anlaşmasından
Samsun'a hareketine kadar İstanbul'daki faaliyetlerini ve
teşkilatlanmasını anlatan ve ilk defa gün yüzüne çıkaran tek kaynak belgesel...

MÜTAREKE DÖNEMİ VE BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ

TAYLAN SORGUN

Kaynak Yayınları No: 902

Yayıncı Sertifika No: 14071

ISBN: 978-605-182-075-0

1. Basım: Ekim 2017

Genel Yayın Yönetmeni

Erdem Ergen

Kapak Fotoğraf

Bekirağa Bölüğü Hapishanesindekiler

Editör

Emre Şekercan

Redaktör

Sinem Şentürk

Sayfa Tasarım

Fatma Özbek

Kapak Tasarım

Çağlar Yalçın - Tuğba Şimşek

Baskı ve Cilt

Yazmat Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Davutpaşa Kışla Cad. Kale İş Merkezi No: 141/37-38-39-40-41-42-43-44/

Zeytinburnu / İSTANBUL

Tel : 0212 483 22 77

Sertifika No: 26412

© Bu kitabın yayın hakları Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'nindir. Eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE
SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ

Meşrutiyet Cad. 6/3 Beyoğlu 34435 İstanbul

www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com

Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

TAYLAN SORGUN, 1957'de idare meclisi başkanlığını ve başyazarlığını "gazeteci" Ahmet Emin Yalman'ın yaptığı, zamanın önde gelen gazetelerinden *Vatan* gazetesinde "gazetecilik mesleğine" başladı. *Vatan* gazetesinde önemli sahalarda muhabirlik yapan Sorgun, "siyasi dalda kariyer" yaptı. İktisadi sahalarda da görevler aldı. 27 Mayıs hareketini *Vatan* gazetesinde takip etti. Ahmet Emin Yalman'ın verdiği görevle "Yassıada tarihi duruşmalarını" ilk günden son güne kadar izledi ve her duruşmayı tam sayfa olarak yazdı. Sorgun, *Vatan* gazetesi döneminde zamanın iki ünlü siyasi dergisinden olan ve Orhan Birgit'in de başında bulunduğu *Kim* dergisi haber kurulunda da görevler üstlendi. Daha sonra Ahmet Emin Yalman'ın başını çektiği *Hür Vatan* gazetesi hareketine katıldı. 1964'te "gazeteci" Bedii Faik'in sahibi olduğu ve başyazarlığını Falih Rıfkı Atay'ın yaptığı zamanın önde gelen gazetelerinden *Dünya* gazetesinde haber müdürlüğü görevini Bedii Faik'in teklifiyle üstlendi. *Vatan* gazetesi döneminde Yalman'ın "ileride iyi bir yazar olabilmek için yakın tarihi de iyi incelemelisin" öğüdünü ve *Dünya* gazetesi döneminde Falih Rıfkı Atay'ın aynı öğüdünü vermesiyle 1908'den 1938'e kadar olan dönemi araştırmaya başladı. Mustafa Kemal Atatürk'ün birinci ve ikinci kadrolarının 1964'te hayatta olanlarının çoğu ve İttihat ve Terakki'nin hayatta olanlarıyla iki yıl süreyle görüşmeler yaparak bunları belgeleriyle kayda geçirdi. 1980'de muhabirlikten gelerek gazetesini kuran gazeteci Kemal Ilıcak'ın *Tercüman* gazetesinde, gazetenin genel yayın müdürlüğünü yapan Güneri Cıvaoğlu'yla birlikte çalıştı. Bu gazetede her hafta çift sayfa "siyasi, iktisadi" açık oturumlar yaptı. Anayasa açık oturumları geniş yankılar uyandırdı. Aynı zamanda *Tercüman* gazetesinin yan yayını olan ve etkin bir konumu bulunan *Yankı* dergisinde genel yayın yönetmenliği yaptı. Bir ara Güneri Cıvaoğlu'yla birlikte *Güneş* gazetesi hareketine katıldı, ardından *Tercüman* gazetesine dönerek görevine devam etti. *Ortadoğu* gazetesinde iki dönem "genel yayın yönetmenliği ve yazarlık" görevlerini üstlendi. Daha sonra bağımsız bir gazete hazırlığı yaptı. Ardından *Yurt* gazetesinde yazarlık görevinde bulundu. *Bağımsız* dergisinde yazılar yazdı. Geçtiğimiz yakın dönemde *Aydınlık* gazetesinde günlük yazılar yazarken "tarihi süreç sayfalarını" yayımladı. Sorgun, halen gazetecilik mesleğini sürdürmektedir. Sorgun'un "tek kaynak" niteliğini taşıyan tarih belgeselleri şunlardır: *İmparatorluktan Cumhuriyet Üç Dönemin Galerisi* (Fahrettin Altay Paşa Belgeseli), *Devlet Kavgası/İttihat ve Terakki'nin Bilinmeyen Yönleri, Mütareke Dönemi ve Bekiraga Bölüğü* ve *Eşir Şehrin Fedaileri*.

Kut'ül Amare Kahramanı Halil Paşa Bitmeyen Savaş (Kaynak Yayınları, 2016) adlı kitabı yayımlanmıştır.

MÜTAREKE DÖNEMİ VE BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ

TAYLAN SORGUN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 17

- İlk Adımlar / 18 • Mefkure ve Vatan / 19 • İnanmış Nesil / 19
- Teslimiyet ve Mondoros / 20 • Onlar Bana Anlatırlarken / 20
 - Müstemleke Olmak / 21 • Emperyalizm / 21
 - Bir Doğuş Zamanı / 21 • Son Hesaplaşma / 22

MONDROS MÜTAREKESİ TESLİMİYETİ / 23

- Tarihin İki Sırrı / 24 • Karar Gecesi / 24
- Bir İmparatorluğun Sonunda / 25 • Talat Paşa Sirkeci Garı'nda / 25
 - Vedalaşma Zamanı / 26 • O Toplantı / 26
 - Selanik Sonrası / 27 • "Tarih ve Biz " / 28
- Rauf Bey, Tarihin Büyük Tesadüfü Kader ya da Paylaşım / 28
- Kadere Doğru / 28 • Esir İngiliz General / 29 • Reval Mülakatı / 29
 - Teslimiyet Zamanı / 30 • Esir General Aracı / 30
 - Esir Generalin Aracılığının Getirdiği Mütareke ve Teslimiyet Metni / 30 • Galtrop ve Rauf Bey / 31
 - Ermenistan, Kürdistan, Pontus / 33
- 30-31 Ekim 1918 Bir Neslin Dramı ve Yaşanacaklar / 33
 - Şafakla Birlikte / 34
- Mütareke Günü Gecesi Talat Paşa'nın Evinde / 34
 - Yeni İşbirlikçiler / 34 • Gurur / 35
- "Vuruşmaya Mecburdur" / 35 • Öfkeli Savaş Subayları / 36
- İzzet Paşa'nın Duruşu / 36 • "Kara Kemal Bey Vuruşur" / 37
 - "Tevkifatlar Olacaktır" / 37
- 31 Ekim 1918, İstanbul'da Hüzün ve Öfke / 38
- İhanetler ve Onlar / 38 • Türk İnsanı ve Öfke / 39
- Tünelde Patlayan Tokat / 39 • Emperyalizmin Bayrakları / 40
 - Savaştaki Gibi / 41 • "Yakup Cemil Olmalıydı Şimdi" / 41
 - Haydarpaşa Gar Lokantası, Kadıköy Kordonboyu / 42
 - Martılar Bile Susmuşlardı / 42 • Namussuz Hava / 43
- Yürekteki Yangın / 44 • İngilizler ve Arapların Mağlubiyeti / 44
 - 31 Ekim 1918, Güney Cephesi'nde Bir Buluşma / 45
- Ali Fuat Paşa'nın Gözyaşları / 46 • Tarihi Buluşma / 46
 - Komutayı Devraldı / 47 • 31 Ekim Gecesi / 47
 - "Kuvvetli El: Mustafa Kemal Paşa'dır" / 48
 - Teşkilat Kurmak / 48 • "Enver'in Yerine" / 49
- Yeni Kader: Mustafa Kemal Paşa / 51 • Taraflar / 52

3 KASIM 1918, ADANA

MUSTAFA KEMAL PAŞA VE BİR TARİHİN BAŞLAMASI / 53

- Ateş Emri / 54
- 3 Kasım 1918, "İtilaf Devletleri'ne Yetki Veriyorsunuz" / 55
- 'Hak Kime Ait'? / 56 • Kuvvetli Birlik Kurulmalı / 57

- "Silahlar Nakledildi Paşam" / 57 • "İşgal Ettirecekler" / 57
 - "O Yetkiyi Tanımam" / 58 • "İhtilalci Karakter" / 58
 - 1-2 Kasım 1918, Payitaht ve İttihatçılar da Ağlarlar / 59
 - "Reval'e İsyan Ettik" / 59 • Saatini Satıp Kira Ödedi / 60
- Cemal Paşa Borç Arıyor / 61 • Enver Paşa Borç Aramakta / 61
 - Rıhtımdaki Veda / 62 • Tarihin Yolcuları / 63
 - Sevinenler... / 64 • Sokaklar / 65
 - 3-4 Kasım 1918, Adana ve Mustafa Kemal Paşa / 65
- Payitahtın İşgaline "Evet" Diyen Şifre / 65 • Öfke Bulutu / 66
 - 4 Kasım 1918, Doğru Çıkan Görüş / 67
 - Ali Fuat Paşa'nın Öfkesi / 67 • Felaket Haberi / 68
- 5 Kasım 1918, Mustafa Kemal Paşa-Ali Fuat Paşa Buluşması / 68
 - "Çöllerdeki Ordularımız" / 69
 - 5 Kasım 1918, Mustafa Kemal Paşa, "İngiliz İhtiraslarının Sonu Yoktur" / 69
- Akıllarına Şaşarım / 71 • 5 Kasım Günü İstanbul, "Küçük Efendi" / 71
 - Kara Kemal "Vazife Veriyor" / 72 • Dr. Fahriye'ye Görev / 73
 - Cevabını Bekleyen Şifre ve Ateş Çemberleri Komutanları / 74
 - Trablusgarp-Balkanlar / 75 • "Teslim Olmak mı? Asla" / 76
 - Mustafa Kemal Paşa, "Payitaht İngiliz Centilmenliğine Sığmıyor, Gaflet..." / 77
 - İşgale Bahane Göstermek / 78 Payitahtın Gafleti / 78
 - "Türk Halkı Misafir mi Olacak?" / 79
- Mustafa Kemal Paşa, Adana, İttihat ve Terakki, İstanbul / 80
 - Fesih Kararı ve Mahmut Celal Bey (Bayar) / 80
- Payitahta Cevap: "Benim Karakterime Yaptıklarınız Uymuyor." / 81
 - İhtilalci Karakter / 81 • İngilizler / 84 • "İşte Uçurum" / 84
 - "İngilizlere Ateş Açılır" / 86 • Damat Ferit ve Elleri / 87
 - Saray'ın Kabulü / 88 • Eski Zabitan / 88
- Sarayın Şark Kurnazlığı / 88 • "İskenderun'u Teslim Edin" / 89
 - "İstediklerini Yaparlar" / 89 • Zelil Yollar / 90
- Mustafa Kemal Paşa: "Bütün Anadolu İşgal Edilir, Hükümetleri de İngiltere Tayin Eder..." / 90 • Saray'a Son Sözler / 91
- Nefsimi Alıkoyamam / 91 • Konya ve İzmir'de İşgal Edilir / 93
 - Vatan'ın Akıbeti / 94 • İtilaf Fırkası İşbirlikçileri / 94
- Mustafa Kemal Paşa'nın Acısı ve Bir Tarih Anı Şahitliği / 95
 - "Siyasi İktisadi Paylaşım" / 96
 - "Kendi Vatanımızda Sanki Yabancı Olmuştuk" / 96
 - 'Mazlum Milletimiz' / 97 • "Tarihle Hesaplaşmak" / 97
- Cephede Yendiklerimiz / 97 • Ali Fuat Paşa'ya Diyordu / 98
 - Kapitülasyon / 99
 - Kapitülasyon, Lime Lime Olmuş Devlet / 99
- Emperyalizmin Hareketi / 99 • Kapitülasyonlar ve ABD / 100
 - Kapitülasyon Paylaşımı / 100
 - Mahalli Parlamento ve Yabancı Komiserler / 100
- Yüksek Komiserler / 101 • Şeklen Mevcut Devlet / 101
 - Borç Kışkacı / 101 • Bazı Gazeteler / 102
- Yabancıların Tütün İhtirası / 102 • Bir Tarikatçı / 102

- Tütün İmtiyazı / 103 • Kuzey Irak / 103 • Yeni Zümre / 104
 - Bir Banka Hadisesi Savaşı / 104 • İktisadi Nüfuz / 104
- Emperyalizmin Oyunu / 105 • İngiltere Hariciye Nazırı / 105
 - İttihat ve Terakki ve Milli Bankacılık Meselesi / 107
 - Merkez-i Umumi'de / 107 • Yabancıların İtirazları / 107
- İşbirlikçiler / 108 • İzzet Paşa Çekiliyor ve Sarayı Basmak Fikri / 108
 - Saray ve İtilaf Fırkası / 109
 - Mustafa Kemal Paşa'nın Ordusu Lağvediliyor / 110
 - Yenibahçeli Yüzbaşı Şükrü / 110 • Sapançalı Hakkı / 110
 - "Kemal Paşa Geliyor" / 111 • Harbiye Nezareti / 111
- Sarayın Sırtı / 112 • 6-8 Kasım 1918, İttihatçılar, Yeni Fırka ve Bir Divan-ı Örfi Hadisesi / 113 • Yeni Teşkilat / 114
 - Celal Bey-Süleyman Ferit Bey / 114
 - İttihad-ı Muhammediye ve Ötekiler / 114
 - Mahkeme Heyeti / 115 • Kaşlar Çatılmıştı / 115
- İttihat ve Terakki, İzmir, Doktor Nâzım / 116 • Tütüncü Dükkânı / 116
 - İzmirli Gençler / 117 • Bir Sömürge: İzmir ve Karşı Duranlar / 117
 - Süleyman Ferit / 117 • Siyasi Durum / 118 • Üç Genç / 118
 - Süleyman Ferit ve İktisadiyat / 119 • İmtiyazlar / 119
 - "Kılıcın Keskin Ağzı" / 119
 - Bir Buluşma, Polis Takibi ve Tayindeki Tertip / 120
- Geri Gidip Vuracağız / 121 • Polis Sordu: "Ne Yazıyorsun?" / 121
 - Propaganda imiş / 122 • Dr. Ekrem Bey / 123
 - "Turan'ı Aramak" / 124 • "Güzel Bir Rüyaıydı" / 125
 - Mustafa Kemal Paşa Adana'dan İstanbul'a Doğru / 126
 - Savaş Subayları / 126 • Anadolu'nun Önemi / 127
- Mandaterlikçiler / 128 • Tarihi Yaşamak gibi, Mustafa Kemal Paşa, Haydarpaşa Garı, 13 Kasım 1918 / 128
 - 12-13 Kasım 1918 Günü / 129 • Haydarpaşa Garı / 129
 - Bekleyiş / 130 • Kim Olacak? / 131
 - Mustafa Kemal Paşa'nın "Gar'daki Emiri" / 132
- Selama Duruş ve Emir / 132 • Payitaht'ın Üzerine Yürümek / 133
- O Mustafa Kemal Paşa'dır / 134 • Pera Palas'taki İlk Anlar / 134
 - Salondaki Bakışlar / 135 • Çürümüşlük ve İstanbul / 135
 - Savaş Zenginleri / 136
 - Mustafa Kemal Paşa ve İzzet Paşa Görüşmesi / 136
 - Durumu Anlamak / 137 • Acelecı ve Temkinli / 137
 - Pera Palas'ta Bir Komite Israrı / 138 • "Müstevliler" / 138
 - "Yarıp Çıkacağız" / 139 • Onların Hayatlarına Dair / 140
- Mütareke: "Teslimiyet" / 141 • "O Mustafa Kemal Paşa" / 141
 - İstanbul'da Başlayan Hesaplaşma ve İhanetler / 141
 - Şark Meselesi / 142 • Mütareke'nin Meşum Günleri / 142
 - Millici Yazarlar / 142 • Ruh Çöküntüsü / 143
 - Servet Peşindekiler / 143 • Günahkar Hayatlar / 144
- Herşey Yabancı Ellerde / 144 • Selanik-Şişli-Pera Palas / 144
 - Selanik Zamanları / 145 • Şişli'deki Evde / 145
 - Payitahtta Vaziyet: "Hangi Mandacılık Olsun?" / 146
 - Harbiye Nezareti'nde Durum / 147 • İngiliz Muhipleri / 147

- Takipteki Mustafa Kemal Paşa / 148 • Pontus Devleti - Paylaşım / 148
 - Anadolu Lime Lime / 149 • Gece Yarısı / 149
 - Mithat Şükrü Bey'e Suikast / 150
 - İstanbul ve: Parçalama Peşindekiler / 151
 - Mahalli Parlamentolardan Maksat / 151 • Kürt Teali / 152
 - Adem-i Merkeziyetçilik / 152 • Kürt Teali Cemiyeti ve Amerika / 152
 - 23 Kasım 1918, İstanbul'da Beyaz Atlı Fransız General / 153
 - "İstediklerini Yaparlar" / 153
 - Gizli Karargâh Toplantıları ve Emperyalizim / 154
 - Gizli Karargâhta Bir Gece / 154 • "Ahhh Kozan" / 155
 - "Ölesiye Vuruşmak" / 156
 - Mustafa Kemal Paşa, Miralay İsmet Bey, Bir Silah Oyunu, 1918 Kasım Sonu / 156
 - Geçmiş Beraberlikler / 156 • Albay İsmet / 157
 - Harbiye Nezareti Albay İsmet'le / 157 • Tedbir Almak / 158
 - Teşkilat-ı Mahsusacı / 158 • Büyük Oyun / 159
 - Harbiye Nezareti'nde Silah Oyunu / 160
 - Harbiye Nezareti ve Onlar / 160
 - Kaçırılan ve Saklanan Silahlar İçin Bahane: "Harpte Bitmiş" / 161
 - Emperyalistlerin Şaşkınlığı / 161

İTTİHAT VE TERAKKİ İÇİNDE GÖRÜŞMELER / 163

- Aralık 1918, Pera Palas, Talat Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa Meselesi / 163
- "Hiç Birine Benzemez" / 164 • Enver Paşa ve Şark Düşüncesi / 164
 - Mustafa Kemal Paşa'dan Beklenen / 165
 - Entelijans Servisleri / 165 • "Ne Güzel Adam" / 165
 - Kadınların Hayali / 166 • Enver Paşa / 166
 - Kara Kemal'le "Tevkifatlar Olacak" / 166
 - Kara Kemal: "Emrinizdeyiz" / 167 • Teşkilat-ı Mahsusa / 168
 - Harbiye Nezaretinde Umud: Mustafa Kemal Paşa / 168
 - Yakup Cemil ve "Bir Yemin" / 169 • İttihatçı Yemini Şekli / 169
 - İstanbul Bıçkınları / 170 • Teşkilata Katılma / 170
 - "Koy Elini Silaha" / 170 • Şark Vilayetlerinden Haber - Diyarbakır / 171
 - Mustafa Kemal Paşa ve Diyarbakır / 171
 - Şark ve Mustafa Kemal Paşa / 171 • "Şark'ta Kürdistan" / 172
 - Şark-Diyarbakır-Kapitülasyon ve Vaziyet / 173
 - Fırat Nehri'ni Parçalamak / 173 • İki Cemiyet ve Çatışma / 173
 - Cevat Dursunoğlu ve Cemiyet / 174
 - Kâzım Paşa: "Mustafa Kemal Paşa Ne Yapacak?" / 174
 - Bir Konuşma / 175 • Vahdettin'le Görüşme / 175
 - Vedalaşma / 176 • Mustafa Kemal Paşa-Ali Fuat Paşa Buluşması, 20 Aralık 1918, İstanbul-Ankara Sırrı / 176
 - Sokaklarda Öfke / 176
 - Ali Fuat Paşa: "Kuvvetli El Mustafa Kemal Paşadır" / 177
 - Rauf Bey'in İstifası / 178
 - Ali Fuat Paşa'ya: "Ordunu Ankara'ya Naklet" / 178

- Havva Sokak Karargâhı-Silah Nakli-Pera Palas / 179
- Teğmen Faruk ve Çatışma / 179 • Balolar da Renkli Hayatlar / 179
 - Bozkır Ankara'sı: "İhtilalin Kalbi Kararı" / 180
 - Rumelili Deli Ömer / 180 • Tatavlaya Baskın / 181
- Büyük Tevkifat ve Mustafa Kemal Paşa / 181 Tevkifat Başlıyor / 182
 - Nemrut Paşa Harp Divanı İşbaşındaydı / 182
 - İngilizler ve Yandaşları / 182 • Albay Ali'ye Vazife / 183
 - Yüzbaşı Şadi / 183 • Gel Bakalım Şadi! / 184
 - İttihatçı Lafi / 185 • 'Ulan Kerata' / 186
 - 'Fabrika-Eğitim-Türkçülük' / 186
 - Türkçülük Şuuru ve Enver Paşa / 187

BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ HAPİSHANESİ / 189

- Abdülhamid Zamanı / 189 • İşgalciler ve Yanlarındakiler / 190
- İlk Tevkif Edilenler Kimler? / 190 • Tevkiflerin Devamı / 190
 - Mustafa Kemal'den Bekirağa Bölüğü'ne Haber / 191
- Gayeler: "Padişah Düşüncesinin Karşısına Geçmişlerdi" / 191
 - Kasabalarda İttihat ve Terakki / 192
 - Kongrelerde / 192 • Önce Harbiye Nezareti'ne / 192
 - "Sırlar Tutulacak" / 192 • Hâkim Kuvvet Kim Olacak?
 - Amiral Bristol ve General Harbord Raporları / 193
 - Tevkifat ve Manda / 193
- Amiral Bristol: Ermeni Yalanı Var / 194 • Bristol Raporu / 194
 - ABD Sefareti ve Bakû / 194 • Halil Paşa ve Bakû / 195
 - Silahlar Gönderildi ve "Haberler" / 195
 - Nihat Hala ve Nigar Hanım / 195 • Ege Silahlanması / 196
 - Gizli Karargâh Gecesi: "Yeni Bir İdare" / 196
 - Teğmen Faruk Dönmişti / 197 • Albay Salih / 197
 - 'Şahmat Denilecek' / 197 • Köy Çocukları / 198
 - Ölümüne Koşan Adam / 198 • Umursamadılar / 198
 - Tatar Seyfi: Ve Teftiş / 199 • Tevfik Rüştü ve Şadi Bey / 200
 - "Efendileri, İplerini Bırakmışlar" / 200
 - Teşkilat, Sınanmışlar, Silahlar ve Umudun Işıkları / 201
 - "Elimizde Silahlar Var" / 201
 - İki İstanbul: Tokatlıyan-Asmalımescit / 202
 - İşbirlikçi Yazar / 202
 - Namusun "Kılıcın Keskin Ağzında" Olduğu Zamanlarda / 203
- İngiliz'i Basmak "Gizli Kuvva" / 203 • Rumeli'de Yapmadık mı? / 204
 - "Paşam Nasıl Olacak?" / 204
- "Bu Bayraklar..." Dedi Yaşlı Kadın... / 204 • Salih Bey'in Gelişi / 205
 - Başbaşa Görüşme / 205
 - 8 Şubat 1919 ve Nümayiş-Çürümüşlük / 206
 - İkinci Hesaplaşma Zamanı / 206 • Operetçi / 207
- Bekirağa Bölüğü İçindeki Teşkilat / 208 • Sıklaştan Ziyaretler / 208
 - Hapishanede Mustafa Kemal Paşa Konuşmaları / 209
 - Kötüsü Gelirse / 210 • "Şu Padişah Denilen" / 211
 - "Yakup Cemil'in Elini Tutmasaydık" / 211

- Mustafa Kemal: "Bozkırda Bir Ateş Yanacak" / 212
- Kendinden Bekleneni Yapmak:
- Mustafa Kemal Paşa Bekirağa Bölüğü'nde / 212 • Nöbetteki Asker / 213
- Seferberlik Askeri / 214 • Ağdalı Diller / 214
- Türk Kalmış Mahalleler / 214 • "Gayrı Kaydımızı Düşmüşlerdir" / 215
- Sayısız Cepheler / 215 • Yürek Yanması / 216 • İşte O An / 216
- Kim Müftehir Olabilir? / 217 • Mustafa Kemal Paşa Üzgündü / 217
- Sanki Herşey Unutuldu / 218 • "Sizi Yalnız Bırakamam" / 218
- "Tekrar Görüşeceğiz" / 219
- Mustafa Kemal Paşa'nın Tevkifini İsteyenler / 220
- Şubat 1919 Sonlarına Doğru: Anadolu İhtilal Yolu / 220
- İki Dayanak / 221 • Ordunun Düzenlenmesi / 221
- Teşkilatlandırma / 221 • Ankara Merkez Olacak / 222
- Rauf Bey'in Tereddütü / 222 • Nihayet Ankara'ya Nakil / 223
- Ali Fuat Paşa Kuvvetleri Ankara'da / 223
- Mavzer ve Yenibahçeli, Fansa'ların Evinde / 223
- Endaht Mektebi / 224 • Beşli Mavzer Keyfi / 224
- Mustafa Kemal Paşa'yla / 225 • Gebze Yolu Tutulacak / 226
- Sonraki Zaman / 227 • Mustafa Kemal Paşa ve Bir Dekor / 227
- Sahneden Dökülecekler / 228 • 4 Mart 1919, Mustafa Kemal Paşa'nın Doğru Çıkan Şifresi: "Vahdettin ve Mandacılık" / 228
- Vahdettin-İngilizler-Damat Ferit / 229
- Yeni Kabine / 229 • Dükküler ve Volkan'cılar / 230
- 31 Mart ve İngilizler / 230 • Yeni Kabine ve Kral Edward / 231
- Zeynel Abidin Hoca Efendi-Nemrut Paşa Harp Divanı / 231
- 31 Martçılar ve Damat Ferit / 231
- Zeynel Abidin Zengin Sofralar / 232 • Ali Kemal / 232
- Divan-ı Harb-i mi, Divan-ı Örfi mi? / 232
- Kürt Teali ve Nemrut Paşa / 233 • İkinci Tevkifat / 233
- Mustafa Kemal Paşa'dan Haber / 234
- Bekirağa'da Bir Gece, "Bu Ne Düşkünlüktür..." / 236
- Peki ya Bakû? / 237 • "Biz Dışardayken" / 238
- "Vahdettin ve Yaptıkları" / 238 • "Emperyalistleri Kızdırmayın" / 238
- Korku ve Adamsendecilik / 239 • Sait Halim Paşa'nın Hali / 239
- "Korku ve Sonrası" / 240 • Korku ve Telaş / 240
- Ali Bey'in Öfkesi / 241 • Öteki Koşuşlar / 242
- Vuruşup Çıkmak ya da Kılıcın Keskin Ağzındaki Namus, ya O Taraf ya Bu Taraf / 242 • Şampanya Kadehleri / 242
- Genç Savaş Subayları / 243 • "Sayın ki Cephe Vaziyeti" / 243
- Göz Yaşları / 244
- Mülazım Reşat: Reşat Paşakay (Sonraları Paşa) / 244
- Mustafa Kemal Paşa'nın Satranç Oyunu / 245
- Oyunun Başlangıcı / 245 • Öyle Bir Teşkilat ki / 246
- Saray ve İşgalcilerin Merakı / 246
- Korkanlar ve Santraç Tahtası / 246
- Koyun Koyuna Yaşıyorlardı / 247
- Kedi'nin Fareyle Oynaması Gibi / 247 • Uykuları Kaçıyor / 248
- Hanedanın Gülleri / 248 • Sarayın Ürküntüsü / 248

- "İstanbul'da Kalmasa Daha İyi" / 249 • Zengin Konaklar / 249
 - Gizli Karargâh ve Dr. Selim'den Haber / 250
 - "Artık Namus Kılıcın Keskin Ağzındadır" / 251
- Albay İsmet'ten Zarf / 251 • Abdülhamid Jurnalcisi ve Karar / 251
- Ve Bir Gece Jurnalcı'nın Sonu / 252 • Bekirağa'da İki Genç Zabıt / 252
 - İki Üsteğmen ve Öfke / 253 • Eli Silahına Gidiyordu / 254
 - Mustafa Kemal Paşamızı Boşuna Gelmemiştir / 254
 - "Mehmet Ali Bey'in Densizliği" ve Enver Paşa / 255
 - Bir Vücut Ortadan Kalkacaktı Ama
 - Mustafa Kemal Paşa Başka Türü Düşünüyordu / 255
 - Saray ve Mandaterlik / 256 • İngilizler ve Mensupları / 256
 - Zeynel Abidin Hoca Efendi'nin Temasları / 256
 - Zeynel Abidin Hoca Efendi Vurulacaktı / 257
- Mustafa Kemal Paşa Ne Der? / 257 • Zeynel Abidin'in Kurtuluşu / 258
 - Doktor Müfit Bey, Ferhat Bey, 25 Mart 1919,
 - Bekirağa'dan Kaçma Tertibi / 258
 - "Sırtlarını İngilizlere Dayamışlar" / 259 • "Gizlilik ve Silah" / 260
 - "Menfaatçi de Namus Erbabı Kalem de Var" / 261
 - "O Çavuş da İttihatçı" / 261 • O Ne Demekti? / 262
 - Mustafa Kemal Paşa Yine Bekirağa'da / 263
 - Mithat Şükrü Bey'le Gizli Görüşme / 263 • İki Saat Sonra / 264
 - Bekirağa'da Bir Gece, Arap Meselesi / 264
 - Mustafa Kemal Paşa'da... / 265 • Enver Artık Tutulamıyordu / 265
 - Yakup Cemil ve "Kederlenmek" / 266
 - Mustafa Kemal Paşa'nın Geldiği Gece / 267
 - Artık Mustafa Kemal Paşa Büyük Harekete Başlayacak / 267
 - Bekirağa'dan Celal Bey'e, Celal Bey'den Mustafa Kemal Paşa'ya Haber / 269
 - Kılıcın Keskin Ağzının İki Yanındakiler / 269
 - Mahmut Celal Bey: "Mustafa Kemal Paşa'yı Takip Ediyorlar" / 270
 - Poliste Bile İşgalciler Var / 271 • Divan-Örfi ve Vahdettin / 271
 - Satranç Tahtasındaki Taşlar Toplanıyor / 272
 - İşgalcilerden Pontusçulara Silah / 272 • Ordu Müfettişliği / 272
 - Şakir Paşa / 273 • Mustafa Kemal Uykularını Kaçıyordu / 273
 - Kader, Dayanılmaz Hal ve Yangın Yeri / 273 • Üsteğmen Vasfı / 274
 - Novotni Önü / 274 • "Vurdum, Yardım Çıktım" / 275
 - "İstanbul'u Yangın Yerine Döndürünüz" / 275
 - Bu İşlerin Sonu Gelecek / 276 • İtilafçıların Öfkesi / 276
 - Mustafa Kemal Paşa'nın Tayinine Doğru / 277
 - Halife ve Tahtı / 277 • Herkesin Merakı / 278
 - Gebze ve İnebolu Yolu / 278 • Zeynel Abidin Hoca Efendi / 278
 - Bekirağa'da Bir Gece / 279 • Saray Bile Ayağa Kalkmış / 279
 - Albay Nâzım Neden Vuruldu? / 280
 - "Makedonya'dayken Üzerimize Hafiyeler Saldılar" / 280
 - Dar Sokaklardaki Yeni Kader ve Bir Toplantı / 281
 - Albay İsmet'le / 281
 - İstanbul'da Şah Mata Doğru ve Bir Teşkilat / 282
 - Öyle Bir Teşkilat ki / 282

- Kuvvayi Milliye İçin Anadolu'ya Silah Kaçıranlar / 283
- Mustafa Kemal Paşa ve Haber Alma Teşkilatı / 283
 - Mustafa Kemal Paşa Yine Hapishanede / 283
 - Vahdettin Hafiyeleri / 284
 - Adana 1-5 Kasım 1918, İzmir 15 Mayıs 1919, Şifrenin Şahitleri ve Emperyalizm / 284
 - Albay Fahrettin ve İzmir / 284
- Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Kasım 1918 Şifreleri ve Doğruları / 285
 - Tarihin Şahitleri / 285 • "Hangi Manda Daha İyidir?" / 286
- Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa Hapishanesine Son Gelişi / 286
 - Çanakkale Yaralısı / 287
- Mustafa Kemal Paşa'dan Emir: "Halil Paşa'yı Kaçıracaksın" / 287
 - 15 Mayıs 1919 / 288 • Bazı Konaklardaki Çürümüşler / 288
 - 16 Mayıs 1919 Bekirağa Hapishanesi / 289
 - Hapishaneye Gelen Haber: "Artık Samsun Yolunda" / 289
 - Yeni Tarih Zamanı / 289
 - "Şah Mat" Kimlerin Sonunu Getirecekti? / 290
 - Damat Ferit Yeni Uyanmıştı Sanki / 290
- Damat Ferit'le Alay Etmek / 291 • Vahdettin ve Damat Ferit / 291
- O Gece Bekirağa Bölüğü / 292 • Tevfik Rüştü ve Kara Kemal / 292
 - Kara Kemal'in Anlatımı: Enver ve Mustafa Kemal Paşa / 292
- Mustafa Kemal Paşa Samsun Yolunda ve İzmir'de, Saat: 09.00 / 294
 - "Talihin Üzerine Gideriz Gibiydi" / 294
 - "Artık Vurup Yarıp Gececeğiz" / 294 • O Savaş Subayları / 294
 - O Bayraklara Öyle Bir Öfkeli ki / 295 • Pera'da İhanet / 295
 - İşte İzmir ve Emperyalizm / 295 • Emperyalizmin Katliamı / 296
 - Hrisostomos ve Kambur İzzet / 297
 - Çürümüş Paşa ve Kahraman Paşalar / 297
 - Mütarekenin Bittiği Gün ve İki Gazete / 298
 - Büyük İhtilalin Ateşi ve Kalpaklılar / 298
 - Daha Neler Yaşanmayacaktı ki / 299
 - Yüzbaşı Şadi Bey, Halil Paşa'yı Hapishaneden Kaçırıyor / 299
 - Fütursuzdular / 300
 - Gebze: Büyük İhtilale Katılım Yolu Olmuştu / 300
 - Meclis-i Mebusa'da Mahmut Celal Bey (Bayar) Depremi / 301
 - Ziyarete Kızıyorlardı / 302 • Ali Kemal'in Korkusu / 302
 - "Emperyalizmin Maltaya Sürdükleri" / 303
 - Sadrazam Damat Ferit'in Yalvarışı / 303 • İşte Gebze Yolu / 304
 - "Silahları Mustafa Kemal Paşa Göndermişti" / 304
 - Tarihin Sırrı ya da Tarihin Tesadüfü ve Mefkure / 304
 - "Cumhuriyet Kararı Neden 29 Ekim" / 305
 - Milli Mücadele ve Anadolu İhtilali Parolası / 306
 - Karargâh Boşalmıştı / 307
 - Zaman ve Kadınlarımız ve "Kemalistler" / 307

ÖNSÖZ

Bu belgesel Fransız Devrimi, Amerikan Devrimi ve Sovyet Devrimi'nden sonra dünyanın bütün dengelerini değiştiren ve emperyalizmin toplu olarak tarihi yenilgisini yaşadığı Milli Mücadele ve Anadolu ihtilalinin ilk adımlarının Mustafa Kemal Paşa ve kadrosunca nasıl atıldığını bana birebir anlatılanlarla ortaya koymaktadır. İtalyan Prof. Mana Konda "Kemalizm" başlıklı bir araştırmasında "Kemalizm aynı zamanda bir büyük iktisadi devrim hareketidir de ve bütün dünyayı etkilemiştir" diye yazmıştır.

1960 yılı öncesinde gazetecilik mesleğine başladığım, zamanın önde gelen gazetelerinden *Vatan* gazetesinde, meslek ustalarımın gazetesinin başyazarı Ahmet Emin Yalman bana şu öğüdü ve dersi vermişti:

"... İyi bir gazeteci ve ileride iyi bir yazar olmak için 1907 öncelelerinden 1938 sonuna kadar olan dönemi iyi bilmelisin..."

Yalman, 30 Ekim 1918 sonrası işgal devletleri ve Damat Ferit tarafından takibata uğramıştır. 1964 yılında ustam Bedii Faik'in sahibi olduğu, zamanın önde gelen gazetelerinden *Dünya* gazetesi başyazarı ve meslek ustalarımın Falih Rifki Atay'dan şu öğüdü almıştım:

"... Bak çocuk (Atatürk gibi çocuk derdi) ileride iyi bir yazar olmak için 1907 öncesinden 1938 sonuna kadar olan zamanı çok iyi araştırmalısın... Atatürk'ün birinci, ikinci, üçüncü kadrolarını bulup onlarla konuşmalısın..."

Öteki belgesellerimin yanında bu belgesel bu öğütlerle ve ustalarımın verdikleri derslerle ortaya çıkarılmıştır ve tek kaynaktır.

Bu belgeselde yazılanlar ve anlattıklarım 1964 yılında, Atatürk'ün henüz hayatta olan birinci, ikinci, üçüncü kadrolarının bana anlattıklarıdır.

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 günü İstanbul'a geldikten hemen sonra bu belgeselde görüleceği gibi Milli Mücadele ve Anadolu İhtilali hazırlıklarına başlamıştır bile...

Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evi dışında asıl bir karar-gâhı vardı. O da Beyoğlu Havva Sokak'taydı. O karargâhta geceleri gizli toplantılar yapılmıştır. O toplantılara sivillerden ve Harbiye Nezaretinden yeminliler katılmışlardır. Bu belgeselde orada yapılan konuşmaları ve hazırlık süreçleri görülecektir. Konuşulanları, o toplantılara katılanlardan dinlemişimdir. Bu belgeselde o toplantıların bir bölümü vardır. Mustafa Kemal Paşa "gizli bir teşkilat" da kurmuştu. Bu belgeselin ikinci cildi olan *Esir Şehrin Fedaileri* belgeselinde o teşkilata katılanların bana anlattıkları da görülecektir...

İlk Adımlar

Bu kitap, Birinci Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı İmparatorluğu ile emperyalist devletler arasında Mondros Limanı'nda demirli bulunan İngiliz Kraliyet Zırhlısı'nda 30 Ekim 1918 günü imzalanan ve Anadolu'yu işgal hakkını emperyalist devletlere veren "Mondros Mütarekesi Teslimiyet Belgesi"nin imzalanmasından sonra, 31 Ekim 1918 gününden başlayan ve 7-8 Kasım 1918 gününe kadar olan zaman içinde, Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'daki Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı'ndan Saraya ve Hükümete, "mütareke ahkâmının kabul edilemez olduğunu, buna uymayacağını" bildirerek "büyük ihtilalin ilk işaretlerini" vermeye başlamasını da belgeleriyle anlatmaktadır.

31 Ekim 1918-8 Kasım 1918 günleri arasında yaşananları ve tarih şahitliklerini, Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Kasım 1918 ile 16 Mayıs 1919 tarihleri arasındaki İstanbul ikameti sırasındaki "büyük ihtilal hazırlıkları"nı, bu dönem içindeki İttihatçıları, yine aynı dönemde Anadolu yarımadasını işgale başlayan, Anadolu'yu parçalayarak paylaşımın temellerini atan emperyalist devletlerinin de "istekleri"yle tevkif edilerek Bekirağa Bölüğü hapishanesiyle kapatılan bütün milliciler millici siyasetçi millici ile vatansever komutanlar ve "İttihat ve Terakki erkânının" oradaki hayatlarını, Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa Bölüğü hapishanesine geliş gidişlerini ve konuşmaları, aynı dönemde payitaht şehri İstanbul'da yaşanan dramatik hadiseleri "yaşayanların ve anlatanların" dilinden ortaya konulmaktadır.

Mefkure ve Vatan

30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Antlaşması'nın ardından emperyalist işgal devletleri ve zamanın hükümetleri ve özellikle padişah damadı olan Damat Ferit "Nemrut Paşa Harp Divanı"nı kurdurmuşlardı. Bütün millici yazarlar, önde gelen bazı komutanlar, İttihat ve Terakki mensupları, Cumhuriyet döneminde önemli görevler üstlenecek olan ve bakan olacıklardan bazıları da o harp divanı tarafından tevkif edilip Bekirağa Bölüğü hapishanesine konulmuşlardır. Kut'ül Amare Zaferi komutanı, belgeselini yazdığım Halil Paşa da İngiliz yüksek komiserlerinin talebiyle de tevkif edilip o hapishaneye konulmuştur. Kapakta görülen o fotoğraf Bekirağa Bölüğü hapishanesinde çekilmiştir. Nemrut Paşa Harp Divanı "idam kararları" da vermişti.

İnanmış Nesil

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da olduğu sırada Bekirağa Bölüğü'ne giderek onlarla konuşmuştur. Bu ziyaretler işgal devletleri yüksek komiserlerini ve Damat Ferit'i hep rahatsız etmiştir ama Mustafa Kemal Paşa'nın o ziyaretlerine, tehditlere rağmen engel olamamışlardır. İşgal devletleriyle işbirliği içinde olanlar da ziyaretlere karşı çıkmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, o mahpushaneye, Albay Ali Bey'in yanına Yüzbaşı Şadi Bey'i yerleştirmişti. Yüzbaşı Şadi Bey'i de bularak günlerce konuşmuştum. Ve orada neler olduğunu neler konuşulduğunu bana anlatmıştır.

Bu belgesel Atatürk'ün Anadolu'ya geçmesinden önce İstanbul'daki döneminde ortaya çıkaran tek belgeseldir.

"Kuvayi Milliye teşkilatlandırılması" ve gizli teşkilatı da bu belgesel de ve ikinci cilt olan *Esir Şehrin Fedaileri*'nde yer almaktadır.

Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü kitabı, o dönemin bütün dramatik hadiselerini, "fütursuz ve ideallerine inanmış bir neslin" sevinçlerini, öfkelerini, ideallerini yahut mefkûrelerini, yılgınlığı reddeden karakteristiklerini "yaşayanların bana anlattıklarından" doğmuştur. Anlatılanlara, "onların dili ve konuşma biçimleri"yle bir üslup verilmiştir, ötesi o mefkûre sahiplerininindir. Bu bir tarih kitabı değildir, bir gazetecinin araştırmaları ve yaşayanlardan dinledikleridir...

Teslimiyet ve Mondoros

Belgeselini yazdığım Fahrettin Altay Paşa'nın mütareke dönemindeki önemli "tarih şahitliği", İttihat ve Terakki'nin Kâtibi Umumisi Mithat Şükrü'nün bendeki notları ve anlattıkları, İttihat ve Terakki İzmir Kâtibi Mesulü Celal Bey'in (Bayar) mütareke dönemiyle ilgili olarak bana özel surette verdiği bilgiler ve anlattıkları Bekirağa Bölüğü hapishanesi kumandan yardımcısı Mülazım Şadi Bey'in, Mustafa Kemal Paşa'nın daha mütarekenin ilk zamanlarında "Küçük Doktor" şifre adını taktığı İttihatçı Doktor Fahri'nin ve o dönemi yaşayan öteki İttihatçıların da bana anlattıkları bu kitabın önemli dokularındandır.

Bundan önce yayımlanmış bulunan, *İttihat ve Terakki Devlet Kavgası*, *Halil Paşa*, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, *Esir Şehrin Fedaileri* adlı kitapları hazırlarken Fahrettin Altay Paşa'yla çalışırken ve öteki araştırmalarım sırasında gördüm ki "mütareke dönemi Bekirağa Bölüğü hapishanesi" bu dönemin içinde "ayrı bir yer" tutmaktadır. Onun için de her iki kitabın çalışmaları sırasında mütareke dönemiyle ilgili olarak anlatılanları o kitapların dışında tuttum, şimdi bu kitaba aktarıyorum.

Mütareke dönemi öncesi ve mütareke dönemini bütün dramatik gelişmeleriyle yaşamış, "kötüsü gelirse sonuna kadar vuruşmayı ikinci bir ten gibi vücutlarına sarmış mefkûre insanlarının" yüreklilikleri, vatanseverlikleri, öfkeleri ve kederleri, bütün ruh halleri, isyanları yine kendi anlatımlarıyla bu kitabın bir başka özelliğidir...

Onlar Bana Anlatırlarken

1960'ta, 1902'den 1938'e kadar olan dönemi ve İttihat Terakki'yi gazetelerdeki çalışmalarımın bana kalan izin günlerinde araştırmaya, çalışmaya başladığım vakit, o dönemi yaşayan İttihatçılarla ve millicilerle günlerce beraber oldum, benden çok yaşlı bu insanlarla dostluk ettim, sofralarında bulundum. Bu beraberlikte gördüm ki onların kendilerine göre bir konuşma tarzları, kendilerine göre tabirleri, öfkelerini anlatma biçimleri, hareketleri, yürüyüşleri, hatta giyinişleri vardır. Onların konuşma biçim ve tarzlarını adeta ezberledim, zaten bazı nedenlerle biliyordum ama tam olarak öğrenmiştim. İşte bu kitaptaki anlatım, tabirler, öfke hallerinin tanıtımı da oradandır. Gördüm ki İttihatçıların birbirlerine hitap tarzları bile özellik taşımaktadır...

Bütün o konuşmaları, bana anlatılanları, o dönemlerde yaşadıklarını bantlara kaydettim, notlar aldım, dinledim, yazdım; işte bu kitapta anlatılanlar yine onlardandır...

Müstemeleke Olmak

Bu çalışmalarım sırasında gördüm ki Milli Mücadele'nin bütün komutanları, önde gelen sivil isimleri, ilk teşkilatlanmaları yapanlar, Anadolu'da şehir ve kasabalarda Milli Mücadele için direniş hareketlerini başlatan subay ve sivil isimler geçmişte İttihat ve Terakki'nin birer mensubu olmuşlardır. Gizlilik döneminde yeminli, sonraki dönemde "fırka mensubu"durlar.

Emperyalizm

Avrupa devletleri, ilk adımda Osmanlı İmparatorluğu'ndan kapitülasyonları almışlar, bundan faydalanarak bütün iktisadi hayatı ellerine geçirmiş, daha sonra bütün kanunları istedikleri gibi yaptırmaya başlamış, adeta kanun koyucu olmuşlardır. İktisadi, siyasi ve adli imtiyazlar, egemenliği Avrupa devletlerinin eline teslim etmiştir. Aynı dönemde artık Anadolu topraklarında başka devletlerin sınırlarını da çizmeye başlayan Avrupa devletleri, bu arada Düyunu Umumiye idaresiyle bütün mali denetimi ellerine almış, Düyunu Umumiye'yi artık devlet içinde devlet haline getirmiş, tam bir sömürge idaresi kurulurken bu defa mahalli parlamentolarla ademimerkeziyetçilik baskısına başlamışlardır. Buradaki maksatları da, o parlamentolarla doğrudan temas sağlayarak çözülme sürecini hızlandırmak olmuştur.

Bir Doğuş Zamanı

Kapitülasyonlarla Türklerin Sanayi Devrimi'ni engelleyen Avrupa devletleri, artık tam bir sömürge idaresinin sahibi olmuşlardır. Bu arada Reval Mülakatı yapılmış, imparatorluğun paylaşımına resmen karar verilmiştir. Ve istibdat...

İttihat ve Terakki gizli bir cemiyet olarak bu şartlarla mücadele için doğmuştur. Daha sonra bu şartları değiştirmek için harekete geçen İttihat ve Terakki, önce kapitülasyonları ve öteki imtiyazları kaldırarak devlet egemenliğini sağlamak istemiş, ancak harp tehdidiyle karşılaşmıştır; iktisadi kıskacık giderek artırılmış, bu yüzden kabineler Avrupa devletleri tarafından içerideki işbirliğiyle devrilmeye çalışılmıştır...

Bütün bunlar İttihat ve Terakki'nin gizli cemiyet olarak kuruluşundan sonra kendi cemiyetini feshederek İttihat ve Terakki'ye katılan Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu İttihat ve Terakki kongrelerinde müzakere edilmiş ve şartların değiştirilmesi kavgası verilmiştir. İşte bu yüzdendir ki ortaya çıkan savaşlarda

imparatorluğun genç "millici bir karakter ve inanmışlıkla" cephe-
den cepheye koşmuş, döne döne vuruşmuşlardır.

Son Hesaplaşma

Ve son hesaplaşma böylece ortaya çıkmıştır. Son hesaplaşmanın ardından gelen Lozan, bütün bunları gerçekleştirmiş, iktisadi ve siyasi bakımdan tam bağımsız yeni bir devlet doğmuştur.

Cumhuriyet döneminde ise İttihat ve Terakki'nin daha ilk zamanlarında içinde yer almış Bekirağa Bölüğü hapishanesinde yatmış, Malta'ya sürülmüş, isimlerin çoğunun Cumhuriyet döneminde başbakanlık, bakanlık ve milletvekilliği yaptıklarını ve devletin önemli kademelerinde görev aldıklarını da tespit ettim; hepsi Atatürk'ün en yakınında yer alan ve sonuna kadar ona bağlı kalan bu kişilerin "çoğu" inkılap hareketlerinde inkılabın birer savunucusu ve tatbi-katçısı vaziyetine geçmişlerdir.

Ancak içlerinde yol ayrımını yaşayanlar da az sayıda da olsa görülmüştür. İttihatçılar, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında ve en yakınında olmuş isimler, yol ayrımına girenlerden ve sonra belli sonu yaşayanlardan şöyle bahsetmişlerdir: "Maalesef bir kısımları kendi hatalı ihtiraslarının kurbanı oldular." Ama İttihatçıların çoğu İttihat ve Terakki kongrelerinden beri tanıdıkları Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı kaldılar.

Bu belgeselimi bir büyük emek ve ustalıkla yayına yeniden hazırlayan ve düzenleyen Kaynak Yayınları'na ve kitabın hazırlanmasında büyük emekleri geçen Çağlar Yalçın, Fatma Özbek, Sinem Şentürk, Tuğba Şimşek ve Emre Şekercan'a teşekkürlerimle...

Taylan Sorgun

MONDROS MÜTAREKESİ TESLİMİYETİ

Osmanlı İmparatorluğu "29 Ekim 1914" günü İtilaf Devletleri'yle harp durumuna girmiş, aradan dört yıl geçmiştir. Kader sanki ölçülüp biçilmiştir. "30 Ekim 1918" günü de bütün ordulara mütarekenamenin imzalandığı bildirilecektir. Meşum günü kader ya da tarih nasıl böyle ölçüp biçebilmiştir? Bu ölçüp biçme ilahi bir tesadüf müdür, yoksa kader ya da tarihin yeni bir başlangıcı mı?

1918 yılı Eylül ayı geldiğinde Almanya'nın artık savaşıacak hali kalmamıştır ve koca Almanya çökmektedir. Batı cephesi allak bullaktır. O tarihlerde Alman Genelkurmay Başkanı olan ünlü Ludendorff, kendi hükümetine başvurarak savaş gücü kalmadığını bildirmiş ve mütareke akdedilmesini talep etmiştir. Bu talep kabul edilecektir.

Almanya'yı Avusturya takip etti. 5 Ekim 1918 günü mütareke kabul edildi... Avusturya İmparatorluğu da artık parçalanmıştır... 9 Kasım 1918 günü Alman İmparatoru II. Wilhelm tahtından çekilecek ve yurtdışına çıkarak Hollanda'ya geçecektir. Sonraları ise Almanya'da iktidar sosyalist Karl Ebert'in eline geçecektir...

Birinci Dünya Savaşı imparatorlukları parçalamış, iktidarları değiştirmiştir. Ama bu "devletlerarası topyekûn bir savaştır". Bu savaş sonunda, işgale uğrayacak olan imparatorluktan "tek başına" ve kendisine inanmış kadrosuyla bir devlet çıkaracak olan Mustafa Kemal Paşa bir taraftan yeni bir devlet kurarken, diğer taraftan Düvel-i Muazzama denilen, yani Birinci Dünya Savaşı sonunda imparatorlukları dağıtan, iktidarları değiştiren güçle savaşıacak, bu

defa o tek başına imparatorlukları devirecek, zamanın emperyalizminin sonunu getirecek taçları ve tahtları aşağıya indirecektir...

Kader ya da tarih bu örgüyü nasıl dokumuştur? Düvel-i Muazzama adı verilen büyük güç, yani İtilaf Devletleri topluluğu imparatorlukları parçalama kudretini göstermiştir. Ama o kudreti gösteren muhteşem kuvvet, işgal edilmiş bir imparatorluğun içinden çıkan kaderi değiştiren, ona istediği biçimi veren "Sarışın Kurda" benzeyen bir "büyük ihtilalci"nin önünde mağlup olacaktır...

Tarihin yazdığı bu muhteşem tablo nereden çıkmıştır?

Tarihin İki Sırrı

Mustafa Kemal Paşa sonunda "büyük ihtilali" kendisine inanlarla birlikte tamamladı. Fakat bu tamamlanışta tarihin yahut talihin iki tesadüfı vardı. Birincisi yeni bir devlet kuran büyük ihtilalin başlama tarihi.

Aslında Mustafa Kemal Paşa büyük ihtilali Adana'daki karargâhında başlamıştı bile.

Adana'dan payitahttaki Ahmet İzzet Paşa'ya 7-8 Kasım 1918 günü gecesı verdiği şifrede demiştir ki:

"Bu yapılanlar memleketin selameti için kabul ettiğim içtihatlarıma uymazsa, kendi içtihatlarıma karakterime uymaktan nefsimi alıkoymaya muktedir değilim."

Sonra bu yapılanların kendi içtihatlarına uymadığını söylemiştir, işte asıl başlangıç odur. Daha mütarekenin ilanının sekizinci günüdür.

Tarih ya da talihin ikinci büyük tesadüfı şudur:

Mustafa Kemal Paşa'nın ve o neslin cephelede döne döne vuruştuğu yıllar geçip gitmiştir. Zamanın emperyalizminin "paylaşım kararı" "Mondros Mütarekesi Teslimiyeti"yle kendi imzasını tarihe koymuştur.

Karar Gecesi

Belgeselini yazdığım, Milli Mücadele ve Anadolu İhtilalinin önde gelen komutanlarından olan Süvari Kolordusu'yla İzmir'e ilk giren komutan olan ve son anına kadar Atatürk'ün yanından hiç ayrılmamış olan Fahrettin Altay Paşa bana şunları da anlatmıştır:

"... Mustafa Kemal Paşa'nın, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği o şifre günlerinde onun emrinde Adana'da karargâhta bulunuyordum. 7-8 Kasım 1918 günü gecesı Mustafa Kemal Paşa'nın,

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği şifrede Mondros Antlaşması'nın bir teslimiyet olduğunu bildirerek buna uymayacağını ifade edip kendi karakterime uyanı yapacağım sözleri o zamana göre çok tehlikeliydi. İdamı bile icap ettirirdi. Atatürk aslında Milli Mücadele'ye 7-8 Kasım 1918 günü gecesi o şifresiyle karar vermiştir. Sonraki bütün faaliyetleri de buna göre yapılmıştır..."

"30 Ekim 1918..."

Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı ve neticelendirdiği büyük ihtilal yeni bir devleti, cumhuriyeti doğurmuştur.

Cumhuriyet, 1923 yılında 29 Ekim'i 30 Ekim'e bağlayan gece saat 20.40'ta ilan edilmiştir.

Mütarekenin imzalanmasından bir gün önceki tarihtir bu, 30 Ekim'e birkaç saat vardır.

Aradan sadece ateşlerle dolu beş yıl geçmiştir.

Bu bir tesadüf müdür?

Bir İmparatorluğun Sonunda

Çözülmenin başladığı günler artık imparatorluğun üzerine de bir kâbus gibi çökmeye başlamıştı. Talat Paşa ve arkadaşları bir çözümmenin geleceğini daha evvel görmüşlerdi. O tarihlerde müttefikimiz olan Almanya'yla çeşitli anlaşmazlıklar vardı. Bu meselelerin halli için Talat Paşa'nın Almanya'ya "kısa bir seyahat yapması" planlanmış ve Talat Paşa Almanya'ya uğurlanmıştı. Onun Almanya'ya gideceği gün, Sirkeci Garı'nın köşeleri Teşkilat-ı Mahsusa'nın silahşorları tarafından tutulmuştu, sadık arkadaşları onu uğurlamak için oradaydı. Kısa süren vedalaşma sonunda Talat Paşa yanında bulunan birkaç Teşkilat-ı Mahsusacıyla yola çıkarken arkadaşlarının sağ elleri göğüslerindedir. Kalplerin üzerine konmuş eller, "ölünceye kadar beraberiz"i anlatan bir İttihatçı selamıdır...

Talat Paşa Sirkeci Garı'nda

Talat Paşa'nın bu kısa seyahatinde İstanbul'a, merkez-i umumiye gelen şifreler artık işin sonuna gelindiğinin ilk işaretlerini vermeye başladı. Ve nihayet Talat Paşa'yı getiren yorgun vagonlar Sirkeci Garı'nda durduklarında, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri, Doktor Nâzım, Bahattin Şakir, Kara Kemal, Mithat Şükrü ve Cavit Bey, Talat Paşa'nın bir devrin bittiğini anlatan bakışlarla trenden inişinin şahitleri oldular... Talat Paşa arkadaşlarıyla sıkıca kucaklaştı, onlar ne diyecek diye beklerken sadece şunları söyleyebildi:

"Artık her şey bitmiştir. Hemen merkez-i umumide toplanalım..."
Tek cümle her şeyi anlatmaktadır...

Vedalaşma Zamanı

Merkez-i umumide onları diğer İttihatçı erkân bekliyordu. Kapılar kapatıldı, loş oda derin bir sessizliğe büründü... Talat Paşa, sanki tarihe hesap veriyordu:

"Sonuna geldiğimizi görüyorum... Hakikat budur... Acıdır ama budur. 1900'lerde yola koyulduk. Ne yaptıysak devleti kurtarmak için yaptık... Millet perişandı... Elimizden geldiği kadar gayret gösterdik. Ama Reval Mülakatı bizi harbe kadar götürdü. Cephelerde kırıldık. İşin başından sonuna başımızı sayısız ipe uzattık... Ölüm sehpaları hep önümüzde durdu. Artık varsa günahlarımız ve sevaplarımızla tarihe gömülüyoruz. Ama biliyorum ki tarih bizim için kötü demeyecektir. Ben hemen istifa ederken yeni kurulacak hükümet önünde hesap vermeyi düşünüyorum. Şimdi beni bu yeni durumda da yalnız bırakmayacağınızı umarım. Hesaplarımızı vermeliyiz. Bunun sonunda ölüm varsa oraya giderken müsterih olacağım, çünkü hiç olmazsa arkamızdan gelecekler yeni bir ruh hali içine girmişlerdir. Bunu temin etmek de mühimdir, hem de çok mühim... Onların yeniden başlayacaklarına emin olduğumu söylemek istiyorum. İlerideki durumu dikkate alarak İstanbul dışına mümkün olduğu nispette silah ve mühimmat gönderilmelidir. Bizden sonra gelecek hükümetin bir sulh imzalamak zorunda kalacağı bellidir. Bu sulh ne kadar iyi olursa olsun, Reval'de verilen karar icra edilecektir. Zaten harp bunun için çıkartılmıştı..."

Talat Paşa, birden konuşmasını kesti.

O Toplantı

Her zaman kısa konuşmayı seven imparatorluğun son döneminin "Kuvvetli Adamı" başını ipe beraber uzattığı, imparatorluğun kaderi üzerinde beraber yola koyulduğu ve bir dönemi beraberce kapattığı arkadaşlarının yüzüne baktı, bekledi...

İlk sözü alan Kara Kemal Bey oldu. Kara Kemal İttihat ve Terakki içinde "sonuna kadar gitmekle direnen huyu"yla tanınmıştı. Fütursuzca, "Ben çekilmek taraflısı değilim. Kötüsü de gelebilir. Ama yılgınlığa düştüler, bıraktılar olmamalı. Yeni tertipler yapılabilir".

Selanik Sonrası

Talat Paşa, Kara Kemal Bey'in ne düşündüğünü anlamıştı, ancak kendi kararında ısrarlıydı:

"Ben bu halde artık bir çıkış yolu göremiyorum. En iyisi benim size söylediğimi yapmak olacaktır. Ne olaksa olsuna meseleyi bırakmak da doğru olamaz, mukadder olan durum budur."

Sonra diğerleri de Talat Paşa'yı bu kararından vazgeçirmeye çalıştı. Ama onun keskinliğini kıramadılar:

"Hayır, böyle olacak..."

Talat Paşa çekilecekti fakat daha yapılacak işler de vardı... Toplantıdakiler son dönemecin içinde olduklarını gördüler. Derin, keder dolu sessizlik loş odanın duvarlarına tokat gibi indi. Kara Kemal dayanamadı:

"Paşam bir başka yol yok mudur?.. Nasıl yarıp çıkacağımıza dair..."

Talat Paşa bu kader arkadaşının gözlerinin içine baktı. Orada bir inatçı vuruşma isteğini gördü ama...

"Yoktur Kemal Bey... Bundan sonrası yolun sonudur... Bilirim yılgınlık bizim yanımıza uğrayamaz ama benim dediklerim yılgınlıktan değildir, bilirsiniz bunu. Benim dediğim geldiğimiz yerdir..."

Mithat Şükrü, Talat Paşa'nın bu dönülmez kararının sonunu görür gibiydi. Fakat bir başka neticeyi temin edebilir miydi? Bunu düşünürken dalıp gitti. Talat Paşa, "Daldın Mithat Şükrü,¹ söyle nedir? Bir başka çaren var mıdır? Söyleyeceksen dinleyelim ama benim dediğim dışında başka yol göremiyorum" dedi.

Mithat Şükrü Talat Paşa'nın söyledikleriyle birden kendi dünya-sından ayrıldı:

"Çare olsa söylerdiniz ama yine de düşünüyordum, acaba bu gelen kötüsüne karşı vuruşmak bizi nereye kadar götürür ve bundan netice hasıl olur mu diye? Yine bir nebze de eski günlere gittim galiba, hani Selanik'te cemiyet için ilk temasımıza..."

Talat Paşa da bundan içleniverdi:

"Dersin ki devlet için başımızı ipe ilk uzattığımız günler benim için aziz hatıradır. Fakat Mithat Şükrü, şimdi senin dediğin vuruşmak bence yol değildir. Vuruşmasına vuruşalım, bilirsin ki çekinmek yoktur, yoktur da onun sonu nedir? Önce çekilip bir görelim nasıl olacak? Sonrası düşünülür fakat gördüğüm, şimdilik demin

1 Mithat Şükrü Bleda: İttihat ve Terakki'nin son kâtibi umumisi. Talat Paşa, Mithat Şükrü Bey'e hitap ederken her zaman "Mithat Şükrü" demiştir.

söylediklerimdir. Lakin demin de dedim. Yeni bir ruh hali içinde arkadan gelecekler bu işin peşini bırakmazlar, tedbir oradadır."

"Tarih ve Biz "

Mithat Şükrü fazla uzatmanın bir netice vermeyeceğini görmüştü...

Talat Paşa'nın karakterini en iyi bilenlerdendir. Bu konuşmadan anlamıştır, tarih yolun sonunun notlarını düşmektedir. O gece not defterine şunları yazacaktır:

"Toplantıda anlamıştık ki, tarih bizi kendi derinliklerine günahlarımız ve sevaplarımızla alıp gitmektedir. Eğer Talat Bey öyle söylüyorsa bizim için çıkış kalmamıştır. Onun o andaki yeisi bütün arkadaşlarımızın kalplerinde derin bir sızı meydana getirmişti. Kader yahut başka bir şey... Her ne olursa olsun..."

Rauf Bey, Tarihin Büyük Tesadüfü Kader ya da Paylaşım

İstanbul'da Meclis-i Mebusan kaynıyordu; Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunun geldiği artık bellidir. Ve tarih şimdi kendi dokuğu örgüyü yaşlı sayfalarına yazmaya başlayacaktır.

İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nde yapılan dramatik toplantıdan sonra çekilmeye karar verilmiştir. Bu karara Talat Paşa hükümetinin Meclis-i Mebusan'dan aldığı itimatsızlık oyu da ilave edildi: Talat Paşa 7 Ekim 1918 günü istifasını verdi, istifa 11 Ekim 1918 gününe kadar bekletildi. Ancak o gün açıklanabilirdi...

Talat Paşa istifa etmişti, Meclis-i Mebusan da zaten itimatsızlık oyu vermişti fakat İttihat ve Terakki daha kuvvetini muhafaza ediyordu: Bu güç, Saraya Ahmet İzzet Paşa'nın "kabinayı kurması" ve kabinede İttihat ve Terakki'ye mensup isimlerin bulunması için baskı yapmaya başladı. Saray, İttihat ve Terakki'nin elinde hâlâ bir kuvvet bulunduğunu biliyordu. Ahmet İzzet Paşa, o sırada padişahın başyaveriydi. Sadrazamlık için başkaca isimlerden de bahsediliyordu ama o isimlerin yanında Ahmet İzzet Paşa en iyisiydi. İttihat ve Terakki'nin ısrar sebebi de buydu. Bunun öteki tarafı ipleri birden bırakmamaktı, boşluk çatışma doğurabilirdi.

Kadere Doğru

Sadrazamlık koltuğunun Ahmet İzzet Paşa'ya verildiği de 11 Ekim 1918 günü duyuruldu ve İzzet Paşa koltuğa oturdu. Kabinede

İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Ali Fethi Bey² dahiliye nazırı, Cavit Bey maliye nazırı, Rauf Bey³ de bahriye nazırı olarak yer aldılar.

Bahriye Nazırı olan Rauf Bey kaderin kendisine oyun oynadığı'nın farkında olamamıştı, nasıl bir yükün altında kalacağını bilemiyordu, düşünse aklına getiremezdi. Kader bazen insanların önüne ne acımasız oyunlar koymaktadır. Bunu ancak çok fazla kuvvete, belki de esatiri denilebilecek kuvvete sahip olanlar yenebilmektedirler. Talihin ve tarihin Rauf Bey'e hazırladığı tuzağın yaşanmasına çok zaman da yoktu...

Şimdi bunların yaşanma zamanıdır...

Savaşın ateş dolu günlerinde Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, Kut'ül Amare'deki "parlak zafer" neticesinde bir İngiliz ordusunu bütün mevcuduyla beraber esir almış, o ordunun kumandanı General Townshend'i de "esir olarak" İstanbul'a göndermişti.

Esir İngiliz General

General Townshend, İstanbul'daki "esaret günlerini" Büyükkada'da kendisine ayrılan bir köşkte misafir gibi geçirmeye başladı. Hatta iş o hale geldi ki, Townshend zaman zaman İstanbul'un pırıltılı eğlence yerlerinde de görüldü. Tabii ki, yanına verilen muhafızlarla... Bu yüzden de Türklere karşı bir minnet duygusu içinde olduğunu söylüyordu...

İzzet Paşa'nın işbaşına gelmesiyle artık mütarekenin de peşine düşüldü; bir an evvel mütareke yapmanın yolları aranılmaya başlandı ama bu yol nasıl bulunacaktır? İngilizlerle nasıl temasa geçilecektir? O zaman İngiliz İmparatorluğu kuvvetinin doruklarındadır; yenilmiş olanın onunla öyle hemen konuşabilmesi ne mümkündür? Ve tabii mütareke yapılacaktır ama bu mütareke yapılırken İngilizlerin "biraz da siyaset kanatlarını" açmasının temini lüzumludur.

Reval Mülakatı

Reval Mülakatı'nın paylaşım kararının ayak sesleri sertçe duyulmaktadır, çünkü onun baş aktörü İngiltere değil midir?

Ve nihayet, Ahmet İzzet Paşa'ya "akıl verildi". "İstanbul'daki esir İngiliz General Townshend acaba mütareke için İngilizler nezdinde

2 Fethi (Okyar).

3 Rauf (Orbay).

tavassutta bulunur mu?" Kendisi esaret zamanında İstanbul'da el bebek gül bebek bakılmıştır ya, bunu göz ardı etmemek lazımdır. Ahmet İzzet Paşa'nın aklı bu işe yattı. Hemen kendisiyle temas edildi ve münasip bir şekilde soruldu.

Teslimiyet Zamanı

"Townshend bu teklifi bir İngiliz centilmeni olarak" memnuniyetle kabul etti. Bu kabul, "sona gelmiş olan Osmanlı İmparatorluğu kabinesince de sevinçle" karşılandı. Mustafa Kemal Paşa Adana'da, toplanabilecek ordularla "yeni tertipler" alınmasını düşünmekte, teklif etmektedir ama Ahmet İzzet Paşa'nın yapacağı başka bir şey yoktu. Çünkü Payitaht "teslimiyeti" kabul etmişti. Esir İngiliz General Townshend, Mondros Limanı'nda bulunan İngiliz Donanması Komutanı Amiral Calthorpe'la buluşmak üzere 20 Ekim 1918 günü arkasında büyük ümitler bırakarak İstanbul'dan hareket etti ve kısa bir yolculuğun ardından Amiral Calthorpe'a ulaştı. Esir General, Calthorpe tarafından bulunduğu zırhlıdan İngiliz askerlerinin zafer çıgıkları ve top sesleriyle karşılanırken, zafer sarhoşluğu bütün limanı ablukaya aldı...

Esir General Aracı

Halil Paşa'nın esir olarak İstanbul'a gönderdiği İngiliz General Townshend, şimdi İngiliz Amiral Calthorpe'a Osmanlı İmparatorluğu'nun "mütareke yapmak" arzularını, ricalarını getirmiştir. Amiral Calthorpe da bunu İngiliz centilmenliği içinde kabul ettiğini bildirdi.

Esir Generalin Aracılığının Getirdiği Mütareke ve Teslimiyet Metni

İşte "tarih" ya da "talih" Rauf Bey'e şimdi oyununu oynamak üzeredir. Bir zamanların Hamidiye kahramanı Rauf Bey, "Mütareke isteğiniz kabul edilmiştir" haberinin alınması üzerine heyetiyle beraber Amiral Calthorpe'a ulaştı...

Osmanlı Devleti, Townshend'in Amiral Calthorpe'la yapacağı görüşme neticesinde; "belki de İngiliz centilmenliğinin sıyanet kanatları altına sığınırız" ümidini taşımaktadır. İş kala kala "bir esir generalin esaret zamanındaki el bebek gül bebek bakılmasının neticesine" ve onun getireceği İngiliz sıyanet kanatlarına kalmıştı...

Payitahtta heyecan son haddine vardı, mütareke imzalanacaktı ya. Bu, imparatorluğun yaşadığı bir trajedidir. Şimdi tarih bu trajediye son defa şahitlik yapmaya hazırdır...

Galrop ve Rauf Bey

Amiral Calthorpe, Rauf Bey ve heyetini bir İngiliz centilmeni gibi karşıladı. Bir farkla ki, Çanakkale önlerinden Mustafa Kemal Paşa'nın yüz geri ettiği müthiş donanmadaki o koca zırhlıya kocaman bir İngiliz bayrağı da astırarak... Bayrak her zaman vardır da, bugünkü bayrak daha gösterişlidir; eh o kadarı da olacaktı artık...

Calthorpe, Rauf Bey ve heyetini genişçe bir masanın etrafında topladı, sonra üzerinde İngiliz kraliyet armasının bulunduğu bir dosyayı Rauf Bey ve heyetinin önüne "zarif el hareketleri"yle sürdü. Rauf Bey dosyayı açıp baktı, okudu "fakat" diye söze başlamıştı ki Calthorpe, "İtilaf kuvvetleri adına hükümetimden aldığım talimat budur, mütareke şartları buradadır, şimdi bunun müzakeresini yapacak durumda değilim" diyerek Rauf Bey'in "ama ve fakat"la başlayan söylemek istediklerini daha başında kesmiştir. Amiral Calthorpe, Rauf Bey'in sıkıntısını görünce, "Bir İngiliz centilmeni olarak sizin ricalarınızı yerine getirmeye çalışırım" yolunda da bir söz verdi.⁴

Artık yapılacak bir şey yoktu.

Tarih 30 Ekim 1918'dir. Rauf Bey ve heyeti, mütareke metnini imzalamıştır. Bu andan itibaren, Osmanlı Devleti bu trajik sonla artık tarihteki yerini almıştır...

Bu trajik sonun getirdiği mütareke metni şöyledir:⁵

"Madde: İngiltere Hükümeti Kraliyeti Sefaini Harbiyesi'nden (Limni)'de (Mondros) Limanı'nda Lengerandaz (Agamemnon) zırhlısında 1918 senesi Teşrinievveli'nin 30'uncu günü nüshateyn olarak imza edilmiştir.

İmzalar:

Arthur Calthorpe-Hüseyin Rauf-Reşat Hikmet-Sadullah.

Mütareke şeraitinin (Versailles)'da inikad etmiş olan meclisi-i harpte takarrür etmiş olduğu cümle-i muhaberatımızdandır.

- Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının İtilaf kuvvetlerince işgali kabul edilmiştir.

4 Rauf Bey'in Ahmet İzzet Paşa'ya anlattıkları.

5 Mütareke metninin tamamı daha detaylıdır. Burada satır başlarıyla verilmiştir.

- Dahili asayişe muktezi⁶ kıtalar hariç olmak üzere, tekmil Osmanlı ordusunun terhisi işbu hükümlerdendir.

- Türk sularında veya Türkler tarafından işgal edilmiş sularda bulunan teknil harp sefineleri⁷ teslim edileceğı ve bunların gösterecek sular ve limanlarda mevkuf bulundurulacağı yine bu mütareke ahkâmına dahildir.

- İtilaf kuvvetleri kendi emniyet ve selametlerini tehdit altında gördükleri sevkulceyş⁸ noktalarını ve yerlerini işgale hak sahibidirler.

- Türklerin ellerinde bulunan teknil demiryolları kontrol altına alınacaktır.

- İstanbul'da teşekkül edecek olan 'İaşe İşgal Komiserliği' teknil gıda pazarlarını kendi kontrolüne alacaktır.

- Toros tünelleri işgal altına alınacaktır.

- Telsiz-telgraflarla kabloların bilcümle posta idaresi kontrol altına alınacaktır.

- Kafkasya, Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki (Kilikya) Osmanlı askeri kıtalarının, Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabıtlarının ve Osmanlılar tarafından işgal edilmiş olan limanların teslimi yine bu mütareke ahkâmındandır.

- Teçhizat, silah, cephan ve askeri nakliye vasıtalarının istenildiğı anda teslimi ve tahrip edilemeyeceğı bu mütareke hükümlerindendir. Osmanlı ordularının ellerindeki Ermeni esirler ve öteki bütün esirler teslim edilecek ve fakat Türk esirler İtilaf kuvvetlerince muhafaza altında tutulacaktır.

- Ermenistan vilayetinde karışıklık çıkarsa orası da işgal edilecektir. Ermeniler yerlerine döneceklerdir."

Mütarekenin 15. maddesinin son hükmü ise şuydu: "İşbu maddeye Batum'un işgali dahildir. Hükümet-i Osmaniye Bakû'nün işgaline de itiraz etmeyecektir."

Eylül 1918'de Halil Paşa'nın orduları tarafından ele geçirilen ve Nuri Paşa'nın karargâh kurduğı Bakû, şimdi kendi kaderindedir. Bakû'nün zaptından önce orada İngiliz askerlerinin himayesinde Türkleri katleden Ermeniler yeni katliamların ateşle yanmaya başlamışlardır...

Mütareke ahkâmında Reval'in paylaşım kararı açıkça ortaya konulmuştur. Şimdi bu hüküm infaz edilmektedir. Çanakkale'de, Mustafa Kemal Paşa'nın arkalarına bakarak geri çevirdiğı muhteşem

6 Gerekli olan.

7 Savaş gemisi.

8 Stratejik.

Düvel-i Muazzama gücü şimdi orayı da bu mütareke ahkâmıyla ele geçirmektedir...

Türk İstanbul, Türk Ege, Anadolu kendi kaderine ağlamaya başlamıştır bile ama Adana'da neler olacaktır?.. Bir gece sabrediniz...

Ya bir büyük esatiri güç bu kadere isyan edecektir ya da başka bir şey... Bakalım "talih" ve "tarih" neyi yaşatacaktır?

Ermenistan, Kürdistan, Pontus

Ermenistan sınırları, savaştan çok önceki yıllarda, Kürdistan ve Pontus Rum devleti sınırlarıyla beraber çizilmiştir. O dönemde devletlerarası diplomaside, artık buralardan, "Ermenistan, Kürdistan, Pontus sınırları" diye söz edilmiştir. Mütareke ahkâmı onu kabul ve icra etme şartını getirmiştir. Yine mütareke ahkâmında, "İtilaf Devletleri kendi emniyet ve selametlerini tehdit altında gördükleri sevkulceyş noktalarını işgale hak sahibidirler" şeklindeki madde ise, istenilen her yerin işgal edileceğini belirtmek için böyle genel anlamda yazılmıştır.

30-31 Ekim 1918 Bir Neslin Dramı ve Yaşanacaklar

"İngiltere Hükümeti Kraliyeti Sefaini Harbiyesi'nden (Limni)'de (Mondros) Limanı'nda Lengerandaz (Agamemnon) zırhlısında 1918 senesi Teşrinievveli'nin 30'uncu günü nüshateyn" olarak imza edilmiş bulunan mütarekenamenin bir önceki son maddesi şöyledir:

"Müttefiklerle Hükümet-i Osmaniye arasında muhasamat⁹ 1918 senesinin Teşrinievveli'nin 31'inci günü vasati saat-i mahalliyle vakti zuhurda tatil edilecektir."

Artık cephele susacaktır. Bu, bir neslin dramının sonu, aynı neslin son temsilcilerinin ve genç savaş subaylarının yeni destansı hayatlarının başı olacaktır. Ama bu başlangıç şimdiden bilinmemektedir. Onu zaman yaşatacaktır.

Ordulara şafakla beraber verilen emir "teslimiyet"tir. Mütareke ahkâmı öyle demektedir. Emirle beraber cephelere derin bir hayal kırıklığı sinmiş fakat bu kendisiyle beraber öfke bulutlarını da taşımıştır.

9 Çarpışma.

Şafakla Birlikte

Savaş yıllarında, "Şafakla beraber düşman cephesine saldırıya kalkılacaktır" emriyle yaşamaya alışmış olan bir nesil, şimdi kendi dramının sonunu yaşamaktadır. O emrin yerini, "Şafakla birlikte teslim olunacaktır..." almıştır.

Bu emir en kötü şartlar içinde döne döne savaştan o nesilde öfkeden fakat onun yanında öfke dolu bir ümitsizlikten başka ne yaratabilirdi ki? Bu öylesine öfke dolu bir umutsuzluktur ki, cephe-den yeni dönmüş yaralı bir savaş subayı, İstanbul işgal edildiği gün Kadıköy'e doğru giden o küçük Boğaz vapurunun arka tarafında cephelerde bilmem kaç defa tetiğine bastığı savaş silahını kendi şakağına dayayarak hayatına son vermemiş midir?

Ve tabii şimdi mütareke dönemi yeni dramatik hadiseleri bu insanlara yaşatacaktır... "Birisi" o genç savaş subayının başından akan kanların karıştığı Boğaz sularından bir yerlere doğru gidene kadar... Ne var ki, o birisinin bir yerlere doğru gidişinin altı aylık zamanı daha nice öfke ve keder dolu günleri beraberinde taşıyacaktır...

Mütareke Günü Gecesi Talat Paşa'nın Evinde

30 Ekim günü İttihatçılar için zor gündür. Ve o gece çok daha zor ve çok daha uzundur.

Doğuya giderek yeni bir harekete oradan başlamayı kafasına koymuş olan, imparatorluğun dik başlı, söz dinlemez, pervasız, mahcup ve atak Başkumandan Vekili Enver Paşa'yı düşündüren bir mesele vardı: Talat Paşa'nın ve öteki ileri gelen İttihatçıların durumları. Her şey açıkça ortaya dökülüyordu. İstanbul, Talat Paşa'nın dediği gibi mutlaka "işgali" yaşayacak, iktidar mutlaka ve mutlaka Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın eline geçecektir.

Yeni İşbirlikçiler

Böylece işgalciler, Saray, Hürriyet ve İtilafçılar ile zamanın azınlıkları üçlüsü belli isimleri aşağılatmak için ellerinden geleni yapacaklardı. Bu toz duman içinde Talat Paşa ve arkadaşları adlarının büyüklüğüne yakışmayacak davranışların muhatabı olabileceklerdi. O halde bir müddet için onların da İstanbul'dan ayrılmaları gerekirdi.

Bunda en çok ısrar eden ise Kara Kemal idi. Enver Paşa, İsmail Canbolat Bey, Cavit Bey, Kara Kemal, Mithat Şükrü, Doktor Nâzım gecenin bir vaktinde Talat Paşa'nın kapısını çaldıklarında tereddüt içindeydiler. Talat Paşa ölür de gitmezdi...

Enver Paşa gelişmeleri anlatıp "bir müddet için de olsa" İstanbul'dan ayrılmanın iyi olacağını söyledikten sonra, Talat Paşa tahmin edildiği gibi hiç duraksamadan şu cevabı verdi:

"Ben hiçbir yere gitmem... Kötüsü gelirse ne yapacağımı bilirim..."

"Kötüsü gelirse", İttihatçıların sık sık kullandıkları bir tabirdir. "Ölünceye kadar vuruşmak" demektir. Ya da sonuna kadar direnmek...

Gurur

Talat Paşa ülkeden ayrılmayı gururuna yediremediği gibi, bir taraftan da Ahmet İzzet Paşa'nın durumunu düşünüyordu. Kendilerinin ülkeden ayrılmalarının hesabı kitabı ona çıkarılırdı. Ahmet İzzet Paşa'ya kabineyi kurması için ısrar eden oydu. Cavit Bey ve diğerleri buna çare aramaya koyuldular.

Ertesi günü Kara Kemal ile Cavit Bey, Ahmet İzzet Paşa'yla geç saatlerde bir görüşme yaptı. Durumu anlattılar, Talat Paşa'nın tereddütlerini söylediler. Son sözleri şu oldu:

"Vuruşmaya Mecburdur"

"İttihat ve Terakki Reval Mülakatı'nın getirdiği harbe girmiştir. Vuruşmadan gelin alın diyecek halimiz olamazdı. Zamanımız bunu tartışmaya müsait değildir. Gelecek günlerin ne getireceği şimdiden belli olmaz. Ama herhalde kötü günler gelecek, bazı kinler, bhusus azınlıkların, İtilafçıların, işgalcilerin önüne geçilmez halleri meseleler yaratacaktır. Talat Paşa'nın bir müddet İstanbul'dan uzaklaşması, icap ediyor fakat kendileri sizi düşünerek bunu kabul etmemtedirler."

Ahmet İzzet Paşa durumun vahametini ve kendisinden istenileni anlamıştı. Hükümet de daha şimdiden Sarayın baskısı altına girmişti, çekinmeden cevabını verdi:

"Biz bu görüşmeyi yapmamış olacağız. Bunu yalnız Talat Paşa bilecekler, kendileri bir müddet için İstanbul'dan ayrılabilirler... Hürmetlerimizi ve yardım dualarımızı bildirirseniz memnun olurum."

Öfkeli Savaş Subayları

Ahmet İzzet Paşa, ilerideki günlerde Talat Paşa ile Enver Paşa'nın "başının kendisinden istenileceğini" bilecek kadar da akıllıdır. Zaten daha sadrazamlığa adım atarken bunun kokularını da almıştı. Talat Paşa'yı alıp bir yerlere kapatmak mı? Akla getirilecek iş midir? Enver Paşa'yı dört beş İngiliz süngüsüyle tevkif etmek mi? Bunu düşünmek bile soğuk terler dökmeye yeter de artardı. Enver Paşa'nın gözünü budaktan sakınmayan taraftarları, Teşkilat-ı Mahsusa'nın "silahşor takımı" taş üstünde taş bırakır mıydı? Talat Paşa, Hürriyet ve İtilafçılar dışında halkın büyük sevgisini saygısını kazanmış, "namusu erbab" bir halk adamı ve İttihat ve Terakki hâkimidir. Saray, İtilaf kuvvetleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve zamanın azınlıkları dışında, Türk İstanbul'un bu insanlara ne bir kini, ne bir öfkesi vardır. İzzet Paşa aklına gelenleri düşündükçe İstanbul'daki yorgun ama öfkeli savaş subaylarını da hesaba kattı. Onlar onca yıl inandıkları Talat Paşa'yı İngilizlere yahut başka kuvvetlere teslim ederler miydi? Ya Enver Paşa'yı? Yok yok Allah korusundu...

Mithat Şükrü Bey, Ahmet İzzet Paşa'nın konuşmalarından asıl kaygılarının bunlar olduğunu anladı. Talat Paşa'ya durumu söylemeye giderlerken de yanında bulunanlara, "Ahmet İzzet Paşa vaziyeti anlamış... Bu da iyidir" dedi.

İzzet Paşa'nın Duruşu

Ahmet İzzet Paşa, "biz bu görüşmeyi yapmamış olacağız, bir müddet İstanbul'dan ayrılabilirler" derken bir taşla birkaç kuşu da vurmuş olmaktadır. Aklına hayaline Talat ve Enver Paşa'yı teslim eden adam olmayı getirmek istememektedir. Bir defa kendisi de Talat Paşa'ya büyük saygı beslemektedir. Reval Mülakatı bir paylaşımı getirmiştir, hep beraber o paylaşımına karşı direnmek lüzumunu kabul etmemişler midir?

İşin daha öteki tarafı, savaş yıllarında Enver Paşa'nın büyük savaş hatalarını özel sohbetlerde kendisi de masaya yatırmış olmasına rağmen, başkomutan vekilinin başını veren adam durumuna düşmek istememiştir. Evet... Evet, İstanbul'un yangın yerine döndürülmesi de demin düşündüğü gibi işin bir başka yüzüdür...

"Biz bu görüşmeyi yapmamış olacağız" derken de kendi pozisyonunu da kurtarmış olmaktadır. Hadiseler kendi bilgisi dışında cereyan edecek bir şekilde girecektir.

"Biz bu konuşmayı yapmamış olacağız" sözünü ederken yine şundan emindir ki, konuştuğu adamlar, "en kötüsü bile gelse" bunu gün ışığına çıkartmayacaklardır.

Ahmet İzzet Paşa artık bu ayrılığın mesulü olmak durumundan kurtulmuş oldu; bunu temin ederken de kalmaları halinde Talat ve Enver Paşalara ve ötekilere yapılacak fena muamelenin Teşkilat-ı Mahsusa'nın ayağa kalkmasıyla İstanbul'un bir yangın yerine döndürülmesi ihtimalinden kurtuldu.

"Kara Kemal Bey Vuruşur"

Ne var ki, Kara Kemal Bey'in aklına bir kurt düştü. Ahmet İzzet Paşa'yı iyi tanırды, yumuşak huylu, bazen çocuk gibi ağlayan bir adamdı. Onun bu hali hiç şaşkınlık da vermezdi, çünkü alışılmıştı. İttihat ve Terakki'nin Kâtibi Umumisi Mithat Şükrü, Kara Kemal'in bir şeyden rahatsız olduğunu onca yıllık beraberlik yüzünden hemen anladı:

"Kemal Beyimiz dalıp da gitmiştir, şimdi aklından ya gene teşkilat yapmak ya da kafasına taktığı milli banka kuralım işleri yahut vuruşmak geçiyordur" dedi.

Kara Kemal, Mithat Şükrü'nün takılmasına şöyle cevap verdi:

"Sen zaten öylesindir, senin yanında düşünmekten korkar olduk, ne düşünsek şıp diye söylersin de şaşar kalırız. Nedir fena mıydı benim milli banka kuralım da şu elden kurtulalım demem, lafın ötesi gelsin görelim; ötekisi de doğrudur, ben vuruşmak olursa iyi olur derim de, Talat Paşamız da yanaşmıyor bu işe..."

O sıkıntılı halde bile Mithat Şükrü güldü:

"Demedim mi vuruşmaktır bunun aklındaki; lakin doğru söyler-sin o banka işi iyiydi, senin aklın yine o işlerde."

"Tevkifatlar Olacaktır"

Kara Kemal Bey lafın gerisini bırakmak niyetinde değildi, asıl meseleyi söyledi:

"Bakın, Ahmet İzzet Paşa şimdi biz bu görüşmeyi yapmamış olacağız diyor ya, bunun altından iş çıkacak; evvela İstanbul'un yangın yerine dönmesine mani olmuş oluyor, sonra yükü hafifletiyor, kulağına bir şeyler gelmiş olsa derim ben, bunun arkasından göreceksiniz bir tevkifat işi gelecektir ama er ama geç. Siz sanıyor musunuz ki İngiliz'i, İtilafçısı bu işin peşini bırakacaklar, hayda siz öyle serbest serbest dolaşın, elinizden geleni yapın diyecekler. Demezler ve de

diyemezler, çünkü İttihatçı takımından korkarlar bunlar lakin biz de o günü bir görelim bakalım."

Kara Kemal Bey'in dediği olacak mıydı, olmayacak mıydı? Bunu zaman gösterecekti.

31 Ekim 1918, İstanbul'da Hüzün ve Öfke

O dünyanın gözünü diktiği, yedi tepeli, muhteşem şehir... Payitaht... Cumbalı evleri, arnavut kaldırımlı dar sokaklarıyla çığlık çığlığa yaşayan, her şeye rağmen Türk İstanbul... Kendi romantizminde yaşarken o romantizme, "savaşı kaybetmiş imparatorluğun payitahtı olmak" çökmüşlüğüne talih katı vermiştir. Ve İstanbul daha 31 Ekim günü, bir hıncın, bir çılgın öfkenin, bir tarihi hesaplaşmanın, ihanetin, namussuzluğun şehri olup çıkıverdi.

Dar, arnavutkaldırımlı, cumbalı evlerdeki savaş menkıbelerinin yerini, şimdi solmuş, "kederle mırıldanılan şarkımsı sesler" alıverdi. Dört yıl, beş ayrı cephede dövüşmüş, yaralı sakat ama öfkeli savaş subaylarından bir kısmı cumbalı evlerdeki sakız gibi beyaz çarşafı yataklarına, öteki savaş subaylarının toplandıkları Harbiye Nezareti çevresine, arkadaş evlerine, soluk benizli taş plakların artık dönmediği yerlerine, kin dolu İstanbul semtlerine dönmüşlerdi... Kimisi cephelere geri dönmenin hayalini kurarken, kimisi de kolsuz, bacaksız bedenlerine aynaların karşısında acıyla bakıyordu...

31 Ekim günü, "dönmek isteyenlerin" hayallerini alıp yere vurmuş, sakat bedenlerdeki pişmanlığa sanki bir madalya takmıştır. Bu savaş subaylarının üniformalarının havı dökülmüştür. Yine de vücuda yapışmaktadır, temiz ve ütülüdür. Çizmeleri ve mahmuzları pırl pırlıdır. Sanki bununla meydan okur gibidirler... Gözlerinde hüznle öfke karışımı bir bakış vardır.

Hele şimdiden başlayan kin dolu nümayişler yok mu? Onları deli divaneye çeviriyordu. Çoğunun korkulan, İttihatçı öfkesi bir gelip, bir gidiyor ama yine de elde tutulması zor öfkeyi bastırıyorlardı. "Nümayişçileri sokaklara salanlar" ise o öfkeyi iyi bilirlerdi, velakin şimdi artık iktidar postuna kurulacakları zamanın geldiğini gördüklerinden biraz olsun yüreklenmişlerdi.

İhanetler ve Onlar

Geçmişte pırl pırl üniformaları, çizmeleri, mahmuzları ve bellerinde parlatılmış kılıçlarıyla bir mitolojiden çıkmış gibi dolaşan, cumbaların arkasındaki sürme çekilmiş gözleri, derin iç çekişleriyle

arkalarında dolaştıran, adımlarını yere sert basan bu savaş subaylarının ellerinde kalan tek şeyleri vardı: Dik başlıkları...

İstanbul'un dar arnavut kaldırımli sokaklarında dolaşan bu çileli savaşçıları, kendi insanları menkıbelerden gelen bir başka duygu, bir başka saygı, bir taraftan da başka türlü bir acıma duygusu içinde selamlıyorlardı...

İstanbul'un dar arnavutkaldırımli sokaklarından çıkıp öteki taraflarına doğru gittikçe, hınç, kin ve ihanet kendi yüzünü göstermeye başlayacaktır... Pera-Beyoğlu-Şişli o çılgınlıkları "en sunuturlu yaşamaya" başlayan yerlerdir. İtilafçılar ve zamanın azınlıkları artık yaylarından boşanmış ihaneti sokaklara saçmaktadırlar. "İşte İttihatçı zabiti!" diye köşe başlarında ölüm pusuları kurulacaktır. Ama bu korkak sesler o savaş zabitleri üzerine yürüdüğü vakit susacak, köşe başlarından şımarık nanik işaretleri yapacaklardır. Fakat bazı azınlıklar da vurmaya öldürmeye kalkacaklardır.

Türk İnsanı ve Öfke

Sokaklardaki pis cümbüşe, "Saray ve çevresi", "farmason gâvuru, İttihatçı zabiti" sesleri bir koro gibi katılacaktır. İtilafçıların yüzlerindeki çirkin ışıltılar o savaş subaylarını, İstanbul'un bu çılgınlıklara öfkeyle bakan Türk insanını derin bir keder içine atacaktır ama ne çare?.. Bu ihanetten çirkin bir nasip alan sadece o yorgun, öfkeli savaş subayları mıdır? Herkesin herkesi bildiği İstanbul'da İttihat ve Terakki içinde olmuş veya ona meyilli aydın insanlar da o selin önüne itileceklerdir. Hınç, kin seli onları da önüne katmak istemektedir...

Tünelde Patlayan Tokat

Payitahtta, namussuzluk, ihanet, kin ve öfke ile namus arasında bir çatışma başlamıştır. İstanbul'un bazı parlak konakları, yaldızlı tavanları, bazı sokakları namusunu kaybetmiştir...

Mütareke, İstanbul'da "yaşanmış hikâyeleri" kendi dünyasını yazacaktır.

Doktor Fahri çok genç yaşlarda İttihat ve Terakki'nin Üsküdar Ocağı'na kaydolmuştur. İttihat ve Terakki'ye sadakatle bağlı olanlardan sadece biridir. Doktor Fahri hemen birkaç gün sonra ileride Anadolu yolunu Gebze'den tutacak olan Yenibahçeli Şükrü Bey'in teşkilatında çalışmaya başlayacak, Mustafa Kemal Paşa da kendisine bir "rumuz" verecektir: Küçük Doktor... Bu, şifre adı olacaktır.

31 Ekim 1918, tarih öyledir. Doktor Fahri, arkadaşı İttihatçı askeri eczacı Yüzbaşı Celal'le buluştu, Beyoğlu'na çıkacak, bir kenarda şöyle iki kadehle konuşacak, belki de öteki arkadaşlarını bulacaklardı. Celal sarışın, gür bıyıklı, üniforma içinde daha da heybetli duran bir savaş subayıdır. Çizmeleri de hep pırıl pırıldır, arkadaşları onun bu düşkünlüğünü bilirler. Doktor Fahri orta boylu, zayıfça ve çelik gibi bir adamdır. Tıbbiyeden son yıllarda mezun olmuştu, daha "doktor talebesiyken" de İttihat ve Terakki'nin Üsküdar Ocağı'na kaydolmuş, orada sivrilmişti aynı dünyanın iki arkadaşı...

Emperyalizmin Bayrakları

İki arkadaş Beyoğlu'na çıkmak için Tünel'e bindiler. Metro hafif sarsıntılarla hareket etti. Ama o nedir? Arkalarından bir kıkırdama geliyor, iki arkadaş da kendi aralarında sessizce, mütarekeden söz edip çıkış yolunu kendi akıllarınca konuşuyordu. Kıkırdama sesi nedir diye bakarken Eczacı Celal'in gözüne Tünel'in karanlıktan ayna gibi parlayan camı çarptı... Durumu anladı. Azmış azınlıklardan birisi arkasından nanik işareti yapıyor, ötekiler de bu maskaralığa gülüyorlardı.

Eh, zaten Eczacı Celal ile Doktor Fahri'nin öfke tepelerindedir. Celal birden döndü, nanik yapan adamın suratına tokat indirdi, adam yere düştü. Bu defa Celal'in parlak çizmelerinden payını aldı. Tünel, Beyoğlu çıkışına gelmişti. Tokat ve çizmenin öfkeli darbelelerini yiyen nanikçi, yüzü kan çanağı ama bağırmaya başladı:

"Poliis, poliis!"

Şirretçe... Tabii yer, azınlıkların azgınlıklarına başladıkları yerdir, artık orası onlardan sorulmaya başlanmıştır ya, bir kalabalık linç edilecek bir subay ve onun yanında bir sivil bulmuştu, hızla iki arkadaşına doğru ilerlediler. Eczacı Celal, Doktor Fahri'ye, "Davran bakalım doktor kötüsü geliyor..." dedi.

"Davran, kötüsü geliyor" İttihatçıca bir laftır. Yani, "Vuruşup yarıp çikalım, sonuna kadar vuruşalım" demektir.

Eczacı Celal elini silahının kabzasına uzatırken, Doktor Fahri de iççesine yerleştirdiği silahın kabzasına sarılıverdi.

İki arkadaş dimdik durup beklemeye başladılar; bir iki polis peydah oldu, manzaraya baktılar; bir kalabalığı gözden geçirdiler, bir de dimdik iki adamı. "İşi anlamışlardı." Orası feleğin yangın yerine dönebilirdi, araya girdiler, kalabalığa "basın geri" dediler...

Eczacı Celal, "yürüyelim doktor, bu kötü zanaatçıların yüreği yok olmuştur" dedi.

Savaştaki Gibi

İki İttihatçı, birden bu işe keyifleniverdiler. Doktor Fahri hafifçe dönüp arkaya baktı, iki taharri adamlara bir şeyler anlatıyordu, Eczacı Celal, tıpkı savaştaki gibi "Nedir?" diye kestirmeden sordu. Doktor Fahri:

- Bizim taharriler herhalde sizde akıl mı yoktur, giderdiniz tantuna ki halife padişahımız gelse sizi ellerinden alamazdı, falan diyorlar zahir.

- Öyle derlerse iyisini derler doktor. Bırak padişahını, halifesini, Düvel-i Muazzama oraya dökülseydi yine hesapları bitikti, hem de ne bitik, iyi hesap olacaktı ya felek yine yol kesti.

Doktor Fahri, dirseğiyle içcebini yokladı:

- Baksana Celal, bu feleğin başkaca vazifesi kalmadı mı ki hep bizim yolu keser? Şu işe bak yahu.

- Öyledir doktor, hiç işi kalmamıştır; bizim yolumuzu keser, bir daha keser ve bir daha, keser durur da lakin bir de sıra bize geldi mi feleğin yolu bir kesilir ki o da kendi felek padişahının yolunu şaşırır ki sonra İttihatçı milletin yol kesmesinin feleğin yol kesmesine uymadığını felek de bilir ya, ne etsin? Kes demişler, keser durur.

"Yakup Cemil Olmalıydı Şimdi"

Doktor Fahri ferahlamıştı ya, takılmadan edemedi:

"Bak Celal şu feleğin padişahı dedin de aklıma geldi; şimdi felek bizim yolumuzu kesiyor mu? Kesiyor ve bir de bizim padişah var, o da bizim yolu kesiyor mu? Kesiyor, desene şu İttihatçı milletin yolunu kesmekte bu padişah takımı cümbüş kurmuş da haberimiz yoktur; halbuki haberimiz olmalıydı ki biz de icabına bakmalıydık."

Eczacı Celal sözün altında kalmadı:

"Senin cümbüş dediğin tantundur bilirim, hanım işi değildir, onu da yan koymazsın da, şimdi padişahların yolunu kesmek derken aklına Yakup Cemil'lik gelir, ben bilmem mi seni?"

Yakup Cemil adı geçince "rahmet" arkadan geldi, ikisi birden iç geçirdiler:

"Ah şimdi o da olmalıydı..."

Beyoğlu'na doğru ilerliyorlardı, tam Hachette'nin önüne geldiklerinde başlarına sanki yıldırım düştü. İstanbul'un eski apartmanlarının çatılarından ta aşağılara kadar sarkıtılmış Yunan, İngiliz, İtalyan, Fransız bayrakları tepelerine namussuz bir yumruk gibi iniverdi. Tam karşı köşedeki gümüşçü vitrininde gördükleri, tarihin

kendilerini nereye kadar getirdiğinin bir vesikası gibi duruyordu. Vitrinde Venizelos'un büyük bir resminin önünde yakılmış kandil-lerin ışıkları sanki onlarla alay eder gibi oynayıyordu...

Doktor Fahri, Celal'in koluna yapıştı:

"Ben dönüyorum arkadaş, yürüyecek halim kalmadı."

Celal yıkılır gibiydi:

"Dönelim, dönelim doktor, namussuzluğun batağının göbeğine saplandık ki sorma."

İki arkadaş geldikleri yoldan dönüp Haydarpaşa'ya gidecek küçük sevimli vapura kendilerini bırakıverdiler.¹⁰

Vapurdaki İstanbul'un Türk halkı mahzun ama yüzlerinde bir öfke bulutu birbirlerine bakıyorlardı. Cephelerin o kan görmüş adamı eczacı Yüzbaşı Celal gözyaşlarını saklamak için vapurun arka boşluğuna kendisini zor attı. Doktor Fahri yanına gittiğinde, "ulan kahpe kader, biz senlen de hesaplaşmasını biliriz ya" diye söyleni-yordu.

Türk İstanbul'un üstüne sanki ölüm bulutu perde germiştir ama o perdenin altında şen şakrak kahkahalar da vardır...

Haydarpaşa Gar Lokantası, Kadıköy Kordonboyu

Haydarpaşa Gar Lokantası... İstanbul efendilerinin, İstanbul'un namlı, namuslu kabadayılarının, genç subayların sık sık uğradıkları yerlerdendir. Mezeleri şaheserdir, rakı buzlanmış kadehlerle verilmektedir... Gar Lokantası'ndaki çini kaplı duvarlar arasında İstanbul insanları yıllar yılı müşterek bir dünyayı yaşamışlardır...

İki arkadaş, geçmişte de zaman zaman buluştukları Haydarpaşa Gar Lokantası'na yangından kaçır gibi girdiler. Ve Gar Lokantası'nda o gün müdavimler, şaşkın, suskun, öfkeli, ne yapacaklarını bilemez haldeydiler... Taş plakların sevilen sesleri, masalardaki zarif nükteler sanki salonun bir kenarına saklanmış gibiydi. Ve sanki onların bu içinden çıkılmaz kaderlerini paylaşıyordu.

Martılar Bile Susmuşlardı

Bir ölünün başucundaki sessizlikle Gar Lokantası'nın sükûtu aynıydı. Masalarda sadece kadehlerin dolup boşalmasından çıkan ufak sesler vardı. Yine kadehler öylesine yavaşça masaya bırakılmaktaydı ki, sanki bir ölüyü uyandırmaktan çekinirmiş gibi... İki arkadaş Doktor Fahri ile zabıt Eczacı Celal suskunca bir dünyada

¹⁰ Kendi deyimleri, kendi anlattıklarıdır.

birkaç kadeh rakıyı genizlerini yaka yaka içti ve kalktı... Geçmişte "en yaşanması gereken hayallerin" kurularak geçildiği Kordon'dan Kadıköy'e doğru yürümeye başladılar... Ne martı çığlıkları vardı, ne vapurların o şaheser düdük sesleri... Kordon kenarındaki kabadayı sandalcılar meyasane denizin oynayan sularına dalıp gitmişlerdi... Oradan medet bekler gibi...

Denizin masmavi pırıltısı çekilip ellerinden alınmıştı. Boşluk, yıkılmışlık ve keder sanki diz dize oturmuş kendi derin sükûtlarını yaşıyorlardı; martılar sandalcılarla oynamıyor, artık sandalların etrafında dönmüyorlardı ve keyifle uçmuyorlardı, onların da şarkıları bitmişti.

Namussuz Hava

Ama sanki Beyoğlu'ndaki "namussuz hava"¹¹ onlardan önce oraya gelip yerleşmişti bile. Evlerden birisinin penceresi ardına kadar açıldı, Rumca bir şarkı "inadına" Kordon'a taşıyordu, çığlık çığığa... Martılar belki de onun için susmuşlardı... Keder iki arkadaşın başlarına inmişti. Eczacı Celal, "Benden buraya kadar doktor..." dedi, birden döndü, evinin olduğu Üsküdar'a doğru yürümeye başladı... Genç doktor, İttihatçı Fahri, İttihatçı zabıt arkadaşının arkasından baktı. Celal sanki ölmüştü...

Doktor Fahri Erenköy'e gidecekti. Evi oradadır... Bir fayton bakıyordu. Biraz sonra pos bıyıklı faytoncu iki beyaz atın çektiği arabanın dizginlerine asıldı, genç adamın binmesini bekledi... Sonra dizginleri hafifçe salladı. Talimli atlar yürümeye başladı... Pencerelelerden Rumca şarkılar sarkıp gidiyordu... Doktor dalmıştı. Pos bıyıklı faytoncu biraz sonra başını hafifçe arkaya çevirdi:

"Gamlanma bey... Anlarım kederini... Ama genç adamsın... Yakışmaz... Ne edersin gamlanma demek de olmaz ya ama bana sorarsan bu işin sonu da vardır..."

Sonra arkası dönük konuşmaya devam etti: "Bak ben bu bacağı bir cephede verdim... Ama işte başımıza bu da gelmiştir..."

Ve sunturlu bir küfür savurdu.

Doktor Fahri, Erenköy'de evinin kapısında faytondan indiğinde, pos bıyıklı arabacının gözlerinde müthiş bir kin ışığının yanıp söndüğünü görecektir... Dizginleri atlara "hadi" der gibi oynatırken yeniden bu genç adama iki satır laf etti:

"Yılğınlığa düştün mü devrilip gidersin bey... Oldu mu ya..."
"Yılğınlığa düştün mü yıkılıp gidersin" İttihatçı tabirlerindendir.

11 Anlatanların kendi tabirleridir.

Doktor Fahri, önce bu lafa "şaştı"; sonra da, "Ya Kara Kemal Bey'in teşkilatlandırıdığı takımlardandır ya da cephe de İttihatçı bir zabitan yanına düşmüştür" diye düşündü. Kara Kemal Bey, İstanbul'da mavnacısından hamalına, ondan arabacısına kadar herkesi teşkilatlandırmamış mıydı? O yıkılmışlık içinde buna enikonu sevinir gibi oldu, sonra "belki de tesadüftür" diye geçirdi içinden. E, ama "O tabir neyin nesi olmalıydı?" Acaba kendisinin kederini görünce mahsus mu böyle konuşmuştu? Bunun bir ihtimal olabileceği aklına gelince yine meysus oldu. Eczacı Celal'in vapurun arkasındaki hali gözlerinin önünde durdu, sonra Kadıköy Kordonu'ndaki çığlık çığığa şarkılar...

Yürekteki Yangın

Bir elini yumruk yaptı, ötekinin içine öfkeli vurdu; dirseği içcebindeki silahının sertliğine çarpınca, "Ulan kaderin namussuz yangını, bunun da bir hesap defteri olmalı" diye "İttihatçıca" söyleyerek evinin kapısının tokmağını zaman zaman gelen şiddetli öfke siyle çarptı.¹²

Genç doktor kafasında arabacının son dedikleriyle içeriye girdiğinde, aile dostları Borazan Tevfik, Avukat Muhittin, Nurettin Ali Beyler ile Velet Çelebi'yi orada bulmuştu. Masaya oturdu, sessizce birkaç kadehi arka arkaya dikti. Velet Çelebi yerinden kalkmış, bu genç adamın saçlarını o derviş haliyle okşamaya başlamıştı. Sabır telkin ediyordu... Sızıp kaldı.

İngilizler ve Arapların Mağlubiyeti

Birinci Dünya Savaşı'nın son haftalarına doğru "Türk orduları" müthiş bir vuruşmayı devam ettiriyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Albay İsmet Bey inatla vuruştukları cephelelerde dağılmayı durdurmuşlardı. Mühimmat kalmamış, asker perişan ama inatla dövüşür. Bu sırada Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Liman von Sanders karargâhını Adana'ya intikal ettirmişti.

Ekimin son haftasına girilmiştir.

Bizim olan Halep'in güney kanadında yine inatçı bir vuruşma yaşanmaya başlar. Arap aşiretleri Türk ordularına hınçla

12 Sonraları: Doktor Fahri Bey'in kendi anlatımıdır. Aradan yıllar geçecektir. Eczacı Celal, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İstanbul il teşkilatında görev alacak, Doktor Fahri de Celal Bayar'ın mutemet dostları arasına girecektir. Bu yaşananlar Doktor Fahri Bey'in bana anlattıklarıdır. Merhum Bayar'ın yanında da üçlü bir konuşmamızda bu bahis geçmiştir. Ses bantları hâlâ bendedir.

saldırmaktadırlar. Halep'te sokak savaşları göğüs göğüse gelişmektedir.

İngilizler ile Araplar Türk ordularına saldırırken, Mustafa Kemal Paşa, Halep içindeki savaşta elinde mavzer ateşin içindedir, etrafını saran Araplar "onu öldürmek istemişlerdir". Elindeki kırbaçla üzerlerine gider ve sonra Mustafa Kemal Paşa bu "ihaneti" defedecektir.

İngilizler ve Araplar Halep'in beş on kilometre uzağında Mustafa Kemal Paşa'dan ağır bir mağlubiyetle derslerini almışlardır.

Kendi Anadolu topraklarını oradaki Türklerin kaderiyle, fakir bırakan imparatorluk, imar ettiği Arap topraklarında İngiliz ve Arapların saldırısıyla karşı karşıyadır. Onlarla vuruşanlar ise Balkan ve Anadolu Türkleridir. Tarih veya talih işte bunu yaşatmaktadır...

30 Ekim 1918 günü mütareke ilan edildiğinde, Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde bulunan ve cephanesi, yiyeceği bitmiş ordu Birinci Dünya Savaşı'nın son zaferini "Ordu Günlüğü"ne geçirmektedir. Kader ya da tarih şimdi mütareke günlüğünü yazmaya başlayacaktır...

31 Ekim 1918, Güney Cephesi'nde Bir Buluşma

Payitaht İstanbul "namussuzlukları" yaşarken,¹³ cephelerdeki "Türk orduları" da mütareke vurgununu yemişlerdi. "Türk orduları" sözü Osmanlı orduları sözünün yerini çoktan almıştır. Osmanlı ordusu lafı belli bir dönemdir, çoğu subaylara ters gelmektedir.

İttihat ve Terakki Türkçülük hareketini yerleştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, bazılarınca "peygamber toprakları" denilen yerlerini, Anadolu'nun yoksul Türk halkının Türk çocukları müdafaa ediyordu. Ölerek, çöllerde yok olarak, mezarsız kalarak, peygamber topraklarının şeyhlerinin onların iplerini ellerinde tutanların ihanetlerine karşı peygamber toprakları denilen yerlerin insanları Anadolu'nun Türk çocuklarını sırtından vuruyor, cembiyelerle karınlarını açarak yutulmuş altın arıyorlardı. Arap çöllerinde esir düşmüş Türk birliklerinin etrafındaki tellerin dışında peygamber topraklarının insanları nöbet tutuyordu. Anadolu'nun, İstanbul'un Türk savaşçıları o nöbetçilerin etrafını tuttıkları tel örgüler ardında aç ve susuzdurlar, üstlerinden o bitleri çalı süpürgeleriyle dökmeye çalışmaktadırlar.

13 "Payitaht İstanbul namussuzlukları yaşarken" sözleri, o günleri anlatanların kendi deyimleri olarak konulmuştur.

Ali Fuat Paşa'nın Gözyaşları

30 Ekim günü Güney Cephesi'nde Kolordu Kumandanlığı'nda bulunan Ali Fuat Paşa, Harekât Şubesi'nden Binbaşı Ömer Halis mütarekenin imzalandığına dair ordu emrini getirdiği vakit bunu büyük bir öfkeyle okudu. Ama ordular içinde yürekliğiyle bilinen bu genç komutan gözyaşlarını da Ömer Halis Bey'den saklayamadı.

Bu bir mağlubiyetin vesikasıdır. Ali Fuat Bey hakikati açıkça görmektedir... Bütün cepheelerde dövüşmüş muharip bir komutandır. Gözlerindeki namus yaşları ordu emri üzerine düşmeye başladığı vakit, Ömer Halis Bey, "Ne oluyor paşam?" diye sorarken kendi gözlerindeki yaşları o da gizleyemedi.

Ömer Halis Bey, cephelerin ünlü komutanının böylesine bir yeis içine düşmesinden anlamıştır ki, artık her şey bitmiştir. Onca yıldır adını duyduğu, sonra yanında harekât şubesi müdürlüğü yaptığı bu ünlü komutan eğer böylesine bir yeis içine düşmüşse, feleğin yangını başlarına inmiş demektir. Çünkü Ali Fuat Paşa orduda akıllı, fütur getirmeyen, yüreği kocaman komutanlar arasına girenlerdendir.

Tarihi Buluşma

Ali Fuat Bey bunların da ötesinde, genç yaşlarında İttihat ve Terakki'ye katılmıştır. Hem de "yeminli" olarak, yani İttihat ve Terakki gizli bir cemiyet halindeyken. Ondandır da İttihat ve Terakki'nin yarattığı bütün tarihi hadiseler içinde kendi üzerine düşeni yapmıştır. Ömer Halis Bey bunu da bilmektedir, çünkü aynı dünyanın insanıdır...

Ali Fuat Paşa, Ömer Halis Bey'e şöyle dedi:

"Benim yarın Mustafa Kemal Paşa'ya gitmem lüzumludur. Kolorduya dikkat edin. Arkadaşlarımız birden yılgınlığa düşmemelidir. Benim için, Mustafa Kemal Paşa'yla önemli bir ordu emrini görüşecekmış dersiniz..."

Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'dan hem üst rütbededir hem de buna rağmen aralarında bir dostluk vardır. Ve Mustafa Kemal Paşa'ya olan güveni yüksektir. Ali Fuat Paşa, 31 Ekim 1918 günü Mustafa Kemal Paşa'yla buluştu.

Mustafa Kemal Paşa, ordunun bu yürekli komutanından kolordu hakkında bilgi almış, daha sonra Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya; "Peki şimdi durum nedir?.. Mütareke imzalanmıştır. Ama siz ne diyorsunuz?" diye sorduğunda, Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı şu olmuştur:

"Daha tebligat gelmedi, mütareke ahkâmı hakkında bir bilgimiz yoktur. Fakat mağlubiyeti kabul etmişler... Onlar şimdilik öyle sansınlar bakalım... Liman Paşa çağırdı, ben Adana'ya gidiyorum. Tahmin ederim ki, Ordular Grubu Kumandanlığı'nı bana devredecektir. Tabii siz de 7. Ordu'nun kumandanlığını devralacaksınız. Yalnız sizden isteğim şudur; kolorduyu ve öteki kıtaatı mümkün olduğu kadar güvende tutunuz. Sonra tekrar görüşeceğiz..."

Tarihin 31 Ekim günü Mustafa Kemal Paşa'yla yine buluşturduğu Ali Fuat Paşa, Milli Mücadele ve Anadolu İhtilalinde Mustafa Kemal Paşa'nın yanında, onun emrinde olacaktır...

Komutayı Devraldı

Akşama doğru, Mustafa Kemal Paşa'nın Liman von Sanders'la yapacağı konuşmayla ilgili tahmini doğrulanmış, ordu birliklerine Liman von Sanders Paşa'nın şu emri tebliğ edilmiştir:

"Yıldırım Orduları'nın emir ve kumandasını şu andan itibaren birçok muharebede temayüz etmiş bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine devrediyorum. Bana tarihi günler yaşatan kahraman silah arkadaşlarımla mübarek Türk topraklarına arzı veda eylerim."

Mustafa Kemal Paşa bu yeni durumda, sanki tarih ilahi tesadüf yaratmış gibi bir başka tarihi hadiseyi yaşayacaktır... O gece hemen Adana'ya hareket etti...

31 Ekim Gecesi

Mütarekenin imzalanmasıyla bütün gözler İttihat ve Terakki'nin merkez-i umumisine çevrildi. İtilaf Devletleri, Saray, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti mensupları neler olacağını beklemeye başladılar.

Bir mağlubiyete üzülmüyorlardı. Onlar için artık, Düvel-i Muazzama'nın sıyanet kanatları altına girmek meselesinden başka bir şey yoktu.

Saray, kendi derdinde, ötekiler de "İttihatçılardan hesap sormak" arzusu içindeydiler. "Talat Paşa, Enver Paşa ile öteki İttihatçılar şimdi ne yapacaklar?" sorusunun cevabı her yerde aranmaktaydı; İstanbul'daki savaş subayları da, diğer insanlar da bunları merak etmekteydi.

Tahmin kapıları ise adeta kilitlenmişti, yalnız bazı İttihatçılar olacakları biliyordu. Ona göre tertip oluyorlardı. Talat Paşa, Kara Kemal

ile Kara Vasıf Bey'i gece geç saatlerde evine çağırıttı. Kara Kemal ile Kara Vasıf, Talat Paşa'nın kendilerini "boşuna çağırılmayacağını" bilecek ve tahmin edecek kadar ona yakındırlar. Hele böylesine "mühim bir kerte"de" çağırılmışsa o zaman daha da başka bir hal vardır...

"Kuvvetli El: Mustafa Kemal Paşa'dır"

Önce dünü ve kendilerini muhakeme ettiler. Odayı bir kaderin tarifsiz atmosferi sarmıştı. Ve nihayet Talat Paşa meseleye girdi:

"Bakın sizi buraya çağırmanın asıl sebebi Mustafa Kemal Paşa meselesidir. Şartlar çok ağırdır. Bu ağır şartlar karşısında bir şeyler yapılması tabiidir. Ama bunu kim yapacaktır? İşte asıl düşünülmesi icap eden de budur. Evet, Düvel-i Muazzama bizi bir savaşın içine iterek kendi maksadına ulaşmak istemiş ve buna kavuşmuştur da. Kimsenin buna itiraz koyacak hali yoktur. Biz dayanmak için harp ettik... Neyse bunlar artık boş... Merkez-i umumide de açık açık aynı meseleleri konuştuk. Evet, diyeceğime geliyorum yine. Bir şeyler yapılacaktır, bunu kim yapacaktır? Kuvvetli bir el lazımdır. Mesela Mustafa Kemal Paşa... Temiz bir maziye sahiptir. Mağlup olmamış bir kumandandır. Ordu mensupları da kendisini sayarlar. Halk da Mustafa Kemal Paşa'yı sevmektedir. Ben Mustafa Kemal Paşa'nın mühim bir işe soyunacağını tahmin ediyorum. Kendisi kongrelerde öteki arkadaşlarımızın sıkça münakaşa ettiği bir mensubumuzdur. Ama size söylüyorum, eğer bir şeyler yapmak isterse çekişmeler bir tarafa konulmalıdır. Kendisine yardımcı olunmalıdır. Önünü kesmemek, açmak icap eder."

Teşkilat Kurmak

Kara Kemal, Talat Paşa'nın sözleri bitince kendi üslubuyla, "Benim Mustafa Kemal Paşa'ya olan takdir hislerimi bilirsiniz, kendisi dediğiniz gibi galibiyetler elde etmiş bir kumandandır. Hatta Enver Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın terfiini neden önlediğini soran, bunun lüzumsuz olduğunu size söyleyen de benim. Siz rahat olunuz. Elden gelen yapılacaktır. Karşı koyan olursa, biz icap eden tedbiri alırız... Yalnız bir mesele vardır. Enver Paşa sıkça şarka gitmekten, oradan yeniden başlamaktan söz ediyor" dedi.

Talat Paşa kestirip attı:

"Siz dediğimi yapın... Fakat dağılmamak için de bir teşkilat yapmak lazımdır..."

Kara Kemal Bey ile Kara Vasıf, Talat Paşa'nın bu "itiraz götürmez" sözlerine karşı ellerinden geleni yapacaklarını söylediler. Talat

Paşa iki yakın arkadaşına durumu Mithat Şükrü Bey'le de konuştuğunu bildirdi; sonra da "Mithat Şükrü Bey durumu takip edecektir. Kemal Bey senin Mustafa Kemal Paşa'ya olan saygını biliyorum. Demin dediklerin de doğrudur, o terfi işinin halledilmesi hepimizi memnun etmişti. Eğer biraz daha gecikseydi, Enver Paşa'yla bu sefer ben konuşacaktım" dedi.

Talat Paşa, Kara Vasıf Bey'in bir huyunu bildiği için "Mithat Şükrü işi takip edecektir" demişti. Kara Kemal "kendi başına iş yapmayı sevmezdi" ama Kara Vasıf Bey, bazen "başına buyruk" işlere girerdi, bu yüzden merkez-i umumide birkaç defa sert münakaşalar da olmuştu.¹⁴

Kara Kemal ile Kara Vasıf Bey, Talat Paşa'nın yüzündeki yorgunluğu bir defa daha gördüler ve izin isteyip Talat Paşa'nın evinden ayrıldılar.

"Enver'in Yerine"

Daha sonra meseleyi konuşmaya karar verdiler...

Talat Paşa ve arkadaşları yurtdışına çıktıktan sonra Kara Kemal Bey'in evinde buluştular. İttihatçıların "kötüsü gelirse gözünü kırpmayan" adamı hiç uzatmadan isteklerini söyleyiverdi:

"Şimdi işimiz zordur. Bir yandan Mustafa Kemal Paşa'nın ne yapmak istediği kollanacaktır. Ve ona zorluk çıkarılmayacak, yardımcı olunacaktır. Ben Mustafa Kemal Paşa'nın böyle duracağını sanmıyorum. Talat Paşa onu hepimizden iyi bilir.

Onun için Enver'in yerine Kemal Paşa'yı istikbal için düşünmüştü. Gelelim şimdi meselenin esasına... Evet, Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı olunacaktır. Bu muhakkaktır.

Yalnız önümüzde iki mesele mevcuttur. Birincisi 'İngilizler, Ermeni işine karıştılar' diye tevkifata başlayacaklar. Birlik olunmalıdır ki, buna karşı bir şey yapılabilsin. İkinci mesele arkadaşları bir arada tutmak için teşkilat lüzumudur. Şimdi biz bir teşkilat yaparsak dağılmanın önüne geçeriz..."

Kara Kemal ile Kara Vasıf'ın isimlerinin başlarındaki "Kara" rumuz olmuştur. Karakol Teşkilatı... Teşkilata alınması kararlaştırılan isimler ise şunlardır: Baha Sait, Ali Bey, Yenibahçeli Şükrü, Rıza, Erkânıharp Miralay Galatalı Şevki, Kafkas Fırkası Kumandanı Erkânıharp Kaymakam Kemalettin Sami, Çerkez Reşid, Erkânıharp Miralay Edip Servet, Piyade Kaymakamı Japon Rıza...

14 Celal Bayar'ın ve Altay Paşa'nın bana anlattıklarıdır.

Hayatları teşkilat kurmakla geçenler için bu iş de zor olmamıştır.¹⁵

- 15 Sivas Kongresi ve Mandacılığa Ret: Karakol Cemiyeti: İlk dönemde Anadolu yolunun açık tutulmasında Teşkilat-ı Mahsusacılardan da yararlanarak önemli roller oynamıştır. Yenibahçeli Şükrü ve ötekilerin çoğu Mustafa Kemal Paşa'nın "takdirini" toplayacaktır. Ancak, daha sonraki dönemde Karakol Cemiyeti'nin içindeki bazılarının bazı tavırları yanlışlıkları taşıyacaktır.

Karakol'un ilk yanlış Erzurum Kongresi'nin son günlerinde başlamıştır. Kara Vasıf Bey "Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi" başlıklı bir nizamname yayınlamış, bunu mevcut ordu komutanlıklarına telgrafla bildirmiştir. Bu durum sanki Mustafa Kemal Paşa bir taraftan kongreleri topluyor, bir taraftan da el altından gizli bir cemiyet bulunduruyormuş gibi bir garipliği ortaya çıkarmıştır. Sivas Kongresi sırasında Sivas'a gelen Vasıf Bey'e Mustafa Kemal Paşa meseledeki dahlinin ne olduğunu sormuş. Vasıf Bey de bunun kendisi tarafından yapıldığını söylemiştir. Tabii bu durum Mustafa Kemal Paşa tarafından uygun bulunmamıştır. Rauf Bey ve... 1922 yılında ise Kara Vasıf Bey ile Rauf Bey arasında yapılan işbirliğiyle bir muhalif grup teşkiline gidilmiştir.

Rauf Bey bir taraftan muhalif grupla işbirliği içinde olmuş, bir taraftan da Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmaya gayret göstermiş, ancak bu "ikili hareket" Mustafa Kemal Paşa'nın "son bir hareketiyle" son bulmuş, Rauf Bey ayrılığını ilan etmek zorunda kalmıştır.

Başında "dağılmak için teşkilat olmak" maksadına dayalı olarak kurulan Karakol Cemiyeti'nin daha sonra Talat Paşa'nın da talimatları dışında bir yöne kayması ve Rauf Bey ile Kara Vasıf'ın Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olan "uygun bulunmaz tutumları" teşkilata girmiş bulunan isimlerin büyük kısmını teşkilatın koparmaya başlamıştır.

İlk zamanlardaki bu çatışma sonra da devam etmiştir. Kemalettin Sami Paşa Büyük Taarruz'da cephede Mustafa Kemal Paşa'nın biraz uzağında Nurettin Paşa'ya karşı sert tavır almıştır. Teşkilata ilk girenlerden Ali Bey ise Ali Çetinkaya'dır. Çerkez Ethem'in kardeşi olan Çerkez Reşid'in ise sonu malumdur...

Celal Bayar, Kara Vasıf Bey'in yanlış politikaları yüzünden Kara Kemal'le de aralarında daha işin başında anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Kara Vasıf'ın bazı teşebbüsleri Celal Bey (Bayar) tarafından da hoş karşılanmadı. Karakol'a karşı cephe alan Celal Bey, Kara Vasıf'a, şunları söyleyecektir: "Siz Talat Paşa'nın talimatı dışına çıktınız. Hem Mustafa Kemal Paşa'ya olan davranışınız da makul karşılanmaz. Bizi bu bataktan çıkarsa çıkarsa Mustafa Kemal Paşa çıkarır, başkası değil."

Manda Meselesi: Karakol Cemiyeti meselesinde Celal Bey'in Kara Vasıf Bey'e cephe alması İttihat ve Terakki mensupları arasında en çok konuşulan meselelerden olmuştu. Sivas Kongresi'nde ise ipler iyice gerildi.

Mustafa Kemal Paşa "tam bir iktisadi ve siyasi bağımsızlık, müstakiliyeti tam" bir yeni devletin hazırlığındaydı. Fakat bazıları için bu tatbikatı zor işti; para yok, ordu yok, silah yoktu. Anadolu parçalanıyordu; bu şartlar altında bu nasıl yapılabilecekti? Mustafa Kemal Paşa'nın bu yoldaki yürüyüşünün bir başka zorluğu "yapmak istediğinin başkaları için adeta bir hayal olmasından" kaynaklanıyordu.

İstanbul'da Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'dan sert şifreler verdiği Ahmet İzzet Paşa gibi isimlerle Amerikan Tahkik Heyeti, Amerikan mandaterliğini görüşmüştü. Asıl büyük hadise Sivas Kongresi'nde patladı. Oldukça fazla olan Amerikan mandası taraftarları arasında Kara Vasıf Bey'in görülmesi Sivas Kongre-

Yeni Kader: Mustafa Kemal Paşa

Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nı devralmak üzere Adana'ya ulaştığında mütareke ahkâmının bütün maddeleri de kendisine ve öteki ordu komutanlıklarına şifrelenmişti, bunun kayıtsız şartsız tatbiki isteniliyordu.

Payitaht, İtilaf Devletleri'yle yapılan "mütareke"den söz ediyordu ama öyle karşılıklı oturulup da müzakere edilmiş, mütareke yoktu, sadece İtilaf Devletleri'nin "Agamemnon" zırhlısında Arthur Calthorpe tarafından Rauf Bey ve heyetine 1918 senesi Teşrinievveli'nin, 30. günü imzalattıkları "şartname" vardı; stratejist bir askeri heyete iktisadi, siyasi tarafları da bulunan bir metni hazırlatmış, Rauf Bey ve heyetinin önüne "imzalayınız" diye koymuşlardı.

Zaten, karşılıklı oturulup müzakereler yapılsaydı da ne olacaktı ki? İleride o da yapılacaktır ama o yapılan bunun "tasdiki"nden başka bir şey getirmeyecekti.

si'nde çoğunluğu teşkil eden, Anadolu'dan gelmiş bulunan İttihat ve Terakki mensuplarını öfkeliyordu.

Kara Vasıf Bey'in kongrenin bir celsesinde ilk sözü alarak, "önce esas ittibariyle mandayı kabul edelim, şerait hakkında bilahare görüşürüz" yollu konuşma yapması şaşkınlık uyandırdı.

İttihatçılar Öfkeli: Celse arasında Mustafa Kemal Paşa'nın etrafındaki öteki İttihatçı delegeler, Vasıf Bey'e, "Vasıf Bey biz daha ilk başta kapitülasyonları kaldıralım diye işe başladık, siz şimdi burada mandadan bahsediyorsunuz; bu ne sükût hayaldir, İttihatçılıkta bu var mıdır?" diye yüklenmeye başladılar. Refet Bey bile "tereddütler" içindeydi, bu arada Bursa Murahhası Ahmet Nuri Bey, Amerikan Tahkik Heyeti'nin İstanbul'daki sabık sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yla bunu görüştiklerini, Ahmet İzzet Paşa'nın kendisine söylediğini açıkladı.

Mandanın Reddi: Bu da kongrede işin içyüzünü ortaya çıkaran bir başka çelişme olmuştu. Bir zaman sonra ortaya çıkacak ayrılıklar belki buradan başlamıştır, İttihat ve Terakki mensuplarından Hüseyin Sami Bey ise şöyle demişti: "Bizim buradaki mesaimizden maksat, kendimizi müdafaıyla milletin ebed müddet olduğunu ispat etmektir." Mustafa Kemal Paşa bir taraftan Sivas Kongresi'yle meşgulken, öteki taraftan da orduların yeni şekillenmeleri ve Kuvayi Milliye'nin daha güçlü hale gelmesi için uğraşıyordu.

Ve Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa meseleye noktayı koymuştu sonunda. Manda meselesi bir daha açılmamak üzere kapatılmıştı.

Celal Bayar: 1985 yılında bu araştırmaları yaptığım sırada bana şunları söylemişti: "Atatürk, Samsun'a çıktıktan sonra Yunanların Pontus devleti kurdukları için teşkilatlandırdığı çeteleri yok ettirdi; işin bir başka tarafı şudur: İstanbul'un kendisini geri çağırmasına karşı askerlikten istifa etmiştir. Eğer bunu yapmasaydı ve İstanbul'a dönseydi, Kuvayi Milliye'de dağılırdı, hiç kimse bir şey yapamazdı. Atatürk Kuvayi Milliye'yi kendi teşkilatı altında toplamakta büyük dirayet gösterdi; o sıralarda Rauf Bey ve diğer yüksek zevattan bazıları meclisin İstanbul'da toplanmasında diretiyorlardı, halbuki artık o meclisle hele İstanbul'da hiçbir iş yapılamazdı. Atatürk'ün ne kadar haklı olduğu da kısa bir zaman sonra ortaya çıkmıştı."

Taraflar

Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan Payitahta vereceği şifrelerle askeri, siyasi bütün olabilecekleri tüm neticeleriyle çok önceden bildirecektir ve sonunda söyleyecekleri geleceğin işareti olacaktır...

Adana'dan Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı "şifre hareketinin" bir tarafında kendisi, diğer tarafında ise Payitaht, yani Saray ve onun yanında Wilson, Lloyd George, Clemenceau ve Orlando olacaktır. Payitaht ellerine verilen Mütareke Ahkâmı'nın peşindeydi, Mustafa Kemal Paşa, o mütareke ahkâmına yarından itibaren en sert şekilde cephe alacaktı. şimdi yarına bakalım... Orada kader ve talih tarihle yan yana gelecektir...

3 KASIM 1918, ADANA MUSTAFA KEMAL PAŞA VE BİR TARİHİN BAŞLAMASI

Liman von Sanders'in belki de ilahi bir tesadüfe de bağlı "komutanlık devri"yle, Mustafa Kemal Paşa'nın yeni talihi de ortaya çıkmaya başlayacaktır. Mustafa Kemal Paşa "Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı" olarak Adana'dadır. Liman von Sanders Paşa, yerine Mustafa Kemal Paşa'yı bırakırken duyguları meçhuldür. Bu bir emrivaki midir, yoksa Payitahtın haberi var mıdır? Ancak bilinen bir şey varsa o da şudur: Sanders Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya hayranlık duyan ve onun askeri stratejilerini hayranlıkla anlatanlardan biri olmuştur...

Mütarekenin ilanıyla payitaht ve ordular arasında süratli bir şifre haberleşmesi başlamıştı. Ordu birliklerinde genç savaş subayları birdenbire şaşkına döndü. Ağızlarda sadece "mütareke ahkâmı" diye bir söz dolaşıyordu. Onca yıl değişik cephelerde vuruşmuş olan bu zabitan soruyordu:

"Peki mütareke oldu da ne oldu?.. Şimdi ne olacak?" Cephelerdeki askerler dövüşmeye sanki üstlerindeki elbise gibi alışmışlardı. Komutanlarından bir şeyler beklemektedirler ama onlar da işin mahiyetini tam bilmemektedir. Kendilerine sadece mütareke olduğu ve cephelerde ateş kesileceği bildirilmiştir, o kadar...

Mustafa Kemal Paşa'ya ilk gelen şifre Arthur Calthorpe'un Rauf Bey ve heyetine imzalattığı "mütareke ahkâmıdır" bunda da şöyle deniliyordu:

"Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na,

Karargâh

2729

İtilaf Devletleri'yle yaptığımız mütareke şartları derç edilmiştir. Malumat alınması ve her ordunun kendine ait hususları behemehal yerine getirmesi lüzumludur. Bu bapta lüzum görüldükçe de izahat ve emirler verilecektir.

Sadrazam ve Başkomutanlık Kurmay Başkanı İzzet"

Daha sonra da mütareke ahkâmının maddeleri sıralanıyordu. Mustafa Kemal Paşa, 30 Ekim 1918 günü mütarekenamenin imzalandığını öğrenir öğrenmez, daha önce düşündüğü tertipleri gözden geçirmeye başlamıştı. Düşündüğü tertip şudur: Elinin altında bulunan ve savaşta pişmiş birlikleri daha düzenli bir hale getirerek, kendisine dolaylı olarak bağlı olan öteki kuvvetlerle de takviye ederek sağlam bir güç meydana getirmek.

Mustafa Kemal Paşa 3 Kasım 1918 günü gecesi bunları düşünürken, kendisine, emrindeki Albay Fahrettin Bey'in geldiği haber verilmiştir.¹ Mustafa Kemal Paşa, Fahrettin Bey'i tanımakta, askeri disiplini ve muvaffakiyetleri sebebiyle onu takdir etmektedir. Albay Fahrettin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına çıktığında Adana Musul Palas Oteli'nin loş, biraz toz kokan odası belki de ileride bir tarihi beraberliği de taşıyacak karşılaşmayı tarihin defterine not düşmektedir...

Albay Fahrettin Bey, Çanakkale Savaşlarından beri çok yakından tanıdığı ve büyük bir hayranlık duyduğu Mustafa Kemal Paşa'yı askerce selamladıktan sonra getirilen kahveleri içerlerken:

"Paşam şimdi ne olacak? Ne yapmayı düşünüyorsunuz?.."

Ateş Emri

Mustafa Kemal Paşa, mütarekename şartlarını Fahrettin Bey'in yanında gözden geçirdikten sonra büyük bir öfke içinde,

"Bu olmamalıydı ama olan olmuştur. Her ne kadar mütarekename ahkâmı bildirilmişse de bunda müphemiyetler mevcuttur... Çok açıkça anlaşılmaktadır ki İtilaf Devletleri elimizdeki sınırların

1 Bu Görüşme *İmparatorluktan Cumhuriyete* belgeselinden özet olarak verilmiştir. O belgesel Altay Paşa'nın bana anlattıklarıdır.

bugünkü şeklini de zorlayacaklardır. Ben buna karşı ordularıma ateş emrini vermiş bulunuyorum. Yalnız tahminim odur ki, İstanbul buna karşı çıkacak ve bizi tam bir teslimiyete itecektir... Ondan sonra ne olacaktır? Bunu kabul etmek nasıl mümkün olabilecektir?... Sanıyorum ki, bizim için çok yollar olacaktır... Benim böyle bir vaziyet karşısında hareketsiz kalmam mümkün değildir..."

Fahrettin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yüzüne biraz şaşkınlıkla, biraz hayranlıkla baktı. Çanakkale'den tanıdığı ve bir cephe komutanından çok bir strateji ustası olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözleriyle, ilerisi için daha şimdiden bir şeylere soyunduğunu anlamıştır. Fakat Mustafa Kemal Paşa, Fahrettin Bey'e söylediklerini "şimdilik" böyle bıraktı.

3 Kasım 1918, "İtilaf Devletleri'ne Yetki Veriyorsunuz"

Mustafa Kemal Paşa kendisine bildirilen mütareke ahkâmıyla ilgili şifreyi okudu. Yüz hatları oldukça gergin bir hal almıştı. Şifre subayını çağırttı, düşüne düşüne cevabi şifreyi yazdırmaya başladı, şifrenin yazılışında sanki Payitahttan emir alan bir kumandan hali değil de, adeta payitahtı sorguya çeken bir komutan hali vardı; şifrenin her kelimesi üzerinde uzun uzun duruyor, sonra yeniden yazdırmaya devam ediyordu...

Mustafa Kemal Paşa bu şifreyle payitahta karşı istediği oyunu da oynamaya başlamıştı. Kafasındaki asıl mesele payitahtın mütareke ahkâmına göre toplanmasını istediği silahlardı, onları öyle teslim etmeye de pek niyeti yoktu, çünkü bu silahlar lazım olacaktı. Fakat ne yapmalıydı ki, Payitaht bunu şimdilik anlamasındı; onun da çaresini bulmuştu da, şifreye nasıl geçireceğini düşünüyordu, öyle bir şey demeliydi ki, Payitaht o emrin de yerine getirildiğini sandı...

Kıvrak zekâsı, kurmayca düşüncesiyle bunu da halletmişti; şimdi sıra şifrenin yazdırılmasına gelmişti, şifre yazılıp bitirildi.

Payitahta gönderilen şifre şöyleydi:

"Başkumandanlık Erkânıharbiye Riyaseti Katına,

Adana'dan	Numara	Numara
3.11.1334 (3 Kasım 1918)	18	565

Mütareke şartlarını kaydeden emirlerinizi aldım. Her ordu-
nun kendisine ait hususları derhal uygulaması emir buyru-

luyor. Uygulamaya başlanabilmesi için, pek genel olan bazı maddelerin açıklanmasına mecburiyet gördüm. Söz konusu maddeleri sırasıyla arz edeceğim:

1. Madde 10: Toros tünellerinin galipler tarafından işgali hakkındaki maddenin açıklanması lazımdır. Toros tünelleri denilen tüneller en son açılan iki tüneldir. İşgal edilecek yalnız bunlar mıdır? İşgalin içeriği, o bölümdeki demiryolunun işletilmesini de kapsamakta mıdır? Yoksa muhafaza tertibatından mı ibaret kalacaktır? Büsbütün ayrı bir grup oluşturan Amanos tünelleri bu kapsamda mıdır? Toros tünellerini tutacak işgal kuvvetlerinin miktarı nedir ve nereden gelecektir?
2. Suriye hududunun, Suriye vilayetimizin kuzey hududu saymakla beraber, bu hususta başkaca bir nokta ve karar var ise bildirilmesi lazımdır. Suriye'de terk ettiğimiz ve bizimle irtibatı olan hiçbir birlik yoktur. Hicaz'da bir seferi kuvvetimiz vardır. Onunla da telsizle bile irtibatımız yoktur. Kilikya havalisinin Adana vilayetinin mühim bir kısmını kapsadığı biliniyorsa da sınırı meçhuldür. Bunun açıklanması icab etmektedir.

'Hak Kime Ait'?

1. Terhise ilişkin kesin kararların öteki uygulamalarla çok fazla ilgisi vardır. Şartnamenin 20. maddesinde belirtilen talimat nereden ve ne zaman alınacaktır? Bu hak tamamıyla hükümetimize mi yoksa müttefiklere mi aittir?
2. Mütareke şartlarından her ordunun kendine ait hususları derhal uygulaması emir buyrulduğuna göre, müttefiklerle birlikte düzenlenmesi gereken hususlarda müttefiklerin müracaatı beklenmeksizin tarafımızdan heyetler oluşturulmasıyla görüşmeye başlanması mı istenmektedir? Arz edilen maddeler hakkında gerekli açıklama alınıncaya kadar orduca alınmasına gerek görülen tedbirleri aşağıda arz ederim:
3. Yalnız görüşme heyetleri oluşturulması.
4. Grup mıntokasındaki sahillerde yerleştirilip terk edilmiş olan torpilleri taramak veya etkisiz duruma getirmek hususunda istenecek yardımı karşılamak için bir deniz müfrezesinin hazırlanması.
5. Harp esirleri ile Ermeni esir ve tutuklularının nakline ait tertibat.

Kuvvetli Birlik Kurulmalı

1. Kadroları en genç erlerden doldurulmak üzere kuvvetli bir tümen kurulması ve jandarmanın takviyesi.
2. Fazla askeri malzeme ve maddelerin Toros kuzeyine nakli ve hiçbir şekilde tahrip olmasına meydan vermeyecek tedbirlerin alınması.
3. Demiryolu işletme işlerinin, Alman sivil memurların çıkarılacağı göz önüne alınarak düzenlenmesi. Grup, bu hususta İstanbul'dan azami yardım bekler.
4. Terhis edilecek kuvvetlerimize ait teçhizat, silah, cephan ve başka araçların toplanıp saklanmasına ait tertibattan ibarettir.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı
Mustafa Kemal"

Şifre subayı bunu okuduktan sonra Mustafa Kemal Paşa ikinci emrini verdi:

"Şifreyi çekiniz..."

Albay Fahrettin Bey şifre metni okunurken hayretini gizleyemedi. Şifre metni, adeta payitahta talimat verir gibidir. Fahrettin Bey'in dikkatini en çok çeken hususlar ise tekliflerdeki 3., 4., 5., 6. ve 7. maddeler olmuştur...

"Silahlar Nakledildi Paşam"

Mustafa Kemal Paşa'ya tam bunu soracaktır ki içeriye giren emir subayı bir an tereddüt etmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın "mahzuru yoktur" bakışının ardından, "Bazı silah ve cephanenin nakli bu gece yarısı sonrası emrettiğiniz mıntıkalara ve birliklere nakledilecektir. Tertipler alınmıştır. Nakledilecek cephan ve depo malzemesi yerine eskileri konulmaktadır" dedi.

Mustafa Kemal Paşa, gerekli tertibatı almıştı. "Galip, mağlubun elindeki silahları alır" esasını bildiği için eldeki kullanılabilecek silah ve mühimmatın içerilere taşınması emrini çoktan vermiştir.

Emir subayı çıktıktan sonra yanındakilere döner:

"İşgal Ettirecekler"

"Bunlar Toros tünellerini işgal ettireceklerdir. İş onunla da kalmayacaktır... Bakalım, şimdi şifreye ne cevap verecekler?.. O takdirde durum daha da vuzuha kavuşmuş olacaktır..."

Tabii en kritik mesele, daha doğrusu talimat gibi hususlardan biri payitahtın silahların nakline dair alacağı vaziyettir...

Payitahtın tam bir teslimiyet içine gireceğini anlamıştır, daha önceki gelişmeler de bunu göstermektedir ama asıl niyeti bir defa daha ortaya çıkarmak istemektedir. "Yeni birlik teşkili" maddesi ise bir başka yoklamadır.

"O Yetkiyi Tanımam"

Mustafa Kemal Paşa'nın şifresindeki en can alıcı husus "Yetki kimindir?" ve "Galiplere yetki mi veriyorsunuz?" sorularıdır. Bu bir meydan okuyuşun ilk işaretleri olacaktır. Galip zaten yetkilidir. Mustafa Kemal bunu bilmez mi? Ancak bu sözlerle "ben o yetkiyi tanımam"ı daha şimdiden akıllara sokmak istemektedir...

Bunu yapmaktaki maksadı şudur: Mütarekenin ilanıyla yaşamaya başlayan şartlar karşısında kendisinin kuvvetini kurtarmayı da yeterince hesaplamıştı. Payitahtın da bu kuvvetin farkında olduğunu bilmektedir ve adeta "ben buradayım" demektedir...

"İhtilalci Karakter"

Mustafa Kemal Paşa ordu komutanları içinde böyle anlarda kuvvetini ortaya koymaktan çekinmeyen ihtilalci bir karakterin de adamıdır ama "bu karakteristiğini macera adamlığından da kıskanmaktadır".

Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarına hep şunları söylemiştir:

"Mühim hadiseler inkişaf ettiğinde vaziyet almak için zamanı iyi tayin etmek ve ona göre tertip yapmak lüzumludur, yok eğer bir kumandan bunu yapamıyorsa kaybetmek talihsizliği o kumandan içindir. Fakat bunu yaparken de bir macera adamı olmamak lazımdır. Mühim hadiselerin cereyan tarzlarını, onun arkasındaki hadiseleri iyi tahlil edip vaziyeti ona göre tertiplemek lüzumu hiçbir zaman akıldan çıkmamalıdır fakat bunu çok iyi düşünmek, bütün hatlarıyla gözden geçirmek muhakkak lüzumludur. Doğru olduğuna inanabileceğiniz tertipler olabilir fakat onun arkasındaki asıl meseleyi bilemezseniz, doğru tahmin edemezsiniz, bu bir mağlubiyettir. Cesaret fakat akıllı cesaret bir başka iştir. İşte bunların hepsi bir arada olmalıdır."²

2 Mustafa Kemal Paşa, Fahrettin Altay Paşa'yla Adana günlerini konuşurken de bu düşüncelerini söylemiştir.

1-2 Kasım 1918, Payitaht ve İttihatçılar da Ağlarlar

Mustafa Kemal Paşa Adana'dan Payitahtla şifreyle haberleşmeye ve geleceğin ilk işaretlerini vermeye başlarken, Payitaht İstanbul'da da tarihe aktarılacak hadiseler yaşanmaktadır. Birileri kendi kaderlerine doğru giderken, Mustafa Kemal Paşa kendi kaderini çizmeye başlamıştır bile... Mustafa Kemal Paşa'nın yıldızı, kaderi gelecekle birleşecektir... Ama dramatik hadiseler, ihanetler bu kaderin önünü kesmeye çalışacaktır... Mustafa Kemal Paşa, Talat Paşa'ya değer vermektedir; İstanbul'daki bu gelişmelerden onun da bilgisi yoktur...

Talat Paşa'ya yurdu terk etmelerinin icap ettiği yolundaki baskılar artmaya başlamıştı. En fazla baskıyı da Kara Kemal yapıyor, "Şimdi gidecek, işler düzelince geleceksiniz" diyordu. Ama Talat Paşa için "terk etmek" bir türlü içine sindiremediği fikirdi. O sırada, Ahmet İzzet Paşa'nın "Bir müddet için yurdu terk edebilirler" haberi de gelmişti. Fakat oradaki bir sözcük Talat Paşa'nın beynine naksolmuştu:

"Biz bu konuşmayı yapmamış olacağız..."

Ve bu cevap geldiğinde bir yolculuğun mukadder olduğu ortaya çıkmıştı.

Talat Paşa daha sonra "o geceleri" eşi Hayriye Hanım'a şöyle anlatacaktır:

"Reval'e İsyan Ettik"

"Arkadaşlar gidelim diyorlardı. Gidersek arkamızdan kaçtılar diyeceklerdi. Bu benim tabiatıma aykırıdır. Ben ne zaman kaçmıştım ki... En buhranlı ve muhataralı zamanlarda bile bunu aklıma getirmedi. Evet, başımıza bin bir türlü dert gelecekti, bunu da biliyordum. Hadi diyelim ki, bunaldık vuruştuk, yarıp çıkabilecek miydik? Tabii günahları da bizim sırtımıza yükleyeceklerdi... Yükdiler de... Sanki Reval Mülakatı'nı biz yaptırдық... O mülakat yüzünden isyan etmedik mi? Enver Paşa 'Gideriz şarktan yeni bir hareket başlatırız' diyordu. Enver hâlâ bir umumi siyaseti tam bilemedi. Şarktaki durumdan haberdar değildi. Haberdardı da siyasetin ne olacağını bilemiyordu. Öyle şeyler olacaktı ki, gücü buna yeter miydi?.."

Talat Paşa, eşi Hayriye Hanım'a bunları anlatırken omuzları büyük bir yükün altında çökmüş gibidir.

O zaman Hayriye Hanım sormuş:

"Paşam siz Mustafa Kemal Paşa'yı çok sever ve takdir edersiniz. Zamanında bir kolayını bulamadınız mı?"

Talat Paşa sanki geçmişini yeniden yaşar gibidir:

"Sen bilemezsin, ben onun için çok uğraştım. Ama iki ucu bir araya gelemedi. Belki getirilmedi. Gelseydi başka olur muydu? Onu da bilemem ama Mustafa Kemal Paşa hem müstesna bir komutandır hem de siyaset işlerini, dünya ahvalini iyi bilir. Fakat ben gitmek için yapılan baskılara daha fazla dayanamayacağımı anlamıştım..."³

Talat Paşa'nın ayrılığa bir adım kala duyguları bunlardır. "Başımıza çok işler gelecek" dememiş midir?..

Saatini Satıp Kira Ödedi

Gelmiştir de... Almanya'da saatini satıp ev kirasını ödediği günlerde Ermeni komiteci onu arkasından vurmuştur. Tabii Talat Paşa ancak ardından vurulabilirdi...⁴ Talat Paşa'yla birlikte İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Doktor Nâzım, Bahattin Şakir, Enver ve Cemal Paşalar ile Mithat Şükrü, Cavit Bey de "bir müddet" ayrılacaklar arasında sayılmıştı.

Ayrılma günü, yeri, saati ve şekli Doktor Nâzım Bey tarafında Teşkilat-ı Mahsusa'nın bazı isimlerine ayrılış vaktinde "tedbir almaları" için bildirildi. Hareket yeri ise İhsan Namık Bey'in⁵ Arnavutköy'deki evidir. Geç saatlerde İhsan Namık Bey'in evinde toplanılmaya başlandı. İhsan Namık Bey bu İttihatçı dostlarına son sofrayı hazırlamış, memleketten ayrılacak bu dev isimlere İstanbul'u, son yudumlarını sunuyordu. Ve masada pilaki vardı. Büyük saygı duyduğu Talat Paşa'nın pilakiyi çok sevdiğini geçmiş sofa yakınlıklarından bilirdi...

Vakit oldukça geçti, Enver ve Cemal Paşalar hâlâ ortalıkta yoktu. Nihayet Cemal Paşa çıkageldi... Talat Paşa, "Geciktin paşa..." dedi.

3 Sonraki yıllarda Talat Paşa'nın eşi Hayriye Hanım ayrılış gecesini böyle anlatmıştır.

4 Talat Paşa'yı çok yakından tanıyan ve kendileriyle uzun süren sohbetler yaptığım İttihatçılar bu meseleyle ilgili olarak şunları söylemişlerdir: "Talat Paşa silah oyunundan pek hoşlanmazdı. Fakat silah kullanmak lüzumu hasıl olunca da, iç cebinde taşıdığı silahını nasıl çıkardığını göremezdiniz bile. Müthiş yürekli bir insandı, onu vurmak zordu. Biz sonraları bu hadiseyi çok düşündük, çok konuştuk ve şu kanaate vardık ki, Talat Paşa'yı vuran kalil, onu çok iyi takip etmiş ve çok uzun zaman tetkik etmiş, bir dalgınlık anından istifade etmiştir. O katil adamın mutlaka yabancı entelijan siyadan yardım gördüğüne de inanmıştık." Bayar da aynı kanaatneydi.

5 İhsan Namık Poroy, Milli Mücadele sonrası İstanbul şehir meclisi azası oldu. 1935 yılında Atatürk'e bir arkadaşı vasıtasıyla Mithat Şükrü Bleda'ya milletvekilliği teklif ettikleri haberini gönderdi; Atatürk de Mithat Şükrü Bey'i Dolmabahçe'ye çağırarak görüşti. Mebus seçti. (İlerideki sayfalarda geniş şekilde anlatılıyor.)

Cemal paşa yutkundu, sonra, "Sağdan soldan biraz borç topladım. Yad ellerde neler olacak bilemezsin... Ama bula bula 500 lira bulabildim".

Cemal Paşa Borç Arıyor

İmparatorluğun astığı astık, kestiği kestik, ünlü nazırlarından ve cephe komutanlarından koskoca Cemal Paşa borç para peşinde koşmak durumunda kalmıştı. Oysa elinden zamanında nice hazineler geçmişti...

Talat Paşa'nın içi burkuldu ama müteessir değildi... Namık Bey'e, "Bak buna Allah şahittir. Sen de şahit ol... Bende de 300 lira vardır. Hepsi budur..."

Almanya'daki hayatında ev kirasını veremediği için cepsaatini satmak zorunda kalacak olan o ünlü Talat Paşa bir dönem Osmanlı hazinelerine hükmetmemiş midir?..

İhsan Namık Bey, bu dramatik sahnenin şahididir...

Artık yemeğe oturulmuştu. Buzlanmış kadehlerdeki rakı ve masadaki mezeler... Talat Paşa o çok sevdiği pilakiden çatalının ucuyla ancak bir iki lokma alabildi... Suskun masadaki keder, salonun kapısının açılmasıyla ara verdi; gelen, İttihatçıların ünlü Küçük Efendisi Kara Kemal'in adamlarından biriydi. Kara Kemal, adamının bakışından her şeyin tamam olduğunu anlamıştı. Talat Paşa, Kara Kemal'e, "Enver gecikti. Bir haber göndersek".

Enver Paşa Borç Aramakta

Kara Kemal'in adamı, "Enver Paşa hazretlerinden size haber vardır... Rahmi Beylere gitmiştir... Size haber etmemi söyledi... Rahmi Bey⁶ 500 lira borç verecekmiş de" dedi.

Biraz sonra kapı tekrar açıldığında gelen, Kara Kemal'in teşkilatlandırdığı İstanbul mavnacılarının reislerinden Salih'ti. İri yapılı Trabzon kuşaklı bu devasa adam önce eğildi.

Talat Paşa'nın elini öptü, sonra sağ elini kalbinin üzerine koyarak ötekileri selamladı... Sağ elini kalbinin üzerine koymak İttihatçıların "ölünceye kadar beraberiz" işaretiydi.

İri yapılı adam sadece "Vakittir beyim..." diyerek kapının yanına çekildi. Trabzon kuşağı arasından iri kabızlı silahı görülüyordu...

Vakit gelip çatmıştı. Bir devre damgasını vuranların son veda dakikalarıdır... Sanki bir daha görüşmeyecek gibidirler... İhsan

6 İzmir Valisi Rahmi Bey.

Namık Bey artık kendisine hâkim olamamaktadır. Gözlerini saklamak istese de saklayamamaktadır... O iri yapılı Teşkilat-ı Mahsusacı adamın gözlerinden, çocukluk yılları sonrası girdiği ateş çemberlerinin ardından belki de ilk defa yaş süzölmektedir...

Talat Paşa, Mithat Şükrü Bey'e döndü sakın bir sesle:

"Mithat sen burada kalıyorsun. İtirazı yoktur. İstemem... Kemal Bey'le⁷ konuştuk. İstanbul'da hayır yoktur. Arkadaşlardan fırsat bulanlar Anadolu içlerinde savuşmalıdır. Bunun zamanını ve şeklini Kemal Bey tayin edecektir. Harici temaslarda daha evvel kararlaştırdığımız şifre isimler kullanılacaktır. Benim size katiyetle uymanızı isteyeceğim bir sözüm vardır. Bilirsiniz ileriden beri Mustafa Kemal Paşa'ya büyük sevgimiz vardır. Kendisi iyi yetişmiş parlak bir ordular kumandanıdır. Dahili ve harici siyaset hakkında derin bir bilgiye sahiptir. Millet nezdinde de sevilen sayılan bir komutandır. Ordudaki ismi ve şöhreti en yüksek olanıdır. Parlak zaferlerin adamıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın bir şeyler yapmak isteyeceğine adım gibi inanıyorum... Sizden de isteğim etrafında birleşmenizdir. Bunu daha evvel de arkadaşlara söyledim. Ama şimdi tekrarlıyorum. Deyiniz ki vasiyetimdir... Ne olacağı bilinmez... Hakkınızı helal ediniz, bizden helaldir...

Sana bir mektup bırakacağım, bu çok mühimdir. Bunu İzzet Paşa'ya ulaştırırsınız... Artık Allah'ın dediği olur... Haydi bakalım, bismillah."

Kapıdaki Trabzon kuşaklı Salih Reis kenara çekildi ve yol verdi... Mithat Şükrü zarfı almış, elleri titriyordu... İhsan Namık Bey ağlıyordu. Bir ara Talat Paşa'nın gözlerinin dolduğunu gördü... Ahşap merdivenlerden inerlerken topuk sesleri bir kaderin sanki yeni habercisidir...

Rıhtımdaki Veda

Rıhtıma indiklerinde ışıkları sönmüş motor bu tarih yolcularını bekliyordu. Önce Talat Paşa motora bindi. Cemal Paşa, Doktor Rusuhi, Doktor Nâzım, Bahattin Şakir, Polis Müdürü Azmi, Bedri Bey motora atladılar... Enver Paşa da yetişmişti... Motor Marmara'nın karanlık sularına doğru patpatlarla açılırken ölümle saklambaç oynamaya almış adam Kara Kemal ağlıyor, Mithat Şükrü Bey, Talat Paşa'nın insiyalli zarfını okşuyordu... Marmara'nın karanlık sularında ileriden bir ışık iki defa yanıp söndü... Motor iki fener ışığıyla ona cevap verdi... Gözden kaybolup gitti...

7 Kara Kemal.

Bir devre kendi isimlerini veren bu insanlar, kaderlerinin çizgileriyle birleştirdikleri arkalarındaki tarih dönemecini bitirmişler miydi? Onu zaman gösterecekti...

Yolcuları taşıyan motor gözden kaybolup gittiğinde, kalanlar dalgın ve daha bir müddet sanki oraya çakılmışlar gibi kalakaldılar, gidenlerin arkasında sorular vardı...

Şimdi ne yapacaklardı? Nasıl olacaktı? Nasıl yarıp çıkabileceklerdi? Kim ne yapabilecekti?

Sessizliği bozan Salih Reis oldu, yavaşça, pusudaymış gibi Mithat Şükrü Bey'e yaklaştı, şimdi kâtibi umumi olarak söz ondaydı. Gerçi Kara Kemal Bey'e, teşkilatın şekli itibarıyla bağlıydı ama "İttihatçı düsturu" onu Mithat Şükrü Bey'in yanına götürdü, yavaşça, "Ne yapılacaktır? Ne yapılacaksa baş üstündedir" dedi.

Tarihin Yolcuları

Mithat Şükrü Bey sağ eli kalbinin üzerinde bekleyen Trabzon kuşaklı fedakâr adama sevgiyle baktı; çehresi fırtına yemiş ama o fırtınalardan aşınmamış kaya gibiydi, sadece gözlerindeki bulanıklık, işte o kadar, Mithat Şükrü:

"Lazım gelenler size bildirilir."

Sonra evlerine doğru dağılmaya başladılar. Salih Reis, Mithat Şükrü Bey'i evinin kapısına kadar iki üç adım arkadan takip etti.

Tarih kendi yolcularını içine almıştı.

Mithat Şükrü, karanlık içinde evine döndüğünde elindeki zarfıyla odanın içinde "Açsam mı, açmasam mı?" diye dolaşıp dururken birden irkildi. Zarf açıktı... Bu bir İttihatçı itimadının işaretidir. Talat Paşa zarfın ağzını açık bırakmıştı... Mithat Şükrü elleri titreyerek zarfın içindeki mektubu çıkardı... Gözlerindeki yaşı elinin tersiyle sildikten sonra okumaya başladı:

"Pek muhterem İzzet Paşa Hazretlerine,

Bir müddet memleketin ecnebi nüfuz ve tesiri altında kalacağına inandım. Buna rağmen memlekette kalmak ve milletin muvacehesinde mahkeme olmak fikrindeyim. Bütün dostlarım bunu atıye talik etmemde ısrar ettiler. Zatı fehimaneleleriyle istişare edemedim. Müşkül mevkide kalacağınızı düşündükten sonra sarfı nazar ettim.

Bütün hayat-ı siyasiyemde hedefim, fedakârane hizmet etmektir. Bütün servetim Zat-ı Şahane'nin hediye ettiği oto-

mobille her ay artırdığım 20 liralardan biriken 1600 liralık istikrazı dahili bedelinden ve muhakeme edilerek isticar ettiğimiz Çekmece civarındaki (Amindos) çiftliğinde hasıl olan paradan ibarettir. Bunun bir kısmını yanıma aldım, başkaca nesneye malik değilim.

Memlekete karşı hesap vermek, mahkeme edilerek tayin edilecek cezayı kemali cesaretle çekmek isterim.

İşte Zat-ı Şahanelerine söz veriyorum: Memleketin ecnebi nüfuz ve tesirinden azade kaldığı gün ilk telgrafınıza itaat edeceğim.

Baki kemali hürmetle selam ederim, muhterem paşa hazretleri.

2 Teşrinisani 1334 (2 Kasım 1918)⁸

Mehmet Talat"

Mithat Şükrü Bey ertesi gün Ahmet İzzet Paşa'yı arayarak kendisiyle görüşmek istediğini bildirdi. Ahmet İzzet Paşa mütareke ahkâmının peşine düşmüş, bir taraftan onunla uğraşüyor, diğer taraftan da İstanbul'da başlayan ve devam eden nümayişleri kara kara düşünüyordu...

Sevinenler...

İtilaf Devletleri komiserliği, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti adamları, Saray, hepsi birden mütarekeyi "sevinçle" karşılamış, şimdi sıranın başka işlere geldiğini konuşuyorlardı. Zamanın Rum ve Ermeni azınlıklarının çok büyük bir kısmı onlara dahildi; sokaklardaki nümayişlerine,

8 Mithat Şükrü Bey'in bendeki notları ve oğlu Turgut Bleda'nın bana anlattıklarıdır.

Kara Kemal Bey:

Eserinde İttihat ve Terakki'nin bazı davranışlarını tenkit eden Ahmed Bedevi Kuran, Kara Kemal'le ilgili şunları yazar:

"İstanbul'dan ayrılmadan önce Enver Paşa'nın verdiği şifahi emre dayanarak Kaymakam Hüsameddin Bey, Birinci Dünya Harbi'nde kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın devam etmesine önem vermiş, İstanbul'un her köşesinde vatan sevgisi taşıyan fedakârlarla yeni gruplar vücuda getirmek, icap ederse müstevilere karşı koyacak elemanlar ortaya çıkarmak maksadıyla M.M. kuruluşunu kuvvetlendirmişti.

Aynı amaç ve maksatla Kara Kemal Bey (Küçük Efendi) de aynı yolda hareket etmiş, Miralay Kara Vasıf Bey'in yardımıyla Karakol Cemiyeti'ni yaratmıştır. Son iki teşekkülün İttihat ve Terakki'nin ihyasını sağlamak için vücuda getirildikleri muhakkaktır. Fakat sonra Milli Mücadele'ye silah tedarik eden faydalı birer varlık olmuşlardır."

Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti mensuplarıyla beraber devam ediyorlardı... Nümayişçi azınlıkların ellerinde Pontus ve Ermenistan armaları, Yunan, Ermeni bayrakları vardı, onlarla beraber bu nümayişlere katılan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti mensupları da bunu "umursamadan" "kendi öfkeli zamanlarını" yaşıyorlardı. Mensup oldukları fırka ve cemiyetin ileri gelenleri ise "İngiliz mandası mı Amerikan mandası mı?" diye dolaşmaktaydılar...

Sokaklar

Mithat Şükrü Bey İstanbul'un Türk kalmış insanlarını düşünerek nümayiş dolu bu sokaklardan geçip Ahmet İzzet Paşa'nın Harbiye Nezareti'ndeki makamına ulaştı. Talat Paşa'nın mektubunu Ahmet İzzet Paşa'ya verdi.

Ahmet İzzet Paşa, Mithat Şükrü Bey'e, "Gittiler mi?" diye sorduğunda aldığı cevap kısaydı:

"Evet, öyle oldu..."

Ahmet İzzet Paşa hareket yerini ve zamanını sormadı, çünkü "cevap alamayacağını" biliyordu...

Ahmet İzzet Paşa'nın yanında çok kalmadı; Talat Paşa'nın mektubunu verdikten sonra Harbiye Nezareti'nin kapısında kendisini bekleyen Teşkilat-ı Mahsusa'nın iki silahşoruyla beraber oradan ayrıldı. Ahmet İzzet Paşa'ya mektubu verdiği vakit, onun yüzünde, önce bir rahatlama, sonra da endişe bulutlarının dolaştığını gördü.

3-4 Kasım 1918, Adana ve Mustafa Kemal Paşa

İstanbul tarihi gelişmeleri yaşarken Mustafa Kemal Paşa, payitahta verdiği şifrenin cevabını beklemeye koyuldu. Şifre pek fazla gecikmedi. Yaver, şifreyi getirip Mustafa Kemal Paşa'ya uzattığı vakit, iplerin ilk düğümleri de yavaş yavaş kopmaya başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa gelen şifreyi okumaya başladı:

Payitahtın İşgaline "Evet" Diyen Şifre

"Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'na,

Harbiye'den	567
4-5.11.1334 (4-5 Kasım 1918)	1505
C. 3.11.34 (1918) tarih ve harekât	565

1- Toros tünellerinin İtilaf kuvvetleri tarafından işgali yalnız muhafaza mahiyetindedir. İşletme işleri kontrol altında olarak size aittir. Mütareke ahkâmında yalnız Toros tünelleri yazılıdır. Eğer, Amanos tünellerini de işgal etmek isterlerse, mütareke ahkâmında yalnız Toros tünelleri zikredilmiş olduğundan Amanos'un da işgaline muvaffakat edilemeyeceğinde ısrar edilir ve Umumi Karargâh'a haber verilir. İşgal kuvvetlerinin nereden geleceği ve miktarı İngiliz komutanlığınca haberdar edilir.

2- Suriye'deki garnizonların teslimi maddesi ihtiyaten yazılmış bir maddedir. Herhalde bugün cephede bulunan kıtaat, bu hususta katiyen bahis mevzu değildir. Suriye'de terk edilmiş bulunan Hicaz Sefer Kuvveti'ne, Birinci Kuvve-i Mürettebe'ye, Maan dolayında kıtaata, mütarekenin kendilerine ait maddesi hakkında, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı tarafından emir verilmesi lüzumludur. Bunun için telsiz-telgraftan istifade olunur. Bugün cephede bulunan kıtaat, mütarekenamenin 5. maddesi mucibince, yeni sevkulceyş tespit edilinceye kadar bugün bulunduğu hatta kalacaktır. Kilikya hududu lüzumu halinde bildirilecektir.

3- Terhise, yeni sevkulceyşe ait kararlar ve 20. maddede zikredilen talimat size buradan verilecektir.

4- Zikredilen hususlarda galiplerin müracaatlarını beklemek lazımdır.

Başkomutanlık Kurmay Başkanı İzzet"

Öfke Bulutu

Bu gelen cevap Mustafa Kemal Paşa'yı daha çok öfkelen-dirmişti. Hiç tatmin edici de değildi. Her gelen cevapta yahut şifrede "galiplerin arzularından bahsedilmesi", Mustafa Kemal Paşa'nın ne karakterine uymaktadır ne de geleceği kurtarma düşüncelerine.

Öfkeyle yanındakilere döndü:

"Her şifrelerinde galiplerin arzularından bahsediyorlar. İşgal kuvvetlerinin nereden geleceği İngiliz komutanlığınca bildirilir, diyorlar... Zikredilen hususlarda galiplerin müracaatlarını beklemek lazım... Akıllarına şaşarım..."

4 Kasım 1918, Doğru Çıkan Görüş

Mustafa Kemal Paşa'nın daha 2 Kasım günü koyduğu teşhis doğru çıkmıştı. İngilizler 3-4 Kasım 1918 günü Musul'u ve yukarıya doğru olan hatları işgal hareketine başladılar. 8 Kasım günü ise Musul'a kendi bayraklarını çekeceklerdir.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa'ya, bir Fransız, iki İngiliz komiserini taşıyan bir muhribin İskenderun Limanı'na girerek işgal hazırlıklarına başladığı haberi gelmiştir bile... Mustafa Kemal Paşa, Payitahtla olan haberleşmeleri bu gelişmeler altında sürdürmektedir.

Tarih, 4 Kasım 1918'dir. Ali Fuat Paşa Katma'daki karargâhında bir taraftan elindeki kuvvetleri derleyip toparlamaya çalışırken, öteki taraftan da,

"Acaba şimdi ne olacaktır? Yangından nasıl çıkacağız, yarıp çıkabilecek miyiz?" diye düşünüyor, sonra da kendisi gibi İttihatçı olan yaverlerine İttihatçıca,

"Yarıp çıkabilecek miyiz, işte kötüsü gelmiştir" diyor. Lakin kötüsü gelmiştirin manası olan "ölünceye kadar vuruşmak" yolunu bir türlü kestiremiyordu. Eldeki kuvvetler harap, esliha bitiyor, ordunun günlük yiyeceği zor bulunuyor, Payitaht ise, "İtilaf Devletleri kumandanlarıyla heyetler halinde mütareke ahkâmının tatbik edilmesi için müzakerelerde bulununuz" diyordu...

Ali Fuat Paşa'nın Öfkesi

Ali Fuat Paşa'nın kafası allak bullak olmuştu. Savaş halinde fütursuzluğu bilinen Ali Fuat, şimdi iş bu hale gelince çare bulamamanın öfkesi içine düştü. Tam bu öfkeli halindeydi ki yaveri, bir İngiliz komutanının heyetiyle beraber vaziyeti müzakere etmek için geldiğini haber verdi.

Ali Fuat Paşa'nın o öfkeli halinde oturup İngilizlerle müzakere yapacak hali hiç yoktu. Hemen bir heyet teşkil etti; bu heyet şöyleydi:

Ordu Erkânı Harbiye Reisi Kaymakam Hayri, Kolordu Erkânıharp Reisi Binbaşı Naci,⁹ Binbaşı Ömer Halis¹⁰.

9 Naci (Elbeniz Paşa).

10 Ömer Halis (Bıyıktaş).

Felaket Haberi

Ali Fuat Paşa, heyeti, İngiliz komutanıyla temasa gönderdikten sonra, bir taraftan gelecek cevapları bekliyor, diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa'yla temas arıyordu. Nihayet heyet çıkageldi. Erkânı Harbiye Reisi Kaymakam Hayri Bey'in söyledikleri, orduda savaş öfkesi ve yılgınlıktan uzaklığıyla ün yapmış olan Ali Fuat Paşa'nın odasına bir felaketin başlangıç haberlerinden biri olarak düştü.

Hayri Bey:

"Efendim, Kilikya Suriye'nin bir parçasıymış. Binaenaleyh bu mıntıkada bulunan bütün Türk birlikleri harp esiri addedilerek silahtan tecritle Halep'e götürölmek isteniyor..."

Mustafa Kemal Paşa 5 Kasım günü İzzet Paşa'ya çektiğı şifreyle, Kilikya hududu üzerinde neden titizlikle durmuştu? Bunun işareti daha ilk anda ortaya çıkmamış mıdır? Peki ya İngilizce atlata Mustafa Kemal Paşa'nın dediğı gibi, Kilikya hududunun yukarılarda da Maraş'ın yukarılarına kadar uzandığı, oradan Adana'ya doğru hat çekiş i yok muydu?

Ali Fuat Paşa da korkunç hakikati anlamıştı; o kabına sığmaz adam bazı tertipler yapmak istiyordu. Ama önce güvendiğı, saygı duyduğı Mustafa Kemal Paşa'yla yeniden görüşmek istemişti.

Ali Fuat Paşa da "korkunç bir işgale doğru gidildiğini" görmüş tür. Hemen makine başına giderek Mustafa Kemal Paşa'yı makine başına rica etti. Mustafa Kemal Paşa, makine başında Ali Fuat Paşa'dan gelişmelerin seyrini öğrendi. Ali Fuat Paşa son söz olarak sordu:

- Emriniz nedir paşam?..

- Almaktan bahsettiğiniz tedbirler yerindedir. Hemen Adana'ya teşrif ediniz, mühim şeyler konuşacağız...

5 Kasım 1918, Mustafa Kemal Paşa-Ali Fuat Paşa Buluşması

Tarih 5 Kasım 1918'tir. Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı "emir"le hiç vakit kaybetmeksizin yola çıkmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhına ulaşmıştı...

Mustafa Kemal Paşa, karargâh odasında haritalar üzerinde çalışırken, Ali Fuat Paşa'nın geldiğini öğrendi. Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı önce askerce selamladı, sonra kendisine söylenilen kahvesini içmeye başladı, yorgunluktan bitmiş görünüyordu.

Mustafa Kemal Paşa, şifre subayından daha önce Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği şifreleri istedi ve okuması için Ali Fuat Paşa'ya

verdi. Ali Fuat Paşa şifreleri okuduktan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın daha ilk anda hadiselerin seyrini büyük bir kurmay ustalığı ve kendisine mahsus kıvrak zekâsıyla teşhis ettiğini gördü.

Mustafa Kemal Paşa umumi durumu ve İngiliz heyetinin 4 Kasım günü iletmiş talepleri Ali Fuat Paşa'dan dinledikten sonra, Kilikya meselesindeki hassasiyetini anlatmaya başladı.

"Çöllerdeki Ordularımız"

"Başkomutanlık Kurmay Başkanı İzzet" imzasıyla gelen şifredeki, "Kilikya hududu lüzumu halinde bildirilecektir" sözleri Mustafa Kemal Paşa'nın iyiden iyiye öfkelenmesine sebep olmuştu. Karargâh odasında yüksek sesle söyleniyor, öfkesini dışarıya vuruyordu:

"Şu vaziyete bakınız, Kilikya hududu lüzumu halinde bildirilecekmiş; yani biz bu hudutlar için orduları çöllerde vermedik mi? Bir ordu komutanına hududun sonra bildirileceğinden bahsedilebiliyor, bir milletin hududunun lüzumu halinde bildirilmesi hangi insan aklının eseridir?"

Mustafa Kemal Paşa sonra haritanın başına geçti, baktı ve bu defa:

"Anlaşıyor ki karşımızda yeni meseleler vardır, Kilikya hududu üzerinde bazı desiseler mevcuttur. Bu husus İzzet Paşa'nın tek başına yapabileceği iş değil gibi. Saraydan gelen bir şey var. İtilaf Devletleri yeni hudutlar çizmeye başlamışlardır; vaziyet bunu gösteriyor, bir millet kendi hududunu bilmez mi? Bir ordu kumandanı hududu bilmez mi? Ne demektir, lüzumu halinde bildirilecek?"

5 Kasım 1918, Mustafa Kemal Paşa, "İngiliz İhtiraslarının Sonu Yoktur"

Ali Fuat Paşa'dan orada cereyan eden hadiseleri telgraf başında öğrenen Mustafa Kemal Paşa, 5 Kasım 1918 günü mütarekenin daha ilk günü tahmin ettiği şekilde İtilaf Devletleri'nin işgal hareketlerini başlattığını gördü. Ali Fuat Paşa'yı beklerken de payitahta yeni şifresini yazdırmıştı. Söyledikleri açtı ve bu şifrede şöyle deniliyordu.

"Başkumandanlık Erkânıharbiye Riyaseti'ne,

Adana

5.11.1334 (5 Kasım 1918)

Çok acele şifre

C. 4/5. 1134 (4/5 Kasım 1918) tarih ve 567/1505 numaralı emirleriniz.

1. Toros tünelleri işgal kuvvetlerinin miktarı İngiliz Kumandanlığı tarafından bildirilir buyruluyor. Bu kuvvet mesela icabında bütün Anadolu'yu hükmü altına geçirecek derecede dahi olursa müsaade edilecek midir?

2. Suriye'deki garnizonların teslimi maddesi ihtiyaten yazılmış bir maddedir buyruluyor ve sonraki cümlelerle cephede bulunan birliklerin bu konuyla ilgisinin olmayacağı açıklanıyor. Benim anladığıma göre, söz konusu maddenin İngilizler tarafından bizi aldatmak için yazdırılmış olduğuna ve hükümet temsilcilerinin imzalarını koydukları mütareke şartlarının taraflarca başka başka anlaşıldığına şüphe kalmamıştır. Çünkü yine aynı maddede, cephede bulunan birliklerin Suriye'de kıtasında bulunmadığı görüşüne karşı İngilizler bu geceki (5/6.11.34) (5/6 Kasım 1918) raporla ayrıntıları arz edileceği gibi, Suriye kıtasında bulunuyor diye Yedinci Ordu'nun teslimini teklif etmişlerdir.

İcap ederse bildirileceği belirtilen Kilikya sınırını sormaktan maksadım, bu tarihi adı ve bunun sınırını resmen kabul eden hükümetin, bu bölgeyi gösteren İngilizce atlata, "Kilikya" bölgesinin doğusunda, Suriye kuzey sınırının Maraş kuzeyinden geçtiğini dikkate alıp almadığını anlatmaktır.

Çünkü bana göre, Adana ismi yerine Kilikya tarihi ismini kullanan İngiltere Hükümeti'nin Suriye sınırını da Kilikya kuzey sınırının doğuya uzatılmasından ibaret kabul ettiğinde şüphe yoktur.

Bu zan, Irak sınırının İngiliz Kumandanı tarafından 6. Ordu Kumandanı'na gönderilen haritada Siirt'ten geçtiğinin gösterilmiş olmasıyla da doğrulanıyor. İngilizlerin birkaç günden beri İskenderun'a asker çıkarmaktan ve Halep'te milyonlarca erzak varken oradaki kuvvetlerini beslemek için erzak yığmaktan bahsetmeleri de İskenderun'un, Kilikya bölgesini gösteren haritada Suriye ve Kilikya sınırları üzerinde bulunduğundandır.

Çok ciddi ve samimi olarak arz ederim ki mütareke şartları arasında yanlış anlamaları giderecek tedbirleri almadan orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak onların ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır.

Mustafa Kemal
Yıldırım Orduları Grubu Komutanı"

Akıllarına Şaşarım

Mustafa Kemal Paşa, şifreyi yazdırdıktan sonra karargâh odasında elinde sigarası dolaşüyor, bir taraftan da yanında bulunanlara noktai nazarlarını söylüyordu:

"Akıllarına şaştıklarımın, İngiltere hudut çiziyor, bunu resmen kabul ediyorlar. Kilikya mıntıkasının hududunu onlar biliyorlar, bunlar bilmiyorlar. İngiliz Hükümeti'nin atlaslara geçirdiği hudut bizi niçin bağlamış olacaktı? Bunu nasıl kabul ederler?.. Sonra bu hudutları istedikleri kadar genişleteceklerdir..."

Mustafa Kemal Paşa'nın şifresinin son cümlesiyse sanki geleceğin vahim işaretidir:

"İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak onların ihtiraslarının önüne geçilmez."

Sonraları bu ihtirasların önüne geçilemeyeceği de görülmüştür.

Mustafa Kemal Paşa çektiği şifredeki o satırları tekrar gözden geçirdikten sonra bu defa yanındakilere,

"Toros tünellerinin işgali meselesi de aynıdır. İşgal kuvvetlerinin miktarını onlar bildireceklerdir... Bu, gelsinler bütün Anadolu'yu işgal etsinlerden başka bir şey değildir..."

5 Kasım Günü İstanbul, "Küçük Efendi"

Doktor Fahri evden erken saatte çıkıp Kara Kemal Bey'in evinin bulunduğu Kocamustafapaşa'ya doğru giderken ona ne soracağını hesaplıyordu. Çünkü Kara Kemal uzun sözü sevmez, abuk sabuk sorulardan, düşüncelerden hoşlanmazdı.

İttihat ve Terakki içinde "Küçük Efendi" olarak anılıyordu. Talat Paşa'dan sonra en çok saygı gören isimlerdendi. İttihat ve Terakki'nin ilk dönemlerinde kendisini kabul ettirmiştir. İstanbul gibi bir yerde daha ilk dönemlerde kâtabi mesullük gibi "herkesten

kıskanılan" İttihatçı makamında bulunmuştu. Pos bıyıklı ve orta boyludur. Geniş bir dünya görüşü, felsefi bilgisi vardır. Kendi hayatında sabırlı, munis, ipek kadar yumuşak bir insan portresi çizmektedir. Ne var ki, iş başa düştüğünde gözünü kırpmadan ölüme koşacak bir yaratılışın sahibidir de.

Özel hayatında düşünen, felsefe yapan bu insan, cemiyetle ilgili çalışmalarda yine İttihatçıların deyimiyle, "önce ateş edip sonra nişan alan" takımdandır da.

Giyime kuşama önem vermeyen bu insana bir saray ziyareti için yeni elbise lazım olmuş. Fakat giyebileceği bir iki elbisesi vardır, o kadar. Arkadaşları ona hemen bir elbise temin etmek istemiş ve zamanın Avrupa'da yetişmiş ünlü terzilerinden Terzizade Osman Zeki Bey'e götürmüşler. Osman Zeki Bey adı çokça bilinen bu adama, "Hay hay size hemen bir elbise hazırlayayım..." diyerek ölçü almaya başlayınca, bir çocuk gibi tutturmuş:

"Yok, istemem, üstümdekini ters yüz edin... Şimdi elbiseye verecek param da yok zaten..."

Osman Zeki Bey, "Ama efendim cepleri falan ters olur..." demişse de o ısrar etmiş:

"Tersini yüzüne getir... Avrupa'da bu işleri bilmezler, amma velakin ben öyle isterim..."

Elinden hazineler geçen İttihat ve Terakki'nin bu ünlü ismi sabaha kadar uyumamış, terziyi de uyutmamış, elbiseyi ters yüz ettirmiş...

Kara Kemal "Vazife Veriyor"

Kara Kemal Bey teşkilatta Talat Paşa kadar sevilen ve sayılan hatta çekinilen bir isimdir. Enver Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın terfisini geciktirmesi hadisesinde de Enver Paşa'ya herkesin yanında "sertçe çıkışan" yine Kara Kemal'dir.

O dönemlerde birkaç kişinin yanında, bu merkez-i umumide de olsa, böylesine sert çıkmak kolay iş değildir. O yetki bazen Talat Paşa'nın sonsuz sabrının sonundaki patlamalarında, bazen de Kara Kemal'de ancak vardır.¹¹

11 Celal Bayar: 18 Mayıs 1985 günü merhum Celal Bayar'la, o zaman *Tercüman* gazetesinde yayımlanan önemli bir söyleşi yapmıştım. Bursa'da İttihat ve Terakki'nin kâtibi mesullüğünü daha 20 yaşlarında alan Bayar'a Kara Kemal'i sordugunda aldığım cevap şu olmuştur:

"Biz İttihat ve Terakki'de Kara Kemal'le çok sevişirdik. Onun hakkındaki hürmetim zerre kadar eksilmedi. Çok vatanperver bir insandı. İşe başlarken bir nargilesi vardı, öldüğü zaman da nargilesinden başka bir şeyi yoktu. Talat Paşa'nın

Doktor Fahri "öfkelenildiğinde pos bıyıklarını sıvazlayarak" öfkelerini belli eden İttihatçıların bu ünlü teşkilatçısına giderken sokaklarda suskun ama öfkeli insanlarla karşılaştı. İstanbul'un kafesleri ardında 80 yaşındaki bir ninenin öfkesi ile 15 yaşındaki bir çocuğun öfkesinin aynı olduğunu gördü. Yaşlılar yeni kahramanlar çıkması için dua ederlerken, savaş şartlarında pişmiş genç savaş subayları da sanki yaşlanmışlardı. Ama şaşkınlık ve ne yapacağını bilmemek o günün sokaklarını anlatan insanlar için şudur, bir şaşkınlık ve ne yapacağını bilmemek kasırgası payitahtı allak bullak etmişti...

Sabahın erken saatlerinde evden çıkan ve soluk soluğa Kara Kemal'in evine varan Doktor Fahri kapıyı çalıp bekledi.

Biraz sonra kapı aralandı, Kara Kemal'in işlerini gören yaşlı kalfa, "Kimsiniz? Nedir?.." dedi.

Dr. Fahri'ye Görev

Öyle anlaşılıyordu ki Kara Kemal ve arkadaşlarının "konuşma tarzı" bu yaşlı kadına da sinmiştir. Usul öyledir. Bilinmeyen kişiye sorulan sorular hep kısadır: "Kimsin... Nedir?.."

Doktor Fahri, kendisini tanıtp Küçük Efendi'yle görüşmek istediğini söyledikten sonra kapı tekrar kapandı; çok geçmeden içeriye "buyur" edildi... Kara Kemal henüz giyinmişti; nargileyi henüz bırakmış, kahve içiyordu... Biraz acelesi var gibiydi.

- Oo! Hayrola delikanlı, nereden esti bakalım?..

- Efendim, memleketin hali malumunuz, size ben anlatacak değilim; bu vaziyet karşısında ne yapacağız, onu sormaya geldim.

Kara Kemal Bey, pos bıyıklarını yukarıdan aşağıya şöyle bir taradı ve birdenbire değişen haliyle yumruğunu yanındaki mindere indirdi:

- Ne mi yapacağız?.. Bak delikanlı, elbette bir şey yapacağız...

- Peki efendim, ben ne yapacağım, tabirimi mazur görünüz, sudan çıkmış balığa döndük. Yani, yeni vazife ne demek istedim de...

- Dayı Mesut'u tanır mısın?

- Şahsen tanımam ama tabii ki adını biliyorum.

bir müddet için yurtdışına çıkmasında ısrarcı olan da odur. İttihat ve Terakki içinde Talat Paşa'dan sonra en çok nüfuz sahibi ve dirayeti olan Kara Kemal'dir." Kara Kemal cumhuriyet döneminde yaşanan İzmir suikastı hadisesine adının karıştırılmasıyla ilk takip günlerinde bulunmuş ve yakalanmamak için ağzının içine bir kurşun sıkarak kendi hayatına son vermiştir. Bayar'ın bana söylediği bir başka husus şudur: "Kara Kemal'in böyle bir şeye karışmış olması mümkün değildir. Çünkü Atatürk'e karşı derin bir saygı beslerdi. Adı başka maksatlarla karıştırılmıştır."

- Peki ya Yenibahçeliyi?
- Onu hem bilir hem tanırım efendim.
- Yerlerini bilir misin?..
- Şimdiki yerlerini bilmem...

Küçük Efendi ağır ağır şunları söyledi:

"Bak delikanlı, Kadıköy Altıyol ağzında itfaiye karakolu vardır. Onları orada bulacaksın, benim gönderdiğimi söyleyeceksin, onlarla çalışacaksın, bu seni istediğin yola götürecektir... Allah yardımcın olsun."

Doktor, Küçük Efendi'nin elini saygıyla öperek oradan ayrıldı. İlk işi Kadıköy'e giderek Yenibahçeli'yi görmek olacaktı... Kara Kemal aceleyle çıkmaya hazırlanıyordu.¹²

Cevabını Bekleyen Şifre ve Ateş Çemberleri Komutanları

Mustafa Kemal Paşa, şifrenin Payitahttan gelecek cevabını beklemeye koyuldu. Yanındakiler ateş çemberlerinden kendisiyle beraber geçen insanlardı. Gelecek cevabi şifre ise mühimdi, çünkü Mustafa Kemal Paşa, Payitahtı itham etmişti.

Şifrenin cevabı beklenirken Mustafa Kemal Paşa ile yanındakiler ateş dolu günleri düşündüler.

Şimdi ellerinde parçalanmış, payitahtı teslim olmuş bir imparatorluğun sisli bulutları vardı...

İşte, Mustafa Kemal Paşa, Payitahtla şifreleşirken, kendisini bu ateş dolu günlerin verdikleriyle gelecekteki hadiselerin "vazifeli bir kumandanı" olarak sayıyor, bunun için lüzumlu olanı yapıyor ve "vazifeli olmanın, kendisini vazifeli saymanın" icabı olan kuvveti çekip almak istiyordu.¹³

12 Milli Mücadele'nin ünlü komutanlarından Ali Fuat Paşa, Yenibahçeli Şükrü Bey ile Dayı Mesut'tan şöyle bahseder: "Başlamış olan faaliyetin aksamadan yürütülebilmesi için faaliyet sahası mıntukalara ayrılmıştı. Kocaeli Umum Kumandanlığı'na Yenibahçeli Şükrü Bey getirilmişti. Bunun Gebze kolunda Dayı Mesut, Beykoz kolunda İpsiz Recep, Şile'de Yusuf Ziya görev almışlardı. Karakol Cemiyeti de kurulmuştu."

Doktor Fahri Can ile Yenibahçeli Şükrü Bey'in adı ve o dönemdeki faaliyetleri değişik kitaplarda da kısa olarak geçmektedir. İttihat ve Terakki ve mütareke dönemiyle ilgili araştırmaları yaparken Doktor Fahri Can'la birkaç hafta süren görüşmeler yaptım. Bu görüşmelerin ses bantlarını hâlâ saklıyorum.

13 Mustafa Kemal Paşa, Fahrettin Altay Paşa'ya Çankaya'daki on bir günlük misafirliği sırasında bir gece sohbet ederken şunları söylemiştir: "Mütareke'nin ilk günlerini hatırlarsın, Saray ve Hükümet teslimiyeti kabul etmişti. Hükümet sarayın saray da İtilaf Devletleri'nin elinin altına girmişti, Saray bu halinden 'memnundu'.

Yanındakilere ateş dolu günlerin getirdiklerinden bahsederken, bir ara geçmiş gidip geldi, söylediklerinin çoğunu beraber yaşamışlardı. Mustafa Kemal Paşa daha İttihat ve Terakki'nin başlangıcında gizli bir cemiyet kurmuş, sonra İttihat ve Terakki içinde öteki arkadaşları gibi yer almayı doğru bulunca kurduğu gizli cemiyeti feshe-dererek İttihat ve Terakki'ye intisap etmişti. 1908 hareketini yaşamış ve onun yarım kaldığı inancına kapılarak "inkılap tamamlanmalıdır" diye kongrede konuşmalar yapmıştı...

Trablusgarp-Balkanlar

O günlerin Hareket Ordusu'nun Kurmay Başkanı da oydu. Balkanlar'daki gerilla hareketleri genç subayları kendi çemberi içine almış, Mustafa Kemal de Arnavutluk'taki hadiselerde öteki arkadaşlarıyla beraber bir gerilla subayı olarak vuruşmuştu.¹⁴

Sonra da Trablusgarp'a koşmuştu, hem de gönüllü olarak; o gönüllülerin içinde Cevat Abbas, Refik,¹⁵ Ali,¹⁶ İbrahim Tali,¹⁷ Enver

Fakat, ben bunu kabul edemezdim, buna karşı koymakla bir çıkış yolunu temin ederek bu mazlum milleti tarih sahnesinden silmek, ortadan kaldırmak isteyenlere karşı harekete geçmek için kendimi vazifeli saymışım, dünyada tek başımı-zaydık fakat benim inandığım mefkûreye benimle beraber olanlar da bağlandılar ve netice hasıl oldu.

Mütareke 30 Ekim 1918'de imzalanmıştı, vatan parçalanmış, istilaya uğramıştı, peki 30 Ekim 1918'den bizim İzmir'e girdiğimiz tarih olan 9 Eylül 1922'ye kadar kaç yıl geçti? 4 yıl. 29 Ekim 1923'te cumhuriyeti ilan ettik. İşte beş yıla sığdırdığımız büyük inkılap, bizim yaşadığımız şartlara duçar olmuş; hangi milletin tarihinde bu vardır? Bu mazlum millet kendisinin hakkı olan yere ulaşmıştır, çektiğimiz, acıların, sıkıntıların en büyük mükâfâtı işte budur. Bütün dünya bunu görmüştür. Daha da göreceklere vardır. Beni en çok mesut eden hadise bu mazlum milletin hak ettiği bu yere gelmesidir."

- 14 Türk ordusunun yapısında gerilla savaşları ona yabancı değildi. Daha Balkanlar'daki vuruşmalarda başlamış, sonra yer yer devam etmiştir. Düzenli ordu savaşlarında başarılı olan o nesil subayları, Balkanlar'dan başlayan ve sonra birçok yerde devam eden gerilla savaşlarında da değişik ve başarılı taktikler uygulamışlardır.

Kuvayi Milliye dönemi bunun başka bir örneğidir. Teşkilat-ı Mahsusa ise başka devletlerin daha sonra örnek aldıkları bir teşkilat biçimidir. Teşkilat-ı Mahsusa içinde görev almış isimlere bakıldığı vakit, bunların en yüksek seviyelerdeki isimler olduğu da görülmektedir.

- 15 Refik (Saydam).
16 Ali (Çetinkaya).
17 İbrahim (Tali).

Paşa'nın amcası Kurmay Binbaşı Halil, Enver,¹⁸ Hatip Ömer Naci, Sapançalı Hakkı ve daha kimler yoktu ki? Buradaki vuruşmalar, hem cephe hem de gerilla hareketleri olarak geçip gitmişti.

Daha bu ateş üzerlerindeydi ki, kendilerini Balkan Savaşı içinde buluverdiler. Mustafa Kemal orada kurmay başkanlığı yaptı, sonra da Sofya Ataşemiliteri oldu. Mustafa Kemal'in Sofya Ataşemiliterliği'ne gidişi iki sebebe dayanmıştı: İlki İttihat ve Terakki içinde Enver'le çatışmasıydı, ikincisi ise Talat Paşa'nın dikkatini çeken siyasetçiliği... Sofya'da Mustafa Kemal gibi askerlik ve siyaseti iyi bilen birine ihtiyaç vardı...

"Teslim Olmak mı? Asla"

Fakat sonra, Çanakkale Savaşı patladı. Mustafa Kemal, Çanakkale'nin ateş çemberinde kendisini buldu, işte "kayıtsız şartsız mütarekeyi imzalayıp teslimiyeti Payitahta kabul ettirenler" Çanakkale'de Mustafa Kemal'in komuta ettiği orduların mağlup ettikleri idi. Mustafa Kemal Paşa, iş buraya geldiğinde,

"Mağlup ettiklerimiz şimdi kendilerini galip saymaktalar, buraya nasıl geldik?"

İstanbul'dan şifrenin cevabı beklenirken yaşanan bu ruh hali sanki tarihle bir hesaplaşmadır. 1916 yılında Bitlis-Muş hattında kendisinden katbekat üstün düşman kuvvetlerini mağlup ederek Rus ordularının elinden Muş ve Bitlis'i çekip almıştı. 1918'de Filistin Cephesi'nde bir büyük bozgunu arkadaşlarıyla beraber defetmiş ve Suriye'de İngiliz ve Arapların müşterek saldırıları karşısında savaşın son zaferini alıp gelmişti...

İmtiyazlar (kapitülasyon) yüzünden, yoksul kalan merkezi topraklar, Anadolu, kaybedilen Balkanlar'ın içinde bir sızı olduğunu söylüyordu. Daha dün elimize geçen Bakû neredeydi?

Selanik yıllarından beri yaşananlar hepsinin içinden bir sızı olarak gelip gitti...

Şimdi de, "teslim olun denilecek olanlar da kayıtsız şartsız teslim olacaktı" bunu aklının kenarından bile geçirmiyordu.

Ve işte bu haleti ruhiye yaşanırken, Mustafa Kemal Paşa'nın 5.11. 1334 (5 Kasım 1918) tarihli, "İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak onların ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır" sözleriyle biten şifresine cevap gelmişti bile...

18 Enver Paşa.

Bu cevap şöyledir:

"Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na

Numara

Harbiye'den

2735

5.11.1334 (5 Kasım 1918)

6. Ordu Komutanlığı'na verilen emrin suretidir. Mütarekename mucibince İngiliz Irak Ordusu Komutanlığı'nın ne Musul'u işgale ne de Irak'ı istediği gibi tefsire salahiyyetli olmadığı, İskenderun'un İngilizler tarafından işgaline dair mütareke metninde bir kayıt bulunmadığı Mondros'taki Visamiral Calthorpe'a yazılmıştı. Onun ifadesine atfen gelen cevapta, Musul ve diğer mevki hakkında bir daha böyle kötü anlayışa yol açan hareketlerde bulunulmaması için İngiliz orduları komutanlarına emir verilmesinin hemen Londra'ya yazıldığı bildiriliyor. Binaenaleyh, keyfiyetin nazikâne surette İngiliz Ordusu Komutanlığı'na tebliği, Londra'dan verilecek emri beklemeleri hususunun temini.

Sadrazam ve Başkomutanlık
Kurmay Başkanı İzzet"

Mustafa Kemal Paşa, "Payitaht İngiliz Centilmenliğine Sığmıyor, Gaflet..."

Mustafa Kemal Paşa, İzzet Paşa'nın şifresini aldığı anda gelen cevaba hiç şaşırmadı. Çünkü artık kararını vermişti. Payitaht bitmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya verilen cevapta Payitahtın Musul ve civarının işgalinden adeta bihaber olduğu görülmektedir. Daha doğrusu Payitaht bunu bilmektedir ama İngiliz centilmenliğine sığınmak gibi bir yola girmiş, Londra'ya başvurmuşlardır. Şifredeki en acı taraflardan birisi de "Londra'dan verilecek emrin beklenmesi hususudur".

Evet... Payitaht artık "Londra'dan emir aldığını da" böylece ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal Paşa, bu son şifreyi okumuştuk ki, şifre subayı yeni bir şifreyi Mustafa Kemal Paşa'ya uzattı. Şifreyi getiren genç subay bile öfke içindedir, bu da yüz hatlarından belliydi. Yeni gelen şifrede şöyle deniliyordu:

İşgale Bahane Göstermek

"Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na

Sadaret Konağı'ndan (Sonradan)

5.11.1334

4.11.1334 tarihli ve 650 numaralı rapora

Mütarekename ahkâmınca İngilizlerin İskenderun'u işgale hak ve yetkileri yoksa da Halep civarındaki ordularını beslemek için İskenderun'dan faydalanmak istemeleri de muhik bir talep mahiyetindedir. Mütarekenamede, bir hayli maddeleri tadil ederek vaktin darlığından dolayı bize yalnız sözlü olarak izahat ve teminat verebilen İngiliz murahhasının bu centilmenliğine karşılık bir cemile olmak ve Yunanistan'ın faaliyet alanına çıkmamasını temin etmek için İskenderun Limanı'ndan İngilizlerin erzak vs. göndermelerine müsaade etmekte bir mahzur görmüyorum. Bu limandan ve yoldan faydalanmasını temin etmekle, İskenderun Limanı ve şehri kendilerine bırakmış olmuyoruz. Liman ve şehir bizde kalacak, askeri ve sivil hükümetimiz her şeyimiz yerli yerinde bulunacak, onlar yalnız limandan ve yoldan sırf bir misafir sıfatıyla istifade edebileceklerdir.

Keyfiyetin tarafınızdan İngiliz Suriye Ordusu Komutanlığı'na bildirilmesi.

Sadrazam ve Başkomutanlık
Kurmay Başkanı İzzet"

Payitahtın Gafleti

Şifre subayını da öfkeliendiren "şifre" Mustafa Kemal Paşa'nın "değerlendirmesine göre" payitahtın "hangi gaflet" içinde olduğunun görülmesine bir defa daha yardımcı oldu. Gelen şifrede, "Yunanistan'ın faaliyet alanına çıkmamasını sağlamak üzere İskenderun Limanı'ndan İngilizlerin erzak göndermelerine müsaade etmekte bir mahzur görmüyorum" denilmesi bu gafletin elle tutulur vesikasıdır.

Payitaht, daha sulh müzakereleri başlamadan Avrupa'daki vaatler içinde Yunanistan'a geniş toprakların verilmek istendiğinden adeta bihaberdir.

Siyasetin hangi çerçevede geliştiğinden Payitaht "sanki bilerek" habersizdir. Bilmemeleri cehalet, bilip göz yummaları ise bir gaflet, delalet, hatta ihanet olarak ortaya çıkmamakta mıdır?¹⁹

Ya, "İskenderun Limanı ve şehrini İngilizlere bırakmış oluyoruz... Ama sadece misafir sıfatıyla kalacaklardır" cümlesine ne demelidir? Savaş gemileri ve işgalci askerlerle gelen bir "misafir kuvvet" dünyanın neresinde görülmüştür? Üstelik bu kuvvetler bir harbin neticesinde imzalanan bir mütarekeye dayanarak geliyorsa?..

"Türk Halkı Misafir mi Olacak?"

Halbuki artık bu toprakların Türk halkı sanki bir misafir gibi görülecektir... Onun için de çok vakit geçmesine bile lüzum yoktur ki. Mustafa Kemal Paşa'nın öfkesi dinmek bilmiyordu. Şifre subayı Mustafa Kemal Paşa'nın gözlerine sanki yalvarır gibi bakıyordu.

Eğer Mustafa Kemal Paşa bıraksa silahını kapıp o yöreye doğru koşacaktır... Sanki yalvaran bir çocuktur... Albay Fahrettin Bey bir kenarda oturmuş, Mustafa Kemal Paşa'yı seyrediyordu... Ve bu şifreleşme sırasında, Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'yı karşısında bulmuştur... Komutanların bu beraberlikleri karargâhta değişik bir hava estirdi... Albay Fahrettin Bey, Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa'yla olmuştur, onun dirayetini iyi bilmektedir...

Mustafa Kemal Paşa, birer kahve söyledikten sonra Ali Fuat Paşa'ya son gelen şifreyi uzattı:

"Paşa, sen bunlara İskenderun Limanı'na zırhlıların geldiğini bildirmedi mi ki bunlar hâlâ gelenlerin misafir olduğundan bahsediyorlar. Öyle anlaşılıyor ki Ahmet İzzet Paşa İtilafçıların, Düvel-i Muazzama dedikleri kuvvetlerin ve Sarayın tesiri altına fena girmiştir. Kâh girmese dahi yapacağı pek bir şey de yoktur ama yaptığı da fazladır... Direnememektedir. Bu işten çıkmasını bırakalım, daha fena işlere methaldar olacaktır..."

Dünya sanki Ali Fuat Paşa'nın üzerine çökmüştü:

"Haklısınız paşam... İngilizlerin centilmenliğine sığınıyorlar. İngiliz centilmenliğinin ne olduğu da belli. Bunlar işgalin adını misafirlik koymaktadır. Yani biz de İngiliz centilmenliğine kurban gideceğiz. Benim de anladığım odur..."

19 Mustafa Kemal'in Fahrettin Altay Paşa'ya söyledikleri.

Mustafa Kemal Paşa, Adana, İttihat ve Terakki, İstanbul

Tarih 5 Kasım 1918, Mustafa Kemal Paşa Adana'dan Payitahta mütareke ahkâmının kabul edilemez olduğunu, bunun bir işgal ve paylaşımla neticeleneceğini tarihin falına bakarcasına şifrelerken, İstanbul'da bir devre damgasını vurmuş bulunan İttihat ve Terakki'nin son kongresi az sayıdaki İttihatçı'yla toplandı.

İsmail Canbolat Bey, merkez-i umuminin mesul bir ismi olarak Mithat Şükrü Bey'le temas ettikten sonra, merkez-i umumiye Çağaloğlu'ndaki Kırmızı Konak'ta toplantıya çağırdı.

Yıllar önce Selanik'te "Beş Çınarlar" denilen yerde İttihat ve Terakki adını alan cemiyetin, sonraki siyasi fırkanın artık "son" günüdür. Toplantının yapılmasının maksadı İttihat ve Terakki'nin feshidir.

Fesih Kararı ve Mahmut Celal Bey (Bayar)

İzmir, İttihat ve Terakki'nin mühim bir merkezidir. Bursa yine üzerinde durulan bir merkezdir. Onun için daha geç yaşlarda Bursa kâtibi mesulü olan Celal Bey²⁰ de bu toplantıya çağrıldı fakat Celal Bey toplantı için İstanbul'a gelmedi.

Çünkü kendisine toplantının İttihat ve Terakki'nin feshini konuşmak için yapıldığı bildirilmişti. İttihat ve Terakki'nin feshine muhalif olan Celal Bey bu toplantıya şu haberi gönderdi.

"Eğer fesih kararı alırsanız sizi yaşatmazlar..." İsmail Canbolat Bey, toplantıyı açtığında müzakere pek fazla uzamadı. Toplantıda, İttihat ve Terakki'nin feshine karar verildi. Fakat bununla beraber alınan bazı kararlar da oldu. Bu kararlar şöyleydi:

1. İttihat ve Terakki kendisini feshetmiştir.
2. Teşkilat-ı Mahsusa'nın ayakta tutulması temin edilerek, yeni tertipler yapılırsa Teşkilat-ı Mahsusa bunun içinde bulunacaktır.

20 Celal Bayar bu mesele hakkında 1985 yılı Mayıs ayında yaptığımız bir konuşmada bana şunları anlatmıştı:

"Ben İttihat ve Terakki'nin feshine muhalif olduğum için o toplantıya katılmadım, çünkü partime çok bağlıydım. O fesihten sonra onlara artık sizi yaşatmazlar demişindim, arkasından Teceddüt Fırkası, o da kapandı, sonra yurtdışına gitme meselesi vardı.

Kara Kemal Bey ısrar etmiş gideceksiniz, işler düzelince geleceksiniz demiş, ben öyle düşünmüyordum, kalmalarından yanaydım, gitmelerinden evvelki toplantıda Talat Paşa'ya sormuşlar, neden harbe girdik diye, o da başka çaremiz yoktu cevabını vermiş ki ben de aynı kanaatteyim. Bana göre İttihat ve Terakki çökmek üzere olan bir binayı ayakta tutmaya çalışmıştır." Bu konuşmanın belgeleri bende hâlâ durmaktadır.

3. Ahmet İzzet Paşa'ya yardımcı olunacaktır.

4. Çekimser 9 muhalif oya karşı alınan fesih kararıyla İttihat ve Terakki artık kendi adını tarih sahnesinden çekmiştir.

Teşkilat-ı Mahsusa ayakta kalacaktır ama Talat Paşa'nın verdiği talimat ortadadır. Talat Paşa gitmeden evvel Teşkilat-ı Mahsusacılara "eğer Mustafa Kemal Paşa bir şey yapmak isterse ki yapacaktır, onun etrafında olunacaktır" dememiş midir?

Aradan çok geçmeyecektir. İttihat ve Terakki'nin dağılan teşkilatından bir yeni fırka doğacaktır.

Payitahta Cevap:

"Benim Karakterime Yaptıklarınız Uymuyor."

Mustafa Kemal Paşa o kadar yıl cephelerde dövüşmüş, Çanakkale'de koskoca orduları durdurmuştu. Yetiştirmesi ve kendisini yetiştirmesindeki karakteri esaret, yabancı işgali, başka devletlerin kendi devletine şartlar koymasına uymamaktadır. Bunun için daha genç yaşlarında gizli bir cemiyet kurmuş, daha sonra İttihat ve Terakki içinde rol almıştır. İttihat ve Terakki içindeki muhalefetiyle, o cemiyet içinde "mensup" olarak bulunması ayrı şeylerdir.

İhtilalci Karakter

Payitahttan gelen şifrelere cevaplar, bu ihtilalci karakteri giderek ortaya koyuyordu. Ama orada bir devlet adamının siyasi teşhisçiliği de önemli rol oynadı. Mustafa Kemal Paşa cevabi şifrelerinde başkaldıran bir komutan çizgisi verdiği gibi, İtilaf Devletleri'nin niyet ve teşebbüslerini anlatırken de herkesin çok sonra göreceği ve yaşayacağı şeyleri şimdiden haber veriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, bir kahve istedikten sonra şifre subayına "yazınız" emrini verirken Ali Fuat Paşa'ya da "siz biraz burada kalınız" dedi.

Sonra cevabi şifre yazılmaya başlandı, şifrede şöyle deniliyordu:

"Başkumandanlık Erkânıharbiye Riyaseti Katına,

No

Adana

578

6.11.1334 (6 Kasım 1918)

Şifre

Geciktiren idam olunur

Altı saat arayla alınan biri açık diğeri şifreli 5.11.34 (5 Kasım 1918) tarihli iki telgrafınızın içeriğini ve şifreli olanı da çözmek için durup düşünmeye lüzum olduğunu bildiririm. İngilizlerin Halep civarındaki ordularını beslemek için İskenderun'dan faydalanmak istemeleri haklı değildir.

Çünkü İngilizlerin eline geçmiş bulunan Halep ve civarındaki yalnız Halep şehrinde milyonlarca erzak bulunmasından başka Mütareke Şartnamesi'nin 21. maddesine göre hakikaten Halep'teki İngiliz ordusuna iâşe bakımından yardım etmek gerekirse, pek çok erzak bulunan Kilis, Antep havalisinden özel tedbir ve tertiplerle erzak satılabilir. Sizi temin ederim ki maksat Halep'teki İngiliz ordusunu beslemek olmayıp İskenderun'u işgal, İskenderun-Kırkhan-Katma yoluyla hareket ederek Antakya-Dircemal-Ahterin hattında bulunan 7. Ordu'nun geri çekilme hattını kesmek ve bu Ordu'yu, 6. Ordu'ya Musul'da yaptığı gibi teslim olmaktan kaçamayacak bir vaziyete sokmaktır. İngilizlerin Ermeni çetelerini bugün Islâhiye'de faaliyete geçirmiş olmaları da bu zanna kuvvet verecek mahiyettedir. İngiliz murahhasının centilmenliğini ve buna karşılık bu şekilde gönül alma yoluna gitmeyi anlamak ve takdir etmek nezaketinden uzak bulunduğumu arz ederim. Yunanistan'ın faaliyet alanına çıkarılmamasını sağlamakla İngilizlerin İskenderun'da ve İskenderun-Halep yolu üzerinde yerleşmelerindeki mantık münasebeti anlayamadığım gibi, bu konuda müsamaha gösterilmesini de çok mahsurlu görüyorum.

Dolayısıyla, keyfiyetin taraf-ı devletlerinden İngiliz-Suriye Ordusu Kumandanlığı'na tebliğine yardımcı olmakta mazurum. İskenderun'a her ne sebep ve bahaneyle asker çıkarmaya teşebbüs edecek İngilizlerin ateşle engellenmesini ve 7. Ordu'ya da bugün bulunulan hatta gayet zayıf bir ileri karakol tertibatı bırakarak büyük kısmını Katma-Islâhiye istikametinde hareket ettirerek Kilikya hududu içerisine girmesini emrettim.

İngilizlerin kandırıcı muamele, teklif ve hareketlerini İngilizlerden fazla haklı gösterecek ve buna karşılık gönül alıcı emirleri uygulamaya yaradılışım müsait olmadığından ve halbuki Başkumandanlık Erkânıharbiye Riyaseti'nin görü-

şünü uygulamadığım takdirde birçok itham altında kalmam tabii olduğundan, kumandayı hemen teslim etmek üzere yerime tayin edeceğiniz kişinin süratle tebliğinin emredilmesini bilhassa istirham ederim.

Şifre edilmiştir. 6.11.1334 (6 Kasım 1918) 3 evvel'de telgrafhaneye gönderilmiştir.

Yıldırım Orduları Grubu Komutanı
Mustafa Kemal"

Şifrenin yazılması bittikten sonra Mustafa Kemal Paşa, "hemen gönderiniz, geciktiren idam olunur ibaresini unutmayınız" emrini de arkasından ilave etti.

Albay Fahrettin Bey hayran hayran, Mustafa Kemal Paşa'yı takip ediyordu. Mustafa Kemal Paşa bu şifredeki "Bu emirleri yapmak benim tabiatıma ve karakterime aykırıdır" cümlesiyle Payitahta adeta meydan okumaktadır. Bu defa yanındakilere,

"Gaffetleri bir gün kendi boyunlarına dolanacaktır. Ahmet İzzet Paşa'ya şaşıyorum. Ama şimdilik orada elde başkaca adam da yoktur...

İtilafçıların, kendilerini galip ilan edenlerin fena tesiri altına girmişlerdir. Saraydakiler de aynıdırlar... Öyle anlıyorum. Ahmet İzzet Paşa öyle görünüyor ki kendisine verilen emirleri yerine getirmek çaresizliği içindedir. Eğer İstanbul'da bulunsaydık, bunu biraz olsun men edecek tedbirleri alabilirdik... Fakat İzzet Paşa o müdahalelere dayanabilecek karaktere sahip değilmiş..."

Mustafa Kemal Paşa'nın bu tarz şifre vermesi, orada bulunanlarda başka düşünceler yarattı. Mustafa Kemal Paşa'nın, "İzzet Paşa bunu Sarayla müzakere edecektir" demesinin ardından, şifrenin girişindeki "geciktiren idam olunur" emrinden de hareket ederek Mustafa Kemal Paşa'ya, "Paşam galiba bir şeyler olacak?.." demekten geri kalmadılar. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya, "Sen ne düşünüyorsun?.." derken belki de birçok soruyu birlikte sormuştur. Ali Fuat Paşa'nın cevabı ise açıktı:

"Aramızda bir mutabakat var paşam... Ne zaman isterseniz emrinizde hareket ederim..."

Ali Fuat Paşa İttihat ve Terakki içinden, sonra cephelelerden pişerek gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yükselen yıldızını

yaşayarak görmüştür. Mustafa Kemal Paşa "biraz kal" demiştir. Demek ki, bu işin sonrası da vardır...

İngilizler

Mustafa Kemal Paşa'ya İzzet Paşa tarafından gönderilen 4/5.11.1334 (4-5 Kasım 1918) tarihli şifredeki ikinci maddede "Suriye'deki garnizonların teslimi maddesi ihtiyaten yazılmış bir maddedir. Herhalde bugün cephelerde bulunan kıtalar bu hususta katiyen bahis mevzu değildir" denilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa emir subayına 4/5.11.1334 (4-5 Kasım 1918) tarihli şifreyi getirterek Ali Fuat Paşa'ya verdi. Ali Fuat Paşa, İzzet Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gelen şifreyi okurken yüzü kıpkırmızı kesildi. Çünkü Ali Fuat Paşa'nın İngilizlere iki üç gün önce gönderdiği heyet döndüğünde, Kurmay Başkanı Hayri Bey, İngilizlerin Kilikya'nın Suriye'nin bir parçası olarak addedildiğini, bunun için bu muntıkada bulunan Türk birliklerinin de esir sayıldıklarını söylediğini bildirmişti.

"İşte Uçurum"

Albay Fahrettin Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya, "Peki şimdi ne olacak paşam?.." derken Mustafa Kemal Paşa, öteki şifreleri de ortaya koydu. Şifreler okundukça öfke daha da kabardı. Fahrettin Bey:

- Peki ama paşam bu şifrede Ahmet İzzet Paşa'nın İngiliz centilmenliğine güveniyoruz demesi de ne demektir?..

- İşte içinde bulunduğumuz uçurumu anlatan mesele de budur ya... Şifrelere verilen cevaplara dikkat edilecek olunursa ortada bir umumi işgalin kabullenildiğinin ruh halini gösteren hususları görmek mümkündür. Mütareke ahkâmı zaten galiplere bu imkânı vermiştir. Ama onlar bunun da ilerisinde olacaklardır...

Fahrettin Bey²¹ Mustafa Kemal Paşa'nın İzzet Paşa'ya gönderdiği şifrelerde, gerekirse işgal güçlerine ateş açılacağı da kaydedilerek sert bir üslup kullanıldığını da gördü.

Şimdi son şifreye gelecek cevap beklenmektedir. Ali Fuat Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya 6.11.1334 tarihli şifreyle ilgili görüşünü söylerken "Paşam sert ve alaycı bir üslup" demişti. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'nın bu teşhisini doğruladı:

21 Fahrettin (Altay) Paşa.

"Evet, serttir ve dediğiniz gibidir. Biliyorum ki şifre saraya da ulaşacaktır. Zaten hepsinden haberdar oldukları da bizce malumdur. Fakat bilirsiniz ki, tarihe hesap vermek vardır. Kendi vicdanlarımızdakini açıkça söylemek bizim mecburiyetimizdir. Lalettayın bir hadise değil, bir büyük faciayı neticeyi yaşıyoruz..."

Mustafa Kemal Paşa'nın 6.11.1334 (6 Kasım 1918) tarihli 579 numara ve "Geciktiren idam olunur" talimatlı şifresine cevap gelmekte gecikmedi. Yaver şifreyi Mustafa Kemal Paşa'ya uzattı. Bu şifrede şöyle deniliyordu:

"Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na

C.781-782 şifreye

Harbiye'den
6.11.1334 (6 Kasım 1918)

İskenderun'a çıkacaklara karşı tarafınızdan silah kullanılmasın emir verilmiş olması devletin siyasetine ve memleketin menfaatlerine katiyen aykırı olduğundan bu yanlış emrin derhal tashih olunması tavsiye olunur.

Mütareke şartlarının kötü mütalaa edilmesinden ve kötü tatbikatlarından ve muhtelif çeşitli tabirlerden hasıl olan müşküller görülmüştür. Mütarekede bu gayrı müsait hususları kabul ettiren şartlar gafletten değil tam mağlubiyetimizdenidir. Devlet, bugünkü durumun kaldırabileceği siyasi teşebbüslerde bulunmakta ve muvaffakiyet ummaktadır.

Şurası samimi olarak ifade olunur ki bu hassasiyet icap eden zamanda devletin geleceğine büyük tesiri olan hareket ve münasebetlerin cephede tarafınızdan ifası ziyadesiyle emniyeti mucip olacağına şüphe yoktur.

Bununla beraber bugünkü durumda ahvalin münakaşasına ve gecikmelere tahammülü olmayıp ordulara tarafımızdan verilen emirlere kati surette itaat icap eder ve grubun lağvı emrinin icrası kabildir. Alıkonulması münasip görülen karar-gâha Yedinci Ordu Karargâhı adı verilir ve fazla olanlar kaldırılırlar. Gruptaki müfettişlerin vesair zevatın Yedinci Ordu unvanıyla dahi müktesebat halindeki hakları mahfuz olduğundan iş zamanında hizmetten imtina etmeleri umulmaz.

Sadrizam Ahmet İzzet"

Ahmet İzzet Paşa'nın cevabi şifresini okuyan Mustafa Kemal Paşa bazı temaslar için o günün geçmesini bekledi. Mustafa Kemal Paşa'nın Payitahta cevapları karargâh subayları arasındaki yenilmişlik yılgınlığını da ortadan kaldırmıştı.

Ali Fuat Paşa ise bundan memnundu. Çünkü böyle bir durumda teslimiyeti kabul edecek yapıya sahip değildi...

"İngilizlere Ateş Açılır"

Mustafa Kemal Paşa ise 7.11.1334 (7 Kasım 1918) günü Ahmet İzzet Paşa'ya şu şifreyi çekti:

"Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya

Şifre

Adana'dan

7.11.1334 (7 Kasım 1918)

27

C. Şifreli iki maruzatıma cevap olan 6.11.1334 (6 Kasım 1918) tarihli şifreye.

1. İskenderun'a çıkacaklara karşı silah kullanılması hakkın-da verdiğim 5.11.1334 (5 Kasım 1918) tarihli gizli emrin ilgili maddesini aynen arz ediyorum:

'İngilizlerin çeşitli bahanelerle İskenderun'a asker çıkararak 7. Ordu birliklerini zor duruma sokmak istediklerini anlıyorum. Buna meydan vermemek için, 3. Kolordu İskenderun'a kuvvet çıkarılmasını, 2. Kolordu için birinci maddede belirtilen harekât sona erinceye kadar gerekirse ateşle engelleyecektir.'

Bahsi geçen birinci madde ise, 2. Kolordu büyük kısmının Katma-Subaşı hattının kuzeyine geçmesine aittir.

Bu harekât sona erdiğinden silah kullanılması hakkındaki emrin de uygulanma zamanı geçmiştir. Bununla beraber, oradaki kumandana yeniden özel talimat verilmiştir.

2. Şimdiki durumun nezaketini bütün kapsamıyla ve çok açık bir şekilde takdir edebileceğime olan kuvvetli emniyetinizin ortadan kalkması kadar bana üzüntü verecek bir şey olamaz. Vazife yaparken mutlaka memleketin selametini amaçlayan

icraat tarzımın ve bunun gerektirdiği bazı istirhamların tartışma ve gecikme sebebi mahiyetinde anlaşılmasını hasseten rica ederim.

3. Grup karargâhının Yedinci Ordu karargâhı vaziyetini alması ile yeni teşkilat hakkındaki emirlerinize Yedinci ve İkinci ordular karargâhları kaldırılarak yalnız Grup karargâhının bırakılması hakkındaki maruzatım tamamen uygun düşmüştür. Aradaki fark sözden ibaret kalmıştır. Yıldırım Grubu adı, öteki bütün sebepler ve görüşler bir yana, bugün kumandam altında bulunan birliklerin ve her türlü kısımlarının geçmişe ait birçok girift muameleleriyle tamamen barış dönemine geçilinceye kadar Yıldırım Grubu'yla ilişkinin kesilmesinde şimdilik birçok zorluk vardır. Yedinci Ordu da önünde sonunda kaldırılmaya mahkûm bulunduğundan bunun şimdiden kaldırılmasıyla gelecekte de bir tarihi ad olarak herhangi bir kumandanlığa dönüştürülerek korunabilecek ve bugün de manevi etkisi büyük olan Yıldırım Ordular Grubu unvanının Yıldırım Grubu şeklinde korunmasını istiyorum.

Saat: 2.30 sonrası.

Yıldırım Orduları Grubu Komutanı
Mustafa Kemal"

Mustafa Kemal Paşa, Ahmet İzzet Paşa'nın eline geçen şifrelerin sarayda müzakere edildiğini bildiği ve öğrendiği için Ahmet İzzet Paşa'yı zor durumda bırakmak istememiş ve üslubunda bir değişiklik yapmıştı. Yanındakilere de:

"Ahmet İzzet Paşa'nın şimdilik bu vazifede kalması bizim için daha iyidir. Ahmet İzzet Paşa'dan sonra ne olacağını bilmek şimdiden mümkün değildir."

Ahmet İzzet Paşa, "şimdiki halde" sadrazam namzetleri içinde en çok güvenilebilecek isimdi. Tevfik Paşa kendi iradesini kullanabilecek bir şahsiyet değildi.

Damat Ferit ve Elleri

Damat Ferit ise İttihatçıların hiç sevmediği bir isimdi.

Hele, ellerinin ve tırnaklarının kirli olması, İttihatçılar arasında alay ve tiksinti meselesi bile oluyordu. İttihatçılar "eli, ayağı, kulağı kirli olana el uzatma" derlerdi; bu bazılarına garip gelebilirdi ama

böyle şahısların da kötü birer insan oldukları da yine "hayret edilecek kadar enteresan" tesadüflerle çok kere yaşanmıştı.

Kendisi zayıf bir insan olan Tevfik Paşa bir yana, Damat Ferit daha harp yıllarında İngilizlerin lehinde faaliyetlerde bulunmuş, kapalı kapılar arkasında, "İttihatçıların İngilizleri yenebileceklerine inanmaları doğru değildir, koskoca İngiliz devletine güç mü yeter?" diye konuştuğu da, saraya yerleştirilmiş adamları vasıtasıyla İttihatçılara ulaşmıştı.

Harp sırasında böyle sözler etmekse İttihatçıların affedemedikleri bir şeydi.

Üstelik İngiltere orduları harp sırasında Türk ordularından mağlubiyetler de almıştı. Kut'ül Amare ve Çanakkale sadece ikisiydi.

Saray'ın Kabulü

Manastır doğumlu olan Ahmet İzzet Paşa ise İttihatçılara ve Mustafa Kemal Paşa'ya göre şimdilik "fena değildi" gerçi Mondros Mütarekesi'ni imzalatmıştı, hem de müzakere falan etmeden; artık olan olmuştu, İzzet Paşa'dan kendi yapmak istedikleri için faydalanmak yolu seçilmeliydi...

Zaten Saray da teslimiyeti çoktan kabul etmiş, bir an evvel "sulh olsun" diye hükümete İtilafçılarla beraber icap edenleri söylüyordu.

Osmanlı ordusunda İttihatçıların "eski zabitanandır" dedikleri Ahmet İzzet Paşa siyasete de uzak kalmış, o yüzden de;

Mahmut Şevket Paşa'nın İttihat ve Terakki muhalifleri tarafından öldürülmesinden sonra Harbiye Nazırlığı'na getirilmişti. 1914'te ise ondan bu makamı Enver Paşa devralmıştı, hem de Saraya "Harbiye Nazırlığı artık bize aittir" diye icap eden baskıyı yaparak.

Eski Zabitan

Ordulardaki "eski zabitan" sözü daha çok "tasfiye edilmesi lüzumlu olan" komutanlar için kullanılıyordu. Genç subaylara göre, bunlar artık zamanlarını doldurmuş, heyecanlarını kaybetmiş, Sarayın dediğinden dışarı çıkamaz isimlerdi. Halbuki onların dünyaya bakışları daha değişik, daha genişti, kendi aralarında "salatanın artık eskidiğini" bile konuşuyorlardı...

Sarayın Şark Kurnazlığı

Mustafa Kemal Paşa, yanındakiler ve karargâh subayları İstanbul'dan gelecek cevabı beklemeye koyuldular. Nihayet,

Mustafa Kemal Paşa'ya "benim bu şartları kabul etmem mümkün değildir" cevabını verdirecek şifre geldi.

"İskenderun'u Teslim Edin"

Mustafa Kemal Paşa'ya getirilen şifre şöyledir:

"Yedinci Ordu Komutanlığı'na

No 24

8.11.1334 (8 Kasım 1918)

Bugün Britanya Hükümeti'nden aldığı emre tabii olarak Visamiral Calthorpe, İskenderun şehrinin General Allenby tarafından tayin edilecek müddet zarfında teslimini, aksi halde general, şehri zorla işgal edeceğinden, bu hususta İskenderun'daki kıta komutanlarına acele talimat verilmesi talebinde bulunmuştur. Mütarekenamenin yedinci, onuncu ve on birinci maddeleriyle şehrin teslimi teklifine hak ve salahiyetleri olduğuna ve harbe devamdan kati surette aciz bulunduğumuz aşikâr olup İskenderun şehri için, güç halle, akdine muvaffak olduğumuz mütarekenin feshedileceği de muhakkak olduğundan, müracaat vukuunda şehrin boşaltılıp teslim olunması için icap edenlere talimat verilmesi lazımdır. İskenderun Limanı'ndan ve Halep şosesinden istifade edebilecekleri teklifi edilmişken böyle dehşetli bir cevaba maruz bırakılmadığımızda İskenderun komutanına ilk müracaatlarında sert ve soğuk bir cevap verilmesinin büyük tesiri olduğundan, meysus olmamak şartıyla acizimizin göz önünde bulundurulması memleketin selameti için elzemdir...

Sadrazam Ahmet İzzet"

"İstediklerini Yaparlar"

Ahmet İzzet Paşa'nın 8.11.1334, yani 8 Kasım 1918 tarihli şifresini okuyan Mustafa Kemal Paşa, artık işlerin çığırından çıktığını iyice gördü. Ahmet İzzet Paşa'nın şifresinde "Yıldırım Orduları Grubu" ibaresi yoktu. Sadece "7. Ordu Komutanlığı" denilmekteydi. Şifreden Payitahtın tam bir teslimiyet içinde olduğu da anlaşılıyordu. Zaten bundan şüphesi de yoktu ya... Sadece işgali mazur göstermek için yeni bahaneler arıyorlardı. İleride o bahanelere de lüzum

kalmayacaktır. Çünkü Payitaht, "Galipler istediklerini yaparlar. Biz aciziz" düşüncesi ve kabullenmesi altına girmişti.

Daha önceki şifrelerinde "İngilizler İskenderun'u işgal etmeyecek, sadece misafir olarak kalacaklardır" diyen Payitaht, şimdi "mütarekenamenin yedinci, onuncu, on birinci maddeleriyle şehrin teslimine hakları olduğunu" söylüyor. Arkasından da "kendisini kurtarmak için, "buna daha önce kendilerine verilen soğuk cevabın sebep olduğunu" bildirerek, çirkin bir oyunu kapatmak istiyor... Hem mütareke ahkâmınca "şehrin teslimine yetkileri vardır" denilmekte hem de bunu "kızdıkları için yapmak istedikleri" ileriye sürülmektedir. Üstelik İngiliz generali "eğer şehir kendiliğinden teslim edilmezse zorla işgal edeceğini de Payitahta bildirmiştir". Şifrede bu da itiraf ediliyordu.

Zelil Yollar

Mütarekename ahkâmı galiplere geniş bir işgal hakkını tanıran, tepedekiler bundan bir şark kurnazlığıyla kendilerini kurtarmanın en zelil yollarını aramaktadırlar... Sarayın âdeti budur... Pis bir şark kurnazlığı...

Mustafa Kemal Paşa, bu "şark kurnazlığından" her zaman nefret etmiştir. Nefret ettiği gibi, o kurnazlığını teşhis ettiklerini de yanına hiç sokmamıştır. Ve nefret ettiği şeyler şimdi İstanbul'da yaşanmaktadır. Hem de olanca çirkinliğiyle...

Mustafa Kemal Paşa: "Bütün Anadolu İşgal Edilir, Hükümetleri de İngiltere Tayin Eder..."

Mustafa Kemal Paşa, gelen son cevabi şifreleri bir defa daha dikkatle okuduktan sonra, bazı notlar aldı ve cevabi şifresini hazırlamaya başladı. İşte o sırada yanında bulunan Albay Fahrettin Bey'in sonraki yıllarda "Mustafa Kemal Paşa'nın bu şifresindeki celâdeti dikkatimi çekti, Çanakkale'den beri kendisine olan güvenim daha arttı" dediği şifre budur. Albay Fahrettin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bu tarihi şifreyi yazdırırken hangi ruh hali içinde olduğunu yakından gördü.²²

Bütün ordu komutanlarının kendi kendilerine "Ne yapacağız?" sorusunu sorduğu, kimsenin ne yapılacağını bilmediği bir tarihi

22 Mustafa Kemal Paşa'nın Fahrettin Altay Paşa'ya söyledikleri. (Bkz. Taylan Sorun, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, Altay Paşa Belgeseli, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

seyir içinde Mustafa Kemal Paşa, "ne yapacağını bilmektedir". Albay Fahrettin Bey'e göre Mustafa Kemal Paşa, belki de o gün o anda kararını vermişti. Karar verdiği de şifrelerdeki şekillenmelerden ortaya çıkıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, şifre subayına, "Yaz çocuk..." dedikten sonra şifrenin yazılmasını dinleyen Albay Fahrettin Bey, şifre yazıldıça daha da hayretler içinde kaldı. Mustafa Kemal Paşa Payitahta kafa tutmaktadır. Ama en mühimi istikbale ait bazı teşhisleri de ortaya koymaktadır. 8 Kasım 1918 günü Sadrazam İzzet Paşa'ya yazılan bu şifrede, Mustafa Kemal Paşa,

"Eğer böyle olursa ileride bütün Anadolu işgal edilecek, İzmir dahil işgal altına alınacak, hatta hükümetleri İngiltere tayin edecek tir" demektedir... Ve bu dedikleri de yaşanacaktır. Hem de Mustafa Kemal Paşa'nın bütün söyledikleriyle...

Mustafa Kemal Paşa, bu şifreyi yazdırırken, yüz hatları zaman zaman gerildi, sigara üstüne sigara yaktı. Yanında yaverleri de vardı ve karargâh odasında sadece Mustafa Kemal Paşa'nın sesi duvardan duvara çarpıyordu.

Saraya Son Sözler

Mustafa Kemal Paşa zaman zaman elini sarı saçları arasında dolaştırıyor, ara sıra odada bulunanların yüzlerindeki ifadeyi anlamaya çalışır gibi onlara bakıyordu. Şifrenin içine dökülen satırlar genç subayların yüzlerinde bir memnuniyet ifadesini ortaya koyuyordu. Onlar ki, onca cephede genç yaşlarda ateşin içinde pişmişlerdi.

Teslimiyet emri geldiğinde yıkılan bu savaş subayları, Mustafa Kemal Paşa şifreyi yazdırdıkça yeniden hayat bulur bir halledirler...

Mustafa Kemal Paşa yarın yine emrinde savaş cephelerine süreceği bu genç savaş subaylarının yüzlerindeki ifadeleri tetkik ederken belki de "ilk karargâhını" düşünmektedir.

Şifrenin yazılması bitmek üzereydi, son satırlarına gelinmişti.

Mustafa Kemal Paşa,

"Bize kahve çocuk..." dedikten sonra bir müddet düşünceye daldı... Ve sonra şifre subayına, "Yazdıklarınızı okuyunuz..."

Nefsimi Alıkoyamam

Şifrenin oraya kadar yazılan kısmının okunması bittikten sonra, "O halde devam ediniz..."

Şifre subayı Mustafa Kemal Paşa'nın dudaklarından dökülen şu satırları yazmaya başlamıştır:

"İçtihatlarıma uymayan hususlarda, memleketin selameti için nefsimi alıkoymaya muktedir değilim..."

Evet, bu artık Mustafa Kemal Paşa'nın son sözleridir. Memleketin selameti için içtihatlarıma uymayan hususlarda nefsimi alıkoymaya muktedir değilim...

Şifre subayının aceleyle odadan çıkarak payitahta göndermeye götürdüğü şifre şöyledir:

"Sadrazam İzzet Paşa Hazretlerine,

Adana

8.11.1334

(8 Kasım 1918)

İskenderun şehrinin İngilizlere teslimi hakkındaki 8.11.1334 (8 Kasım 1918) tarihli emriniz alındı.

İskenderun Limanı'ndan ve Halep şosesinden faydalanabilecekleri hakkında İtilaf hükümetlerinin yaptığı ilk müracaatlarına sert ve soğuk bir cevap verilmiş olduğu hakkındaki zehab-ı devletlerinin doğuş sebebi anlaşılmamıştır.

Çeşitli sebep ve bahanelerle İngilizlerin İskenderun'u işgal etmek için yaptıkları ilk ve son müracaatlarına oradaki kumandanımız tarafından verdiğiniz talimata uygun olarak verilen cevap pek ziyade nazikâne ve Osmanlı Hükümeti'nin bize tebliğ ettiği Mütareke Şartnamesi kapsamına ve sizin emirlerinize tamamen uygun olduğu grup belgelerine dayanılarak iddia olunur.

Bu konuda sert ve soğuk cevap alındığının Britanya Hükümeti'nin temsilcileri tarafından dahi söylenmiş olduğuna dair bir kayıt ve işaret yoktur. Dolayısıyla İngilizlerin dehşetli bulduğunuz en son cevaplarının sebeplerini başka yerde aramak lazımdır.

Ve giderek bütün memleketimizi istilaya kadar varabilecek olan böyle dehşetli cevapların tekrarlanmasına şüphe olmadığından arz ettiğim sebeplerin derin düşüncelerle mu-

hakeme edilmesi lüzumunun arzını vazife sayarım. Halep'te bulunan İngiliz kumandanı istifade etmelerini istedikleri İskenderun-Halep şosesini emniyet altında bulundurabilmek için birliklerimizin Kilis-Payas hattının kuzeyine alınmasını İngiliz Başkumandanlığı'nın İstanbul'a teklif ettiğini ve vakit kaybına yer vermemek üzere Halep-İskenderun şosesinin şimdiden keşfine müsaade edilmesi lüzumunu bildirmiştir.

6. Ordu Kumandanı'nın 7.11.1334 (7 Kasım 1918) tarihli raporu- nu da herhalde görmüşsünüzdür. Bu raporun içeriğine göre İngilizlerin, Nusaybin-Cerablus-Halep demiryolunu işgal etmelerine işaret olan Irak-İngiliz ordusu başkumandanının Musul'un derhal terk edilmesi ve aksi takdirde, zorla girileceği hakkındaki teklifi ne şekilde yorumlanacaktır? Görülüyor ki meselenin tarafımızdan İngiliz temsilcilerine karşı yapıldığı sanılan soğuklukla açıklanmasına yer yoktur.

Öne sürdüğüm görüşlerden maksadım şudur ki her ne sebebe dayanılırsa dayanılsın İngilizlerle yapılan mütarekenin imza altına giren son şekli, Devleti'nin selametini korumaya kefil olacak mana ve mahiyette değildir. Söz konusu maddelerin belirsizliklerinin ve neleri kapsadığının bir an evvel tespit edilmesi lazımdır.

Konya ve İzmir'de İşgal Edilir

İngilizlerin tekliflerine bugüne kadar olduğu tarzda karşılık vermede devam edildiği takdirde, bugün Payas-Kilis hattına kadar olan araziye isteyen İngilizlerin yarın Toros'a kadar olan Kilikya bölgesini ve daha sonra Konya-İzmir hattının işgali lüzumu tekliflerinin birbirini izleyeceğini ve netice olarak ordumuzun kendileri tarafından sevk ve idaresi ve hatta Osmanlı Heyet-i Vükelâ'sının Britanya Hükümeti tarafından seçilmesi lüzumu gibi tekliflerin karşısında kalınması da uzak değildir.

Aciz ve zaafın derecesini çok iyi bilirim, bununla beraber devletin yapmaya mecbur olduğu fedakârlığın derecesini de belirlemek ve sınırlamak gerekeceği kanaatimi muhafaza ederim. Yoksa Almanya'yla müttefik olarak sonuna kadar harbe devam edilmesi halinde büsbütün hezimeye uğranılacağına göre, İngilizlerin elde edebilecekleri neticeyi onlara kendi yardımımızla bahşetmek tarihte Osmanlılık için ve bil-

hassa şimdiki hükümetimiz için pek kara bir sayfa oluşturur. Şayet Osmanlı Hükümeti'nce İngilizlerle ciddiyet ve samimiyetine güvenebilecek bir gizli ittifak yapılmış veya yapılması kuvvetli bir ihtimal derecesinde bulunmuşsa, bu hususun meçhulümüz kalması tabii ki yanlış muhakemelere sevk edebileceğinden, mümkünse bu konuda ima yoluyla olsun aydınlatılmamı istirham ederim.

Vatan'ın Akıbeti

Vatanın akıbetiyle endişelenmekten doğan ve bu görüşlerimin bilhassa münakaşa mahiyetinden uzak olduğunu bildirmek zarureti doğmuştur. Zat-ı samileri tarafından da yakından bilinmektedir ki ben hangi hal ve vaziyette bulunursam bulunayım, doğru olduğuna inandığım ve gerekenlere bildirilmesini memleketin selameti icabı kabul ettiğim görüşlerimden vazgeçmem tabiaten mümkün değildir.

Mustafa Kemal"

İtilaf Fırkası İşbirlikçileri

Albay Fahrettin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın son şifreyi yazdırmamasından sonra derin bir düşüncenin içine dalmıştı ki Mustafa Kemal Paşa, "Umumi vaziyet artık içinden çıkılmaz bir haldedir. İtilafçılar artık bütün bahaneleri ortaya koyarak süratle bir işgal hareketine gireceklerdir. Göreceksiniz. Çünkü İzzet Paşa'nın şifrelerinden anlaşılan da odur?" dedi.

Fahrettin Bey²³ Mustafa Kemal Paşa'nın şifredeki "İtilafçılar"

23 Tarihe Not: Belgeselini yazdığım (*İmparatorluktan Cumhuriyete*) Fahrettin Altay Paşa bu konuda yazdığım belgeselinde şunları söylemektedir: "Mustafa Kemal Paşa'nın daha 8.11.1334 (8 Kasım 1918) tarihinde Sadrazam İzzet Paşa'ya verdiği bu şifredeki '

1- İngilizler yeni bahanelerle yarın İzmir'i işgal edeceklerdir.

2- Orduyu kendi kontrolleri altına alacaklardır.

3- Hükümeti kendileri tayin edeceklerdir' düşünceleri kısa bir zaman dilimi içinde doğru çıkacaktır. Aslında Mustafa Kemal Paşa'nın bu tarihi şifredeki 'yabancı devletlerin her dediğine çekingenlikle cevap vermek gibi yaklaşımların tehlikeli olduğu' yolundaki tavrı sanki tarih yeniden yaşanmış gibi Türkiye'nin karşısına dikilmektedir. Ordunun bu konuda zaman zaman ortaya koyduğu tavır ise işte bu tarihi çıkıştan kaynaklanmaktadır.

İngiltere -Amerika Mandaterliği: Mütarekenin hemen daha ikinci günü payitahta başlayan İngiltere mandaterliği, Amerikan mandaterliği çalışmalarının altında, iktisadi, siyasi, jeopolitik, jeostratejik menfaatler yatmaktadır. Kafkas-

kelimesini umumi manada kullanıp kullanmadığını merak etmişti. Yani, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın galiplerle işbirliği içinde olacağı'nın mı kastedildiğini merak ediyordu. Eğer öyleyse, saraya hâkim olanlar da İtilafçılar olduğuna göre, şifrenin sonundaki "bu şartlar karşısında içtihatlarıma uymaktan nefsimi alıkoymaya muktedir değilim" sözleri topyekûn bir meydan okuyuş olarak ortaya çıkacaktı.

Tereddüt içinde Mustafa Kemal Paşa'ya:

- İtilafçılardan bahis umumi manada mıdır?

- Evet, öyle anladığınız gibidir... İstanbul'daki arkadaşlardan aldığımız haberler bu yoldadır. Onlar şimdiden bazı münasebetler içine girmişler. Padişahın da bu münasebetlerden ayrı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ali Fuat Paşa'nın bilinen öfkesi birdenbire kendisini gösterdi. Ali Fuat Paşa: "Artık çıkış yolu karar verdiğimiz ve biran evvel başlamamız icab eden yoldur."

Mustafa Kemal Paşa'nın Acısı ve Bir Tarih Anı Şahitliği

Mustafa Kemal Paşa bütün olabilecekleri mütareke ahkâmıyla beraber görmüştü.

Dedikleri de hemen çıkmaya başladı. Ama zaten gençlik yıllarında Selanik'te 3. Orduda Beyaz Kule'de arkadaşlarıyla konuşurken "bir dağıtılmanın" işaretlerini vermemiş midir? O dağıtılmadan sonra ne yapılabileceğini de şöyle ya da böyle anlatmamış mıdır?

Ömrünü cepheelerde geçiren ve arkasına zafer taçları takan Mustafa Kemal Paşa şimdi yeni bir tarih anını daha yaşamaktadır. Payitahta "söyleyeceğini" söylemişti. Albay Fahrettin Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın yanından ayrılma zamanı geliyordu. Fakat o ne?.. Mustafa Kemal Paşa odanın içinde elinde sigarasıyla dolaşıyor durmadan. Kahve söylüyordu. Sanki bir başka dünyada başka

ya, Musul petrol bölgelerinde, Amerika, İngiltere, Fransa arasında müthiş bir iç mücadele başlamıştır bile.

Tabii Asya-Avrupa arasındaki hâkim Anadolu topraklarının paylaşımını zaten kararlaştırmışlardır. Sınırlarını çizmişlerdir, orada bir mesele yoktur. Mandatelerlik mücadelesiyle bunlar iç içedir.

Başka devletlerin hükümetler üzerindeki tesirlerini veya siyasi şartları dikte ettirmek istemelerinin tarihi süreçte neler yaşattığı da görülmüştür. Özellikle iktisaden zayıf olduğu dönemlerde, son yıllarda yaşanan dış diplomasinin dikte ettirme tavırlarına iyi bakmak gerekmektedir."

düşünceler içindeydi. Ara sıra eli yine sarı saçlarının arasında dolaşıyor, sönen sigaranın yerine bir yenisini yakıyor...

Odada "anlaşılmaz bir sessizlik" hâkim... Fahrettin Bey bu "müthiş sükûtu bozmak kaygısıyla" elini bile kıpırdatmaktan çekiniyor. Kafasının içinden, cephelerden tanıdığı, Çanakkale'de gördüğü "bu müthiş ordular komutanı acaba ne düşünmektedir?" diye bir soru gidip geliyordu.

"Siyasi İktisadi Paylaşım"

Mustafa Kemal Paşa'nın gözleri gidip gidip masanın üzerindeki büyük harekât haritasına takılıyor, sonra yine, adeta o masanın etrafında döner gibi odanın içinde dolaşmaya devam ediyordu... Geçen zaman ne kadardır? Ve birdenbire Mustafa Kemal Paşa'nın eli masanın üzerindeki haritaya gitti. Haritanın katlanmış iki yanı açıldığında, bütün Anadolu toprakları etrafındakilerle beraber ortaya çıktı. Bu bir harp haritasıdır. İşte sanki "olacak olanlar" o anda "olmaya" başlamıştı...

"Kendi Vatanımızda Sanki Yabancı Olmuştuk"

Mustafa Kemal Paşa, Albay Fahrettin Bey'in gözlerinin içine bakarak konuşuyordu:

"Nihayet olan olmuştur. İstediklerini yaptılar... Batırdılar, şimdi paylaşacaklardır. Bunu nihayet yaptılar... İmtiyazlar²⁴ iktisadi hayatımızı büyük bir inkırazın içine itti. Sonra bütün mali idaremize el koydular... Siyaseten de hiçbir sözümüz kalmamıştı. Düyunu Umumiye belasının içine düştük... Ve bizim iktisadiyatımız olmazken onlar kendi iktisadiyatlarını kuvvetlendirdiler, genişlettiler kendi milletleri zenginliklere erişti, bizi ise kendi iktisadiyatları için istismar ettiler; ellerine geçirdikleri imtiyazlar onları zenginleştirdi, ama bizim milletimiz fakir kaldı; kendi zenginlikleri için harpler çıkardılar, bunların hepsine de bir bahane buldular. Ellerine imtiyazları geçirenler bizi hep istismar edilmesi lazım gelen bir memleket gibi gördüler, kanunlarımızı bile istedikleri gibi yaptırdılar, memleketi idare edenler de sadece onlar ne derse onu yapmak, ne isterse onu yerine getirmek hali içine düştüler. Kendi vatanımızda sanki hiçbir siyasi hakkımız kalmamış gibiydi. İstedikleri zümreler için ayrı kanunlar yaptırdılar.

24 Kapitulasyonlar.

'Mazlum Milletimiz'

Trablusgarp, Balkan, Çanakkale, Çöl harplerinde imparatorluğun dağılması mukadderdi; memleketimizin çocuklarını Arap çöllerinde bitirdiler, hem de müdafaa ettikleri toprakların insanları o ordularımızı arkadan vurdular, soydular... Sonra ne oldu? Şimdi ne olacak? Son mülakatlarında oturup bir harita çizdikleri bellidir, milletimizin son yaşama topraklarını da elimizden almak istemektedirler, bize hayat hakkı tanımamak kararındadırlar, işte mütareke ahkâmından da bellidir. Zaten son maksatları budur... Şimdi ise önümüzde mazlum bir millet duruyor... Bu mazlum milletin hakkı ne olacaktır? Mazlum millet yalnız mı kalacaktır, akıllarına şaşarım. Mütarekeymiş... Çok zor şeyler olacak, çok zor şeyler."

"Tarihle Hesaplaşmak"

Mustafa Kemal Paşa sanki tarihle hesaplaşıyordu. Bunları söyledikten sonra yeniden bir suskunluğa girdi. Yüzünde derin bir acının çizgilerini taşıyordu. Albay Fahrettin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın söylediklerini içindeki yangına ilave ederek yeni bir yangını yaşıyormuş gibi dinledi. Odaya hâkim olan yeni suskunluğu bozar endişesi içinde Fahrettin Bey yine elini bile oynatmaktan çekiniyordu. Çünkü bu tarifi mümkün olmayan bir sessizlik ve suskunluktu.

Cephede Yendiklerimiz

Mütarekenin ilk günleridir... Dünya üzerlerine öyle bir inmiştir ki, cephelerde yendikleri şimdi önlerine mütareke ahkâmını sürüyordu. Mustafa Kemal Paşa'da öyle bir ifade vardır ki, öfkeliydi ama "öfkesine hâkim bir biçimde" tarihle hesaplaşmaktadır. Sesi yavaştır fakat başka türlü bir ton vardır. Onun da tarifi pek mümkün olmamaktadır.

Fahrettin Bey bu tarif edilmez yeni suskunluğu bozmamak için bir şey de soramamaktadır. Mustafa Kemal Paşa birkaç sigara daha içti, bir yenisini yakmıştı. Ve sonra ani bir hareketle masanın üzerindeki haritanın başına geçti. İki eli masaya dayanmıştı fakat masaya öyle bir eğilmişti ki sanki o haritanın çizgilerini beyninin bütün kıvrımlarına geçirmek ister gibiydi... Bir şeylere bakmaktadır. Ama sanki aradan geçen zamanı ölçmek mümkün değildir.

Birdenbire Fahrettin Bey'e dönerek, "geliniz".

Fahrettin Bey masada Mustafa Kemal Paşa'nın karşısındadır. Mustafa Kemal Paşa'nın eli haritada yine Anadolu yarımadası üzerinde dolaşmaktadır. Ve sonra tekrar konuşmaya başladı:

"Şimdi bakınız, elimizde kalan bu Anadolu topraklarını da işgal etmeye hazırlanmaktadırlar. Zaten başlamışlardır bile, çünkü burası onlar ve dünya için çok mühimdir, bu toprakları istedikleri gibi paylaştırmaya kalkacaklardır, bizim milletimizin hayat hakkını böylece ebediyen ortadan kaldıracaklarını hesap etmektedirler."

Birdenbire haritadan gözlerini kaldırdı ve dikildi, bir anlık suskunluktan sonra bu defa adeta hınçlı bir sesle:

"Fakat bilesiniz ki buna izin alamayacaklardır... Bunda muvafak olamayacaklarını göreceklerdir. Bu muvaffakiyetsizliklerini yaşadıkları vakit o muvaffakiyetsizliklerine şaşıracaklardır... Bunu yapamayacaklardır... Göreceksiniz... Sonra da insanlık bu yaptıklarından utanacaktır."

Albay Fahrettin Bey "o saatlerdeki şartlar altında buna nasıl izin verilmeyeceğini" bilememektedir... Ama bildiği ve gördüğü bir şey olmaktadır, Mustafa Kemal Paşa'da bir hal vardır. Kendisine bunları söylerken sanki bir sırrını verir gibidir...

Mustafa Kemal Paşa öfkeliydi ama öfkesini anlatılması zor bir biçimde kontrol altında tutuyordu. Mustafa Kemal Paşa ne yapacaktı? Mütareke ahkâmı ortada... Nasıl ve hangi kuvvetle buna izin vermeyecek, müsaade etmeyecekti. Mütareke ahkâmının getirdiklerini bütün ruhunda derin bir kederle duyan Fahrettin Bey cephelerden tanıdığı Mustafa Kemal Paşa'nın bir şeyi boşuna söylemeyeceğini de bilenlerdendi. "Fakat nasıl?" sorusu da kafasının içindedir...

Ali Fuat Paşa'ya Diyordu

O kendi kendine o sorunun cevabını bulmaya çalışırken Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya da dönerek: "Şimdi siz gidebilirsiniz. Fakat yine görüşeceğiz. Kuvvetlerinizi mümkün olan zamanda eksiltmeden elinizdeki silahları da muhafaza etmek suretiyle Anadolu içlerine nakledersiniz..."

Mustafa Kemal Paşa, Albay Fahrettin'e de dönerek siz de kuvvetinizi Anadolu içlerine nakledersiniz. Orduların bu iri cüsseli komutanı duygularını saklamaya hep dikkat etmiştir. Şimdi öyle değildir. Kapıdan çıkarken o koca gövdeli ateşlerden geçmiş, ölüm çemberleri yaşamış adamın gözlerinden akan iki damla yaş yanaklarına doğru iniyordu. Buna mani olamadı.

Kapitülasyon

Albay Fahrettin Bey, kendi karargâhına giderken düşünüyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın "bir faikiyeti var". Bunu Çanakkale'de ve öteki cephelerde görmüştür. Ama şu son hadise Mustafa Kemal Paşa'nın faikiyetini bir defa daha ortaya koymaktadır. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın elini harita üzerinde dolaştırdığı sırada, "göreceklere, buna izin verilmeyecektir" derken neyi kastetmiştir? Bir şey yapacağı anlaşılmaktadır ama nasıl?.. Hangi kuvvetle?.. Kimlerle?.. Ne zaman?.. Mütareke ahkâmının getirdiği neticelere ve elde hiçbir şey kalmamasına rağmen nasıl?..

Mustafa Kemal Paşa'nın içi yanarak Fahrettin Bey'e söylediklerinin içinde bulunan kapitülasyonlar meselesi neydi?

Kapitülasyon, Lime Lime Olmuş Devlet

Payitahtla "şifreleşme" sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın söyledikleri yaşadıkları ve neticelerini gördükleridir.

Kanuni zamanına kadar uzayan kapitülasyonların Osmanlı İmparatorluğu'nu ne hale getirdiğini gören İttihat ve Terakki "iktidar kuvvetine" sahip olduğu zaman "kapitülasyonları kaldırmak" istemişti.

İttihat ve Terakki'nin istediği, programı "bir Avrupa devleti gibi" olabilmektir. Kapitülasyonların, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın yaşadığı Sanayi Devrimi'nin "gerisinde bıraktığını" görmüşlerdi.

Kapitülasyonlar sadece sanayi hareketini geri bıraktırmamış, imparatorluğu "tam bir sömürge haline de" sokmuştu.

İktisadi, adli, siyasi kapitülasyonlar Osmanlı İmparatorluğu'nun "hâkim devlet vasfını" zaman içinde ortadan kaldırmış, bu da İmparatorluğu Reval paylaşım masasına kadar taşımıştı.

İttihat ve Terakki "yapısı, karakteri" itibarıyla bütün bunları kabul edemezdi. İktisadiyat yoktu, fabrika yoktu. Anadolu halkı fakirdi. Memleketin mali idaresi Düyunu Umumiye kontrolü altına girmişti. Düyunu Umumiye öyle bir hal almıştı ki, adeta "devlet içinde devlet"ti. Oraya sormadan "hiçbir iktisadi karar almak" mümkün değildi. Hukuki ve siyasi kapitülasyonların ortaya çıkardığı neticeler onun kadar fecidir.

Emperyalizmin Hareketi

Kapitülasyonları kaldırmak isteyen İttihat ve Terakki buna karşı, daha sonra "Düvel-i Muazzama" adını alacak "devletler

topluluğundan" büyük protestolar aldı. Bu durum mali ve siyasi baskıları ortaya çıkardı. Bu defa, yeni kanuni düzenlemeler yapılmak suretiyle kapitülasyonların yükü hafifletilmek istenildiyse de Avrupa devletleri buna da "şiddetle" karşı koydular. Avrupa devletleri seviyesine gelmek isteyen İttihat ve Terakki ise bu karşı çıkışa rağmen yeni bazı düzenlemeler yapmaya çalıştı. Bazı sahaların ıslahı için mütehasıslar getirdi.

Kapitülasyonlar ve ABD

Avrupa devletleri iktisadi, teknik ve bilim alanlarında ilerleme kaydederken Osmanlı İmparatorluğu, kapitülasyonlar yüzünden bunun hep gerisinde kaldı. Aynı dönemlerde imparatorluk sınırları içinde çeşitli isyanlar başladı: Bu isyan hareketleri zamanın Avrupa devletlerince desteklendi. Mesela Mora İsyanı'nda isyancılar, mali ve siyasi destek gördüler. Yunan devletinin varlığı bu isyanlar neticesinde kabul ettirildi. Ege meselesi denilen meselenin başlangıcı ise 1829 yılına kadar gidiyordu. Yunanlar Avrupa devletlerinin desteğiyle buranın kendilerine ait olduğunu, 1829 yılında Avrupa'nın siyasi mahfillerine taşıdı ve destek gördü.

Kapitülasyon Paylaşımı

Kapitülasyonların daha da genişlemesi sırasında, İngiltere, Rusya, İtalya, Fransa; Batı Akdeniz-Ege-Karadeniz ve Anadolu'yla çevresindeki topraklar üzerinde siyasi ve iktisadi imtiyazları daha ileri götürmek mücadelesine girdiler. 1810 yılında Amerika, Amerika-İzmir arasında düzenli ticari seferlere başladı. Ancak, bu sırada Amerikan gemileri Osmanlı Devleti'nin ticari imtiyazlar tanıdığı "İngiliz bayrağını" gemilerine çekti. Daha sonraki gelişmeler içinde Haliç'te bir tersane kuruldu. Amerikalılar David Porter (Amerikan maslahatgüzarı) kontrolünde kendi gemilerini burada inşa etmeye başladılar. Ve sonra Karadeniz'e açılma siyasetini ortaya koydular.

Mahalli Parlamento ve Yabancı Komiserler

Yine kapitülasyonlardan faydalanarak bugünkü Anadolu topraklarında açılan yabancı okulların birtakım faaliyetleri üzerine bu okullar konusunda bazı tedbirler alınmak istendi ve bunların bir kısmı kapatıldı.

1860 yılındaki bu gelişme ardından ve onunla beraber yaşanan bazı hadiseler neticesinde Amerika'ya göç eden Rum ve Ermeni azınlıklar orada ilk Türk düşmanlığı lobilerini harekete geçirdiler.

Daha sonraki zaman içinde papalık Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahaleye başlayacaktır. Bu arada bazı anlaşmalar neticesinde ortaya çıkan yeni Avrupa devletleri politikası "şark meselesi" adını aldı.

İş o hale geldi ki, Türk olmayan unsurların hukuk davalarına, "bağlı oldukları devletlerin konsolosluklarında" bakılır oldu.

Yüksek Komiserler

Artık imparatorluk zaman zaman gelip giden yabancı devletlerin "Yüksek Komiserlerinin" kontrolü altına girmişti. Teftiş için gelen heyetler Babıâli'ye verdikleri ultimatoları gazeteler vasıtasıyla de halka duyurmaya başladılar.

"Devlet idaresine müdahale o seviyeye çıktı ki, mesela bir tarihte Makedonya'nın İsviçreli bir genel valinin kontrolüne verilmesi istendi. Bu yüzden de kıyamet koptu... Ama kıyameti onlar kopardılar."

Aynı devletler, devlet idaresinde "ademimerkeziyetçiliğin" tatbik edilmesini, mahalli meclisler kurulmasını istemeye başladı. Ademimerkeziyetçilikle "mahalli parlamentolar" teşkilini isteyen Avrupa devletlerinin bu yoldaki baskıları "önce bunların teşkili, sonra bunlarla siyasi ve iktisadi bağlar kurmak suretiyle" dağılma dönemini başlatmak esasına dayanmaktaydı.

Şeklen Mevcut Devlet

İktisadi, siyasi, hukuki yetkileri elinden alınmış olan devlet artık "şeklen" mevcuttu ve ne istenilirse onu yapmak mecburiyetindeydi. İşte İttihat ve Terakki'nin ortadan kaldırmak istediği buydu. Ama zaten Reval Mülakatı da yapılmıştı. Yani, son direnişler ortaya konuluyordu. Bütün madenlerin ve bazı tarım ürünlerinin işletme hakkı yabancıların imtiyazına geçmişti. Mesela tütün meselesinde İttihat ve Terakki ile Fransa arasında müthiş bir gerginlik yaşandı.

Borç Kışkacı

İttihat ve Terakki "kapitülasyonlardan" kurtulmak için "ıslahat tedbirleri" alırken, imparatorluğa borç vererek onu kısa kaç altına almış bulunan yabancı devletler "iktisadi menfaatlerinin ortadan

kalkacağı" görmeye başladılar. Fransa, mali ıslahat hareketini "yabancı sermaye düşmanlığı olarak" değerlendirmeye ve bunu siyasi bir hareket olarak kullanmaya başladı. Hatta o sırada Fransa Hariciye Nazırı Pichon, Fransız gazeteleri ile İstanbul gazetelerine bir açıklama yaptı:

"İttihat ve Terakki yabancı sermaye düşmanlığı yapıyor, bunun aleyhlerine olacağını göreceklardır" dedi...

Halbuki yabancı sermaye düşmanlığı gibi bir durum ortada yoktu. İttihat ve Terakki devletin mali kuvvetini arttırmak, kendi iktisadi kaynaklarına hâkim olmak istiyordu.

Pichon'un gazetelerdeki bu açıklamasına Talat Paşa şu cevabı verdi:

Bazı Gazeteler

"Biz milletin iktisadi vaziyetini düzeltmek, kendi milletimizi kurtarmak istiyoruz. Bu memleketin iktisat varlıklarının sahibi olmak neden suç oluyormuş. Burası bizim kendi memleketimiz değil mi?"

Fakat İttihat ve Terakki muhalifi gazeteler daha çok Pichon'un söylediklerini desteklemeye devam ettiler. Ordudaki genç subaylar İttihat ve Terakki'nin bu faaliyetlerinin yanındaki en büyük kuvvetlerden biriydi. Tabii, yine İttihat ve Terakki mensubu bir avuç sivil Batı kültürlü insan da bu mücadelenin içindeydi...

Yabancıların Tütün İhtirası

İttihat ve Terakki'nin iktisadi kaynaklar üzerindeki çalışmalarından giderek daha fazla rahatsızlık duyan İngiltere ve Fransa Babıâli'yi iyiden iyiye sıkıştırmaya başladı. Fransa ve İngiltere hükümetleri yeni borçlar için mali idare üzerinde "yeni idare hakları" istediler fakat İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi bu yeni imtiyaz hareketini reddetti. Talat Paşa merkez-i umumi toplantısında görüşlerini tekrarlamıştı:

"Biz kapitülasyonlardan kurtulmak istiyoruz, bunlar yeni imtiyazlar peşindeler, hâkim-i mutlak olmak peşindeler, zaten o hale gelmişler ama daha çok istiyorlar, kendi şirketleri için yeni imtiyaz talepleri var."

Bir Tarikatçı

İttihat ve Terakki'nin "ret cevabı" İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'daki muhalefet hareketlerini el altından desteklemeye

başlaması hareketini ortaya çıkardı; bu arada dini hareketler yine kışkırtıldı. Melami tarikatı mensubu Miralay Sadık, İttihat ve Terakki mensuplarını, "dinsizlik ve siyonizm yardımcılığı"yla itham etmeye başladı. İttihat ve Terakki'nin tütün üzerinde devletin hâkim olmasını istemesiyle devletin iktisadi kaynakların istismarını önlemeye teşebbüsü ne işler açıyordu başlarına.

Maliye Nazırı Cavit Bey, Fransızların kontrolü altındaki tütün rejimini kaldırmak, bununla hem köylüyü korumak hem vergiyi daha iyi toplamak yolunu seçmeyi düşünmüştü; bunu ortaya çıkarınca da Fransa, Babîâlî'ye "nota üstüne nota" verdi.

Tütün İmtiyazı

Bu notalarda, "Tütün meselesi bizim imtiyazımızdadır. Siz bunu kaldıramazsınız" deniyordu. Ve tabii arkasından Maliye Nazırı Cavit Bey'i "devirme" çalışmasının şartları yaratılacaktı. Cavit Bey'in Fransa'dan istediği bütün borç talepleri geri çevrilerek, müthiş bir mali baskı yaratıldı.

Osmanlı Hükümeti 1910'lu yıllarda alacağı "borçların" bir kısmını Fransızların 1856-1857 yıllarında kurdukları Osmanlı Bankası aracılığıyla sağlamıştı. Tabii borçlara kefil olan da Düyunu Umumiye idaresidir.

Yani şu "devlet içinde devlet" haline gelmiş, ondan izinsiz bir şeyin yapılamadığı kurum... Bankanın çoğunluk hisseleri Fransa'nın elindeydi ama İngiltere bankanın bazı hisse senetlerine öteki devletlerle birlikte sahiptir.

İşte, Cavit Bey'in, İttihat ve Terakki'nin karşısına dikilen Fransa hükümeti şimdi elindeki kozu kullanıyordu: Kapitülasyonların bir kolu olan Osmanlı Bankası paraya hâkim kuvvetlerden birisidir.²⁵ Borç verilmeyecektir.

Kuzey Irak

İttihat ve Terakki'nin bir Batı düşmanlığı yahut Avrupa düşmanlığı gibi bir programı yoktu. İstedikleri sadece, kapitülasyonlardan kurtulmak, kendi mali yapılarını kurmak, devletin siyasi ve hukuki

25 Ayhan Şahenk: Osmanlı Bankası yakın bir geçmişte Garanti Grubu sahibi Ayhan Şahenk tarafından satın alınmıştır. Aslında devletlerarası ticari münasebetlere son derece yakın olan ve bu faydalarına inanan Ayhan Şahenk "milli bir karakter" de sahiptir. Bankanın alınışının ardından bana şöyle demiştir: "Kapitülasyonların son kalan zincirini ben kırdım bunu o zaman yazmıştım." Bu söz içinde kulislerde bir hayli tenkide maruz kalmıştır.

özölmesinin önüne geçmek, sanayi hareketini yaratarak onların seviyesine ulaşabilmek, hâkim devlet olabilmektir. Fakat ne mümkündür? İttihat ve Terakki'nin yeni bir devlet yapısı teşkiline çalıştığı tabii Avrupa devletleri tarafından teşhis edilmişti.

İşte bu şartlar yaşanırken, 1910 yılında İngiltere (bugünkü Kuzey Irak bölgesine) Kolhan adındaki bir entelijans mensubunu bölgeye gönderdi. Kolhan bölgede "Kürt milliyetçiliği ve Kürt devleti" akımı hareketlerini ortaya çıkarmaya başladı. Tabii bu İngiltere'nin hâkimiyetinde olacaktı. Aradan geçen kısa bir müddet sonra da Avrupa devletleri kendi aralarında yaptıkları bir toplantının neticesinde Kıbrıs'ın Yunan toprağı olduğunu ilan ettiler. Ermenistan meselesi zaten hiç dillerden düşmüyordu. Karadeniz'de Pontus devleti bu programın parçasıydı.

Yeni Zümre

Kapitülasyonlar, "payitaht" ve "öteki topraklarda" kapitülasyonlara sahip devletle ticari münasebetler içinde bulunan yerli bir zümre de yaratmıştı. Bu yerli zümre, kendi ticari menfaatleri ile kapitülasyonların sahiplerinin menfaatlerini birleştirmiş ve her hadisede Avrupa devletlerinin safında yer almaya başlamıştı. Bu menfaatler için savaşların bile çıktığı görülecekti... Mesela Banco di Roma hadisesi bunlardan birisiydi.

Bir Banka Hadisesi Savaşı

Banco di Roma, 1907'de Trablusgarp'ta büyük bir İtalyan sermayesiyle kuruldu. Fransa'nın daha önce Tunus'u işgal etmesi İtalyanların gözünü Trablusgarp topraklarına çevirmişti. Bu İtalya'nın stratejik bir hareketiydi. Banco di Roma ilk iş olarak Trablusgarp'ta "geniş araziler satın almaya" başladı. Bir ara buna mani olunmaya çalışılmışsa da yine Babiâli "nota üstüne nota"yla susturuldu.

İktisadi Nüfuz

İtalya bu defa işi daha da ileriye götürerek Trablusgarp'taki deniz nakliye işini ele geçirdi. Artık oradaki iktisadi nüfuzu iyice artmıştı. Bunu siyasi nüfuz temini takip edecekti. Oranın ileri gelenleri iktisadi faydaları için İtalyanlarla yaşamaya başladılar. Aynı tarihlerde orada sürgünde olan Jön Türkler vardı ama ne yapabileceklerdi ki? Payitaht suskundu.

Ve Banco di Roma hadisesi öyle bir mecraya dökülecektir ki, sonunda, İtalya oradaki menfaatlerinin Osmanlı Hükümeti'nce zarara sokulduğunu ileriye sürerek Eylül 1911'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan edecektir...

Böylece Banco di Roma'nın kuruluşunun hangi stratejiye dayandığı ortaya çıkmış olacaktır.

Emperyalizmin Oyunu

Kapitülasyonlar, Düyunu Umumiye idaresi, siyasi, hukuki imtiyazlar, bunların hepsi birbiri içine girmişti. Zamanın emperyalizminin tarihi bir tatbikatıydı. İttihat ve Terakki iktidara geldiği vakit işte bu lime lime olmuş tabloyu elinde bulmuştu.

Reval Mülakatı'yla kararlaştırılan "paylaşım tablosu" bunun öteki parçasıdır. Zaten genç subayların, zamanın büyük şehirlerdeki eczacı, doktor, avukat gibi insanların İttihat ve Terakki daha gizli bir cemiyetken yemin ederek teşkilata girmeleri bu tabloyu bilmelerinden veya onun tatbikatı içinde yaşamalarından da ortaya çıkmıştı.

Kasabalarda akıllı eren insanların ve halkın bir kısmının da İttihat ve Terakki'ye daha sonraki zaman içinde yakınlaşması yaşadıkları sıkıntının sebebidir.

İngiltere Hariciye Nazırı

Lime lime olmuş bir devleti ellerinde bulan İttihat ve Terakkiciler, her şeye rağmen Avrupa'yla iyi münasebetler kurarak meseleleri çözmek istemişlerse de kapılar yüzlerine kapanmıştır.

Talat Paşa'ya İngiltere Hariciye Nazırı Grey'in "bizim sizin topraklarınızda menfaatlerimiz vardır" demesi, Fransa'ya gönderilen Cemal Paşa'nın hiçbir netice elde edemeden dönmesi, "Reval Paylaşım" kararından Düvel-i Muazzama denilen Avrupa devletlerinin vazgeçmeyeceğinin açık göstergesi olmuştu.

Reval bir paylaşım kararıydı.

Ve savaş patlarken İttihat ve Terakki 9 Eylül 1914 günü kapitülasyonları tek taraflı ilga ettiğini ilan etmişti. Ama ne olacaktı ki artık...

Reval Mülakatı'nın neticeleri 30 Ekim 1918'de mütareke imzalanırken ortaya çıktı.

Mustafa Kemal Paşa, Adana'daki karargâhında mütarekenin hemen sonrasında elini haritanın üzerine koyarak "son istedikleri burasıdır ama göreceksiniz ki buna izin verilmeyecektir" derken

ve Albay Fahrettin Bey'e kapitülasyon meselesinden bahsederken belki de tarih bir müthiş tesadüf o gün yazmaya başlamıştır.²⁶

- 26 Atatürk ve Millicilik Hareketi: Mustafa Kemal Paşa'nın orduları bu defa 9 Eylül'de İzmir'e girmişlerdir. İzmir Lozan'ı getirmiştir. Lozan "paylaşımı reddetmiş" bu reddi kabul ettirmiş, "kapitülasyonları" ortadan kaldırmıştır. Bütün siyasi, iktisadi, hukuki şartlarıyla beraber...

İşte Mustafa Kemal Paşa'nın cumhuriyetle beraber bir endüstri hareketi başlatması, hemen kurulmaya başlanılan iktisadi devlet teşekkülleri, müthiş bir demiryolları hareketi, denizlerdeki hâkimiyet meselesi, bankacılık hareketleri, hukuki, siyasi imtiyazların reddi, iktisadi ve siyasi bağımsızlık meselesi o gece Albay Fahrettin Bey'e içi yanarak söylediklerinin de bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Celal Bayar ve Reval: Genç yaşlarda İttihat ve Terakki'nin Bursa kâtibi mesulü olan ve böylesine bir yere o yaşta tırmanabilen Celal Bayar'la 16 Mayıs 1985 günü mütareke dönemini konuşmuştum. Bu söyleşi 18 Mayıs 1985 günü o tarihlerdeki *Tercüman* gazetesinde yayımlanmıştır. Bu söyleşimin asıl nedeni de mütareke dönemi araştırmalarına dayanmıştır. Bayar'ın o söyleşide Reval Mülakatı'yla ilgili görüşleri şöyledir: "Reval Mülakatı İttihat ve Terakki'nin hareketi geçmesini tacil etmiştir. Rus Çarı ile İngiltere, Fransa, İtalya Reval'de birleştiler. Ben o vakit Alman Bankası'nda çalışıyordum. Avrupa matbuatı bankaya geliyor, ben de hadiseleri o matbuattan takip ediyordum.

Avrupa 'azınlıklar esirdir' diye propaganda yapıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu Reval'de parçalamaya karar verdiler ve sonra bunu tatbik ettiler."

Reval'deki hadiseden sonra cemiyet silahlı harekete geçmişti. Bayar'ın söyledikleri, yani, "dış matbuatta azınlıklarla" ilgili gürültülü yazıların bir bölümü kendisindeydi. Bana göstermiştir. Sonra bunları ne yaptığını bilmiyorum.

Kapitülasyon Meselesi: Atatürk'ün üzerinde en çok durduğu bir sorundur. Fahrettin Altay Paşa'nın Çankaya'daki misafirliği sırasındaki özel sohbetlerde Atatürk sık sık kapitülasyonlardan söz etmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın yaşadığı Endüstri İnkılabı'nı yakalayamamasını buna bağlamıştır.

Bunun yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasının arkasındaki asıl meselenin de yine büyük devletlerin siyasi ve iktisadi menfaatlerine dayalı olduğunu ifade etmiştir.

Atatürk başka devletlerle olan iktisadi münasebetlerde de bunun lüzumlu olduğunu fakat dikkatli davranılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Dünyu Umu miye belalarından uzak durmasının şart olduğunu ara sohbetlerde, yine zaman zaman Fahrettin Altay Paşa'ya ifade etmiştir.

Sanayileşmiş devletlerle işbirliğine olan lüzumu belirten Atatürk, "sadece onlara güvenmenin yanlış olduğunu da" söyleyerek, milli sermaye, milli teşebbüs, milli ferdi teşebbüsün onların seviyesine çıkmasının asıl meselelerden birisi olduğunu da belirtmiştir. Ve konuşma sırasında söylediği de şudur: "Siyaseten ve iktisaden milletler cemiyeti içinde olunmalıdır. Ve milletler cemiyeti içinde siyaseten kuvvetli olunmak için de behemehal kendi milli sanayimizi, milli sermayemizi, milli teşebbüs kuvvetimizi yüksek seviyelere çıkarmak mecburiyetindeyiz.

Yabancı sermayenin lüzumu inkâr edilemez fakat bunu istismar teşebbüslerine de dikkat etmek icap eder. Memleketimizin kanunlarına, iktisadi çıkarlarına uymalıdır.

İttihat ve Terakki ve Milli Bankacılık Meselesi

İkinci Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki'nin iktidar olmasıyla merkez-i umumide ve İttihat ve Terakki kongrelerinde iktisadi meseleler üzerinde derin münakaşalar yapılmaya başlandı.

Merkez-i umumide yapılan bir toplantıda daha önce alınmış olan kararlar gözden geçirilirken Düyunu Umumiye idaresinden kurtulmak, milli sanayi ve milli teşebbüs yaratmak, devletin sanayi hareketlerinde teşebbüslere girmesini temin etmek için kararlar alındı.

Fakat bu nasıl yapılacaktı?

Mesele İttihat ve Terakki kongrelerinde de münakaşa edilmeye başlandı. Kongrelerin sivil ve asker mensupları merkez-i umuminin bu kararlarını benimsemişlerdi, hatta bundan büyük bir heyecan da duyuyorlardı; padişahın elindeki yetkileri azaltan tedbirler itirazsız kabul edilirken, asıl münakaşalar, kapitülasyonlardan ve onun neticesi olan imtiyazlardan kurtulmak meselesine düğümlendi; bunlardan kurtulmak için yapılan münakaşalarda ittifak vardı.

Merkez-i Umumide

İşte bu sırada merkez-i umumide yapılan toplantıda Kara Kemal söz alarak şunları söylemişti:

"Kapitülasyon belasından kurtulmak elzemdir, borç almak istediğimizde memleketin bütün mallarına el koymak istiyorlar, onu da bize verin bunu da bize verin deyip duruyorlar. Bizim şimdi işimiz milli bankaların teşkili olmalı. Merkez-i umumide aldığımız karar icabı esnafı, hamalı, tüccarı, faytoncusu için teşkilat yapıyoruz, bu vazifeyi de bana tevcih etmişsiniz, amma bunları ayağa kaldırabilmek için, çiftçiye para temin etmek için milli banka zarureti doğmuştur."

Yabancıların İtirazları

Merkez-i umumi ile İttihat ve Terakki kongrelerindeki bu münakaşalar ile yapılmaya başlananlar yabancı devletlerin dikkatinden

Bunlar yapılırken de millet fertlerinin fakirlikten kurtarılması, kalkınmadan mühim bir pay alması zaruridir. (Burada kastedilen bugünkü milli gelir dağılımı tabiridir.)

Tabii ordumuz da modern ve kuvvetli olmak zorundadır. Bugün kuvvetli devletlerin iktisadi kuvvetleri olduğu gibi ellerinde bulundurmak istedikleri en mühim kuvvet de ordularıdır. İstikbalin muhafazası bunlarla mümkündür. Hiçbiri eksik olmamalıdır. Milletler topluluğundaki mühim vaziyetleri almak için bunlar lüzumludur."

Fahrettin Altay Paşa'yla yaptığım konuşmalar sırasında bana anlattıklarından tuttuğum bu notları bu kitap için saklamıştım.

kaçmadı. Yabancı devletlerin temsilcileri İttihat ve Terakki'ye, "siz devletçiliğin peşindesiniz ve kapitülasyonlara muhalefet ediyorsunuz, bunu yapmaya devam ederseniz neticeleri hayırlı olmaz" diye tehdit üstüne tehdit yağdırmaya başladılar. Fransızların bütün meselesindeki kıyametleri de bunlardan sadece biriydi. Halbuki İttihat ve Terakki köylüyü yabancı baskısından kurtarmak, sigara paketlerinden etiket vasıtasıyla vergi almak, hazineyi kuvvetlendirmek peşindeydi.

İşbirlikçiler

İttihat ve Terakki'nin bir taraftan kapitülasyonları kaldırmaya çalışması, bir taraftan milli bankalar hazırlığı, devletin sanayi yapması, milli sermaye hareketini ilerletmeye çalışması yabancı devletlerin içeride kendileriyle beraber çalışan bazı yerli Osmanlı tüccarlarını da İttihat ve Terakki'ye karşı harekete geçirmeye yetti de arttı bile. Kapitülasyonlardan kendi sanayileri için faydalanan yabancı devletler İttihat ve Terakki'nin iktisadi hareketini tabii ki hoş karşılamayacaklardı...

Bu yüzden de İttihat ve Terakki'ye karşı açılan cephe her gün daha da genişletilmeye başlanmıştı.²⁷

İzzet Paşa Çekiliyor ve Sarayı Basmak Fikri

Mustafa Kemal Paşa'nın, aslında işin başında Ahmet İzzet Paşa'ya karşı olan duyguları değişti. Fakat şifreleşmeler sırasında görmüştü ki Ahmet İzzet Paşa, Sarayın ve İtilafçıların şiddetli baskısı altına girmekten kendisini alıkoyamamıştı...

İşin başında sadrazamlık için "tercih edilen" isim Ahmet İzzet Paşa'ydı.

İstanbul'da şimdilik daha iyisini bulmak mümkün değildir. Ahmet İzzet Paşa'nın işbaşında kalması "şimdilik" daha iyi olacaktı düşüncesi de yine kabul görmekteydi. Fakat Ahmet İzzet Paşa "itirazcı" bir karaktere sahip değildi.

Aslında, Mustafa Kemal Paşa'nın daha 3. Ordu'dayken Selanik Beyaz Kule yıllarında koyduğu teşhis de doğru çıkmaktadır. Dememiş midir ki:

"Bir gün binbaşından üst rütbelileri orduda tutmayacağım. Çünkü bunlar ruhen, fikren yorgundurlar."

27 Milli Mücadele ve cumhuriyet döneminin Atatürk, İnönü, Bayar dahil bütün isimleri o kongrelerin içinde bulunmuşlardır.

İşte Ahmet İzzet Paşa da o yorulmuşlardandır. Böyle bir vaziyette Ahmet İzzet Paşa'nın hadiselerle hâkim olması mümkün değildi fakat Ahmet İzzet Paşa çekilirse yerine gelebilecek olanlar "berbat işlerin adamları" olabilecekleri gibi, onlara bir şeyler yaptırmak da mümkün olmayacaktı. Ahmet İzzet Paşa dürüsttür, İttihat ve Terakki mensuplarına karşı menfi duygular beslememektedir. Harbiye Nezareti'nde Mustafa Kemal Paşa'nın beraber olabileceği isimler vardır, ordu birliklerinin başında yine öyle, bunların yerlerini muhafaza etmeleri de lüzumludur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise daha şimdiden Harbiye Nezareti'ndeki işlere saray vasıtasıyla müdahale etmeye başlamıştı.

Saray ve İtilaf Fırkası

Ahmet İzzet Paşa, Sarayın ve İtilafçıların dediklerini yapmaya mecbur kalıyor, mecbur kaldıkça da bunalıyordu.

Sarayın ve İtilafçıların baskısından bunalan Ahmet İzzet Paşa, bir taraftan da Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı şifrelerin "tesiri altına" girmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın şifrelerinde ortaya koyduğu hususlar ileride kendisini ağır bir mesuliyetin içine sokabilecekti... İşte Ahmet İzzet Paşa bu duygularla kıvranırken, İtilafçıların isteklerinin de sonu gelmiyordu... Sokaklardaki taşkınlıklar Ahmet İzzet Paşa'nın düşündüğü bir başka meseleydi. Hele o "İttihatçılara idam" lafları yok mudur?

İşte gözünü korkutan bir başka mesele... Tam bu sırada Sarayın Ahmet İzzet Paşa'nın yetkilerini kısıması hadisesi başladı. Ama zaten ne yetkisi vardır ki?..

Yetki, sarayı kuşatan İtilafçıların, sarayı baskı altına almış bulunan İngilizlerin, İtilaf Devletleri'nin elindeydi.

Ahmet İzzet Paşa nihayet dayanamamış, istifasını Saraya arz etmeye karar vermişti.

Aradan bir ay geçmiştir. Nihayet Ahmet İzzet Paşa'nın yazdığı istifa mektubu şöyledir:

"Atabe-i Seniye Hazreti Padişahiye,
Zatı hümayunları ile hükümet arasında vuzuh etmiş hiçbir anlaşmazlık yokken kabine reisine ait tasarrufları azami noktaya indirmeye çalışmanız, muhafazası için yemin ettiğimiz Kanuni Esasi'yle uygun bulunmamaktadır. Devlet ve vatana hizmet arzusuyla istifamızı takdime karar vermiş bulunuyoruz."

Mustafa Kemal Paşa'nın Ordusu Lağvediliyor

Ahmet İzzet Paşa'nın istifası Saraya verilirken Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Ordular Grubu da lağvedildi. Ve Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a Harbiye Nezareti emrine çağrıldı.

Ahmet İzzet Paşa'dan sonra ne olacağının kestirilememesi, yerine Tevfik Paşa'nın getirilmiş olması İttihat ve Terakki mensupları arasında infial yarattı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları ise bu durumdan memnunnlardır. Çünkü yeni kabine onlara yakındı.

Ahmet İzzet Paşa'nın istifasını verdiği gece, İstanbul'da Nadirağa Çiftliği'nde yerleştirilmiş bulunan Yenibahçeli Şükrü Bey'in "Hücum Taburu" da ayağa kaldırıldı. Yenibahçeli, Hücum Taburu'ndaki genç subaylara, "benden gelecek emirleri bekleyin" dedikten sonra, Sapançalı Hakkı Bey'in Osmanbey'deki evinde yapılan gece toplantısına gitti. Mebus Suudi Bey, daha önceki yıllarda bir suikast neticesinde öldürülen Mahmut Şevket Paşa'nın gözü kara yaveri Balıkesir Mebusu Hüseyin Kadri Bey de oradaydılar.

Yenibahçeli Yüzbaşı Şükrü

İttihat ve Terakki'nin bu gözünü budaktan sakınmaz isimleri Ahmet İzzet Paşa'nın istifasına mani olmak için bir "saray darbesi" yapmayı münakaşa etmeye başladılar. İş, saray darbesiyle kökünden halledilecekti. Saray darbesi için "kullanılacak kuvvet" ordu içinde hışmıyla bilinen ve "çelik miğferliler" diye nam salan, Yenibahçeli Şükrü Bey'in "Hücum Taburu" ydu. Ve Yenibahçeli'nin birlik komutanları da bu işin ustasıydı...

Bu münakaşalar sırasında İttihatçıların aynı zamanda düşünen kafalarından Sapançalı Hakkı Bey, "Peki ama acaba İzzet Paşa, saray hareketiyle istifasını geri aldırمامızı kabul edecek midir?" sorusunu ortaya attı. Aslında, "saray darbesi" muvaffak olursa işin sınırlarının genişletilmesi de konuşulanlar arasındaydı.

Sapançalı Hakkı

Bu atak insanlar, Sapançalı Hakkı Bey'in söylediklerini doğru buldular ve sonunda ortada kalmamak için Sapançalı Hakkı'nın Ahmet İzzet Paşa'yla "bu işi" görüşmesine karar verdiler. Böyle bir yol daha faydalı olacaktı.

Sapançalı Hakkı Bey, arkadaşlarını evde bırakıp gitti... Aradan uzun bir zaman geçmişti...

Sapancalı, döndüğünde kendisini "merakla" bekleyen arkadaşlarına ne söyleyeceğini bilemiyordu. Çünkü Ahmet İzzet Paşa böylesine bir işi göze alamamıştı, umutsuz bir sesle, "Ahmet İzzet Paşa çekiniyor... Bu işte hayır yoktur" dedi. Aslında, Ahmet İzzet Paşa'nın böyle bir şeyi kabul etmeyeceğini onlar da tahmin etmişlerdi ya... Ama olsun, bir umut, böyle bir yola da başvurdular. Yenibahçeli Şükrü Bey odanın içinde öfkesinden dört dönerken, Sapancalı Hakkı da "bir şeyler olduğunu" ama "desem mi demesem mi" diye tereddüt geçirdiğini de anlamıştı. Bunca yıldır tanıdığı Sapancalı Hakkı'nın huyunu suyunu Yenibahçeli bilmez miydi?

Sapancalı Hakkı Bey de Yenibahçeli'nin huyunu bildiği için bir delilik yapmasından çekinmişti. İstanbul nasıl olsa feleğin sillesini yemiş, çalkalanıyordu. Yenibahçeli, taburu dayar Ahmet İzzet Paşa'nın kapısına, "yürü bakalım paşa" deyiverirdi... Hiç de çekinmezdi...

"Kemal Paşa Geliyor"

Sapancalı Hakkı Bey aklına gelen bu delice ihtimalden ürktü. Arkadaşlarını da rahatlatmak, onun ötesinde umutlandırmak için nihayet söylemeye karar verdi:

"Dur bakalım Yenibahçeli, dellenme... Daha haberlerim var ama önce bir iyi nefes alalım da söyleriz. Şimdi beni iyi dinleyin; kısa keseceğim ve de fazlaca sormak yoktur, Ahmet İzzet Paşa söyledi. Mustafa Kemal Paşa'nın Ordular Grubu lağvedilmiş, kendisi de İstanbul'a çağrılmış. Ya şimdi ne diyeceksin bakalım Yenibahçeli? Mustafa Kemal Paşa Adana'dan diyeceğini demiş. Şimdi delilik yapma sırası mı, sen gücünü başka işe sakla, onun da zamanı elbet gelir."

Harbiye Nezareti

Mustafa Kemal Paşa orada bulunanlar için de "komutanların yıldızı en parlak olanıdır". Adana'da yaptıklarının Harbiye Nezareti'nden "sızarak" kulaklara fısıldanması ve "mütareke ahkâmına karşı kafa tutan olması" İstanbul'daki bu insanlar için bir yeni ümit olmuştu. Ama ne yapacağını daha tam bilemiyorlardı. Adana'dan sadrazama o şifreleri veren herhalde bir işlere soyunurdu. Bu haber, orada bulunanların yüreklerine su serpti. Sapancalı şimdilik işleri bozabilecek bir fırtınayı atlatmaya başladığını görüyordu.

(Zaten, Sapançalı Hakkı Bey, Mustafa Kemal'in Ankara'ya ulaşmasının ardından oraya bir telgrafla çağrılacaktı. Fakat İstanbul'da da işleri vardı...)

Sapançalı Hakkı Bey'in bu söyledikleri Yenibahçeli'yi sevindirdi. Mustafa Kemal Paşa'yı iyi tanırdı fakat Ahmet İzzet Paşa'nın da "tam cevabını" öğrenmek istiyordu, bu iddiasından da vazgeçmedi, sonunda da Sapançalıyı konuşturmayı başardı, Ahmet İzzet Paşa demişti ki:

"Ben padişaha karşı bunu yapamam, hadi diyelim ki bu işi yaptınız, ya muvaffak olunmazsa, o zaman Divan-ı Örfi'ye kadar yolunuz vardır."

Divan-ı Örfi'ye o şekilde gitmek de başın elden gitmesi demekti.

Yenibahçeli, Ahmet İzzet Paşa'nın böyle dediğini duyunca öfkesi yeniden tepesine çıktı:

"Yahu şuna bak! Biz başımızı ortaya koyuyoruz, hazret sadrazam olacak ama o ya başımıza iş gelirse demekte... Bu ne vaziyettir? Yani bizimki baş değil mi? Bu, korkakların peşinde debelenip durmak değil de nedir, cevabını bilen beri gelsin. Neyse ki iyi bir haber verdin, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gelmesi iyi bir iştir. O zaman dur bakalım şimdi neler olacak demek kalıyor zahir."

Sapançalı biraz daha rahatladı:

"Öyledir ya Şükrü Beyim, sen, tantuna soyunalım dersin ama bu işin şimdi bu yanlarını da düşünmek zamanıdır. Öfken soğudu mu şimdi?"

Sarayın Sırtı

Yenibahçeli duruldu. Fakat Sapançalı Hakkı yine de Ahmet İzzet Paşa'nın en "son sözünü sakladı". İzzet Paşa son söz olarak demiş ki:

"Hakkı Bey zaten artık bir şey yapmak mümkün değildir, çünkü Saray sırtını Düvel-i Muazzama'ya, İngilizlere dayamıştır."

Yenibahçeli bu sözü duyacak olsaydı, "Ulan Düvel-i Muazzama adam da biz adam değil miyiz?" öfkesiyle saldırması kırıp dökmesi içten bile değildi.

İstanbul'dakiler İzzet Paşa'nın istifasının önüne geçmek istemişlerdi.²⁸

28 Bu hadise Bekirağa Bölüğü günlerinde oradaki İttihatçılar arasında da konuşulmuştur. Aynı hadise, Yenibahçeli tarafından Dr. Fahri Bey'e de anlatılmıştır. Yaptığım araştırmalar sırasında bunu Doktor Fahri Bey'den de dinlemiştim. Bu baskın teşebbüsünü Bayar da bana, Dr. Fahri Bey'in yanında doğrulamıştır.

Yenibahçeli daha evvel de Ahmet İzzet Paşa'nın yeniden iş başında bulunmasını temin etmek için Enver Paşa'nın kayınbiraderi olan Abdülhalim Efendi'ye gitmiş, onunla konuşmuştu. İsteddiği şuydu, Abdülhalim Efendi, padişaha, Ahmet İzzet Paşa'nın işbaşında kalmasının lüzumunu anlatmalıydı fakat Abdülhalim Efendi Yenibahçeli Şükrü'ye şöyle demişti:

"Bakın Şükrü Bey, sizin gibi düşünüyorum ama artık bu hanedandan bir şey beklemek boş vakittir. Benim hanedan içinde tanındığım liyakat sahibi üç kişi vardır, bunların üçünü bir havana koyup dövseniz bir padişah çıkaramazsınız. Onun için bu meselede pek ümitvar olmayınız."

Ahmet İzzet Paşa'nın cevabı ile Abdülhalim Efendi'nin kendisine söylediklerini birleştiren Yenibahçeli, Sapançalı Hakkı Bey'e döndü:

"İş başa düşmüştür Hakkı Bey dur bakalım ne işler olur? Lakin bu işlerin yolunu yordamını kim tayin edecektir, çünkü şimdiki iş artık büyük iştir, biz olsa olsa vuruşmak işlerini biliriz, ondan ötesini hesap edemeyiz."

Sapançalı, olacağını tahmin ettiği şeyleri "şimdilik" yine Yenibahçeli'ye söylemedi. Fakat ondaki süregelen inatçı vuruşma isteğine keyifleniyordu...

Ahmet İzzet Paşa çekilirse yerine ya Tevfik Paşa ya da Damat Ferit gelecekti. Tevfik Paşa yumuşak huyluydu, gerçi huyu başka da olsa ne olacaktı ya, çünkü Saray zaten İtilaf Devletleri komiserleri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarıyla aynı yoldaydı. Ahmet İzzet Paşa ise onlardan daha iyi bulunuyordu, hiç olmazsa kendilerine daha yakındı. Ahmet İzzet Paşa'nın çekilmesini "şimdilik" Mustafa Kemal Paşa'nın da istemediğini duymuşlardı...

6-8 Kasım 1918, İttihatçılar, Yeni Fırka ve Bir Divan-ı Örfi Hadisesi

İttihat ve Terakki onu kuranlardan "bazılarının" iştirak ettikleri toplantıda feshedildi ama bir boşluk doğmuştu, İttihatçılar sahnedan çekilmek istemediler. Mithat Şükrü Bey kâatibi umumi olduğu için elindeki kuvveti hâlâ tutuyordu. İttihat ve Terakki'nin feshi Ege, Anadolu, Trakya'daki İttihatçıları bir hayli öfkeliendirmişti fakat yapabilecekleri bir şey yoktu. Merkez-i umuminin "kararı" buydu, şartlar bunu icap ettiriyordu. Eğer bu şartlar olmasaydı, bu olmazdı, benzeri meseleler de İttihat ve Terakki kongresinde bu en sert şekilde münakaşa edilirdi.

Yeni Teşkilat

İttihat ve Terakki'de merkez-i umuminin koyduğu kaideler vazgeçilmezdi de kongrelerde iş hiç de öyle olmazdı. Enver Paşa'nın en kuvvetli olduğu, ondan ötede merkez-i umuminin iradesinin kanun gibi düşünüldüğü zamanlarda Mustafa Kemal kongrelerin muhalif hatiplerinden olmuştı. Sadece o mu? Zaman zaman öteki İttihat ve Terakki azaları da kongrelerde sert münakaşaları açmışlardı. Ancak kongreden sonra artık o münakaşalar biter, herkes itirazsız İttihat ve Terakki siyasetinin tatbikinin adeta bir fedaisi olurdu.

Mithat Şükrü Bey için iş kolaydı, İttihat ve Terakki'nin "her yerdeki kâtibi mesullerine" bir haber uçurulması yeterdi de artardı bile, öyle de oldu. İttihat ve Terakki tabelaları haber uçan yerlerde indi, yerine Teceddüt Fırkası tabelaları konuluverdi...

Mithat Şükrü Bey'in gözü İzmir'deydi, çünkü Kasım 1918'de cereyan eden hadiseler İzmir'in ehemmiyetini "yine" ortaya çıkardı...

Mithat Şükrü, ilk olarak İzmir'le temasa geçti; bunu biraz da İtilafçılar ile İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti mensupları ve işgal kuvvetlerine karşı meydan okumak için yapıyordu.

Celal Bey-Süleyman Ferit Bey

Yeni kurulacak fırkanın adı da hemen bulundu: Teceddüt Fırkası. İzmir'e uçan haber Celal Bey'i harekete geçirdi ve Celal Bey,²⁹ Eczacı Ferit Bey,³⁰ İttihat ve Terakki İzmir Mebusu Rahmi Bey, Giritli Raşit Bey, İttihatçı Foça Müftüsü, Vilayet Encümen Azası Sırrı Efendi'den müteşekkil bir heyet kurdu, bunun için icap eden muameleleri de tamamlayarak resmi makamlara verdi.

Aslında Celal Bey fesihten sonra yeni bir fırkayı daha başka şekilde harekete geçirmeyi düşünmüştü de merkez-i umumi böyle istemişti...

İttihad-ı Muhammediye ve Ötekiler

Teceddüt Fırkası kurulur kurulmaz Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafı gazeteler hemen aleyhte neşriyata başladılar, İttihat ve Terakki

29 Celal (Bayar).

30 Süleyman Ferit Eczacıbaşı, bugünkü Eczacıbaşıların büyüğü, merhum Nejat Eczacıbaşı'nın babası. Süleyman Ferit Eczacıbaşı, cumhuriyet döneminde İttihatçı ailelerle yakından ilgilenmiştir. Daha sonraki yıllarda da Eczacıbaşılar, İnönü ve Bayar'la yakınlık içinde olmuşlardır. Bayar'ın en sıkıntılı yıllarında Bayar ailesi, yanında Eczacıbaşı ailesini bulmuştur.

Fırkası'nın taraftarı olanlara karşı harekete geçtiler. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti, saray taraflısı gazeteler, "bu olacak iş midir, şimdi yine Düvel-i Muazzama kızacaktır, başımıza yeni işler açılacaktır" diye şiddetli bir hareket yarattılar. Celal Bey, Teceddüt'ü İzmir'de teşkilatlandırıdığı sıralarda Divan-ı Harb-i Örfi'ye çağrıldı, Ermeni Tehciri sırasında yapılanlarla itham ediliyordu, onunla beraber Eczacı Ferit Bey de itham edilenlere dahildi. Divan-ı Harb-i Örfi'nin teşkilinde ise dikkatleri çeken şuydu:

Mahkeme Heyeti

Heyet, Rum, Ermeni, Türk olmak üzere üç kişiden müteşekkildi. Bu haber İstanbul'a ulaştığında, Mithat Şükrü, "onlar yapsa yapsa bu maskaralığı yaparlar" deyip geçti. Hiç de hayret etmemişti, öteki İttihatçılar da buna şaşmadılar.

Teceddüt Fırkası aleyhinde neşriyat yapan gazetelerdeki ithamlara İttihatçılar aldırıyorlardı fakat bu neşriyat arasında İttihatçılar için onların kendilerini hedef alan ağır sözler geçmeye başladı. İttihatçılara böyle "ileri geri laflar" edilirken İtilaf Devletleri göklere çıkarılıyor, mütareke ahkâmına göre her hareketlerinde haklılık görülüyordu; bu zaten onlardan beklenendi ama ya şu şahsiyata inen ağır laflara ne demeliydi? Ne olduysa bu laflar birden bıçakla kesilir gibi kayboldu. Hatta İzmir'deki bir iki İtilafçı gazette "bunlar vatansever adamlardır ama" diye de satırlar görülmeye başlandı.

Kaşlar Çatılmıştı

Tabii bu dikkatleri çekmişti. Haber İstanbul'a da uçtu, İstanbul'daki İttihatçılar bu dönüşü soranlara, "galiba bizimkiler biraz kaş çatmışlar" cevabını verdiler.

Kara Kemal Bey de arkadaşlarına bu aleyhte neşriyat için şöyle demiş:

"Fasılları bellidir, sonra akli daneleri başlarına gelir."

Celal Bey ile Eczacı Süleyman Ferit Bey, Ermeni, Rum ve bir Türk'ten teşekkül eden "Divan-ı Harb-i Örfi'de sorguya çekiliyorlardı; görünüş Celal Bey bakımından Ermeni Tehciri meselesiydi. Süleyman Ferit Bey de geçmişteki İttihatçı faaliyetleri yüzünden Divan-ı Harb-i Örfi'de sorguya tabi tutulurken belki de geçmiş günleri yaşamıştı...

İttihat ve Terakki, İzmir, Doktor Nâzım

Mahmut Celal Bey'in (Bayar) İzmir kâtibi mesullüğüne tayin edilişi, eskilere dayanıyordu. Mithat Şükrü Bey, Teceddüt Fırkası için İzmir Kâtibi Mesulü Celal'i ararken eski günlere de dönmüştü...

İttihat ve Terakki, Selanik'te Abdülhamid'e karşı harekete geçmiş, bir iki paşasını vurdurmuştu. Abdülhamid de İttihat ve Terakki'yi bitirmek için Selanik'e İzmir üzerinden asker göndermeye karar vermiş, İttihatçılar "saray çevresindeki adamları" vasıtasıyla bunu öğrenince bir çare buluvermişlerdi. İzmir'e gönderilecek askerlerin zabitanıyla temas sağlanacak, onlar cemiyete kazandıracak, askerler Selanik yerine İstanbul üzerine gönderileceklerdi. Bu da güzel bir oyun olacaktı, alınan karar şuydu:

"Doktor Nâzım bu işte vazifelidir."

Doktor Nâzım, İzmir'e hareketten önce nasıl çalışacağını anlatırken, İzmir'de tütüncü dükkânı açacağını söylemiş, Talat Bey ve arkadaşları da buna neden lüzum gördüğünü sorduklarında şu cevabı almışlardı:

"Tütüncü esnafı milletle en çok temas edendir, esnafın da sayılarından olurlar."

İttihat ve Terakki'nin "düşünenlerinden" olan Nâzım Bey, aynı zamanda yaman bir propagandacıydı da ama iş başa düştüğünde fütursuzluğu da herkesçe biliniyordu. Doktor Nâzım'a hemen bir şifre ad bulundu:

"Yakup Ağa."

Yakup Ağa İzmir'e ulaşıp orada istediği gibi bir tütüncü dükkânı açtı, üst katını da İttihat ve Terakki'nin gizli şubesi haline sokuverdi.

Tütüncü Dükkânı

O tütüncü dükkânının en üst katındaki İttihat ve Terakki'nin gizli şubesine en çok uğrayanlardan biri de o sırada İzmir'de vazife icabı bulunan Topçu Yüzbaşı İsmet Bey olmuştu. İsmet Bey, Doktor Nâzım'ın propagandacılığına hayran olmuş, onun tesiri altına girmişti, böylece de İttihat ve Terakki içinde tam yerini bulmuştu. Daha önce de Edirne'deyken Jandarma Yüzbaşı Refet Bey³¹ kendisine Fethi Bey'den³² bir mektup getirmiş, İsmet Bey bu temaslar neticesinde İttihat ve Terakki'nin yeminli azası olmuştu...

31 Refet (Bele).

32 Fethi (Okyar).

İzmirli Gençler

Doktor Nâzım Bey İzmir'de çalışmalarına başladığı vakit İzmirli gençleri bu harekete yakın buldu, daha önce Jön Türk hareketi sırasında İzmirli gençler faal bir haldeydiler... Doktor Nâzım, Eczacı Süleyman Ferit Bey, dahil hemen hemen hepsini İttihat ve Terakki'nin "yeminli mensubu" yaptı.

Nihayet 1908 İhtilali sonrasında bu defa İttihat ve Terakki iyiden iyiye gelişti. Onlara göre "İttihat ve Terakki, Türklere yapılan dahil ve harici haksızlıklara son verecekti". İzmirli gençlerden olan Eczacı Süleyman Ferit Bey İttihat ve Terakki'nin en ateşli taraftarlarından biriydi...

Bir Sömürge: İzmir ve Karşı Duranlar

Mahmut Celal Bey'in İzmir kâtibi mesullüğüne ilk tayini de bu günlere rastladı. Balkan Savaşı sonrasında Mithat Şükrü Bey Bursa'ya gitmiş, orada bulunduğu sırada Bursa Kâtibi Mesulü Mahmut Celal Bey'le de tabii ki temas etmişti. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi ise İzmir ve Ege Bölgesi'ndeki gelişmelerden rahatsızdı.

Ege Bölgesi ve İzmir, iktisadi ve siyasi bakımdan Avrupa devletleri ile Yunanistan'ın iştahını kabartan bir yer haline gelmişti, buna bir çare bulmak lazımdı. İşte Mithat Şükrü Bey bunun için Mahmut Celal'in İzmir kâtibi mesullüğüne tayinini istedi ve bu kabul edildi, hemen arkasından da Rahmi Bey İzmir'e vali olarak gönderildi...

Mahmut Celal Bey İzmir'deki çalışmalarına başladıktan bir müddet sonra "usul olduğundan" merkez-i umumiye "itimat edilir bir mensupla" "Hususi Kâtibi Mesul" raporunu gönderdi. Bu raporlar sadece gönderen kâtibi mesuller ve merkez-i umumi azaları tarafından bilinir, kasalar da saklanır, sonra da "zamanı geldiğinde" yok edilirdi...

Süleyman Ferit

Mahmut Celal Bey'in raporu merkez-i umumi heyetine Kâtibi Mesul Mithat Şükrü Bey tarafından takdim edilmişti. Raporda çalışmalar anlatıldıktan sonra, teşriki mesaide bulunanlar hakkında malumat veriliyordu. Mahmut Celal Bey bu raporunda Eczacı Süleyman Ferit Bey'den (Eczacıbaşı) şöyle bahsetmişti:

"Vatanseverdir, cemiyetin prensiplerine tam manasıyla bağlı namuslu bir gençtir. Cemiyetin programına inanmışlığı münakaşadan uzaktır, bütün vazifeleri yapabilecek cesaret ve kabiliyete

sahiptir. Cemiyetimiz kendisine vakti geldiğinde başkaca vazifeleri de tevdi edebilir. Ben Kâtibi Mesul Celal, kefalet ediyorum."

Gizlilik sebebiyle Süleyman Ferit Bey'in bu rapordan haberi olamadı...

İzmir'de iktisadi durum şöyleydi:

Kapitülasyonlar ve yabancılara verilen imtiyazlar sebebiyle İzmir'de milli sermaye geniş bir çöküntü içine girmiş, halk fakirleşmiş, iktisadi kuvvet, yabancı devletler ile Rum azınlıkların eline geçmişti. İzmir'in fakir halkının ne üzerinde vardı ne başında. Ama İzmir'in "bazı Türk varlıkları" da kapitülasyonlarla orayı adeta bir sömürge haline getirmiş olan yabancı devletler ve Rum azınlıklarla kendi "iktisadi menfaatleri" için teşriki mesaiye girmişlerdi...

Siyasi Durum

Siyasi durum da içler açıyordu: İzmir, Edremit, Karşıyaka, Urla, Ayvalık çizgisi içinde 250 bin Rum azınlık vardı. Yabancı devletlerin himayesinde iktisadi bakımdan kuvvetlenmiş olan bu Rum azınlığın gençleri Midilli'ye geçerek orada Yunan askeri kıtalarında yetiştiriliyor, sonra geri dönüyorlardı. İzmir'deki İttihat ve Terakki makamları bunların Sisam'daki Yunan askeri karargâhına "bağlı olduklarını" tespit etmişlerdi. Hepsi artık Yunanistan'ın Megalo İdea'sının birer "fedaisi" durumuna girmişlerdi.

Bu iki planlamanın altında yatan ise Avrupa devletlerinin ve Yunanistan'ın İzmir ve Ege Bölgesi'ni "Yunanistan'a ilhak" etme siyasetiydi. Bu siyasetin geçmiş ise daha Yunanistan'ın bağımsızlığını elde ettiği yıllara kadar uzanıyordu...

Üç Genç

Celal Bey'in merkez-i umumiyyeye verdiği ikinci bir rapora göre de üç İttihatçı, Celal Bey, Rahmi Bey, Eczacı Süleyman Ferit Bey (Süleyman Ferit Eczacıbaşı) bu korkunç siyasete karşı amansız bir boğuşmanın içine girmiş, öteki İttihatçılarla beraber inatçı bir vuruşma yaşıyorlardı...

O sırada İzmir'de bulunan ve İttihat ve Terakki'nin kontrolü altına girmiş olan Kolordu Komutanı Pertev Paşa ile Miralay Cafer Tayyar Bey, yabancılara ve yerli Rumların iktisadi sömürgeciliğine bir çare bulmak için, iktisadi bilgisi kuvvetli olan Eczacı Süleyman Ferit Bey'le kolordu karargâhında bir görüşme yaptılar; albay olan Ali Hikmet³³ ile Hüseyin Hüsnü Bey'ler de oradaydı.

33 Ali Hikmet (Ayerdem).

Süleyman Ferit ve İktisadiyat

Eczacı Süleyman Ferit Bey'in bölgenin iktisadi yolları ile iktisadi yapısı hakkında da geniş bilgisi vardı. İşte karargâhta, Süleyman Ferit Bey'e sorulanlar bunlardır ve iktisadi durumu Türkler lehine kuvvetlendirmek için neler yapılması icap ettiğidir. Süleyman Ferit Bey iktisadi durumu anlatırken, komutanların yüzlerinde derin acıların izlerini görmüştür. Kendisinin içi zaten bir yangın yeri gibidir. "Ege Bölgesi'nde asırlarca sürmüş avarelik, nemelazımcılık ve milliyet yoksunu tutumlar sonunda ne hazin bir durum ortaya çıktı" diye düşünmekte ve "kendi vatanımızda her şey elimizden gitmiş, biz Türkler vatanın sanki hakiki sahipleri değil, bekçileri olduk" demektedir.

İmtiyazlar

İktisadi, siyasi, hukuki imtiyazlar (kapitülasyon) Düyunu Umumiye ve elden gitmiş bir vatan, onun bir şaheser parçası İzmir ve Ege; laf tam yerine oturmaktadır: "Ah İzmir, vah İzmir"

Ve Türk orduları bütün cephelerde Birinci Dünya Savaşı'nın ateşi içinde döne döne vuruşurlarken, İzmir Limanı'na İtilaf Devletleri nakliye gemileri tarafından getirilen Kızılhaç damgalı ilaç sandıklarına saklanmış silahlar kiliselere doldurulmaktadır. Yine Celal Bey'in merkez-i umumiye verdiği rapora göre, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları ise "Ah şu harbi kaybetse de İttihatçılarla hesaplaştık" diye beklemektedirler. İktisadi durumlarını İtilaf Devletleri'ne bağlayan bazı varlıklı Türklerin yaptıkları içler acısıdır.

"Kılıcın Keskin Ağzı"

Evet, şimdi mütareke ahkâmı imzalanmıştır. Celal Bey ve Eczacı Süleyman Ferit Bey bir Rum, bir Ermeni ve bir Türk'ten teşekkül eden Divan-ı Harb-i Örfi'de sorguya çekilmektedirler. Peki ya ötekiler? Onlar için gün doğmuştur...

Namus kılıcın keskin sırtındadır, kâh o yana kâh bu yana sallanır ve İzmir'in işgaline çok yaktır...

Şimdi birkaç gece sabretmek lazımdır, bakalım bu defa devran ne gösterecektir?

Birinci Dünya Savaşı'nın ateş dolu günlerinde silahlandırılan Rumlar, çeteler ve kendilerine verilen imtiyazlar sayesinde yoksul kalmış Türk köylerine saldırırken, şimdi de işgal sonrası hazırlık içine girmişlerdir...

Bir Buluşma, Polis Takibi ve Tayindeki Tertip

Mütareke günleri tam bir karabasan gibiydi. Doktor Fahri, Kara Kemal Bey'den aldığı talimattan sonra tarif edilen yere gidip Dayı Maksut'u sordu. Bazıları ona Dayı Maksut, bazıları da Arap Maksut veya Dayı Mesut derdi ama hepsinin çıktığı kapı aynıdır. Arap Maksut'un "Araplığı" Arap oluşundan değil, bildiğimiz kuzguni Afrikalı rengindendi. Doktor Fahri'yi Dayı Maksut'un yanına çıkardıklarında pırıl pırıl siyah koyu zenci yüzlü, ıslıl ıslıl gözlü sevimli bir yüzbaşıyla karşılaştı, sonra öğrendi ki sevimliliği kadar kıyıcılığıyla da nam yapmıştır.

Doktor Fahri kendisini tanıttıktan sonra, Yenibahçeli Şükrü Bey'i sordu. Dayı tedbirliydi:

- Sen nereden tanırırsın doktor, Yenibahçelimizi, seni buraya kim gönderdi, Yenibahçeli'yi burada bulacağımı kim söyledi?..

- Kara Kemal Bey'den gelirim...

- Be adam başında söyleyen de fakiri uğraştırmasan, tetik üstüne atmasan olmaz mı? Bu zamanda adama pat diye Şükrü Bey sorulur mu? Şüphe çok oldu mu bu zamanda adama sorgu sual edilmez, gidersin tantuna da of diyecek zamanı bulamazsın... Sen cuma günü bir gel de bakarız bir çaresine...

Doktor Fahri Bey tam çıkarken Dayı Maksut seslendi:

- Dur hele yangından kaçır gibi nereye... Kara Kemal Bey gönderdi dedin, sen gittiğinde, Kara Kemal Beyimiz o ne yapıyordu...

- Vallaha nargilesinin başındaydı, üzerinde entari gecelik vardı...

- Hah tamam şimdi olmuştur. Nargile demeseydin biraz sıkışacaktın da... Nargile dedin kurtuldun. Çünkü o nargileyi biliriz, Kara Kemal Beyimizin düşkünlüğünü de... Hadi bakalım cumaya gel...

Doktor Fahri Bey tekrar oraya gitti, bu defa Yenibahçeli oradaydı. Daha evvel de Dayı Maksut'la konuşmuş olmalı ki:

- Evet, Doktor Bey Üsküdar'dansın. Oradan kaydın geçmiş iyi de İttihatçısındır. Kara Kemal Bey de ben de tanırım seni, bu bizim Arap nereden bilsin ki... Aklı uçmuştur, de bakalım?

- Efendim ne yapacağız, bana ne iş verilecek onu sormaya geldim...

- Doktor geri geri gidip vuracağız.

O sıralarda Enver Paşa'nın şarka gittiği, orada bir ordu hazırlayacağı, sonra da buradakilerin oradan gelecek orduya iltihak edeceği konuşulmaktaydı.

Dayı Maksut, Şükrü Bey'in dediğinden maksadı anlamıştı da, aklı bu işe bir türlü ermiyordu, lafa girdi:

"Bu sizin şark mark işi biraz hamcadır bence. Gidecek de, ordu yapacak da, gelecek de, iş olacak... Bence Enver Paşa Hazretleri'nin artık bu işlere sıvanabilmesi mümkünatın ötesindedir. Ben kıt aklımla bunu görürüm de sen kocaman Şükrü Bey olmuşsun..."

Yenibahçeli öfkelen-di:

"Arap Maksut höst derim... Genç doktorun yanında ne lüzum vardır bunlara... Zaman torbada mıdır? Kıt aklını kendine sakla da lazım olunca deh dersin. Senin aklın erse erse kıyıcılığa erer, yüksek işleri pek bilemezsin, bunlar ince siyaset işleridir."

Geri Gidip Vuracağız

Gerçi Dayı Maksut Doktor Fahri'ye "koç gibi geri geri gidip sonra vuracağız" diyerek bir şeyler anlatmak istemişse de aklı bu işe ermemişti. Onun için de, o meselelerle aklı gidip gidip geliyor, konuştuklarını biraz olsun yüreklendirmek için de bu lafı etmekten geri kalmıyordu. O gün işte yine aklının bu işe yatmadığı sıraydı da onun için öyle demişti.

Yenibahçeli, Dayı Maksut'u susturdu ve döndü Doktor Fahri'ye, "Şimdi bizim öyle pek de bildiğimiz bir şey yok, yalnız buluşmak için yerimiz Kocaeli olabilir, şimdi adresini ver, sana haber gelir" dedi.

Polis Sordu: "Ne Yazıyorsun?"

Doktor Fahri Bey, Yenibahçeli'den ayrılp gitti, adresini de bırakmıştı. Fakat üç kuruş da olsa nafaka için, eski Maarif Nazırı İttihatçı Şükrü Bey'in çıkardığı söylenilen bir gazetede hastalıklardan bahsedilen yazılar yazmaya başlamıştı. Sıtma, frengi, verem zamanın üç amansız hastalığıdır, onun için de yazılarının serlevhası³⁴ "Üç Canavar" olmuştu.

Genç Doktor, Yenibahçeli'yi bulmuştu, keyifli keyifli eve geldiğinde kendisini iki sivil polisin aradığını öğrendi. "Hay Allah" dedi kendi kendine, bu da nereden çıktı? Pek de üstünde durmadı. Ertesi sabah İstanbul'a inmek için Erenköy İstasyonu'na gitti, iki sivil polis sokuldu, biri koluna girdi, öteki kulağına fısıldadı:

"Sizinle merkeze kadar gideceğiz."

Merkez dedikleri yer Kızıltoprak Köprüsü'nden geçilip denize doğru inilirken köşedeki Beyaz Köşk... Doktor Fahri biraz sonra kendisini pos bıyıklı başkomiserin karşısında buldu, adam enikonu öfkeliydi:

34 Başlık.

"Bana bak, sen İttihatçı mısın?"

Doktor pat diye sorulduğu için şaşırды ama kendisini de çabuk topladı:

- Eh evet öyledir elhamdülillah.

- Yahu şuna bak, bir de elhamdülillah diyor, peki ne zamandır İttihatçılık?

- Vallaha kalu beladan beri diyeceğim de, o zaman İttihatçılık yoktu, eh kendimi bildim bileli.

- Yahu bu memleket İttihatçılıktan battı da, sen yine İttihatçılık ediyorsun.

Bu söz genç doktorun tepesinin atmasına yetti de arttı:

- Yooo bakın başkomiserim, şimdi olmadı, hem de hiç olmadı, ben genç bir hekimim, ne olacağını iyi bilirim, sonra bu işlerin sonu da, başı da, sizden sorulmaz, bunun münakaşası da vesairesi de başkadır, tarih bunu yazar, iyi yahut kötü yazar, şimdi bana söyleyeceğiniz nedir ona bakalım.

- Vah yahu peki benden günah gitti şimdi sizi birinci şubeye sevk ediyorum, zaten oradan isteniyorsunuz.

Doktor dikilince komiserde "sen" lafı gitmiş "siz" lafı gelmişti. Ne de olsa İttihatçılar daha dışarıdaydı.

Propaganda imiş

İki polis Doktor Fahri'yi bu defa birinci şubeye götürdüler, bir odaya soktular, zaten bekleniyor olmalıydı ki, masanın başındaki yaşlı siyasi kısım amiri:

- Siz gazetelerde İttihatçılık propagandası yapıyormuşsunuz.

- Bu da nereden çıktı efendim, ben sadece üç başlı canavar diye sitma, frengi, verem yazıları yazıyor, bunların nüfusumuzu azalttığını söylüyorum. Enver Paşa'yla ne alakası var bunun?

- Var ya, bal gibi var. Sen yazında diyorsun ki, Enver Paşa, zabitanın evlenebilmesi için maaşlarından küçük küçük kesilmek kaydıyla zabıtana depolardan ihtiyaç malzemesi verdirmiş, bu da zabitanın rahat evlenmesini temin etmiştir. Bu methiye değil de nedir?

- Vallahi beyefendi ben buna şaştım kaldım. Söylediğiniz Abdülhamid zamanındaki göl-ördek-burun misali gibi hani göl deyince ördek, ördek deyince burun, burun diyince Abdülhamid padişahın burnu akla geldiği için göl lafına kızarmış ya, bu da öyle. Allah Allah biz o iş bitti sanıyorduk, bitmemiş herhalde.

Siyasi polis amiri şaşkıncıdır ama galiba bu iş biraz da hoşuna mı gitmiştir nedir, hiç renk vermedi fakat bir şey yaptı:

"Bak genç doktor seni şimdi bırakıyorum fakat her sabah Erenköy Karakolu'na gidip imza verip ispatı vücut eyleyeceksin."

Sonra da öbürlerine göstermeden hafifçe güldü. Doktor oradan çıktı, kendi kendisine "yine kurtardık" diye düşündü, eve yollandı ama bu işe de bir çare bulmak lazımdı. Mektepteki teşrih hocası Ali Bey³⁵ komşularıydı, kendisini de tanıyordu, onun kapısına dayandı, vaziyeti anlattı.

"Hocam, ben burada kalmayacağım, bana bir tayin..." diye derdini söyledi. Hocası da onu Sıhhiye Müfettişi Cevdet Bey'e gönderdi.³⁶ Cevdet Bey, doktoru hemen Sıhhiye Müdürü Ekrem Bey'in³⁷ önüne dikiverdi...

Dr. Ekrem Bey

Ekrem Bey, Doktor Fahri'nin İttihatçı olduğunun işaretini almıştır, önce yokladı:

- Gebze'de açık bir kadro var... İster misin?..
- Aman efendim... Nasıl istemem...

Doktor keyfinden neredeyse bayılacaktı... Çünkü Yenibahçeli takımı Gebze ve Kocaeli'ni tutacaktır. Ekrem Bey vaziyeti anlamıştı, onun da kulağına çalınan vardı.

Ekrem Bey o işlerin yabancısı hiç değildi:

- Ne o arkadaş pek neşelendin... Hayrola...
- Eh işte efendim... Talih kuşu derler ya...

Anlaşmışlardır. Doktor Fahri Bey ertesi gün alalecele evraklarını götürdü, tayin emrini cebine koyuverdi... 10 Kasım 1918 günü.

Doktor Fahri Bey, Ekrem Bey'in yakınlığından cesaret bulmuştu. Kendisinin siyasi polisin takibi altında olduğunu da artık biliyordu. Gebze'den İstanbul'a gelip gitmek de lazımdı. İş tamamdı da, Doktor Fahri bir türlü odadan çıkmıyor, sanki debelenip duruyordu. Ekrem Bey durumu fark etti:

"Tayin tamam da, ne debeleniyorsun, bir şey mi vardır? Çekinme dedik ya... Ben senin niyetini anlarım da senin demeni beklerim... Haydi... Osmanlı'nın metruk paşası gibi debelenme."

Doktor Fahri, Ekrem Bey'e asıl niyetini söyledi:

35 Ali Berkol.

36 Cevdet Atasagun, sonraları toprak iskân müdürü olmuştur. Ünlü Rebul Eczanesi'nin sahibi Kemal Müderrisoğlu'nun da kayınpederidir.

37 Ekrem Hayri Üstündağ. Cumhuriyet döneminin sağlık bakanıdır.

- Efendim hali biliyorsunuz... Ara sıra İstanbul'daki arkadaşlarla görüşmemiz icap edebilir de... Yani demek istiyorum ki acaba bunun için bir izin, bir çare var mıdır?

- Anlıyorum, peki, in, yakayı ele verdin mi ben çağırmışımıdır, işte kinin falan almak gibi bir şey... Yahut rapor mapor vermek gibi bir şey... İkisini de söyle de şaşırmayalım... Sorarlarsa ben tamamdır derim. Hadi bakalım...

Doktor Fahri keyfinden zil takıp oynayacaktır... Kapıdan çıktı... Parmaklarını tam çiftetelli oynar gibi şaklatacak ki Ekrem Bey'in odacısının baktığını gördü, kendi kendisine İttihatçica, "Höst oğlum Doktor, aklını mı oynattın... Bizim jargonda var mıdır çengilik..." diye söylenerek yürüdü...

Koştu, arkadaşı Eczacı Celal'i Beyoğlu'nda buldu. Her zamanki masasındaydı... Doktoru görünce doğruldu, sarıldılar. Doktor Fahri'nin keyfini gören Eczacı Celal soracaktı ki Doktor Fahri onu bekletmeyi doğru bulmadı:

- Eksik olmasın, Ekrem Bey var... Tayin işini Gebze'ye yaptı... Hani Kocaali falan diyorduk ya... İşte şimdi tamam... İstanbul'a iniş çıkış izni de vardır...

- O iş tamamdır da doktor, peki silah milah işi?

- Onu Dayı Maksut'la konuştum... Dedi ki hele dur günü gelince Osmanlı depolarının resmi küşadını yaparız. Çevirdik mi etrafını Şükrü Bey'in adamlarıyla, Osmanlı'nın da aklı basmaz, o iş şıp diye biter...

- Eh Doktor, Yenibahçeli'nin de elinde vardır zaten silah milah... Maltepe Endaht Mektebi ne güne... Benim bildiğim Yenibahçeli padişah tepesine dikilse höst ulan silah bize lazımdır der geçer...

"Turan'ı Aramak"

İki arkadaş küçük rakı kadehlerini birbirine öyle bir vurdular ki belki de sesi taa caddeden duyulmuştu...

İki İttihatçı, geç vakte doğru Kadıköy'e geçmek için Tünel'e doğru yürümeye başladılar. Yine Hachette'in önünden geçtiler, o bayraklar yerli yerindeydi, nümayişler sarhoş çıgıllıklarıyla devam ediyordu.

Tam köşedeki gümüşçü dükkânın önünden geçiyorlardı ki, vitrine istemeyerek baktılar. Venizelos'un resmi, gümüş çerçeveli, önünde kandiller, ışıkları yine onlarla alay eder gibiydi.

Eczacı Celal, savaşı içgüdüsiyle Doktor Fahri'nin sağ yanına geçti, elini tutuverdi, çünkü Doktor Fahri'nin eli öfkeyle iç cebindeki sertliğe doğru uzanmıştı:

"Uslu dur. Doktor, şimdi sırası değildir, hesap günü gelir elbette."

Doktor Fahri öksüz bir çocuk gibi boynunu büktü:

"Gelmesine gelir de Celal, lakin gelmesini beklemek Kafdağı'ndaki Zümrüdü Anka'yı aramak gibidir bana..."

Celal'in aklı birden Turan'a gidiverdi:

"Aramadık mı doktorum, aradık da velakin Kafdağı'nda Turan'ı yakalayamadık, tam yakalayacakken felek etti edeceğini, lakin yakalar mıydık, yakalayamaz mıydık, meçhuldür ama olsun yine de güzeldi."

Doktor Fahri öksüz çocukluğuyla, "Güzeldi aramak değil mi Celal Ağa, en azından işte öyle bir büyük rüya gibi gelmişti bana, hep korkmuşumdur o rüyadan, ya uyanıverirsek diye, talih mi yar etmemiştir, yoksa tarih mi, ben bunu çözemem, çözemem de, çözemediğimden gözüme uyku girmez hâlâ, hadi onu çözssem, şu rezil vaziyeti umumiden uyku bizden uzak olur" dedi.

Kendilerini birden Kadıköy vapurunun iskelesinde buluverdiler, eskiden vapurun düdük sesi güzel gelirdi, şimdi sanki o sesin yerine inleyen tuhaf bir ses var gibi geldi onlara. Eczacı Celal gözlerini çizmelerindeki parlak mahmuzlara dikti, hiç konuşmadı, öylece kalamakaldı. Doktor Fahri Marmara'nın lacivert sularına dalmış gitmişti. Ne içinden çıkılmaz vaziyetti.

Bir köke tutunabilselerdi iyiydi de...

"Güzel Bir Rüyaydı"

Hava iyiden kararmış, sokaklardan el ayak çekilir olmuştu. Kordon'dan taşan o şarkılar yine uzaklardan gelip kulaklarından uğuldamaya başladı. Karanlıkta Celal'in her zaman pırıl pırıl olan mahmuzları küçük kıvılcımlar saçar gibiydi. Doktor Fahri yine dayanamadı, Turan lafını açtı. Eczacı Celal, "Demin dediğin doğrudur doktor, hepimiz için belki de bir rüyaydı ama güzel bir rüya, öteki dediğin de doğrudur, ha yakaladık ha yakalayacaktık da elimizden kaçtı gibi gelir bana da fakat sen koy onu aklının bir yanına da, asıl şimdi zorludur bu iş, ne yapılacak? Kim ne yapacak? Hadi sana, bana, bizim İttihatçı takıma kalsa al mavzeri, giy avcıyı, çık dağa, çıkıp da sonra ne olacak? Hangi hesapla? Zaten böyle zorlanırsak olacağı odur da, ben sonrasını devamını düşünürüm. Biz

Balkan'dan alışmışsızdır dağ vuruşmalarına, lakin şimdiki hesap ona uymaz ki" dedi.

Doktor Fahri, Celal'e hak verdi:

"Doğrusun bacanak, elhak dediğin gibi çıktık dağa, ya sonrası vuruşmak kolay da ötesindeki hesap ne olmalı?"

Vakit geç olmuştu, Doktor, Erenköy'deki evine, Celal de Üsküdar'a doğru yollandılar...

(Sonraki zamanlarda silah depolarının Ankara'nın gözü pek adamlarınca resmi küşatları yapılacaktır...)

Mustafa Kemal Paşa Adana'dan İstanbul'a Doğru

Mustafa Kemal Paşa Adana'daki karargâhından 6-9 Kasım günleri Payitahta son şifrelerini verirken Harbiye Nezareti'nde de bu şifrelerden sıkça söz edilmeye başlandı. Şifreleri öğrenen subaylar gözlerindeki memnuniyet pırıltılarını da saklamamışlardı.³⁸ Bu durum Ahmet İzzet Paşa'nın yanında ve etrafında bulunan komutanların dikkatlerinden kaçmamış, kendilerine yakın subaylardan öğrendikleri şu olmuştu:

"Mustafa Kemal Paşa'nın şifreleri duyuldukça genç subaylar arasında bir başka hava esmektedir."

Fakat bunu, Ahmet İzzet Paşa'ya pek belli etmek istemiyorlarmış. Ahmet İzzet Paşa sadrazamdır, aynı zamanda Harbiye Nazırlığı'nı kendi uhdesinde tutmaktadır, yani iki kuvvet birden elinde toplamıştır.

Savaş Subayları

İşte Harbiye Nezareti'ndeki savaş subayları, bu iki kuvveti elinde bulunduran ve bu iki kuvvetle padişahтан sonra gelen birisine Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği şifreleri duydukça payitahta sinmiş olan havadan kurtulabiliyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın şifreleri "umumi" ithamlar sıralıyordu. Bunun içinde Saray da vardı. Sadrazam da vardı, tabii İtilaf Devletleri de bu ikisinin yanına konulmuştu...

38 Bu hadiseyi, İsmet İnönü, Fahrettin Altay Paşa'nın Çankaya'daki on bir günlük misafirliliği sırasında bir gece sohbetinde Fahrettin Altay Paşa'ya söylemiş; bu sohbeti uzaktan izleyen Atatürk de "Hayrola ne konuşuyorsunuz?" diye sorunca, İsmet Paşa, Atatürk'e hadiseyi anlatmış. Atatürk de bunun üzerine, "En yalnız zamanımızda böyle seciyeli insanlar vardı. Hepsi birer kahraman oldular. Fakat siz de bilirsiniz, bu insanlar hiçbir nimet beklememişlerdir" demiş. İsmet Paşa bu hadiseyi Harbiye Nezareti'nde görev sırasında öğrenmiş.

Harbiye Nezareti'nde "gizli kalması icap eden şifre hadisesi"nin kulaklara fısıldanması bazı şeyleri izah etmeye yetiyordu.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a dönerken askeri ve siyasi zorlukları, karşısına çıkacak kuvvetleri iyi biliyordu. Asıl zorluk harp öncesinde ortaya konulan siyasi, iktisadi, stratejik sebeplerdir, bu da bir paylaşım getirmiştir. Şimdi de Anadolu toprakları paylaşılacaktır. Anadoluda yeni devletçikler kurdurulacak, Yunanlara büyük topraklar verilecektir fakat galipler yine bu yarımadanın asıl hâkimi olacaklardır. Anadolu topraklarının stratejik ehemmiyetinden ve iktisadi varlıklarından asla vazgeçmezlerdi.

İtilaf Devletleri, "Düvel-i Muazzama" denilen büyük kuvvet, Mustafa Kemal Paşa'nın önüne büyük ihtiraslar ve büyük müşterek iddialarla çıkacaktı. Savaşın arkasındaki zırh bu kuvvetlerdir. Neticeyi elde eden büyük devletlerin bundan vazgeçmelerini beklemek için hain, akılsız yahut meczup olmak lazımdır, en safiyanesi akılsızlıktır...

Anadolu'nun Önemi

İtilaf Devletleri kendi aralarında, menfaatleri sebebiyle bazı "münakaşalar" yaşasalar da esas itibariyle müşterek menfaatlerin "sahibi" olmuşlardı. Anadolu yarımadasının Asya, Avrupa, Kuzey Afrika arasındaki iktisadi, siyasi, stratejik vaziyeti bu müşterek menfaatlerin "vazgeçilmez" esaslarından biriydi.

Mustafa Kemal Paşa'nın karşısındaki öteki mesele Sarayın teslimiyeti kabul etmiş olması, payitahtta şimdiden başlayan menfaat ortaklığı ile İtilaf Devletleri'nin ellerindeki imkânları bunlara sunmasıydı.

Bazı yüksek seciyeli varlıklılar derin bir üzüntü içine düşmüşlerse de bazıları da iktisadi menfaatlerini İtilaf Devletleri'yle birleştirmişlerdi.

Teslimiyet artık "münakaşa edilmemekte" sadece "hangi manderliğin" kabul edileceği konuşulmaktaydı. Saray kendisini kurtarıyordu. Sadece çok az insan bir çıkış yolu arıyordu ama onların da aklındaki soru, "Peki ama nasıl?"dan başka bir şey değildi.

İtilaf Devletleri, saraya sadece saltanatı ve küçük bir toprak parçasını bırakıyordu, bu da taht yerinde kaldığı için mesele değildi artık...

Mandaterlikçiler

Öteki yerlerde yine başka devletler kurdurulacak, topraklar dağıtılacak fakat onlar da yine işgalcilerin iktisadi ve siyasi emelleri altında olacaktır.

İşte bütün bunların peşinde olanlar sonunda adeta aynı şemsiyenin altına girmiş gibidirler. Hatta mandaterlik meselesinde Mustafa Kemal Paşa kongrelerde bazı gelişmelerle karşılaşacaktır ama bunları halletmesini bilecektir, hem de çok yakından tanıdıklarının bir kısmı mandaterliği müdafaa edecektir...

İtilaf Devletleri'nin, yani Düvel-i Muazzama'nın parası vardır. Sanayilerini ilerletmiş devletlerdir. Uzun seneler devam edecek harpleri besleyecek kuvvete sahiptirler, milletleri zengindir, galip sayıldıkları için moralleri yerindedir. Zamanın en yüksek seviyedeki silahlarına sahiptirler. Bütün denizleri hâkimiyetleri altında tutacak donanmaları mevcuttur. Ordularının mevcudu yüksektir. Sömürgeleri vardır.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul yolundaki vaziyeti şudur: Para yoktur. Ordu terhis edilmektedir, silahlarına el konulmaktadır, donanma zaten kâfi değildir, eldeki de Haliç'e tıklılmaktadır. Elde kalan silahlar kâfi değildir. Ordular cephelerden geri çekilmektedir, memleketin insanları savaşıardan kırılmış, usanmış ve yorulmuştur, seciyeleri yüksektir fakat yoksulluk, hastalık bu insanları pençesine almıştır.

Saray, işgal kuvvetleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile 31 Mart Ayaklanması'nı yaratan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin mirasçıları, yeni teşekkül eden İngiliz Muhipleri gibi cemiyetler müşterek bir gayenin peşindedir.

İstanbul sokaklarında savaşıardan yeni dönmüş subaylara saldırılmakta, sokaklarda idam çığılıkları atılmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul yolundadır, tarih acaba ne yazacaktır?

Tarihi Yaşamak Gibi, Mustafa Kemal Paşa, Haydarpaşa Garı, 13 Kasım 1918

Adana'dan Payitahta, "Yapacaklarınız benim karakterime uygun olmazsa kendimi bunlara bağlı saymayacağım" diyen Mustafa Kemal Paşa, ordusu dağıtılarak İstanbul'a çağırılmıştı.

Çökmüş İstanbul, payitaht şehrinin bu değişik mimari yapısındaki garında savaşın ruhlarda ve yüzlerde yarattığı çöküş sancılarını

yaşatmaktadır. Çökmüş İstanbul'un çökmüş ruh halinde onun bir başka yüzünü yaşayanlar kendi dünyalarının içindeki fırtınalar arasında boş kalmış sandal gibi bir sağa bir sola yalpalayıp duruyorlardı; "zamanın azınlıklarının" vaveylaları yanında öfkeli insanlar... Ama kader gelip ağlarını atmıştı.

Doktor Fahri, Gebze'ye tayinini almıştı. Polis takibinden de şimdilik böyle sıyrılmıştı ama yine de görseler gel bakalım derlerdi, mimlenmişti ya... Desinlerdi. Ekrem Bey'den kurtarıcı sözü almış, onu sanki yazılı bir pusula gibi cebine koymuştu, bir şey olursa, kinin almak, rapor verdiğini söylemek gibi mazeretler elinin altındaydı.

12-13 Kasım 1918 Günü

12 Kasım 1918 günü Haydarpaşa Garı'ndaki inzibat bölük komutanlarından biri Dayı Maksut'u aramıştı, arayan yine İttihatçı bir zabittir. Dayı Maksut'a ertesi gün Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geleceğini söylemiş, tabii ona da durum Harbiye Nezareti'nce bildirilmiş, Mustafa Kemal Paşa için icap eden "emniyet tertibatının" alınması emri verilmiş.

Dayı Maksut bunu haber alınca bir hayli sevinmiş, çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'yle çekişmesini oradaki İttihatçı zabitanandan o da öğrenmiştir...

Dayı Maksut'un bundan haberdar olması öteki arkadaşlarının da bunu bilmesi demektir. Öyle de olmuştur. Dayı Maksut'un verdiği haber Doktor Fahri'nin de kulağına tabii ki gelmişti. Doktor Fahri de zaten Yüzbaşı Eczacı Celal'le o sıralarda Gar Lokantası'nda buluşmaya karar vermişti. İşte şimdi, "İttihatçı merakı kabarmış", Mustafa Kemal Paşa'nın gelişini görmek istemişti, bunu Eczacı Celal'e de söyleyecekti...

Haydarpaşa Garı

Eczacı Celal, işte "öylesine vazifeli" olduğu yere şöyle bir uğruyor, sonra da kendisini sokaklara atıveriyordu. 13 Kasım günü de Doktor Fahri ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan tanıdığı bir iki arkadaşla Gar Lokantası'nda buluştu. Çağrı haberini salan Doktor Fahri'ydi. Köşedeki masada dört arkadaş toplandılar, mezelerinin yanına Gar Lokantası'nın pırl pırl kristal sürahisini koydurdular...

Gar Lokantası'nın şaheser çinili duvarları, aralıklı masaları, masalar üzerindeki küçük tabaklardaki mezeler, pilaki, o canım

çiroz ve küçük küçük dilimlenmiş, üzerine toz şeker dökülmüş küçük bir tabaktaki kaymak, ufak pırıltılı kadehler...

Dört arkadaş konuşsalar konuşamıyorlar, içseler içemiyorlar, mezelerden çatal ucuyla bir iki ufak parça, hepsi o kadar; kederle başa çıkmak ne mümkün? Celal savaşa alışkındır, öteki Teşkilat-ı Mahsusacılar da öyle. Doktor Fahri İstanbul'da vazifeler almıştır, cephesi yoktur. Yenibahçeli'nin icabında İstanbul'un müdafaası için getirilen o adı çok duyulmuş Hücum Taburu da artık dağıtılmaktadır. Yenibahçeli taburdaki arkadaşlarına dağılma günlerinde, "Benden haber beklenecek, haber ulaştı mı iki yer var; birisi Alemdağ'dır, ötekisi de Kocaeli. Ona göre" talimatını vermişti...

Bekleyiş

Vermiştii de ne olacaktı? Çeteciliğe soyunacaklar; bir de Enver Paşa'nın şarka gittiği, orada toparlanıp gelmesi lafı vardır ya, işte o beklenilecek, beklenilecek de o iş nasıl olacak? Hatta buna Harbiye Nezareti'nde bile inananlar vardı. Enver Paşa da öyle bir yeni serüvenin peşindeydi...

Laf bundan açıldı. Eczacı Celal, doktorun bu lafı açması üzerine, "Yahu doktor, olacak şey mi? Kimi nereden bulup getirecek, kimle nasıl bu işi yapacak, benim aklım bu işe kesmiyor, bana kalırsa Enver Paşa Hazretleri kendi oyununu oynamış ve bitirmiştir söylüyorum da anlatamıyorum, benim aklım bu şarktan gelip garba gitmek işinin üstesinden gelemiyor" dedi.

Doktor Fahri bu defa Talat Paşa bahsini açtı:

"Doğrudur. Lakin başka bir mesele var, arkadaşlar söylediler. Talat Paşa Hazretleri giderken Kara Kemal Bey'e demiş ki, Teşkilat-ı Mahsusacı arkadaşlara ötekilere söyleyin, Mustafa Kemal Paşa bir şeye soyunursa yanında olmak vardır, katiyen aksini istemem demiş..."

Eczacı Celal, Mustafa Kemal Paşa adını duyunca biraz doğrudu:

- Hah işte bak buna aklım keser. Zaten kim var; diyelim Kâzım Paşa.³⁹ İyidir hoştur, iyi de kumandandır da, bu iş başka iştir... Ali Fuat Paşa desen, o iyi cephecidir lakin şimdi bu iş yalnızca cephecilikle olacak iş de değil. Ali Fuat Paşa, ver bir bölük İstanbul'un altından girsin üstünden çıksın, ver bir tabur orduyla harp etsin. Kim var?

39 Kâzım Karabekir Paşa.

Kim Olacak?

Kavaklı Fevzi Paşa, o emir itaatçisidir. Bu işler kafa tutacak adam işidir. O da onda yoktur. İşte sen say artık gerisini. Ha, bak Mustafa Kemal Paşa dedin mi tamamdır. Mustafa Kemal Paşa'nın yıldızı iyice parlamıştır! Şu kertede üstüne yoktur. "Ordular" komutanıdır ama bir başka tarafı, daha oturaklıdır. Yere sağlam basar, siyaset işlerini de bilir. Kongrelerde karşı çıkışlardaki konuşmalarını arkadaşlar anlatmışlardı, lafı yerine oturtanlardandır. Geçenlerde Harbiye Nezareti'ne uğradım, çağrılmadan biraz patırtı da yapmış yani, Mustafa Kemal Paşamızı yaptığınız iş değildir, bundan kötüsü gelemez demiş.

"Ben de duydum, kötü haber çabuk yayılır derler, bu iyi haber, çabuk yayıldı. Harbiye Nezareti'nde bizimkiler hep o işi konuşurlarmış."

Eczacı Celal bu işin doktora kadar ulaştığını duyunca, "Yahu Harbiye Nezaretimizde şifre mifre saklısı kalmamıştır. Baksana, hadi bize neyse de sana kadar gelmiş..." dedi.

Doktor Fahri bundan keyiflendi:

"Tabii gelecektir. Biz de boşuna mı bu işlere girdik o yaşlarda..."

Sonra biraz sağdan soldan konuştular. Tünel işinden söz ettiler. Teşkilat-ı Mahsusacılar duymuşlardı işi; birisi, "Yahu adamların yürekleri ağızlarından çıkmış ki sorma, herifçioğulları sizin davranışınızı görünce oy aman medet ne iş ettik diye dağılmışlar, eğer iki taharri gelmeseymiş yangın yerine çevirecekmişsiniz orayı ki, eski İstanbul yangınlarından beter..." dedi.

Eczacı Celal hafifçe güldü:

"Ne yaparsın, kötüsü geliyorum diyordu. Kötüsü geldi mi başkaca yolu var mıdır bacanak? Sen benden iyi bilmez misin bu işleri? Ama şimdi umumi olarak kötüsü gelmiş, üstümüze çökmüş, biz kötüsü gelince ne yaparsınız? Ortalıkı yangın yerine döndürmez miyiz? Ama işte şimdi bu kötüsü gelene bir şey yapabildiğimiz yoktur da, beni vuran, uykularımı alan odur. Zaten bu iş harbe girerken belliydi, dayandık, vuruştuk ama bizi dağıtacaklardı, dağıttılar."

"Ve devam etti daha şimdiden başladı, o manda mı bu manda mı diye Harbiye Nezareti'nde bile bazı ağızlarda dolaşmaktadır ki, canımı sıkın da bu vaziyettir. Şaşkınlık diz boyudur. Yılgınlık ki, sorma gitsin. Lakin öfkeli yüzler de vardır. Harbiye Nezaretimizde neyse bakalım Ahmet İzzet Paşa vaziyetinden sonrasına, o işi merak ediyorum da bilemiyorum... Lakin ne yapacaktı fakir, Saray desen

onun işi başka, İngiliz mingiliz peşindeymiş, sığınalım onlara olsun bitsin denirmiş."

İtilafçı takımı zaten azdı mı azdı, şu cemiyet bu cemiyet ortalık yere düştü. Sen de dersin ki doktor, işte Yenibahçeli Kocaali'ne gidecek de falan filan, şark mark, iş mi? Tamam da sonrası nedir? Encamımız ne olur görürüz."

Mustafa Kemal Paşa'nın "Gar'daki Emiri"

Konuşmalar, bu minval üzerine uzadı gitti. Gar Lokantası da yükünü aldı. Tren bekleyeni, geleni gideni, İstanbul'un efendisi, kâh dayısı, müdavim masaları. İşte öyle bir dünya somurtkan...

Söz sözün peşinden gelirken, birden gara girip duran lokomotifin son istimlerini bırakmasının sesini duydular, arkasından da inen binen patırtıları, işte o istasyon gürültüleri... Fakat bu sefer gürültü birden patladı. "Hayrola nedir?" diye kendilerini dışarıya attılar. Trenden inmiş savaş subayları, ön vagonlardan inmiş soluklanan yaralı maralı savaş askerleri, savaş subaylarının çizme topuklarından selam duruşun sert sesleri çıktı; yaralı bereli savaş askerleri göğüslerini ileri çıkarıp selama geçtiler. Eczacı Celal birden yay gibi gerildi, topukları alabildiğine vurdu, selama geçti. Trenden inen Mustafa Kemal Paşa'dır. Üzerinde vücudu sarmış elbisesi, arkasında yaveri...

Selama Duruş ve Emir

Celal bir tuhaf oldu. Selama durmuş savaş subayları sanki biraz sonra saldırı emrini alacaklarmış gibi tuhaf dikildiler. Mustafa Kemal Paşa'nın yürüyüşü mağrur gibiydi. Selama geçmiş savaş adamlarının önünden geçerken ordularını teftiş edercesine... Kaşları biraz çatık gibi ama askerlerinin yüzlerine bakıp onları selamlarken sevecen hafif bir gülüş... Ya o gözler?..

Mustafa Kemal Paşa Gar'daki yaralı Mehmetçiklerin, ordusunu teftiş eder gibi önlerinden geçti. En baştaki çavuş, Mustafa Kemal Paşa'yı Çanakkale'den bilirdi. Emrinde savaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa çavuşun önünde durdu:

"Emir geçir, Mehmetler köylerine silahlarıyla dönsünler. Hemen emir geçir..."

Çavuş emir verdi. Emir, Mehmetçiklere kulaktan kulağa geçirildi. Mustafa Kemal Paşa, Haydarpaşa İskelesi'nden hareket ederken Gar'daki Mehmetler ellerinde silahlarıyla köylerinin

yolunu tutmuşlardı bile... Ve onlardan kimi Kuvvacı olacak, kimi yeni orduya katılacaktı...

Payitahtın Üzerine Yürümek

Mustafa Kemal Paşa yenilmiş Payitahtın üzerine yürümekteydi... Gar çıkışına doğru giderken savaş subayları ve askerleri de arkasından yürümeye başladılar ama ayak seslerinden başkaca şey duyulmaz oldu. Mustafa Kemal Paşa bilmem kaç cephede kendisiyle beraber vuruşmuş bu son askerlerini sanki peşine takmış, yeni vuruşmalara gider gibidir...

Rıhtımdan ayrılıncaya kadar onu seyrettiler... Yüzbaşı Celal ile Doktor Fahri'nin yürekleri burkuldu. Yüzbaşı Celal, Doktor Fahri'ye:

- Kadere bak doktor, şu feleğin çemberine bak, bizi nelerin içine attı. Mustafa Kemal Paşa "şimdi aralarından geçmekte olduğu bu Düvel-i Muazzama sefinelerini haydi bas geri" diye def etmemiş miydi? Hem de ne canlar vererek. Şimdi bunlar sarayla marayla, İtilafçı takımıyla koyun koyunadırlar, vah ki vah, lakin bizim İttihatçı milletinin de bir oyunu olacaktır. Şimdi sen ne dersin bakalım Kemal Paşamızın bu gelişine?

- Bana kalırsa İzzet Paşa çağırmıştır ya, bu geliş iyi geliştireyim. Kemal Paşa "başa gelmiştir çekeriz" diyenlerden olamaz, bildiğim odur; ekle sen buna Talat Paşamızın, Mustafa Kemal Paşa bir şey diyecek olursa elinin altında olunacaktır, sözünü, bir şey yapacaktır da nedir bilemem ki ama yapacağı bence mühim olacaktır derim.

- Doğru dersin, baksana sanki mütareke ahkâmı yoktur da orduları teftiş eder gibi geçip gitti, felekten hesap sorar haldedir.

İkisinin de gözleri buğulandı, dalmışlardı bir an öyle kalakaldılar sonra tren düdükleriyle kendilerine geldiler.

Biraz sonra Dayı Maksut alı al moru mor gelip iki arkadaşını Haydarpaşa Garı'nın merdivenlerinin önündeki rıhtımda buldu, telaşla, "kaçırdık mı Mustafa Kemal Paşa'yı, kaçırıyorsak, göremediysen yanarım ki kıyamete kadardır" dedi. Eczacı Celal güldü. "Bana bak, İttihatçı aklın nerededir? Tren denizden mi gelir ki sen Mustafa Kemal Paşa'yı burada ararsın, İttihatçılık aklı uçup gitmiştir de bizim mi haberimiz yoktur?" diye takıldı Arap Maksut'a. Arap Maksut, o adı duyulduğunda en babayiğidinin nefesini kesen zabıt, çocuk gibi utandı:

"Sahi dediğin doğrudur, lakin Mustafa Kemal Paşa'yı görelim diye yürek çarpıntısı bizim aklımızı uçurup götürmüştür de işimiz

galiba zembilli üfürükçü efendilere kalmıştır; işte ben yanarım ki çıra ateşi gibi bizim itfaiye müdürü hiçbir halt edemez bu yangına."

Lakin kendisinin maytaplanmasından da hoşlanmadı:

"Yani şimdi benden haber uçmasaydı, siz bu İttihatçı aklınızla nereden bulacaktınız da görecektiniz Mustafa Kemal Paşamızı lafın berisi gelsin de görelim İttihatçı aklınızı."

O Mustafa Kemal Paşa'dır

Üç beş laftan sonra işi başka yöne çektiler. Haydarpaşa'dan Kadıköy'e doğru yürümeye başladılar. Dayı Maksut, "Yüzbaşım, şimdi Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gelmiştir de velakin ne olacaktır, onu bana bir deyiversen, yani bu işten bir tedbir çıkar gibi gelir de bana ama ne?" dedi.

Yüzbaşı Celal şöyle cevap verdi:

"Benim bileceğim şudur: Mustafa Kemal Paşa bir şey yapar, durmaz da lakin ne yapar orasını kestiremem, duralım bakalım elbet duyarız yahut sırası geldi mi haydi vazifeye derler koşarsız ama eğer Harbiye Nezareti'ne bizimkilerin dediği gibi, yaptığınız iş değildir, diye çatmışsa, demektir ki, bu işin arkası da vardır. İş böyle, peki senin Yenibahçeli'den haber nedir?"

Dayı Maksut, başını dikleterek "İyidir, yerini bulmuştur, oralarda bir eli şurada bir ayağı buradadır, sıkı durmaktadır; akşama kadar silah talimi, yol tutma hesabı fakat neyin yolunu tutacak bilemez. Ondan debelenip durmaktadır da derdine çare yoktur, ikide bir giyelim avcıyı yanlayalım dağlara der de zor tutarım" dedi.

Pera Palas'taki İlk Anlar

Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan ayrılmadan önce İstanbul'da bir müddet Pera Palas'ta ikamet edeceğini Fahrettin Bey'e söylemişti. Annesi Akaretler'deki evde oturuyordu ama oraya yerleşip annesini yaşanacak hadiselerin içine itileceği zor günlere sokmak istememişti. Annesine müthiş düşkün Mustafa Kemal Paşa, belki de yapmak istedikleri ile yaşayabileceklerine ana kalbinin pek dayanamayacağını hesap etmişti. Çünkü bütün dikkatler orada toplanacaktı.

Pera Palas'ı seçmesinin öteki bir sebebi daha vardı. Pera Palas İstanbul'da yaşananların kalbi gibidir, bazı görüşmelerini sanki misafir kabul ediyormuş gibi orada daha rahat yapabilir.⁴⁰

40 Fahrettin Altay Paşa'nın Çankaya'daki on bir günlük misafirliğindeki sohbetlerden o günleri bilenlerin yaşayanların bana anlattıklarıdır.

Mustafa Kemal Paşa 13 Kasım 1918 günü doğruca Pera Palas Otel'i'ne indi, kapıdan girip antreye doğru ilerlediğinde otelin müdürü Mösyö Martin'in etekleri zil çalmaya başladı. Koskoca Mustafa Kemal Paşa Pera Palas'a gelmişti, Mösyö Martin için bundan daha iyi ne olabilirdi? Mustafa Kemal Paşa'nın bavulları yukarıya çıkarılırken, bir yorgunluk kahvesi için bu büyük hayranlık yaratan komutanı salona davet eti.

Salondaki Bakışlar

Salonda oturanlar vardı, mühim bir kısmı da yabancı...

Sarı saçlı, gözleri bir başka türlü ışıklı, girdiği yerde bütün dikkatleri hemen üzerinde toplayabilen yaratılışıyla yine oradakileri sanki ayaklandırdı. Tanıyanlar tanımışlardı ama İstanbul'a yeni gelmiş ve Pera Palas'a yerleşmiş olanlar, Fransızca, İngilizce yavaşça sormaya başladılar:

"Kimdir?"

Mösyö Martin, tek tek cevap verdi:

"Mustafa Kemal Paşa."

Öyle denilince İstanbul'a yeni gelmiş olanlar "hayret" içinde kaldılar, çünkü kendi vatanlarında Çanakkale'de "başlarına gelenleri" kendi gazetelerinde okumuşlardı, işte o başlarına gelenleri, onların başlarına getiren Mustafa Kemal Paşa oydu.

Pera Palas günleri başlamıştır...

Çürümüşlük ve İstanbul

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da çürümüşlük buldu. Çürümüş İstanbul, kozmopolit Beyoğlu, Şişli, vitrinlerden aşağıya sarkıtılmış, bazıları çatılardan aşağılara kadar inen İngiliz, Fransız, Yunan, İtalyan bayrakları; bunlara içi burkularak baktı. İstanbul'un öteki dar arnavutkaldırımli semtlerindeki Türk İstanbul, bu çürümüş İstanbul'u ibretle seyretmektedir içi acıyla kavrulup yanarak. Beyoğlu'nda Fransız, İngiliz bahriyeliler, sarhoş ve cıvık, onlara yaltaklık eden zamanın çoğu azınlıklarından sarhoşlar, nara atanlar, "Zito, zito!" diye bağırırlar...

Salih Fansa'ların Beyoğlu Tokatlıyan karşısındaki sokakta bulunan evleri de Mustafa Kemal Paşa'yı bekliyordu, orasını kendi evi gibi bilecektir. Fansa'lar ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki dostluk, savaşın son zamanlarında güney cephelerinde başlamıştı.

Giderek zorlaşan savaş şartları altında kumandanlar artık ordu-larını besleyemez olmuşlardı. İşte bu zor durumda Salih Fansa geniş

çiftliğinin bütün imkânlarını Mustafa Kemal'in komutasındaki birliklere açmış ve koca ordu Fansa'nın çiftliğinden doyurulmuştur.

Savaş Zenginleri

Savaş döneminin zenginleri mal varlıklarını Avrupa ülkelerine kaçırlırken, Salih Fansa'nın bütün imkânlarını Mustafa Kemal'in ordusuna açması Fansa ile Mustafa Kemal arasında derin bir dostluğun da başlangıcı oldu.

Mustafa Kemal Paşa savaş sonrası İstanbul'a dönme hazırlıklarına başlayınca Fansa'lar da o bölgedeki bütün mal varlıklarını ve geniş çiftliklerini satarak İstanbul'un yolunu tuttular.

Salih Fansa'ya büyük bir itimat beslemeye başlayan Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldiğinde Fansa'ların Tokatlıyan karşısındaki evine de yerleşti. Sonraki çalışmalarında Şişli'deki ev aynı zamanda bir "örtü" olacak, hazırlıkların büyük bir bölümü Fansa'ların evinde sürdürülecekti.⁴¹

Mustafa Kemal Paşa ve İzzet Paşa Görüşmesi

Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yla olan şifre haberleşmesinde Mustafa Kemal Paşa'nın "kendisini de mesul tutan" bir tarzda verdiği cevaplar karşısında biraz kırılgan, biraz alıngandır ama Mustafa Kemal Paşa'yı da iyi bildiği için ona hak da vermektedir.

Öyle bir durumda kalmıştır ki: Saray kendisine olan itimadını kaybettiğini yetkilerini indirerek göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa'yla olan şifreleşmesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın da itimadını kaybetmekte olduğunu görmüştür. Saraya direnememekten pişmandır ama olan da olmuştu. İstifa etmeden önce Mustafa Kemal Paşa'yla şifre yolundan görüşmek istemişse de buna cesaret edememişti. "Ya Saray bunu öğrenirse hesabını" yapmıştır.

İzzet Paşa "görüşmediğine" pişman, yine "görüşmediğine" memnundur...

41 O günleri hiçbir zaman unutmamış olan Mustafa Kemal Paşa, Yunus Nadi Bey'in Ankara'ya "ilk gelişindeki" mücadele günlerinde Ankara'daki ilk karargâhında Yunus Nadi Bey'e şunları söyleyecektir:

"Nadi Bey, Tokatlıyan'ın karşısında bulunan sokaktaki evde oturduğum zaman biliyorum ki artık İstanbul'da iş görmekten en ufak ümidimi dahi kesmiş olmak mevkiindeydim. Sonra Şişli'de bildiğin evde oturdum. Fakat bütün ikametlerim esnasında hemen Anadolu'ya geçerek memleketi artık buradan kaldıracak bir manivela ile kurtarmak zihniyetine salık olmuştum... Şimdi işte burada yine karşı karşıyayız..."

Durumu Anlamak

İstanbul'da Pera Palas'a yerleşen Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki ilk sorulardan biri sarayın durumunu "tam" anlamaktı. Bilmektedir ama yine de bazı şeyleri öğrenmek düşüncesindedir... Ve ona göre de bazı tertipler almak... Bunun için de İzzet Paşa'yla yüz yüze bir görüşme yapmayı kararlaştırdı. Fakat daha önce de meselenin içyüzünü öğrenmek için İsmail Canbolat Bey'i Pera Palas'a çağırttı. İsmail Canbolat Bey'e, "Ahmet İzzet Paşa'nın istifasını önlemek mümkün değil miydi?" diye sordu. İsmail Canbolat Bey, gelişen hadiseleri Mustafa Kemal Paşa'ya kısaca anlattuktan sonra:

- Çok bunalmıştı. Kendisine çok ısrar ettik fakat bunda muvaffak olamadık. Zaten bilirsiniz, çabuk bunalanlardandır. O yüzden istifasına mani olmak elimizden gelmedi... Siz şimdi kendisiyle görüşmeyi düşünüyor musunuz?

- Evet, kendisiyle yüz yüze görüşüp meseleyi iyice anlamak istiyorum... En kısa zamanda kendisiyle görüşeceğim...

Aceleci ve Temkinli

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da "aceleci ama temkinlidir".

Aceleliliğini kimseye hissettirmek istememektedir, onun için de zaman zaman İstanbul'daki bazı çay davetlerine katılacaktır... Fakat önce Ahmet İzzet Paşa'yla görüşmek lüzumludur.

Mustafa Kemal Paşa bu görüşmeyi yapmaya karar verince, Ahmet İzzet Paşa'ya kendisini ziyaret edeceği haberini gönderdi. Ahmet İzzet Paşa o günlerde henüz Fuat Paşa Türbesi karşısındaki Sadaret Konağı'nı terk etmemişti.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gelişinden daha birkaç gün geçmemiştir ki Ahmet İzzet Paşa'yı Sadaret Konağı'nda ziyaret etti. Umumi durum hakkında biraz konuştuktan sonra, Ahmet İzzet Paşa'ya:

- İstifa etmekte sabırsız hareket ettiğinize kaniyim, biraz daha bekleyebilirdiniz... Başkaca tertipler yapılabilirdi... İstifanız makul karşılanmadı. Tabii üzüntü de yarattı... Sizin istifanızdan sonra teşekkül edecek kabinelerin nasıl olacağını tahmin edebiliyorduk. Biraz daha sabretseydiniz...

- Sabrımız mümkün olamadı... Bir taraftan "İttihatçıları kabineye aldı" diye üzerimizde tesirler yaratmaya çalıştılar. Bir taraftan İtilafçıların nihayete ermeyen istek ve arzuları, bir taraftan da

salahiyetlerimize yapılan müdahaleler bizi vazifeden çekilmek merhalesine getirmişti. Aksi artık mümkün değildi...

Mustafa Kemal Paşa, İzzet Paşa'nın iyice bunaldığını anlamıştı.

Öğrenmek istediği bir şey daha vardı:

"Sizinle olan şifre haberleşmemizde sizin olmadığını zannettiğim bazı düşünceler de görüyordum... Acaba bunda başkaca tesirler var mıydı?.. Bunlar ne derecedeydi?.."

Ahmet İzzet Paşa buna kısa bir cevap verdi:

- Oldukça paşam oldukça... Ama bunlara mecbur oluyordum...

- Peki ya yeni bir tertiple yeni bir kabine teşekkül ettirmeniz sağlanabilse...

- Bunda muvaffak olunabileceğini zannetmiyorum... Ama yine de bir şeyler yapılabilir mi bilemem...

Mustafa Kemal Paşa, İzzet Paşa'nın yılgınlığını görmüştür. Yeni kabine meselesinde ise, hem isteklidir hem çekingen... Ama Mustafa Kemal Paşa "belki bir netice verir" diye yeni bir tedbiri düşünmeye başlamıştır.⁴²

Pera Palas'ta Bir Komite Israrı

Mustafa Kemal Paşa, Ahmet İzzet Paşa'ya yeni bir kabine kurdurulup kurdurulamayacağını düşünüp bazı tanıdığı mebuslarla bunun temaslarını yaparken, o gece Pera Palas'ta bir görüşmesi vardı. Buna hazırlandığı sırada yaveri, Fethi Bey'in kendisiyle görüşmeye geldiğini haber verdi. Fethi Bey, Yenibahçeli'nin girişiminden haberdar olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'ya dört arkadaşıyla birlikte bir "komite kurmayı" teklif etmiştir. Bunun üzerinde görüşmeler yapılırken yaver, bu defa Yenibahçeli'nin geldiğini bildirdi.

Yenibahçeli, Sapançalı Hakkı Bey'in evinde yapılan toplantıyı anlattı. Mustafa Kemal Paşa'ya adeta yalvarmıştı. Fethi Bey bir "saray darbesinden" yanadır.⁴³

Fethi Bey, "Paşam, bir saray darbesiyle istediğimiz hükümeti kurdurmamız ihtimal dahilindedir."

"Müstevliler"

Mustafa Kemal Paşa, "Peki, kurdurulacak olan hükümet ne yapabilecektir. Görülüyor ki tam bir işgal altına girilmektedir. Ordu

42 İsmail Canbolat Bey'in Bekirağa'da anlattıkları, Atatürk'ün İzzet Paşa meselesi açılınca Altay Paşa'ya söyledikleridir.

43 Bu hadiseyi Fethi Bey sonraki yıllarda Fahrettin Altay Paşa'ya anlatmıştır.

dağıtılmaktadır. Böyle bir hükümet ancak ve ancak müstevliilerin şartlarını kabul etmek ve onların istediklerini tatbik etmekten başka ne yapabilecektir. Fakat Ahmet İzzet Paşa'nın bir müddet daha iş başında kalmasının faydaları olabilirdi."

Fethi Bey:

"Paşam belki şartlar daha yumuşatılabilir."

Mustafa Kemal Paşa, "Onları buna zorlamak için elinizde ne kuvvet vardır ki? Hadi diyelim, söylediğimiz kuvvet Yenibahçeli'nin taburu baskıya başladı. Bunda muvaffak olundu. İstenilen hükümet de teşekkül etti.

Elinizde kuvvet olmadıktan sonra sizi dinleyecekler midir? Padişah onların dediğini yapacaktır. Yok, onlar padişaha dediklerini yaptıramazlarsa yeni kurulacak hükümeti değiştireceklerdir. Fakat Ahmet İzzet Paşa için bir tertip düşünülebilir" dedi.

Fethi Bey: "Evet, haklısınız paşam..."

Mustafa Kemal Paşa, bu konuşmaları bir köşede sessizce dinleyen Yenibahçeli'nin ruh halini anlamıştı. Ona dönerek:

"Bakın Şükrü Bey, sizin ruh halinizi çok iyi anlıyorum. Lakin yapılacak şeyler parsiyel olmamalıdır. İçine düştüğümüz bu buhrandan kurtulmanın başka yolları da vardır. Bunu bütün arkadaşlar böyle bilmeliler."

Yenibahçeli bir umut ışıyla dikilmiştir:

"Emir buyurunuz paşam. Benim emrimdekiler fedaidir ve de bir tek zabıt ve neferim bu fedailikten kaçmaz. Emrediniz vurup çıkalım..."

"Yarıp Çıkacağız"

Mustafa Kemal Paşa oturduğu iskemleden ayağa kalkmıştı:

"Evet, yarıp çıkacağız da bunun bir başka yolu olacak. Mutlaka olmalı da... Ama yol zahmetli, yol uzun, yol tehlikelerle doludur. Unutmayınız ki karşımızda sadece padişah olmayacak, başkaları da olacaktır. Çünkü menfaatleri birleşmektedir."

Mustafa Kemal Paşa bu konuşmasını şöyle bitirdi:

"Behemehal parsiyel hareketlerden uzak durunuz."

Daha işin başında söylediği "parsiyel hareketlerle netice alınmaz" sözlerini burada da tekrarlamıştır.

Gelenler gitmek için ayağa kalktıklarında Mustafa Kemal Yenibahçeli'ye, "Siz elinizdeki arkadaşlardan bir kısmını elde

tutmaya bakınız. Gözünüz Gebze-Kocaeli yolunda olsun. Orayı sıkıca kontrol altında tutmayı düşününüz."⁴⁴

Yenibahçeli çıkıp giderken kafasının içine bir soru oturdu:

"Mustafa Kemal Paşa Gebze yolu demekle neyi murat eder?.."

Halbuki Mustafa Kemal Paşa yaveriyle harita üzerinde çalışırken eli hep gidip İstanbul'dan Anadolu'ya açılan öteki yollar gibi Gebze yolunun üzerinde durmaktadır. Bunu kimse bilmemektedir. Yenibahçeli yürekli bir tabur komutanıdır. Ama işgal, Saray, Gebze yolu ve hükümet teşkili arasında bir münasebet kuramaz...

Mustafa Kemal Paşa, daha sonra İzzet Paşa'ya yeni bir kabine kurdurulması için bazı görüşmeler yaptı. Maksat o günlerde mecliste itimat reyine gidecek olan Tevfik Paşa kabinesine itimat reyini verilmeyerek onu düşürmek, tekrar İzzet Paşa'ya kabine kurdurmaktı; bunun için tanıdığı mebuslarla görüşmüş, hatta Meclis-i Mebusan binasına giderek bu yolda faaliyet göstermişti. İtimat reyinin mecliste görüşüleceği gündü. Mustafa Kemal Paşa itimat reyini verilmemesi icap ettiğini bazı mebuslara anlatıyordu.⁴⁵ Fakat mebuslar şöyle diyorlardı:

"Eğer itimat reyini vermezsek, meclisi dağıtırlar. Halbuki itimat reyini vererek zaman kazanmak daha doğru yoldur. Belki bu esnada faydalı işler de yapılabilir."

Mebusların kimi İtilafçı, kimi Saray yanlısıydı. Aralarında tabii İttihatçılar da vardı. Bir kısmının da meclisin dağıtılması işine gelmiyordu. Bazı mebuslar ise böylesine şeyleri umursamıyorlardı. Yapılacak bir şey kalmamıştı.

Öyle anlaşılıyordu ki artık daha zor durumlarla karşılaşılacaktı, zaten bundan daha zorunun olması da beklenemezdi ya...

Onların Hayatlarına Dair

Onların kendi hayatlarına ait çok az hatıraları vardı. Ama hayata dair de çok şeyler yaşadılar. Ta o zamanlar bizim olan sevgili Rumeli dağlarında emperyalizm var ya, işte onun ortaya çıkardığı katil sürûleriyle vuruştular.

Çöllerde vuruştular, o zamanki Arap şeyhlerinin İngiliz altınla ihanetleriyle ordularımızın arkadan vuruşlarını yaşadılar. Balkanlar'da çarpışırken, Çanakkale'de, Sina'da, Kanal'da, Kafkas Cephesi'nde, Sarıkamış'ta vuruştular.

⁴⁴ Yenibahçeli bu sözleri sonra arkadaşlarına da aktarmıştır.

⁴⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın İzzet Paşa'yı istemesinin sebebi sonra ortaya çıkacaktır. Anadolu'ya tayini işi için uygun bir isimdir.

Çöllerde Arap şeyhlerinin arkadan vuruşları sürerken, Anadolu topraklarında Ermeni çeteleri onların başında olduğu ordularımızı arkadan vurdular... Trablusgarp, Galiçya destanlarında hayata dair çok şeyler yaşadılar... Ama kendi hayatlarına ait çok az hatıraları vardı.

Mütareke: "Teslimiyet"

"Mütareke" demişti İstanbul Hükümeti. Ne mütarekesiydi canım. Tam bir teslimiyet. 30 Ekim 1918, Mondros. Üsteğmen Cemil cepheden dönmüştü. Çengelköy'deki ahşap İstanbul evinden çıktı. Geldiği gün annesi Cemile Hanım gencecik evladını karşılarken baktı baktı, "saçların kırlaşmış oğlum" dedi. Sarıldı. Cemil askerden kalma kaputunu giyerken annesi Cemile Hanım, Cemil'in beline yerleştirdiği silahını gördü.

Oğlum, "padişahın emri varmış, zabitler silah taşıyamazmış, İstanbul'da gazeteler yazdı". Halam o gün oradaymış... Hoş geldine gitmiş... Cemil umursamamış, evden çıkmış. Ellerini yıkanmış asker kaputunun ceplerine sokmuş... Köşedeki evde ta kaç yıl önce sözleştiği sevdalısı varmış... Cemil'in hayatında kendisine ait tek hatıra oymuş. Ama cephelerde hayata dair çok şey görmüşler.

"O Mustafa Kemal Paşa"

Mustafa Kemal Paşa da 13 Kasım 1918 günü İstanbul'a dönmüştü. Cemil cephe arkadaşlarını bulmaya gitti. Sultanahmet'te bir kahvede buldu onları. İstanbul inzibat komutanlarından Yüzbaşı Dayı Maksut'un adamları oradaydılar... Süleyman Sırrı tıbbiyeliydi. Geçerken baktı ki herkes oradadır. Hayata dair hatıraları vardı... Konuşurlardı... Ama az... Kahvedekiler, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geldiğini duymuşlardır... İşte o sohbette dediler ki: "O Mustafa Kemal Paşa'dır... Boş durmaz ki..."

İstanbul'da Başlayan Hesaplaşma ve İhanetler

Mustafa Kemal Paşa'nın Pera Palas-Şişli-Salih Fansa'nın evi "üçgenindeki" temasları devam ederken, İstanbul kokuşmuş bir hesaplaşmayı yaşamaya devam ediyordu. Mütareke İstanbul'unda daha önce atılan tohumlar yeşermiştir. Korkunç bir boğazlaşmanın hesapları ortaya çıkmıştır. Tabii bu korkunç boğazlaşma daha sonraları bütün Anadolu'da kendisini "kan ve gözyaşı" içinde gösterecektir. İstanbul, bir "iharetler payitahtıdır" artık.

Hürriyet ve İtilaf yanlısı gazeteler İttihatçılara karşı yaylım ateşi açmışlardır, "gâvur-farmason-idam" çerçeveli yazılar İstanbul'un Türk halkında mide bulantısı yaratan bir biçimde kendisini göstermektedir. Bu gazetelerin ileriye sürdükleri düşünceler ve "serlevhaları" şöyledir:

"Artık Düvel-i Muazzama'nın merhametine sığınmak, işi siyaseten halletmek ve İttihatçılardan hesap sormak zamanıdır."

Şark Meselesi

Sanki imparatorluğun paylaşımına giden şark meselesini ta geçmişteki Paris ve Viyana Kongrelerinde İttihatçılar çıkarmışlardır. O zaman daha ne İttihat Terakki vardır ne de o günleri yaratacak isimler. Sanki Düyunu Umumiye'yi, imparatorluğu Sanayi Devrimi'nden yoksun bırakan kapitülasyonları İttihatçılar icat etmişlerdir. O zaman yine onlar yoktur... Kanuni döneminde başlayan kapitülasyonların seneler içinde yoksul bıraktığı Anadolu insanının kaderini kim çizmiştir?..

Mütareke'nin Meşum Günleri

Sarayın şuursuz, halkı hiçe sayan hesapları, sonunda paylaşım masalarına koca imparatorluğu yatırmamış mıdır? Ya son paylaşım kararının verildiği Reval Mülakatı'na ne demelidir? İttihat ve Terakki'yi asıl harekete geçiren bu açık paylaşım pazarlığı olmuştur. Fakat Hürriyet ve İtilafçılar bunları yok saymakta ve "idam" hipnozu içinde savrulmaktadırlar... İttihatçılar o günlerde çeşitli yerlerde kendilerini şimdi artık kabadayıcı itham eden İtilafçılara böyle cevap veriyorlardı.

Mütarekenin o meşum günleri yaşanmaya devam etmektedir. İttihatçıların hesapları ise ayrıydı. Onlar şimdi yeni bir baş arıyorlardı... Zaten o ortaya çıktıktan sonra onun etrafında birleşeceklerdir. Hem de bir müddet sonra geçmişteki hatıralarını bir yana bırakarak...

Millici Yazarlar

İstanbul boğuluyordu... Hürriyet ve İtilafçıların gazetelerinin karşısında da gazeteler vardır. Bütün bir harp boyunca *Tasvir-i Efka'r*'ı beraber çıkarmış olan Yunus Nadi Bey ile Velid Ebüzziya ayrılmışlardır. Yunus Nadi Bey, *Yeni Gün*'ü çıkarmaktadır. Bir İttihatçıdır. Velid Ebüzziya ise bütün memleket severliliğini bir yana koymuş,

karşı safta yer tutmuştu. Necmeddin Sadak, Kâzım Şinasi, Ali Naci gibi isimler *Akşam* gazetesini neşreliyorlardı. Falih Rıfkı, İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi azası Küçük Talat Bey'den aldığı imtiyazla *Yeni Mecmua*'yı neşreliyordu... Yakup Kadri, *İkdam* gazetesinin ikinci sayfasında yazmaya başlamıştı.

Ruh Çöküntüsü

Galata kaynıyor, Beyoğlu Pera'da azınlıkların İtilafçılarla beraber ortaya koydukları sahneler Türk İstanbul'un yüreğinde derin bir sızı yaratıyordu. Payitaht, geniş manasıyla derin bir ruh çöküntüsünün içindedir. İstanbul'un Türk mahallelerinde yaşayanlar, namuslu insanlar yoksulluktan mücevherlerini ve mülklerini Emniyet Sandığı'na "rehine" koyuyorlardı... Öyle bir çöküntü ki...

Yabancı devletlerin büyükelçileri artık galip devlet kuvvetini ve imkânını bir soygun için kullanmaya başladılar. İstanbul sanki babalarının çiftliğidir. İngilizler yerli polis üniforması giydirdikleri azınlık polis kuvvetini ve kendilerine meyleden yerli kuvvetleri kullanarak şehrin içinde ve yazlık semtlerinde gözlerine kestirdikleri konaklardan ve yazlıklardan Türk aileleri kovup oralara İstanbul'a çullanan kendi vatandaşlarını ve azınlıkları yerleştiriyor, karşı koyanları karanlıklara sokuyorlardı... Zaten kimsede de karşı koyacak hal kalmamıştır ya... İstanbul'un Türklerinin imdat seslerine, Hürriyet ve İtilafçıların hâkim olduğu kabinedeki Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubu Rıza Tevfik, "mağlup değil miyiz, ne isterlerse yaparlar" cevabını vermektedir.

Ve İstanbul, Beyoğlu'nda bir Yunanlı generalin oturduğu evin balkonuna asılmış Yunan bayrağına bir Türk İstanbullunun beyaz sakallarından inen yaşlarla diz çöktürülerek selama durdurulması faciasını yaşayacaktır.

Servet Peşindekiler

Bunların arasında öyle Türkler de vardır ki onlar, konaklarını ve servetlerini kurtarmanın peşine düşmüşlerdir. Daha ilk günlerde galiplerin elçilerini, generallerini konaklarında, yazlıklarında "şen şakrak" ağırlamaya başlamışlardı bile... Bu ne ruh halidir?.. Ve bu manzaranın yanında bedestende ellerindekileri avuçlarındakileri namusları uğruna satmak için dolaşan yırtık, yamalı esvaplı Türk kadınları da vardır... Tanrım bu ne tezattır?..

Günahkar Hayatlar

İngiliz subayı Armstrong o günleri anlatırken şunları yazmıştır:

"İstanbul'da hayat günahkâr ve zevkliydi. Gazinolar içki ve eğlenceyle doluydu. Vatanını düşünen azdı. Tokatlıyan'a gidip orkestrayı dinlemek, güzel kızları onların bakışlarıyla yakalamak, onlarla eğlenmek, Adalar'a giderek denizde yüzmek hoştu... Şişli tarafında bazı Türk hanımlarının da katıldığı çaylar veriliyordu. Bu hanımlar bazı kırık dökük Türkçemle konuşmaya teşvik ediyorlar, sonra da çok iyi Türkçe konuştuğumu söyleyip beni iltifatlara boğuyorlardı. Halbuki bu doğru değildi. Fakat o kadar methediliyorlardı ki pabuçlarımın ayağımda uzadığını, mahmuzlarımın sağa sola takıldığını hissediyordum..."

Armstrong bir gün şu hadiseyi de yaşayacaktı:

Büyükada'da verilen bir ziyafete son derece şık, elbisesi Paris'ten gelmiş bir Türk kadını şımarık bir reveransla dansa davet etmiş, aldığı cevap yüzünü kızartmıştır:

"Siz eğer karşılaştığınız, sizi iltifatlara boğanlarla her Türk kadını aynı aynadan seyrediyorsanız biliniz ki bizler böyle hafifliklere alışık değilizdir, burada her şeyi yapabileceğinize kaniyseniz kendinizi bununla aldatmayınız. Bu siyah ufuk devam etmez..."

İstanbul'un bu meşum dekoruna Rus hanedanının sağ kalan prensleri, prensesleri de ilave edilmiştir.

Herşey Yabancı Ellerde

1918 yılı Kasım ayına gelindiğinde bütün iç ve dış ticaret kadrolarında tek Türk kalmamış, bankalar, şirketler tam olarak azınlıkların; su, ışık, gaz, her türlü ulaştırma, telefon, rıhtımlar, limanlar, fenerler "yabancıların" eline geçmiştir... Velhasıl Türkler kendi vatanlarında artık kiracıdırlar, yabancılardır... Zaten azınlıkların ve yabancıların elinde olan bu işler artık tamamıyla itirazsız bir biçimde iyice elden çıkmıştır... Kendi vatanında kiracı olmak...

Selanik-Şişli-Pera Palas

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul günlerinin ilk kısmı, Pera Palas-Şişli-Salih Fansa'nın evi üçgeninde geçmeye başlamıştı. Daha sonra buna Harbiye Nezareti ve Bekirağa Bölüğü günleri ilave edilecektir... İstanbul gecelerinde eski arkadaşlarıyla konuşurken sık sık Selanik günlerine ve gecelerine geri dönmektedir... İşgal günleri ve mütareke, Mustafa Kemal Paşa'nın ruhunda derin fırtınalar

yaratmıştı. Ve Mustafa Kemal Paşa bir yandan gizli bir karargâh bir yandan gizli bir teşkilat kurmaya başlayacaktı.

İmparatorluğun o güzelim şehri. Selanik... Bizim olan, bizden derin parçalar taşıyan ve nice ihtilalci karakteri masalarında ağırlayan geniş münakaşaların yapıldığı Selanik...

Selanik Zamanları

Selanik'in, Beyaz Kule denilen birahanelerinin, küçük gazi-nomsu yerlerinin masalarında ne kavgalar yapılmamıştır ki?.. Ne hayaller kurulmamıştır ki?.. İmparatorluğun son subayları oralar-daki masaların başında, askeri mahfelde geç saatlere kadar konuşmuş, konuşmuş, konuşmuşlardır... Ama konuştukları ne gençlik aşkları, ne tutuldukları şaheser kadınlardır... Ne de cumbalı evlerin bembeyaz perdelerinin aralarında bu dimdik savaş subaylarını, kur-maylarını derin iç çekişlerle seyreden sürme gözlü genç kızlardır...

Arnautkaldırımlı, soluk fenerlerin loş sokakları üniformaları vücutlarına yapışmış, pırıl pırıl çizmeli, parlak mahmuzlu savaş subaylarını son yolcuları gibi ağırlayan Selanik... Mustafa Kemal Paşa'nın ruhunda hep o fırtınayı estirmiştir... Ve Balkan dağları... Rüyaları olmuştur...

Şişli'deki Evde

Mustafa Kemal Paşa, 1918 yılının Aralık ayında Şişli'deki evde bir gece yaveri Cevat Abbas Bey'le konuşurken o günlere dalıp gitmiştir... Cevat Abbas, ona 1908 yılının bir kış gecesinde askeri mahfelde arkadaşlarıyla arasında geçen konuşmayı hatırlatmıştır...

Öyle bir gece vardır... "İnkılap" denilen 1908 hareketinin en ateşli günleridir... Mustafa Kemal Paşa o gece arkadaşlarıyla yine konuşurken şöyle dememiş miydi:

"Evet, inkılabı behemehal ikmal etmek lazımdır. Hatta bu zaruridir. Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek sayılan kumandanları benim için yoktur. Ordu kumandan sicilleri için en yüksek seviyeyi binbaşı olarak kabul ediyorum... İstikbalin büyük kumandanları ve insanları bunlar olacaklardır. Ötekilerin ruh hali çöküntüye uğramıştır... Sicil defterlerinde binbaşıya kadar olanları muhafaza edeceğim..."

Masada bulunan arkadaşları bunu hayretle dinlemektedirler. İnanılması güç bir düşüncedir. İtiraz ederek:

- Peki ama bunu nasıl yapacaksınız?

- Binbaşidan yukarı olanlar aybaşında benim teşkil edeceğim bürodan maaşlarını alacaklar. Ama büro şefleri defterlere bakınca onlar isimlerini göremeyecekler ve kendilerine sizi tanımıyoruz denilecektir.

Yine sormuşlardır:

- Ya ondan sonra ne olacak?..

- Bundan sonra ne olacağını yapacağımız inkılap gösterecektir...

Evet, inkılap yapacağız... Bugüne kadar yapılan inkılap kâfi sayılmaz... Memleketi bin bir akılsızın eline bırakamam... Birçok adamların yerine birkaç kafayla iktifa edebilirim... Mesela bak Kâzım'ı harbiye nazırı yapacağım... Nuri'yi kumandan ve idari şef yaparım... Fethi'yi yeni inkılapçı Türkiye'nin mümessili olarak Avrupa'ya gönderirim...

Masada bulunan Kâzım, Fethi ve Nuri birbirlerine bakarlar... Hayret içindedirler...

Sofrada bulunan ötekiler sorarlar:

- Ya bizleri?..

- Sizlere de göstereceğiniz faaliyetler nispetinde birer vazife veririm...

Nuri, Mustafa Kemal'in geleceği planlayan bu sözlerinden içlenmişti... Genç ruhları böylesine konuşmalara elverişli olsa da yine de bu büyük hayali yakalamakta zorluk çekmektedirler... Onun için gülmektedir...

- Neden gülüyorsun?..

- Düşünüyorum... Peki ya sen ne olacaksın? Bunları bize vermek için sen nerede olacaksın?..

- Ben sizleri o makamlara getiren olacağım...⁴⁶

Çökmüş payitahtta Selanik günlerinin inkılapçı atmosferi Mustafa Kemal Paşa'nın hayalindedir...

Payitahtta Vaziyet: "Hangi Mandacılık Olsun?"

30 Ekim 1918 günü mütarekenin ilanından sonra İstanbul'da bir münakaşa başladı, bu münakaşa şuydu:

Artık yapılacak bir şey yoktur, İngiltere'nin mi yoksa Amerika'nın mı mandası kabul edilmelidir?

Sarayda ve saray çevresinde de aynı münakaşalar yapıyordu. Hatta bazı zengin konaklarında İtilaf Devletleri'nin komiserleriyle de baş başa yapılan konuşmalar bunlardı...

⁴⁶ Selanik'teki evde bu geçmiş hayal masası daha sonra 1937 yılında Çankaya tepe-lerinde de konuşulacaktır.

Payitaht şehrinde hemen hemen her yerde Padişah Vahdettin'in İngiltere mandasının kabul edilmesini istediği konuşulmaya başlanmıştı. Fakat padişaha Amerikan mandasını kabul ettirmek isteyenler de vardı.

Hatta daha sonra Mustafa Kemal Paşa'yla beraber olacaklardan bazı isimler bile "mandaterlik meselesinin bir çıkış yolu olabileceğini" kabullenmek temayülü içindeydiler, bu kabullenme Sivas Kongresi'ne kadar bile taşınacaktır...

Talat Paşa'yla beraber İstanbul'dan ayrılan İttihatçılardan geri kalanlar da bunu akıllarına bile getirmek istemiyorlardı...

Manda meselesini münakaşa edenler Anadolu yarımadasında kurulacak olan devletleri umursamıyor, sadece bu meseleyle meşgul oluyorlardı. Artık yeni harplere lüzum yoktu.

Mustafa Kemal Paşa bütün bunları öğreniyor ama kendi yapmak istediğinin yollarını bu "teslimiyete aldırmadan" hazırlamaya çalışıyordu.

Harbiye Nezareti'nde Durum

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a çağırılması ve gelişi, Harbiye Nezareti'nde en çok sözü edilen meselelerden oldu. Çünkü Mustafa Kemal Paşa şimdi "yıldızı en parlak ordular komutanıdır, arkasında galibiyetler vardır", daha mühimi Adana'dan Ahmet İzzet Paşa'ya verdiği şifreler Harbiye Nezareti'nde kulaklardan uzak tutulmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın "ne düşündüğü henüz onların meçhulüdür" onun için de söylenenler şunlardı: "Acaba sadrazam mı olacaktır? Yoksa Harbiye Nazırı mı?"

Ne var ki, böyle bir durumu ne Sarayın ne de İtilaf Devletleri'nin kabul etmesi mümkündü. Eğer böyle olursa "Mustafa Kemal Paşa gözaltında bulunur diye ara sıra düşünüliyorsa da sonra irkilerek bundan hemen vazgeçiliyordu...

İngiliz Muhipleri

Peki, Mustafa Kemal Paşa bunu kabul eder miydi? Daha Adana'dan hareket etmeden önce "kıtaatın elindeki silahların Anadolu içlerine sevk edilmesi emrini" kendisine bağlı komutanlara veren Mustafa Kemal Paşa'nın asıl düşüncesi başkaydı. İşgale uğramış bir payitahtta, sadrazam da olsa ne yapabilirdi ki? İtilaf

Devletleri'ni harbin sonunda elde ettikleri nimetlerden vazgeçirmek mümkün olabilir miydi?

Mustafa Kemal Paşa'nın bir kabine teşebbüsü olmuştu ama o sadece karşısındakileri ölçmek için kullanılmış bir hadiseydi...

Adana'dan İstanbul'a Harbiye Nezareti tarafından çağrılan Mustafa Kemal Paşa, şimdi artık itimat edebileceği, ettiği isimlerle yavaş yavaş temas etmeye başlamıştı... Bu temasları yaparken İngiliz Komiserliği de kendi taraflarında olabilecek bir teşkilatı kurmanın hazırlığı içine girdiler. Aradan çok geçmeden "İngiliz Muhipleri Cemiyeti doğdu". Padişah Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler cemiyetin üyeleri oldular. 31 Mart Ayaklanması'nı başlatan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin mühim simalarından Sait Molla da bu cemiyette yerini aldı. Cemiyetin asıl başının Rahip Fru olduğu sonraları öğrenilebildi.

Takipteki Mustafa Kemal Paşa

Mustafa Kemal Paşa'nın hareketlerini takip eden İngiliz Entelijans Servisi, bu hareket ve temasları İngiliz Komiserliği'ne ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne bildirmeye başladı.

Talat Paşa'nın gitmeden verdiği talimat icabı da Teşkilat-ı Mahsusacılar ve öteki İttihatçılar, İngiliz Muhipler Cemiyeti, İtilaf Devletleri komiserlikleri, Saray ve çevresi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının faaliyetlerini Mustafa Kemal Paşa'ya duyurmak yoluna girdiler.

Pontus Devleti - Paylaşım

Fakat iş bununla da bitmeyecektir. Galiplerin, yani "Düvel-i Muazzama"nın diploması masasında yeni hazırlıklar vardır. Karadeniz ve çevresinde Pontus Rum devleti kurulacaktır... Bunun için sözler verilmiştir...

Alt sınırı Başkale'ye dayanan doğuda köşe olarak Beyazıt'ı içine alan batıda Erzincan'a, oradan Trabzon ve Hopa'ya çekilen, hatta Wilson teklifine göre Ermenistan'ın sınırları çizilmiş, teşkilatlanması başlamıştır.

Ayvalık'tan başlayıp Manisa, İzmir ve Aydın'ı içine alan, Söke'ye doğru inen bölge Yunanistan'ındır. Sivas, Diyarbakır, Mersin üçgeninden Suriye'ye doğru inen ve Suriye'yi içine alan bölge İngiltere, İtalya, Fransa nüfuz bölgesidir. Ayrıca doğuda bir Kürt devleti, İran,

Irak, Türkiye'nin güneydoğusu üçgeninde kararlaştırılmaktadır. Yine Sevr sınırlarına göre, Antep ve Mardin daha sonra Suriye'ye bırakılacaktır. Boğazlar mıntıkası işgalci devletlerin ortak yönetimindedir. Kütahya, Denizli, Antalya, Niğde hattı İtalyan nüfuz bölgesidir. Daha sonra Yunanistan'ın İzmir'den içeriye doğru genişlemesi ortaya çıkacaktır.

Anadolu Lime Lime

Yani, Anadolu yarımadası lime lime olunacak, parçalanacak. "İşte şu Ankara civarı da size yeter" denilecektir.

Böylesine büyük bir paylaşım ve o paylaşım planları bir büyük yılgınlık yaşatmakta, o yılgınlık içinde çok az sayıdaki insan bu yılgınlığı yırtmanın peşindedir.

İstanbul "kendi kendisini yakıyor parçalıyordu". "Payitaht şehri" artık İtilaf Devletleri'nin komiserlerinin astığı astık kestiği kestik bir merkezidir. Savaş yıllarının sonuna doğru kurulmuş bulunan Mavri Mira gizlilik faaliyetlerini "bırakmış", açık faaliyete başlamıştı. Yunan Kızılhaç'ı bu teşkilatı "açıktan" desteklemeye başladı...

Ermeni Patriği Zaven Efendi ise hiç de yabancı bir isim değildi, asıl işi "gizli teşkilat" yapmaktı. Mavri Mira Cemiyeti'yle sıkı bir işbirliğine giren bu teşkilat kiliselerde oldukça kabarık sayıda silah da biriktirmişti...

Pontusçular ise rahata kavuşmuşlar, "açıktan" faaliyete başlamışlardı. Hiç vakit geçirmeden başta Samsun sonra Trabzon olmak üzere öteki Karadeniz vilayetlerindeki "gizli şubelerine" artık "açıktan çalışma" emrini verdiler...

Kürt Teali Cemiyeti, Mavri Mira, Pontus Rum devleti cemiyetleri açıktan işbirliğine girmişlerdi...

Gece Yarısı

Bir gece yarısı İttihat ve Terakki'nin Kâtibi Umumisi Mithat Şükrü Bey'in kapısı hızlı hızlı çalındı. Mithat Şükrü Bey zaten "tilki uykusundaydı" acelece, ropdöşambırını sırtına geçirdi, başucunda duran silahını alıp kapıya yöneldi:

"Kimdir ve nedir?"

İttihatçıca sorulana verilen karşılık kısaydı:

"Bayrak, silah, Kur'an üzerine ben Arap Maksut efendim."

Mithat Şükrü Bey gelenin "yeminli İttihatçı" takımından olduğunu

üç kelimeden anlamıştı. Bayrak, silah, Kur'an, İttihatçıların gizli cemiyete girerken ellerini üzerine koyarak yemin ettikleri üç işaretti. Dayı Maksut'un cin gibi aklına kendisini tanıtmak için ondan ötesi bir şifre gelmemişti.

Fakat Mithat Şükrü Bey, emin olmak istedi, içeriden, "Ya padişah?" diye sordu, cevap yine kısa ve açıktı:

"Nezledir efendim..."

İttihatçılar arasında padişahın öteki ismi bir zamandır, artık "nezle" olmuştu...

Mithat Şükrü Bey kapıyı araladı, Dayı Maksut'un kuzguni Afrika yüzü ve pırl pırl iki gözü karşıındaydı. Dayı Maksut aralanan kapıdan içeriye süzöldü. Mithat Şükrü Bey evin yaşlı dadısına iki kahve söyledi. Arap dadı kahveleri pırl pırl bir tepside getirerek bırakıp çıktı ama kendisi gibi kuzguni olan Dayı Maksut'un da yüzüne şöyle bir bakmadan edemedi...

Mithat Şükrü Bey'e Suikast

Mithat Şükrü Bey'in salonunun kapısı çekildikten sonra Dayı Maksut yavaş bir sesle, "efendim telaşa vermek istemezdim ama bir kötü haber ulaştı bize, size karşı Ermenici ve Pontusçu takımından ve bir de İtilafçı takımından kötölük düşünölmüş, bilersiniz istedik, arkadaşlar beni gönderdiler".

Talat Paşa'yla beraber İttihat ve Terakki'nin ilk temellerini atanlardan Mithat Şükrü Bey, Dayı Maksut'a şöyle dedi:

"Siz galiba kibarlığınızdan yahut İttihatçı terbiyesinden kötölük diyorsunuz, desenize şuna suikast yapacaklardır."

Dayı Maksut mahcup başını önüne eğerek, "Doğru söylersiniz efendim, vaziyet dediğiniz gibidir. Fakat arkadaşlar icap eden tertibatı alacaklardır ama size sormadan da etrafınızda tertip yapmaktan çekindik. Sonrasını siz bilirsiniz".

İş anlaşmıştı. Mithat Şükrü Bey, Dayı Maksut'a: "Siz kederlenmeyiniz, onların ateşi bizim söndürdüklerimiz yanında hiçtir, siz de bunu bilirsiniz fakat tertip düşünöyorsanız, bunun uzaktan olmasına lüzum vardır, çok fazla da belli etmemek lüzumludur."

Dayı Maksut icap eden emri almıştı. Mithat Şükrü Bey'den ayrıldı, sonra karakola döndü; kendi yanında bulunan ve Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış ve silahşörlük yapmış iki askeri, sivil giydirerek bir müddet Mithat Şükrü Bey'in evinin civarında bulunmaları

için oraya gönderdi. Galiba bu da o işi düşünenleri yıldırıdı ki, bir müddet sonra bunun haberleri de alındı...

İstanbul ve Parçalama Peşindekiler

İşte İstanbul böyle yaşıyordu.

Padişah taht ve manda,

Pontusçu cemiyet Pontus devleti,

Ermeniler Ermenistan,

Kürt Teali Cemiyeti "Kürdistan" peşindeydiler.

Konya'da kurulan "Teali İslam Cemiyeti" İngilizlerle işbirliğine başlamıştı bile, maksatları İngiliz mandaterliği altında padişahlığı ihya etmek, dini esaslarla iktidara sahip olmaktı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla da işbirliği içindeydiler. Tabii İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti mensupları da aynı gayelerin adamları olarak payitahtta işlerini yürütüyorlardı.

Bütün bu cemiyetler İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki komiserleri tarafından orkestra gibi idare ediliyor, şeflerinin zaman zaman aynı odalarda toplanması sağlanıyordu...

Mustafa Kemal Paşa, payitaht şehrinde büyük ihtilalini hazırlıyordu ama önündeki yol zordu, ateşle ve tehlikelerle doluydu. Kader ya da talih, ne denilirse denilsin ya yenilecek yahut yenecekti.

İttihatçı tabirle kötüsü gelmişti.

Öyleyse vuruşup yarılıp çıkılacaktı.

Yahut öyleyse yarılıp çıkılmazsa olacak olan yaşanacaktı...

Mahalli Parlamentolardan Maksat

Pontus Rum devleti, Ermenistan, Kürdistan meselesi yeni değildi. Kapitülasyonlarla iktisadi imtiyazlar edinen ve buna hukuki, idari imtiyazlar ilave ettiren İtilaf Devletleri, İttihat ve Terakki'nin iktidarı sırasında hatta ondan önce Babıâli'ye mahalli parlamentolar kurulması için baskı yapmaya başlamışlardı. Bununla, oralarda istediklerini daha kolay elde edebileceklerini düşünüyorlardı. O parlamentolarla kuracakları münasebetlerle oraları ayrı birer devlet haline getirmek siyaseti, bunun temelini teşkil ediyordu.

Ermenistan, Kürdistan, Karadeniz'de Pontus devleti böyle daha kolay kurulabilecekti. İttihat ve Terakki'nin iktidarı zamanında bunu reddetmesi de yine iktisadi baskıların başlamasına sebep olmuştu...

Kürt Teali

Mütarekeden sonra devlet şurası azalarından Seyit Abdülkadir'in, Kürt Teali Cemiyeti'ni kurması İngiltere'nin şemsiyesi altında muhafazaya alındı. İngiltere zaten kendi himayesindeki Kürt devletini 1800 yılından sonra kendi dış siyasetinin dosyalarına koymuştu.

Adem-i Merkeziyetçilik

Mahalli parlamentolar fikrinin imparatorluk içindeki müdafilerinden başta geleniyse Prens Sabahattin olmuştu. Ademi merkeziyetçiliği müdafaa eden Prens Sabahattin, İttihat ve Terakki'yle bu yüzden büyük münakaşalara girdi. Prens Sabahattin Avrupa devletlerinden geniş destek gördü. Avrupa devletleri, ademi merkeziyetçilikle kendi siyasi ve iktisadi menfaatlerini, ademi merkeziyetle ayrı idari haklara kavuşmuş bulunan mahalli parlamentolarla daha iyi düzenleyebileceklerdi.

Bir ara İttihat ve Terakki'ye karşı hareket hazırlayan Prens Sabahattin'in durumu iyice ortaya çıkmıştı...

1913 yılında ortaya çıkarılan ve savaş içinde yaşanan bu hadiseden sonra Prens Sabahattin emperyalist devletlerin yardımıyla kurtarılarak İstanbul'dan kaçırıldı ve sonraki hayatı yurtdışında geçti. Fakat yurtdışından da Avrupa devletlerinin istedikleri "ademi merkeziyetçilik" çalışmalarına devam etti. Prens Sabahattin biraz korkak tavrılı olduğu için devamlı olarak perde gerisinde kalmayı tercih etmiş ama bunu tam olarak da saklayamamıştı.

Kürt Teali Cemiyeti ve Amerika

Gazetelere verilen bir haberde şöyle denilmektedir:

"Kürt Teali Cemiyeti'nin temsilcileri olarak Amerikan Sefareti'ne ayandan Seyyid Abdülkadir Efendi ile Doktor Şükrü Mehmet, eski polis müdürü Halil Beyler gitmişler ve isteklerini bildirmişlerdir. Amerikan Sefareti mensupları Kürt Teali Cemiyeti mensuplarına ne kadar Kürt bulunduğunu sormuşlar, yaklaşık 7 milyon Kürt'ün İran ve Anadolu'da yaşadığı cevabı üzerine, Amerikan Sefareti mensupları Abdülkadir ve arkadaşlarına Kürtlerin hangi limandan faydalanmak istediklerini sormuşlar, Musul'un Kürdistan topraklarından sayılıp sayılmadığını öğrenmek istemişlerdir.

Kürt Teali Cemiyeti mensupları da Musul üzerinde ısrar etmişler, Karadeniz'den bir limandan faydalanmalarının şart olduğunu bildirmişlerdir."

23 Kasım 1918, İstanbul'da Beyaz Atlı Fransız General

23 Kasım 1918 günü, çökmüş payitaht yeni bir çöküntüyü daha yaşadı. O gün Fransız, İngiliz, Yunan, İtalyan bayraklarının daha da büyükleri çatılardan aşağıya sarkıtılmıştı.

Gün, İtilaf Devletleri ordularının Doğu Avrupa'daki Başkumandanı Fransız General Franchet d'Esperey'in İstanbul'a gireceği gündü... İşgal hırsı bütün hızıyla devam etmektedir. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldiği gün, İtilaf Devletleri'nin, zamanın en yüksek ateş gücüne sahip zırhlıları limanda demirlemişlerdi.

Mütareke imzası sırasında Rauf Bey'e, "mütareke ahkâmını imzalayınız, biz donanmayı İzmir'de tutarız" diyen İtilaf Devletleri temsilcisi Amiral Calthorpe'un İngiliz centilmenliği sözlerinin alaydan başka bir şey olmadığı da ortaya çıkmıştır.

Olacak iş midir, hem işgal şartlarını kabul ettireceklerdir hem de donanmayı "centilmenlik olsun" diye İstanbul önlerine demirleme-yeceklerdir.

Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan boşuna mı demiştir:

"İngiliz centilmenliğine sığınmaktan başka bulamadığınız çare İngiliz ihtiraslarının önüne geçemez."

Ama işte olmuştur. İşgalden centilmenliğe sığınarak kurtulmak hangi şuurdur? Hangi düşüncedir? Ama payitahtın hali budur. Bu çökmüş bir ruh halinden de çok başka bir şeydir.

Fransızların dillere destan Paris zırhlısından karaya çıkan Franchet d'Esperey, kendisi için hazırlanan beyaz şaheser bir ata binmiş, arkasında bando mızık, "tarihten gelen bir fatih edasıyla" Beyoğlu'nda ilerlemektedir; zamanın azınlıklarının "Zito" çığlıkları Fransız generalinin atını her şaha kaldırışında adeta daha da hırs- lanmakta, daha da yükselerek çıkmaktadır.

"İstediklerini Yaparlar"

"Galip değiller mi istediklerini yaparlar" diyen Hürriyet ve İtilaf Fırkası da bundan memnundur. "Oh olsun..." demektedirler. Zamanın azınlıklarının bellerinde, ellerinde geçmişte sakladıkları silahlar artık keyifle ortaya çıkarılmıştır...

Daha sonra "mareşalliğe" yükseltilecek olan d'Esperey, beyaz atın üzerinde sanki tarihten intikam almaktadır. Çökmüş, çürümüş sokaklarda yaşanan bu tablo, İstanbul'un Türk mahallelerine bir yeni ölümün başucu sessizliğini taşıdı, büyük bir kinin merkezi olan payitahtın kaderinde bu da varmış. Fransız General d'Esperey'i

İstanbul'a getiren donanma, dünyanın en güçlü harp gemileri, Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa ordularınca yüz geri edilmişlerdi.⁴⁷

Gizli Karargâh Toplantıları ve Emperyalizim

Mustafa Kemal Paşa, Beyoğlu Havva Sokak'taki gizli karargâhındaki toplantılarını sürdürmekteydi. İşgal günlerinin zulüm zamanları... Muharrir Ahmet Emin (Yalman), Yakup Kadri bir faytonla Sirkeci'den geçmekte. Birden bir İngiliz zabiti faytonun önünü kesti. Nereye gittiklerini sordu. İngiliz zabıt, "Siz Büyük Britanya ordusundan birisine hangi cüretle hitap ediyorsunuz" diye bağır-maya başladı.

Bu haber Yüzbaşı Dayı Maksut'a ulaşmıştı. Yüzbaşı Dayı Maksut kapının önünde duran Kehribar Ali ile Rumelili Deli Ömer'i çağırdı. "Sirkeci'ye gidin. Orada bir İngiliz zabıt göreceksiniz. Vazifeliymiş, icabına bakın" emrini verdi.

Doktor Fahri bir kâğıt çıkardı. Kâğıda Fransızca, "burası kimin vatanı artık öğrenmişsinizdir" diye yazdı. Kehribar Ali kâğıdı aldı. Ve aradan birkaç saat geçmişti ki Sirkeci'de üç silah patladı. İngiliz zabıt vurulmuştu. İşgal devletleri askerleri yetiştiklerinde yerde yatan İngiliz zabıt üzerinde bir kâğıt gördüler. Kâğıt, Doktor Fahri'nin yazdığı kâğıttı.

Gizli Karargâhta Bir Gece

Beyoğlu Havva Sokak'taki gizli karargâh geceleri... Toplantılar sürmekte. Ve bir gece, Bahriye Yüzbaşı İsmail Hakkı, Topçu Yüzbaşı

47 Tevkif Meselesi: "Anadolu İhtilali'ni" başlattığı günlerde onun için tevkif emri çıkmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a bir geri getirilebilse hesabı görülecektir. İşte bu hesap içinde Sivas Valisi Reşit Paşa, 20 Ağustos 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgrafı verdi: "Erzurum'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne, ...Cizvit papazlarıyla beraber İstanbul'dan gelen Fransız zabitlerine iade-i ziyaret için gitmiştim. Jandarma Müfettişi Bruno bana şu sözleri söyledi: 'Eğer Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri aleyhinde tahrikâtta bulunmazlarsa bizzat ben d'Esperre'e yazar ve Mustafa Kemal Paşa hakkındaki tevkif emrini geri aldırırım...'"

Bu telgrafta Reşit Paşa'nın ifadesine göre büyük tehditler de vardı. Mustafa Kemal Paşa bu telgrafta o anda ve hemen şu cevabı vermiştir: "...Mösyö Bruno ve rüfekasının makamı tehditte bulunan ifadelerini blöf olarak telakki ederim."

Akılları, Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı işe bir türlü ermemektedir. Bunu zaman içinde öğreneceklerdir ama bu öğreniş zamanın emperyalizminin de sonu olacaktır; taçlar, tahtlar devrilecek, esir milletler uyanacaklardır. Aslında İtilaf Devletleri'nin Mustafa Kemal Paşa hareketine set çekmek istemelerinin sebeplerinden birisi de budur ya. Bu telgraf çok daha uzundur.

Dayı Maksut, Üsteğmen Muzaffer, Yüzbaşı Eczacı Celal toplantıdalar. Tabii Yaver Cevat Abbas... Üsteğmen Muzaffer, "Paşam büyük zaferi kazanacağız sizin emrinizde. Peki, ya sonra?" dedi. Mustafa Kemal Paşa şöyle cevap verdi:

"Sizin gibi genç zabitlerin sonrasını düşünüp sorması istikbal için mühimdir. Bakınız zaten müstebit idarelerden kurtulmuş olacağız. Müstebitler kendi menfaatlerini ve tahtta kalmayı düşünürler. Ama mühim olan yalnızca müstebit idarelerden kurtulmak değildir."

Mustafa Kemal Paşa bir an durdu. Gümüş sigara tablasından bir sigara daha çıkardı:

"Bakınız emperyalizm yalnızca siyasi tahakküm meselesi değildir. İktisadiyat bakımından da tahakküm yaratırlar. İşte Sarayın kabul ettiği kapitülasyonlar... Bir iktisadi tahakküm hareketidir. Memleketin bütün madenleri, bütün topraklarımız, alınız köylü tütün meselesini izin almadan topraklarını ekemezler."

Mustafa Kemal Paşa sözlerini sürdürdü:

"1907'de Selanik 3. Ordu'da söylediğim gibi fabrikasız bir vatan. Siz onların yani emperyalistlerin ürettiklerine mahkûm olursunuz. Memleketin idaresinde olanlar, kendi menfaatleri ve mütegalibeleri zengin etmek için o istibdadı kabul ederler hatta yardımcı olurlar. O halde iktisadi hürriyet şarttır. Vatanımızda insanlar fabrikasızlıktan işsiz kalırlar. O halde behemahal iktisadi hürriyet, endüstri hareketi muhakkak kurulmalıdır. Bu olmaz şimdiki zamandaki gibi emperyalizmin müstemlekesi oluruz. Ve şimdi emperyalizmle tarihi hesaplaşmayı yaptıktan sonra endüstri inkılabını da yapmamız şarttır. Bu mühim ve hayatidir. Ama maarif meselesi de bunun temellerindendir."

"Ahhh Kozan"

Yüzbaşı Selim, Miralay Galatalı Şevket, Doktor Fahri, Yüzbaşı Eczacı Celal, Yüzbaşı Dayı Maksut özel bir yemin şekli olan elle-rini göğüsleri üzerine koyarak gece karargâh toplantısından çıkmışlardı. Yüzbaşı Selim kederli ve öfkeli bir şekilde, "Bizim kozan pamuk tarlalarının boynu bükük gayrı. Portakal bahçeleri mahzun. Pamuk toplanırken türküler yakılırdı. Velakin şimdi Mondros esirlik zamanında türkü mü söylenir. Şenlik zamanları kalmamıştır artık esirlikte" dedi. Miralay Galatalı Şevket, Yüzbaşı Selim'i cephelerden bildirdi. O ateşlerin üzerine düğüne gider gibi giderdi. Şimdi boynu bükük yetim çocuk gibiydi. Ve döndü yanındakilere:

"Böyle mi teslim olacaktık? Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi Saray kendi derdinde. Düşmüş emperyalistlerin kucağına. Biz alışmışız vuruşmaya. Vuruşma yoksa ölmüş gibiyizdir. Şimdi önümüze düşmüştür Kemal Paşa. Ah be Kemal Paşa emrinde vuruştuk onca zaman. Şimdi yine açmakta cepheleri. Vuruşmak ölesiye..."

"Ölesiye Vuruşmak"

Ötekiler tekrarladılar o sözleri: "Vuruşmak ölesiye ta ki emperyalistler yenilesiye kadar. Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi namus kılıcın keskin ağzında. Ya o yana ya bu yana... Velakin hesaplaşmak var Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi kılıcın keskin ağzından öte yana düşenlerle..."

Mustafa Kemal Paşa, Miralay İsmet Bey, Bir Silah Oyunu, 1918 Kasım Sonu

Mustafa Kemal Paşa'nın en çok memnun olduğu haberlerden birisi Miralay İsmet Bey'in Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'na tayin edilmiş olmasıydı. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldikten sonra Harbiye Nezareti'nde olan bitenden haberdar olmaya da başladı; kurulan ağ orada olan biteni Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırmaya çalışıyordu. 1918 Kasım'ının son haftasında Mustafa Kemal Paşa'ya yeni bir haber geldi:

"Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmet Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait silahların tasfiyesi işiyle uğraşıyormuş."

Geçmiş Beraberlikler

İşte bu ikinci memnun olduğu haberdur. İsmet Bey'i yakından tanımaktadır. Genç yaşlarında İttihat ve Terakki'ye katılan İsmet Bey daha sonraki yıllarda İttihat ve Terakki kongrelerinde ve cephelede Mustafa Kemal Paşa'yla zaman zaman beraber olmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın Şam'daki 7. Ordu'ya tayin edildiği vakit bu ordu cephenin doğu kanadını tutuyordu; Ali Fuat Paşa ile İsmet Bey'de orada kolordu kumandanları olarak bulunuyorlardı.

Şam kanadındaki birliklerin durumu kötüye gittiği vakit Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ve İsmet Bey'le beraber burada doğabilecek bir faciayı tesirsiz hale getirmişti...

Albay İsmet

İsmet Bey'in⁴⁸ ordudaki itibarını da iyi bilmektedir.

Edirne'deki Kolordu Komutanlığı'nda topçu subayı olarak bulunduğu sırada "gizli bir cemiyet" olan İttihat ve Terakki'ye de katılan İsmet Bey sonraki savaş yıllarında zaman zaman cereyan eden ara sulh müzakerelerindeki heyetlerde de bulunmuştu. Mustafa Kemal Paşa için bu vasıflar oldukça önemliydi.

Yani, İsmet Bey hem muharip bir subaydır hem de sulh müzakerelerinde tecrübe edinmiş iyi müzakereci bir isim... İsmet Bey'in İttihat ve Terakki'ye genç yaşında "ısrarla dahil edilmeye çalışılması" ve sonunda dahil olması "itimat edilir" vasfını da ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, yaveri Cevat Abbas'ın bu haberi getirmesine memnun olduğunu söyledikten sonra, "kendisiyle görüşmekliğimiz lüzumludur" dedi.

Harbiye Nezareti Albay İsmet'le

Aradan birkaç gün geçmişti ki zaman zaman Harbiye Nezareti'ne gelip gitmekte olan Mustafa Kemal Paşa, bu defa İsmet Bey'i görmek için Harbiye Nezareti'nin kapısından girdi. Koridorda ilerlerken çoğu kendi komutasında değişik cephelerde savaşmış genç, orta yaşlı subaylar Mustafa Kemal Paşa'yı hayranlıkla selamladılar.

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Bey'in odasına girdiğinde, onun "kahve istediğini" bilen İsmet Bey, hemen kahveyi "o daha istemeden" söyledi bile... Önce umumi durum üzerinde konuşuldu. Ve bunun arkasından Mustafa Kemal Paşa İsmet Bey'e:

"Vaziyetin müşkülât ve vahameti ortadadır. Senin elinde şu vaziyette bazı hususlarda geniş salahiyetler bulunmaktadır. İşgal devletleri ordunun silah ve mühimmatına el koymayı kabul ettirmişlerdir. Bu resmen de tebliğ edilmiştir. Tabii bu hükümet tarafından da kabul edilmiştir. Mütareke ahkâmı da o yoldadır. Fakat aksi istikamette çalışanlar da mevcuttur. İleride bu eslihayâ (silahlara) ihtiyaç hasıl olabilir. Silah ve mühimmattan kurtarılabilecek olanların mevcut ordu birliklerinde kalmasına yardımcı olunmalıdır. Bir kısmının da dikkati çekmeyecek şekilde nakli bahis mevzudur..."

İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın ne demek istediğini anlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Bey'in "zekâsının bu işin üstesinden geleceğini bildiği için daha fazla izahata lüzum görmedi".

48 İsmet (İnönü).

Dikkatlerden de uzak kalmak için kısa görüşmenin sonunda İsmet Bey'in odasından ayrıldı ve öteki bir iki tanıdığı da ziyaret ederek mühim bir mevkide bulunan İsmet Bey'le olan görüşmesine sıradan bir ziyaret süsü verdi.

Tedbir Almak

İsmet Bey burada "herkes tarafından bilinen zekâsını" harekete geçirmişti. Müşir İzzet Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa'nın "dağıtılması" için emir vermişti. Öteki silahlarla birlikte tabii Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait silahlar da buna dahildi. Bunun için de depoların yerleri tespit edilecek, sonra öteki işler yapılacaktı. İsmet Bey genç yaşlarında İttihat ve Terakki'ye katıldığı için teşkilatın içindeki isimleri bu arada Teşkilat-ı Mahsusacıları da iyi tanıyordu.

Teşkilat-ı Mahsusacı

İsmet Bey'in "cin gibi zekâsı" bunu çözmeye yetti de arttı bile. İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa gittikten sonra, Teşkilat-ı Mahsusa'da çalıştığını bildiği oldukça becerikli subaylardan Hüsametdin Bey'i çağırttı. Hüsametdin Bey, İsmet Paşa'nın "cin gibi gözlerinden" bir iş olduğunu anlamış bekliyordu ve emri aldı:

"Şimdi size bir vazife veriyorum. Müşir İzzet Paşa'nın emirleri olmuştu. Teşkilat-ı Mahsusa da biliyorsunuz, tasfiye edilmektedir. Onun için esliha mühimmat depolarının yerlerinin listesini Umuru Şarkıye müdürüyle beraber vazifelendirilecek olana teslim edersiniz demiştik. Şimdiki vaziyet nedir?"

Tasfiye işleri de Miralay Tosun Bey'e verilmişti. İsmet Bey'in açtığı yolda Hüsametdin Bey gidip Tosun Bey'e dayanacaktı ama Tosun Bey'in zabitan arasındaki namı da şöyleydi:

"Ha, Tosun Bey mi, o bakar göremez, anlatılır anlayamaz."

İsmet Bey, Hüsametdin Bey'in ona kök söktüreceğini belki de hesap etmişti. Ve daha işin başında Tosun Bey "kök sökmeye" başladı bile ve birkaç gün sonra da "ortadan kayboldu". Hüsametdin Bey istediğine ulaşmıştı. Onu arar gibi yaptı ama aramadı, sonra da rastlayınca "Tosun Bey bir emir aldık ama sizi arıyor, bulamıyorum, şu işi bitirelim".

Tosun Bey öfkeli, yıldırdır:

"Ben istifa ettim, karışmam, yahu bu muhataralı işi bana neden verdiler, anlayabilmiş değilim."

O, çekip giderken Hüsamettin Bey de arkasından hınzırca güldü. Aradan birkaç hafta geçti, Hüsamettin Bey bu sefer Müşir İzzet Paşa'nın makamına çağrıldı. İçeriye girdiğinde İsmet Bey de oradaydı. Müşir İzzet Paşa, Hüsamettin Bey'e kendisi bir emir verdi:

"Teşkilatın tasfiyesini size veriyorum, bizim dediğimiz şekilde tasfiyeyi yapacaksınız."

Hüsamettin Bey, oradan çıkarken etekleri zil çalıyordu.

Aradan bir hafta geçti, İsmet Bey yine Hüsamettin Bey'i çağırttı, işlerin nasıl gittiğini sordu:

"Emriniz veçhile her şeyi harfiyen yerine getiriyorum, yalnız silah ve cephaneyi elde tutuyorum, listeleri de eksiksiz yazıyorum, hani sorarlarsa diye, zaten yazdıklarım da işe yaramazdır. Fakat çok fazla da silah yoktur. Elde kalanı kurtarmaya bakıyorum."

İsmet Bey, sevimli gülümsedi, elini dudaklarına götürüp "sus" işareti yaptı, başını iki yana salladı, memnundu:

"Gidebilirsin."

Büyük Oyun

Mustafa Kemal Paşa'nın istediği de böyle bir şeydi ama bu oyunun nasıl döndüğünü de kimse anlamayacaktır, bilenlerin dışında. İsmet Bey Harbiye Nezareti'ndeki vazifesi sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteği için ne mümkünse yapıyordu.

Sapancalı, bu hadiseyi Bekirağa Bölüğü günlerinde bir iki arkadaşına anlattığı vakit kumandan Ali Bey dahil bir kahkaha selinin içinde yüzeceklerdir...⁴⁹

49 Teşkilat-ı Mahsusa:

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi'sinde alınan bir karar sonrasında Enver Paşa'nın talimatıyla kurulmuştu. Teşkilatın ilk başkanı da İttihatçılar arasında ilk zamanlarda önemli bir isim yapmış olan Mümtaz Kolağası Süleyman Askeri'dir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir siyasi kolu, bir de vurucu gücü vardı.

O dönemin, hatta cumhuriyet döneminin önemli isimleri bu teşkilatın içinden yoğrulup çıkmıştır. İlk kurulduğu günlerde Yüzbaşı Muhtar Bey, Piyade Zabiti Rusuhi, Piyade Zabiti Şevket, Mümtaz Kolağası Dağıstanlı Nuri, Erkâniharp Yüzbaşı Şerif, Yüzbaşı Hüsamettin, Kara Kemal, Yenibahçeli Nail, Trabzon Valisi Cemal, Erzurum Valisi Tahsin, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi Azası Dr. Bahattin Şakir, Doktor Fuat Sabit, İttihat ve Terakki'nin hatibi Ömer Naci Bey, Çerkez Ethem, Çerkez Ethem'in ağabeyi Reşid Bey, bu teşkilatın üyeleri olarak görülmüşler; teşkilat daha sonra müthiş bir biçimde genişlemiştir.

Genç askeri tıbbiyeliler ile Anadolu'nun çeşitli kasabaları ve vilayetlerindeki önemli isimler de İttihat ve Terakki içinde yer aldıkları gibi bu teşkilatta da yer bulmuşlardır. İttihat ve Terakki'nin müfettişlerinden Sapancalı Hakkı, Kuşçu-başızade Eşref, Süvari Kaymakamı Çorumlu Aziz, Piyade Zabiti Çerkez Rıza Bey

Harbiye Nezareti'nde Silah Oyunu

Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'nde Miralay İsmet Bey'le görüşmesinden sonra işler iyice açılmıştı. Harbiye Nezareti'nde "bir silah oyunu dönmeye" başlamıştı; tabii bu işleri idare edenler daha çok İttihatçı subaylar olduğu için de bundan İttihat ve Terakki'nin mühim isimlerinin haberi oluyor, Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Abbas da oradaki İttihatçı subayların silah oyunlarını içeriden aldığı haberlerle Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırıyordu.

Mithat Şükrü, Kara Kemal, Sapançalı Hakkı gibi isimler olanlardan haberdardı. Gizli bir el sanki bir yolu açmış, "haydi bakalım" deyip bırakmıştır. Yolu açanların başında gelen Miralay İsmet Bey ise sanki bundan hiç haberi yokmuş gibi davranmaya başlamıştı...⁵⁰

Harbiye Nezareti ve Onlar

Harbiye Nezareti'ndeki subayların büyük bir kısmı İttihat ve Terakki mensubuydu. Bunların yüksek rütbede olanlarının çoğu İttihat ve Terakki'ye katılanlardı, tabii İttihat ve Terakki'ye dahil

yine bu teşkilat içinde isim yapmışlardı. Kuruluşun genişlemesinin ardından daha birçok önemli isim bu teşkilatın içinde olacaktır.

- 50 Çankaya'da Silah Meselesi: Fahrettin Altay Paşa'nın Çankaya'da on bir günlük misafirliği vardır. Bu misafirlikte zaman zaman Atatürk, İnönü, Fahrettin Paşa yalnız kalmışlar.

Öyle bir akşamüzeri, Fahrettin Paşa, İsmet Paşa'yla konuşurken Mustafa Kemal Paşa bir evrak okuyormuş. Gözleri, İsmet Paşa ile Fahrettin Paşa'ya takılmış. İsmet Paşa sevimli sevimli gülüyormuş, bunun da sebebi, bir vesileyle Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ndeki ziyareti sırasında söylediği silahların elde bulundurulması bahsinin açılmasıymış. İsmet Paşa da onun için ne yaptığını, işi kimseye hissettirmeden nasıl hallettiğini anlatıyormuş, gülmesi o yüzdenmiş. Mustafa Kemal Paşa'nın sorusuna, İsmet Paşa, "Şu silah meselesini konuşuyorduk. Harbiye Nezareti'ne gelişiniz sırasındaki mesele" diyince Atatürk de başlamış kahkahayı, "sahi" demiş "onu kimse anlamamıştı değil mi?" Bütün bunlar göstermektedir ki Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul günleri öyle, "İşte geldi İstanbul'da kaldı, sonra tayinini aldı, Samsun'a gitti" değildir. Böylesine meselelerle bile uğraşmış ve bir örgüyü sabırla örmüştür... Ben Fahrettin Altay Paşa'yla çalışırken, mütareke dönemiyle ilgili araştırmalara da bu dönemle ilgili olarak hazırlayacağım kitap için de sorular soruyordum.

Sonra "Harbiye Nezareti'nde yaşanan o olayı, belki bilgisi vardır" diye Fahrettin Altay Paşa'ya sorduğumda "Ha, onu biliyorum, o zaman böyle bir şey duymamıştım fakat Atatürk'ün İstanbul'da bazı temaslar yaptığı haberleri geliyordu, sonraki yıllarda bir gece Çankaya'da geçmişten konuşurken bu hadiseye gülmüştük" diyerek Atatürk'ün Harbiye Nezareti'nde İsmet Paşa'dan böyle bir şeyin yapılmasını istediğini, İsmet Paşa'nın da bunu yaptığını ve bu işe güldüklerini anlattı.

"olmamış" yahut "olamamış" başkaca yüksek rütbeli birkaç paşa da Harbiye Nezareti'nde işbaşındaydılar ama onların da şanssızlığı, yaverlerinin veya emirlerindeki subayların çoğunun İttihatçı olmasıydı...

Hatta mesele bir ara İtilaf Devletleri komiserleri tarafından hem hükümete hem de Harbiye Nezareti'ne ve tabii Saraya intikal etmiş, bunların ayıklanması yolunda bazı hazırlıklar yapılmış ama İttihatçı subayların tayin işi "İttihatçı olmayan bir iki paşanın İttihatçı olan yaverleri veya emirlerindeki subaylar tarafından" ötekilerin kulaklarına fısıldanınca tayin işinin içinden çıkılmaz bir hal aldığı görülmüş, sonra da bu işten ister istemez vazgeçilmek mecburiyeti kalınmıştı.

Kaçırılan ve Saklanan Silahlar İçin Bahane: "Harpte Bitmiş"

Harbiye Nezareti'nde silahların toplanması, depolanması, sayılmasıyla vazifeli olan İttihatçı subaylar burada kendilerine göre bir silah oyununa girivermişlerdi. Silahların cetvelleri durmadan değişiyor, eldeki eski silahlar toplanmış silah gibi gösteriliyor ve mevcut kayıtlar geçiriliyormuş; cephane için de "harpte bitmiştir" kayıtları düşülüyor ve öylece hazırlanan listeler komutanlara veriliyormuş. Komutanların bu listeleri tetkik edecek halleri de tabii ki yoktu. Çünkü bunları tetkik etmek pösteki saymak gibi bir şeydir...

Fakat İtilaf Devletleri komiserleri her yerde bu silahların peşine düşmüş ve büyük bir kısmını toplatarak depolara koydurmaya da muvaffak olmuşlardı. Bu sefer de Harbiye Nezareti'ndeki bu işle vazifeli subaylar, "hangi depolarda hangi silahların" bulunduğu-nun bir kopyasını ceplerine indirmeye başlamışlardı. Onlar için şimdiki vaziyet, "ne kurtarabilirsek kârdır" halidir ama bir taraftan da "Bu silahları ne yapacağız? Herhalde yolu açanların bir bildikleri vardır" diye düşünüp duruyorlarmış.

Emperyalistlerin Şaşkınlığı

Ceplerine indirdikleri listelerdeki depoların Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya yerleşmesinden sonra Ankara kuvvetleri tarafından basılacağı ve oradaki silahların kaçırılacağı nereden akıllarına gelebilirdi ki? Hatta bazıları ceplerine koydukları listelerin depolarını bizzat kendileri de basmak durumuna gelince işin içyüzünü anlamışlardı...

Harbiye Nezareti'ndeki bu silah oyunu Mustafa Kemal Paşa'ya her gün verilen raporlar içinde yer almaya başlamıştı...

İTTİHAT VE TERAKKİ İÇİNDE GÖRÜŞMELER

Aralık 1918, Pera Palas, Talat Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa Meselesi

Mustafa Kemal Paşa kâh Fansa'ların Tokatlıyan karşısındaki evlerinde kâh Pera Palas'ta ilk görüşmelerini yapmaya, istediği örgüyü örmeye başlamıştı ama dikkatleri de başka taraflara çekiyordu...

Talat Paşa, harbin son dönemlerine doğru Enver Paşa'nın yerine ilerisi için Mustafa Kemal Paşa'yı düşünmeye başlamıştır. Maksudı "ilerisi için" Mustafa Kemal Paşa'yı kazanmaktı, bunun için de bir gece yemek tertipleddi; Mithat Şükrü, Bahattin Şakir, Rusuhi,¹ Doktor Nâzım da o yemeğe çağrılanlar arasındaydı. Mustafa Kemal Paşa için verilen bu yemek geç saatlerde başladı.

Fakat Mustafa Kemal Paşa, ilk anlarda meseleyi kavramıştır. Çünkü yemekte kendisinin de içinde olduğu İttihat ve Terakki'nin kuvvetleri ve de adamları da vardır. İttihat ve Terakki kongrelerinde fikri münakaşalar yaptığı Bahattin Şakir ile Doktor Nâzım'ın orada olması "bir mühim meselenin ortaya çıkmak üzere olduğunu" göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa daha ilk anda hareketleriyle böylesine meseleleri konuşmak istemediğini ihsas etmiştir, çünkü o sıralarda Bahattin Şakir ile Doktor Nâzım'ın "bir değişiklik yapmak zaruridir" gibi sözler ettiklerini duymuştur.²

1 Atatürk'ün başyaveri.

2 Yemek hadisesini Atatürk, sonraki yıllarda belgeselini yazdığım Fahrettin Altay Paşa'ya, Altay'ın bu sohbet sırasındaki sorusu üzerine anlatmıştır. Yani böyle bir hadise yaşanmıştır. Bu yemek meselesi Bekirağa Bölüğü'nde Mithat Şükrü

Mustafa Kemal Paşa'nın bu hali meselenin yahut meselelerin konuşulmasına mani olmuştu. Talat Paşa'nın o yemekte iki maksadı vardı; bir taraftan ilerisi için Mustafa Kemal Paşa'yı daha kuvvetli hale getirmek, ikincisi de bazı soğuklukları gidermek. Bir başka düşüncesi şöyledir: Acaba Mustafa Kemal Paşa'yı daha mühim yerlere getirmek kabil midir? Ama bunun için "tertip" lazımdır.

"Hiç Birine Benzemez"

İttihat ve Terakki döneminde her zaman Mustafa Kemal Paşa'yı tutmuş olan Talat Paşa, Mustafa Kemal Paşa gittikten sonra orada bulunanlara şöyle demiş:

"İşte Mustafa Kemal Paşa, hiçbirisine benzemez. Bizim Enver kudretlidir; lakin Mustafa Kemal Paşa da yere sağlam basmaktadır. Siyaset işlerine de bizim Enver Paşa'dan fazla vâkıftır, üstün bir komutandır, kudreti vardır."

Doktor Nâzım Bey'de kongrelerdeki münakaşalara rağmen Mustafa Kemal Paşa'yı "takdir" etmektedir, hatta Enver Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın "terfisini geciktirmesi karşısında bir gün merkez-i umumi toplantısında, Kara Kemal Bey gibi o da Enver Paşa'ya sert" çıkmıştır:

"Mustafa Kemal Paşa'nın terfisini neden bu kadar geciktiriyorsunuz. Yapın şu terfi işini bitsin bu mesele."

Enver Paşa ve Şark Düşüncesi

Talat Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'ya duyguları böyledir. Talat Paşa, mütarekenin imzalanmasından sonra yurtdışına çıkmadan önce Enver Paşa'nın, "Şark'tan yeni bir hareket başlatmak istediğini" söylediğini unutmamış, kendisi ise Teşkilat-ı Mahsusacılara ve İttihat ve Terakki'nin mühim isimlerine, "Mustafa Kemal Paşa hizmet arzu ederse yapacaksınız, sordu mu doğruları söyleyeceksiniz, ortalık karışıktır, kötüsü gelirse önüne duracaksınız" emrini verip öyle gitmişti. Merkezi umumide "tarihe gömülüyoruz" diyen Talat Paşa'nın "aklı ve siyaset tecrübeleri" Enver Paşa'nın şark meselesine yatmıyordu ama bunu da uluorta söylemiyordu. Çünkü yakışmazdı. Onun için de işte şimdi artık Mustafa Kemal Paşa için uygun talimatı vermişti.

Bey tarafından da anlatılacaktır. Mithat Şükrü Bey'in bendeki notlarında daha kapsamlı olarak vardır. Daha sonraki kitapta bu olacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'dan Beklenen

Ordunun genç subayları gibi, kalan İttihat ve Terakki mensupları ile Teşkilat-ı Mahsusa'nın mühim isimleri de şimdi Mustafa Kemal Paşa'dan bir şeyler bekliyorlardı...

İttihat ve Terakki'nin iki ismi, Sevkıyatçı Rıza ile İskeçeli Arif Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya ya bizzat ya da yaveri vasıtasıyla olanı biteni bildirmeye başlamıştı. Kuş uçsa Mustafa Kemal Paşa'nın haberi oluyordu...

Sevkıyatçı Rıza ile İskeçeli Arif Beylerin bilekleri kuvvetlidir. Akılları iyi çalışanlardandır. Onun ötesinde muhitleri geniştir, iyi duyarlar, isterlerse şeytanın yattığı yeri şıp diye öğrenirler... Bu isimler Mustafa Kemal Paşa'nın da yabancıları değildir. İtilafçıların kinlerinin Mustafa Kemal Paşa üzerinde dolaştığını, daha ötesi İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa'ya geçmişten ve Adana'dan beri dış bilemediğini bilen bu iki gözü pek, akıllı çalışır adam, Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında pervane olmaya başladı... Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın öyle etrafında fedailer dolaştıran insanlardan hoşlanmadığını bildikleri için de bu işi usulüne göre yapıyorlardı.

Entelijans Servisleri

İstanbul'da artık galiplerin entelijans servislerinin adamlarının cirit attıkları bir dönem yaşıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, İskeçeli vasıtasıyla Sevkıyatçı Rıza'yı da çağırttı. Öğrenmek istediği, Enver Paşa'nın "yeniden" neler yapmak istediğiydi. Onun ötesinde, İstanbul'da saray çevresinde olup bitenler... Bu arada daha önce haber gönderdiği Hüsamettin Bey de oraya geldi. Mustafa Kemal Paşa bu üç göze çarpan adamla konuşuyor, çay içiyordu. Biraz sonra Salih Fansa'nın yakındaki evine geçeceklerdir, asıl cevapları orada arayacaktır...

"Ne Güzel Adam"

Pera Palas salonlarında genç kadınlar, genç kızlar itina ile taranmış saçlarıyla, itina ile dikilmiş son moda elbiseleriyle ve zamanın en tanınmış parfümlerinin insanın içini ürperten kokularını saçarak bu sarı saçlı paşayı bir büyük hayranlıkla seyretmektedirler... Zaten İstanbul'un yüksek seviyedeki salonlarında ve konaklarındaki genç kadınların sohbetlerinde Mustafa Kemal Paşa ismi hiç ağızlarından düşmemektedir ki...

Sarı saçlı paşayı masalarından hayranlıkla süzen bu genç kadınların kocalarının kıskançlık hummaları da salonun ayrı bir rengidir.

Masadaki çaylar bitti. Mustafa Kemal Paşa kalktı, kapiya doğru yürümeye başladı. Yanındaki üç adam, hemen arkasından saygıyla onu takip ediyorlardı. Tam kapiya yaklaşmıştı ki yanından geçtiği masadan genç ve şaheser bir Fransız matmazelin sesi duyuldu:

"Qu'il est beau..."³

Kadınların Hayali

Mustafa Kemal Paşa buna çok zarif bir tebessümle karşılık verdi ve arkasında hayaller bırakarak çıkıp gitti... Birçok genç kadın ve genç kız sadece Mustafa Kemal Paşa'ya rastlayabilmek için Pera Palas salonlarına gelip gider olmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, arkasındaki zaferler, üzerinde vücuda yapışan şaheser üniformasıyla sanki masallardan çıkıp gelmiştir onlar için... Fakat bu masallardan çıkıp gelmiş gibi gözüken paşanın yakın bir gelecekte dünya tarihini değiştirebileceğini tabii ki bilmektedirler...

Enver Paşa

Fansa'ların evine gelip salona yerleştikten sonra Selma Fansa, salonun kapısını çekerek onları baş başa bıraktı. Ve Mustafa Kemal sordu:

"Nedir, ne haberler vardır?.."

İskeçeli, Ethem'in Kocaeli-Adapazarı dolaylarında bazı işlere soyunmak için hazırlık yaptığını söyledi. Ethem Bey de bir Teşkilat-ı Mahsusacıdır. Bu defa Hüsamettin Bey'e, "Nedir bu Enver Paşa ve şark hareketi meselesinin devamı?.." diye sordu:

"Enver Paşa gitmeden önce bazı arkadaşlarımıza sizin de bildiğiniz gibi bir şark hareketinden söz etmiştir. Şimdi bize ulaşanlara göre, öyle pek netice verebilecek bir kertede olamamış. Gerçi bazı toplantılar yaptığı duyulmaktadır ama şimdilik sadece bu safhadadır."

Fakat Mustafa Kemal Paşa bunları sorarken tedbirlidir de... Daha sonra da Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış olanlardan böyle bir durumda kimlere güvenilebileceğini de öğrenmek istemiştir.

Kara Kemal'le "Tevkifatlar Olacak"

Mustafa Kemal Paşa, Mithat Şükrü Bey ve Kara Kemal'le de birer görüşme yapmayı lüzumlu bulmuştu. Sevkıyatçı Rıza ile Kara

3 Ne kadar güzel adam.

Kemal'e haber göndererek Salih Fansa'ların evine gelmesini istedi. Kara Kemal bu haberi alınca enikonu memnun olmuştu, çünkü "Mustafa Kemal Paşa acaba kendileriyle görüşecek miydi?" diye düşünüyor, kendisi de Mustafa Kemal Paşa'yla temas arıyordu. Bunun sebebi, Talat Paşa'nın verdiği talimatı Mustafa Kemal Paşa'ya bizzat söylemek istemesiydi...

Haberi alır almaz, akşamüzeri hava karardıktan sonra evinden ayrıldı. "İcap eden şaşırtmaları vererek" Salih Fansa'nın evine doğru yola koyuldu. Şaşırtma vermesinin sebebi, kendi mahallesinde ara sıra görülen tanımadıkları; tabii İttihatçı içgüdüsüyle bunların kendisini takibe aldıklarını anlamıştı. Bundan bir korkusu yoktu ama Mustafa Kemal Paşa'nın temaslarında şimdilik "tedbirli davrandığını" İskeçeli ve Sevkiyatçı Rıza'dan öğrenmiş, ondan şaşırtma vermişti. Görüşme anlaşılır veya duyulursa Mustafa Kemal Paşa'nın, "Bunca yıllık teşkilatçısınız, bunun tedbirini almaktan nasıl imtina edersiniz?" sorusuyla mahcup olmaktan kurtulmak istemişti. Başkalarından alacağı böylesine ikaz da Kara Kemal için pek öyle kıymeti olan bir şey değildi ama Mustafa Kemal Paşa'ya olan saygısı bunu icap ettirmişti...

Kara Kemal: "Emrinizdeyiz"

Geç vakte yakın Salih Fansa'ların kapısını tıklattığında kapıyı açanlar Kara Kemal Bey'i hemen içeriye alarak Mustafa Kemal Paşa'nın oturduğu salona çıkardılar.

Mustafa Kemal Paşa gümüş sigaralıktan Kara Kemal Bey'e bir sigara ikram etti, sonra kahveler geldi, artık baş başa kalmışlardı. Kara Kemal saygı icabı, daha Mustafa Kemal Paşa'nın sormasına zaman bırakmadan mütarekenin ilk günlerindeki hadiseleri anlattı; sonra Talat Paşa'ya sözü getirerek:

"Paşam, Talat Paşa veda etmeden evvel arkadaşlara sizin emirlerinizi yerine getirmek talimatını vermiştir. Bize söyleyecekleriniz harfiyen yerine gelecektir. Zaten size bağlılığı olan arkadaşlarımız da takdirlerinizi alarak ellerinden geleni yapıyorlar."

Mustafa Kemal Paşa, Kara Kemal Bey'in söylediklerini dinledikten sonra, İstanbul'un durumu üzerine Kara Kemal Bey'in düşüncelerini sordu. Kara Kemal, "Benim şimdi beklediğim, geniş bir tevkiyatla karşılaşmamız hadisesidir. Bunu yapacaklardır ve tahmin ederim ki o da yakındır. Fakat bunda beis yoktur, nasıl olsa sonunda bir hal yolu bulunur. İtilafçılara gelince, ötede beride

söyledikleri malumunuzdur fakat takdir edersiniz, bunlara pek de kıymet vermeye gelmez. Şimdi İtilaf Devletleri'yle teşriki mesai içinde" dedirler" dedi.

Kara Kemal Bey'in, Mustafa Kemal Paşa sormadan söze başlaması İttihatçı usulüydü. İttihatçılar saygı duyduklarına, "onların aleyhinde bir şey varsa" sorma lüzumuna onları bırakmadan olanı söylemeyi doğru bulurlardı. Bu düsturu tabii Mustafa Kemal Paşa da biliyordu...

Teşkilat-ı Mahsusa

Kara Kemal Bey daha bir müddet Fansa'ların evinde Mustafa Kemal Paşa'yla görüştüktan sonra oradan ayrıldı; ertesi gün Mithat Şükrü Bey'e giderek durumu anlattı. Çünkü Mustafa Kemal Paşa onunla da görüşmek istemişti...

Teşkilat-ı Mahsusa artık daha çok şekil değiştirerek Mustafa Kemal Paşa'nın elinin altına girmeye başlayacaktı. İttihatçıların bu mühim isminin teşkilatlandığı manavı, hamalı, İstanbul'dan silahları Anadolu'ya göndermek işinde öne çıkacaklardı...

Kara Kemal, Mithat Şükrü'ye olanları anlattığında Mithat Şükrü Bey, "Mustafa Kemal Paşa mühim işlere hazırlanıyor. Kemal Bey, benim anladığım odur. Fakat ne zaman, nasıl yapacaktır? Tahmin edemiyorum ama biz elimizden geleni yapmalıyız" dedi.

Mustafa Kemal Paşa, Kara Kemal'le konuşurken Enver Paşa'nın şark meselesinden ise hiç söz açmamıştı...

Harbiye Nezaretinde Umut: Mustafa Kemal Paşa

Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'ne gidiş gelişlerinde orada bir umut ışığı yakmıştı. Harbiye Nezareti'ndeki genç savaş subayları da tetik üstünde Mustafa Kemal Paşa'nın ne yapabileceğini kendi aralarında konuşuyorlardı. Ve Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da teşkilatlanması da başladı.

Mondros üzerinden çok zaman geçmemişti. İstanbul esir, İstanbul artık kış gecelerindedir. Köşe başlarındaki soluk fener ışıkları üzerine düşen kar tanecikleri, esir şehrin ışığa koşan pervaneleri gibi ışıklar üzerine düşmekte. Ve bu esir şehir kim bilir kaç bin şehit çocuğu kendi mahzunlukları içinde bin bir kahırla boğuşmaktaydı.

Esir şehrin arnavutkaldırımli dar sokaklarındaki Türk evlerinde cepheden dönmeyenlerin fotoğrafları sanki bir tarihi anlatıyordu. Sanki konuşmaktaydılar. Öyle gelmekteydi esir şehrin insanlarına...

Genç yaşta İttihat ve Terakki'ye katılmış olan Doktor Fahri evinden çıkmadan, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nin kendisine hediye ettiği revolverini beline sakince ve alışılmış bir el hareketiyle yerleştirdi. Revolver, Teşkilat-ı Mahsusacı Yüzbaşı Dayı Maksut'la buluşacaktı. Yüzbaşı Yenibahçeli Şükrü, Yüzbaşı Eczacı Celal, İskeçeli Ali, Binbaşı Tahsin de orada olacaktı. Doktor Fahri sokağa çıktı. Kar taneleri paltosuna dokunurken, kendi kendisine derin ve hüzünlü bir cephe türküsü tutturdı. Kekemeydi ama şarkı söylerken geçiverirdi tutkunluk. Bir de dövüş zamanlarında...

Yakup Cemil ve "Bir Yemin"

İttihatçı arkadaşlar buluştular. Asmalımescit'te bir köşede... Bir büyük savaşı yaşamışlardı. Binbaşı Tahsin'in bir ara gözleri daldı... Bir şeyler arar gibi... Tam da ateş günlerini ve İttihat ve Terakki'nin zamanlarını, hatırlarında kalan ama hiç unutmak istemedikleri zamanlar... Binbaşı Tahsin birden doğruldu. Derin bir ah çekti ve birden "Yakup Cemil de şimdi olacaktı ki... Tam da onun seveceği vuruşma zamanları... Amma velakin felek etti Yakup Cemil bacanağına edeceğini..." dedi.

İttihatçılar arasında "bacanak" sözü bir başka yakınlık anlatırdı. Ve Binbaşı Tahsin, Trablusgarp günleri üzerinde konuşurken bir başka dünya kuruvermişti.

Mustafa Kemal'den, Halil Paşa'dan, Yakup Cemil'den söz etmeye başladı. Sanki Trablus vuruşlarını özlemişti. "Mustafa Kemal Paşa o zaman da Yakup Cemil'i çok severdi" derken gözleri hafiften doluverdi. Ateş çemberinden geçmiş bir savaş subayının gözlerindeki buğulanmalar...

İttihatçı Yemini Şekli

Yüzbaşı Yenibahçeli Şükrü:

"Mustafa Kemal Paşa'ya bakalım. O zamanlar yüreğimizdedir... Şimdi kim ne yapacak... Mustafa Kemal Paşa ne derse o olmalı ki vurup yarıp çıkalım bu bataktan..."

Elini göğsünün üzerine koymuştu. Dört parmak bitişik kalp üzerinde, başparmak tam ve dik olarak başı göstermekte... O işaret bir "İttihatçı yemini"ydi. "Her şey, her sır kalbimdedir, ihanet edersem başım gitsin" demekti. Hepsini birden ellerini göğüslerine koydular. Sanki yemin tazelenmişti... Yüzbaşı Dayı Maksut yarınki işlerden söz etti. Onlar artık Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki ilk kuvvacıları ve "gizli teşkilatı" mensupları olmuşlardı...

İstanbul Bıçkınları

Esir İstanbul'un gecelerinden birisi. Yüzbaşı Dayı Maksut'un Beyazıt'taki İnzibat Merkezi'ndeki odasının kapısı usulca tıklandı. Odadaki sobanın sıcaklığı Dayı Maksut'u biraz daldırmıştı. Ama tetik üstünde olduğundan birden toplandı: "Giiir." Kapı hâlâ kapalı... Yüzbaşı Dayı Maksut, "Batasıca giiir gir dedim... Gece kalmış marşandiz misin herif..." derken kapı açıldı. Bir inzibat çavuşu, yanında sırim gibi bir İstanbul bıçkını...

Kanun neferi topuklarını vurdu, selama durdu. Yanındaki İstanbul bıçkını, belinde Trablus kuşak... Omzundaki ceket terbiye vaziyetinden ele alınmış... Aslında o bıçkın karşısında başkası olsaydı ceket yine omuzda dalarardı da odaya, lakin Yüzbaşı Dayı Maksut'un o dünyadaki namı da İstanbul'u sarmıştı. Saygılı vaziyeti o ündendi.

Teşkilata Katılma

Dayı Maksut önce kızmış gibi "Adın nedir, ne derler sana?" dedi. Ne derler sana diye sorması başkaydı. Çünkü bilirdi ki öylelerinin adının önünde namı vardır. İstanbul bıçkını, "Kehribar Ali" derler diyerek cevapladı... Elindeki kehribar tespih duruyordu. Dayı Maksut o namı duymuştu. Kehribar Ali, nam salmıştı İstanbul'da. Elindeki kehribar tespih dededen yadigârdı.

Kanun neferi dışarı çıktı. Yüzbaşı Dayı Maksut bıçkını yokladı:

"Ne etti ki İngiliz sana, okşadın herifçioğlunu. Bilmez misin, padişah efendimizin fermanı vardır, dokunulmayacaktır."

Aslında Dayı Maksut bıçkını yoklamaktaydı. Çünkü gözü tutmuştu onu. Kehribar Ali kabadayıcı cevapladı: "Ben onu bunu bilmem, İngiliz'in gelmesine padişah efendimizin düsturu vardır da bizim yoktur. Padişah efendimiz sarayında oturadursun..."

"Koy Elini Silaha"

Dayı Maksut keyiflendi. Tam bulmuştu aradığı adamı. Kehribar Ali'yi teşkilata yazmaya karar verdi. Birden koca toplu tabancasını çıkardı, koydu masanın üzerine.

"Seni bizim teşkilata yazarım. İtirazın varsa şimdi de, bas elini silah üzerine yemin ver ki... Ben bana verilen işleri yaparım... Sırlar baş verilse verilmez... Verildi mi silahın namlusu bana dönsün, şimdiden kabulümdür..." İstanbul bıçkını Kehribar Ali elini silahın üzerine koydu... Yemin etti...

O artık İstanbul bıçkını, teşkilatta Kehribar Ali'ydi... Sonra çıktı ve yeni hayatına doğru yürümeye başladı...

Onlar İstanbul bıçkınlardı, lakin şimdi vatan meselesi vardı... Bıçkınlık o yoldaydı...

Şark Vilayetlerinden Haber - Diyarbakır

Aralık 1918 ortalarında, Mustafa Kemal Paşa'ya, İstanbul'da bulunan "Diyarbakırlı İttihatçılardan", şark vilayetlerinden Diyarbakır'daki vaziyeti anlatan bir haber ulaştı... Bu da iç açıcı değildi.

Diyarbakır'da İttihat ve Terakki, daha gizli bir cemiyet halindeyken, cemiyetin gizli şubesi açılmış ve 1908'den sonra şube açık faaliyette bulunmaya başlamıştı. Diyarbakır İttihat ve Terakki'nin kâtibi mesullüğüne de Ziya Gökalp getirilmişti... Ziya Gökalp'in İttihat ve Terakki'nin "mahsus kayıtlarında" adının yanında şunlar yazılıydı:

"İttihat ve Terakki'nin prensiplerine bağlıdır. Diyarbakır'da hürmet uyandırmıştır. Verilecek vazifeleri bihakkın yapmak vaziyetine sahiptir."

Mustafa Kemal Paşa ve Diyarbakır

Ziya Gökalp'i bu kayıt, 1909'da Selanik'te yapılan İttihat ve Terakki'nin Umumi Kongresi'ne götürdü; bu kongrede Ziya Bey, İttihat ve Terakki'nin Umumi Heyet üyeliğine seçildi. Ziya Gökalp bu kongrede İttihat ve Terakki'nin bütün mühim mensuplarıyla tanışmıştı. Mustafa Kemal, İsmet, Ali Fuat, Celal Bey gibi isimler de Selanik'teki bu kongrede bulunmuşlardı...

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da çalışmalarına devam ederken Diyarbakır, İttihat ve Terakki mensuplarıyla da temas kurmuştu. Diyarbakırlıların, Mustafa Kemal Paşa'ya ayrı bir bağlılıkları da vardı. Bunun sebebi Mustafa Kemal Paşa'nın Diyarbakır'da ordu komutan vekili ve daha sonra da ordu komutanı olmasıydı. Albay İsmet Bey de Mustafa Kemal Paşa'nın kurmay başkanlığını yapıyordu...

Şark ve Mustafa Kemal Paşa

Şark vilayetlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın adı, Muş ve Bitlis'in düşman kuvvetlerinden geri alınmasıyla neticelenen çarpışmalardan sonra aldığı "altın kılıçlı madalya"yla bir defa daha duyulmuştu. Diyarbakır'da ordu komutan vekilliği sırasında fakir halka

yardımlarda bulunan, şehrin dertleriyle yakından meşgul olan Mustafa Kemal Paşa, halkın sevgisini kazanmıştı.

İşte geçmişteki bu münasebet İstanbul'daki Diyarbakırlı İttihatçıların Mustafa Kemal Paşa'ya şark vilayetlerindeki hadiseleri bildirmelerinin bir başka sebebi oldu. Mustafa Kemal Paşa'yı hem Diyarbakır hem de İttihat ve Terakki mensupları çıkış yolunu tayin edebilecek, yıldızı parlak bir komutan olarak görüyorlardı...

Mustafa Kemal Paşa'ya gelen haber şuydu:

"Diyarbakır'da İtilaf Devletleri entelijansına bağlı subaylar Ermenistan ve Kürdistan için faaliyette bulunmaktadır."

İkinci haber şöyleydi:

"Mütarekeden sonra Diyarbakır'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları, öteki vilayetlerde olduğu gibi İttihat ve Terakki mensuplarını 'Ermeni Tehciri'yle itham ederek İstanbul hükümetinden bunların tevkifini istemektedirler."

Halbuki Diyarbakır, Ermeni isyanlarından en çok çile çeken vilayetlerin başında gelenlerdendi. Oradaki Ermeni Tehciri ise harp sıralarında orduları arka cepheden vurdukları için yapılmıştı.

"Şark'ta Kürdistan"

Mustafa Kemal Paşa'nın şark vilayetlerinden aldığı haberler tabii ki iç açıcı olmamıştı. Mütareke ahkâmı, şarkta Kürdistan ve Ermenistan devletlerinin daha önce çizilmiş bulunan sınırlarını açıklamıştı. Ama Kürdistan hareketinin arkasında, şark vilayetlerinde yeni ayaklanmaları harekete geçirmek planları da vardı; hatta Mustafa Kemal Paşa "Eylül 1919'da kendisini ziyarete gelen Amerikalı General Harbord'a şunları söyleyecektir:

"Şark vilayetlerindeki Kürdistan meselesi, İngiltere'nin şark vilayetlerinde yeni hadiseler çıkarmak için sahneye koyduğu bir oyundur."

O tarihlerde İngiltere'nin Binbaşı E. W. C. Noel adındaki bir entelijans mensubu geniş faaliyetlerde bulunuyordu...

Noel mütarekeden hemen sonra İstanbul'da faaliyetlerini açıkça yürütmeye başlayan, Kürt Teali Cemiyeti'yle de yakın temasıydı. Mustafa Kemal Paşa da Teşkilat-ı Mahsusacılara, Kürt Teali Cemiyeti'nin faaliyetlerini çok yakından takip etmeleri emrini vermişti...

Şark-Diyarbakır-Kapitülasyon ve Vaziyet

Şark vilayetlerindeki mesele Mustafa Kemal Paşa'ya göre sadece bu değildi. Daha başka meseleler de vardı. İttihat ve Terakki'nin kapitülasyonları kaldırmak istemesinin sebeplerinden biri yine şark vilayetlerinde ve Diyarbakır'da ortaya çıkıyordu.

Kapitülasyonlar şark vilayetlerinde de o zamanki bütün iktisadi hayatın yabancıların ellerinin altına girmesine sebep olmuştu. Diyarbakır da İzmir gibi adeta bir sömürge vilayeti haline gelmişti. 93 Harbi'nden sonra Kürdistan, Ermenistan meseleleri yanında, bütün iktisadi hayat Türklerin ellerinden kapitülasyonların verdiği imkânlarla alınmış, Türk olmayanların eline geçmişti. Yabancı şirketler iktisadi hayatı ellerine geçiren Türk olmayan unsurlara geniş iktisadi yardımlarda bulunuyorlardı. Çoğu vilayette durum aynıydı.

Diyarbakır İttihat ve Terakki şubesi bununla da mücadele ediyordu. Daha da başka şeyler vardı; Ermeniler "adım başı mektepler" açıyor, Diyarbakırlılar ise okuma yazmadan uzak kalıyorlardı. Devlet dairelerinde hâkim olanlar Ermenilerdi...

Fırat Nehri'ni Parçalamak

İngiltere 1909 yılında Fırat üzerinde bir gemicilik şirketi kurmanın peşine düşmüştü. Bu yüzden de payitahtta geniş münakaşalar yaşandı. Şark vilayetleri Avrupa için oldukça mühim bir yerdi. Fırat üzerindeki taşımacılık mücadelesi İngiltere ile Almanya'yı birbirlerine düşürdü.

İki Cemiyet ve Çatışma

1918 yılı Aralık ayında Vilayeti Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti teşekkül etti. Süleyman Nazif, Diyarbakırlı İsmail Hakkı, Diyarbakır Mebusu Fevzi⁴ ve Zülfü⁵ Beylerle Sivas Mebusu Rasim, Erzurum Mebusu Hoca Raif de bu heyetin içinde yer aldılar. Cemiyetin müdafaai ettiği görüşlerden birisi şuydu: Doğu illeri tarih itibarıyla Türk ve Müslüman memleketidir.

Hadisat gazetesinde cemiyetin de faaliyetleri hakkında bir makale yazan Süleyman Nazif, bu makale "Vilayeti Şarkiye'de en ziyade kahir ekseriyet Türklerdir, sonra Kürtler gelir" demişti...

Bu cemiyet, Kürt Teali Cemiyeti'yle çok geçmeden çatışmaya girdi. Teşkilat-ı Mahsusa bu çatışma daha açığa çıkmadan, durumdan

4 Fevzi (Pirinçcioğlu).

5 Zülfü (Tigrel).

Mustafa Kemal Paşa'yı haberdar etmişti. Bu arada Süleyman Nazif, Kürt Teali Cemiyeti mensuplarıyla bir görüşme yaptı; bu görüşmede onlara söyledikleri şunlardı:

"Siz Türk-Kürt tefrikası yapıyorsunuz, bizim için böyle bir tefrika bahis mevzuu olamaz, Türklerden ayrılmak Kürt kavmi için ölüm demek olur."

Cevat Dursunoğlu ve Cemiyet

Vilayeti Şarkıye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin adı Cevat Dursunoğlu'nun Erzurum'daki faaliyetleri neticesinde Şarki Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti olarak değiştirilecek ve 23 Temmuz 1919'da alınan bu kararla Heyeti Temsiliye başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getirilecektir...

İstanbul'daki Kürt Teali Cemiyeti mensuplarının attıkları her adım artık Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşıyordu. Teşkilat-ı Mahsusa, üzerine düşeni yapmaya başlamıştı.

Kâzım Paşa: "Mustafa Kemal Paşa Ne Yapacak?"

1918 yılı Kasım ayında payitaht İstanbul, komutanların gelip gittikleri, geçip gittikleri, "ne olacak" sorularını birbirlerine sordukları ama tam cevap bulamadıkları yerdir...

Kasım ayının son günlerine doğru Albay İsmet Bey'in Zeyrek'te Hamdi Bey Camii'nin karşısındaki evinin kapısını çalan Kâzım Paşa, daha önce yaptığı temaslar sırasında öteki komutanlardan hep, "Mustafa Kemal Paşa bazı temaslar yapıyor fakat ne yapacağını tahmin edemiyoruz" sözlerini duymuştu.

Hangi kapıyı çalsa "aynı sözler" kimse başkası için "Acaba falan paşa ne yapacak?" dememektedir. Kâzım Paşa'nın maksadı ise Anadolu'da bir kolorduya kumandanlık tayinini alıp İstanbul'dan uzaklaşmaktı.

Bir taraftan bunun için Harbiye Nezareti'nde temaslar yapıyor, diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüsünün ne olabileceğini öğrenmek istiyordu. Kimsenin henüz bir şey bildiği yoktu ama bazıları da bir şeyi hissetseler bile, söylemekten "şimdilik imtina" ediyorlardı.

Albay İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'yla aynı ordularda, onun emrinde bulunmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın methiyelerini kazanmıştı; aralarında bir yakınlık olduğu biliniyordu.

Bir Konuşma

Kâzım Paşa ile İsmet Bey iki dost gibi kucaklaştılar, sonra mütareke ahkâmını konuşmaya başladılar. İşte bu sırada, Kâzım Paşa, İsmet Bey'e sormuş:

"Mustafa Kemal Paşa bazı temaslarda bulunuyorlarmış; acaba ne yapmak gayesindedir, sizin bu husustaki kanaatiniz nasıldır?"

İsmet Bey, İttihatçılığın ağzı sıklığına sahiptir. Mustafa Kemal Paşa'yla teması vardır. Silah işi konuşulmuş, icap eden iş yoluna konmuş ama unutulmuştu bile. İsmet Bey, "cin gibi zekâsı"yla Kâzım Paşa'nın büyük merakını anlamıştı:

"Şimdilik ne yapmak istediğini bilmiyorum fakat sizin de duyduğunuz gibi bazı temasları varmış; bunlar hakkında tam bir malumat sahibi değilim, pek fazla bir şey söylemediler ama takdir edersiniz büyük bir saygı uyandırdığı malumdur."⁶

Kâzım Paşa, İsmet Bey'le bir müddet daha sağdan soldan konuştuktan sonra, kendisinin bir kolorduya gitmek istediğini söyleyerek oradan ayrıldı.

İsmet Bey'in, İzzet Paşa'yla olan münasebeti biliniyordu. Harbiye Nezareti'ndeki vazifesi de oldukça mühimdi...

Vahdettin'le Görüşme

Bir an önce kendisini bir kolorduya atmak isteyen Kâzım Paşa, İzzet Paşa'yla da temas ettikten sonra paşadan kendisini Vahdettin'le görüştürmesini istemişti.

İzzet Paşa da bunu Padişah Vahdettin'e açmış ve aldığı cevap her zamanki gibi yine kısacık olmuştur:

"Kendilerini biliriz, adı malumumuzdur."

Vahdettin'in konuşmalarından artık "ne demek istediğini ezberlemiş" bulunan İzzet Paşa anlamıştı ki bu "gelsin görüşelim" demekti.

İzzet Paşa durumu Kâzım Paşa'ya anlattı. Tabii, saray âdeti biraz beklenilecekti, nihayet irade-i seniyye çıktı ve Kâzım Paşa, Sultan Vahdettin'in huzuruna kabul edildi; paşa kısa konuşmuş, Vahdettin kısa cevaplar vermişti, dışarıya sızan odur...

Bu görüşmeden bir müddet sonra Kâzım Paşa'ya önce Tekirdağ'da bir kolordunun kumandanlığı verildi; çok geçmeden de

6 Sonraki yıllarda yaşanan hadiseler sırasında o günlerden söz edilirken İsmet Paşa, Çankaya'da Fahrettin Altay Paşa'ya, "Kâzım Paşa'nın en çok merak ettiği Atatürk'ün ne yapmak istediğini, nasıl bir vaziyet alacağını öğrenmekti" demiştir.

Erzurum'da bulunan 15. Kolordu'nun kumandanlığına tayin edildiği haberini aldı.

Vedalaşma

Kâzım Paşa, bu faaliyetleri sırasında birkaç defa da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmişti. Son defa Şişli'deki evde görüşmeleri oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine söylediği, "İstanbul'da bir şey yapmak imkânsızdır. Payitahtta bir şey kabil değildir" sözünü kabul ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa'nın ne düşündüğünü biraz olsun anlamıştı.

İleride görüşmek üzere iki komutan vedalaştılar...

Mustafa Kemal Paşa-Ali Fuat Paşa Buluşması, 20 Aralık 1918, İstanbul-Ankara Sırrı

Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'dan ayrılmasından sonra orada kalan Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın, "Silahlarınızı muhafaza ediniz, kıtaatınızı Anadolu içlerine çekmeye bakınız ve mümkün olduğu nispette de kıtaatın dağılmasını önleyiniz" emrini yerine getirmeye çalışmış, bunu mümkün olduğu nispette temin ederek İstanbul'un yolunu tutmuştu...

Ali Fuat Paşa, nihayet 20 Aralık 1918 günü İstanbul'a geldi. Evi o sıralarda Kuzguncuk'taydı. İstanbul'un bu sevimli semti, çökmüş payitaht gibi değildi.

Kuzguncuklular çökmüş İstanbul'u ibretle seyrediyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişinden sonra oranın semt kabadayıları Anadolu'ya silah kaçırma işinin isimsiz kahramanı olacaklardı.

Ali Fuat Paşa, kendi birliklerini Konya Ereğli'sine kadar çekebilmişti, karargâhı oradaydı. Cephelerde "vuruşkan" bir isim olarak bilinen Ali Fuat Paşa, Kuzguncuk'taki evinde biraz istirahat edip kendisine şöyle bir çekidüzen verdikten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evine doğru yola çıktı...

Ali Fuat Paşa da genç subaylık döneminde "yeminli olarak" İttihat ve Terakki'ye "gizli bir cemiyet olduğu sırada" girenlerdendir.

Sokaklarda Öfke

Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evine giderken gördükleri onu öfkелendirdi... Halbuki Kuzguncuk'taki evine gelip giderken

Kuzguncuk'un insanları kendisini bir başka biçimde selamlamaktaydılar.⁷

Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa baş başa uzun saatler konuşup durdular. Bu konuşma gece geç saatlere kadar sürdü. İstanbul'da olanları ve Anadolu'da yaşananları bazen öfke, bazen kederle müzakere ettiler.

Cephelerin bu öfkeli savaş subayı, hâlâ Mustafa Kemal Paşa'ya Harbiye Nazırlığı'nın ele geçirilmesinin faydalı olabileceğini söylüyordu. Mustafa Kemal Paşa da bunun için bazı tertipler yapıldığını, muvaffak olunamadığını, hatta Ahmet İzzet Paşa'nın daha bir müddet işbaşında kalmasına çalışıldığını da Ali Fuat Paşa'ya anlattı. Mustafa Kemal Paşa kendisine bu yolda telkinde bulunanlara, icap eden yollara başvurulduğunu söyleyerek artık İstanbul'da bir şey yapmanın mümkün olmadığına onları inandırmak istiyordu...

Ali Fuat Paşa: "Kuvvetli El Mustafa Kemal Paşadır"

Ali Fuat Paşa daha İstanbul'a gelirken Mustafa Kemal Paşa'nın "kuvvetli el olduğunu" kabul etmişti. Konya İstasyonu'nda karşılaştığı Fahrettin Bey'in, "Kuvvetli bir elin altında birleşmek lazımdır, bu da Mustafa Kemal Paşadır" görüşüne "İstanbul'da kendisiyle temas arayacağım" cevabını vermesi, İstanbul'da Mustafa Kemal Paşa'yla buluşmasının sebeplerinden birisidir...

Mustafa Kemal Paşa, Adana'da kendi yanında İstanbul'a verdiği şifrelerde işlere artık işgal kuvvetlerinin hâkim olacağını da söylememiş miydi? Bu şifreleri çekerken Sarayın teslimiyet içinde olduğunu da anlatmamış mıydı? O halde işgal altındaki payitahtta ne yapılabilirdi? İşte anlatmak istediği buydu; çok geçmeden Ali Fuat Paşa da bunu anlayacaktı fakat yine de bir ara, "Acaba İstanbul'da bir iş yapılamaz mı?" gibi düşüncelere dalıp gidecektir. Ama sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın dediği olacaktır.

7 Kuzguncuk: 1960'lı yıllarda bu araştırmalara başladığım vakit, "Acaba Ali Fuat Paşa'yı o yıllarda Kuzguncuk'ta tanıyan var mıdır?" diye gazetedeki bir izin günümü bu işe ayırmıştım. O tarihte 70 yaşlarında aksakallı bir ihtiyarla karşılaştım. Sami Bey, Ali Fuat Paşa'nın o günlerde İstanbul'a gelişini hatırlıyordu ve bana şunu söylemişti: "Çok kahraman bir zabitti. Harp bittiği zaman (Birinci Dünya Harbi) buraya gelmişti. Çok ciddi bir zabitti. Bastığı yeri de inletirdi. Sonra duyduk ki İngilizler ona çok kızarlarmış. Padişah da pek sevmemiş... O buraya geldiği vakit etrafta taharri memurları (sivil polisler) پیدا olmuştu. Sonra 'Ankara'ya kaçmış' diye duyduk. Atatürk'ün yanına gitmiş... İstiklal Harbi sırasında da hep adını duyardım. Çok kahramanlık yapıyor diye..."

Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa'nın bu ikili temaslarına Rauf Bey de iştirak etmeye başladı.

Rauf Bey daha henüz mütareke imzası'yla "tarihin" yahut "talihin" kendisine oynadığı oyunun ruh halini üzerinden atamamıştı...

Rauf Bey'in İstifası

Tek bir tesellisi vardı: "Bunu birisi zaten yapacaktı." Konuşmalar sırasında da Rauf Bey'in ruh halini gören Mustafa Kemal Paşa, onu teselli etmekten geri kalmadı. Rauf Bey'in Osmanlı Devleti adına imzaladığı mütareke ahkâmı Adana'da Mustafa Kemal Paşa'nın eline geçtiğinde İstanbul'a verdiği şifrelerde, "Bu bir teslimiyettir, işgale uğranılacaktır, elimizden her şeyi alacaklardır. Bu mütareke ahkâmıyla İngilizlerin siyanet kanatları altına sığınılmakta ve onların sonu gelmeyecek ihtiraslarının önü açılmaktadır" dediğini de kabine üyesi olarak Rauf Bey bilmiyor muydu?

İşte, Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey, Şişli'deki evde görüşürken oradaki durum buydu. Zaten bir müddet sonra Rauf Bey artık "askerlikten istifaya" kararı verecektir...

Ali Fuat Paşa'ya: "Ordunu Ankara'ya Naklet"

Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa arasında yapılan bu konuşmalar sırasında, Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya emrindeki birlikleri ve karargâhını Ankara'ya naklettirmesini söyledi. Aralık ayı bu görüşmelerle sona erdi. Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'ya karargâhını Ankara'ya naklettirmeye çalışmasını söylemesi, Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki sırrın bir küçük parçasıdır.⁸

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçtikten sonra Ankara'yı kendisine hareket merkezi, yeni meclisin açılacağı yer olarak şimdiden tayin etmişti. Fakat bunu kendisinden başka kimse bilemedi. Orada kurmay planlaması vardı; yapmayı düşündüğü işler için Ankara tam aradığı yerdi. Belki kerpiç evleri ve bozkır haliyle pek öyle göze çarpan bir şehir değildi ama bulunduğu yer "büyük ihtilalin" merkezi olmaya en elverişli noktaydı...

8 Fahrettin Altay Paşa, Çankaya'daki on bir günlük misafirlik sırasında bir gece Ankara meselesini Mustafa Kemal Paşa'ya sorduğu vakit aldığı cevap şu olmuştur: "Ankara, Anadolu'nun merkezi durumundaydı. Hareket merkezi olarak en elverişli yerdi. Muhafazaya elverişliydi. Çünkü düşündüğüm işler için böyle bir yer olması icap ediyordu." Ankara, Anadolu'nun bütün yollarına hâkim bir şehirdi. Ankara'yı çok önce düşündü. Zaten Ali Fuat Paşa'nın 20. Kolordusunu oraya naklettirmekteki sebebi de buydu.

Havva Sokak Karargâhı-Silah Nakli-Pera Palas

Gece yarısı Beyoğlu Havva Sokak'taki gizli karargâh... Bahriye Yüzbaşı İsmail Hakkı, Topçu Mülazım Evveli Erzurumlu Muhlis, Yüzbaşı Giritli Enver, Doktor Fahri, Yüzbaşı Dayı Maksut ve Yaver Cevat Abbas... Harbiye Nezareti'nden üç yüzbaşı... Cevat Abbas, Selanik'teki 3. Ordu zamanındaki Beyaz Kule toplantılarından bahis açar... Mustafa Kemal birden o günlere dönmüştür sanki...

Yüzbaşı Serezli Ahmet, "... O Selanik Beyaz Kule konuşmalarınızı anlatmışlardı sonraki zamanlarda arkadaşlar... Demişsiniz ki kapitülasyonlar milleti perişan etti. Mütegalibeler (halkın sırtından geçenler) sırtlarını saraya dayamışlar. Saray, mütegalibeleri mansıplara (rütbelere) boğmakta. Hepsinin menfaati bir... Ama halk fakir, Avrupa kendi fabrikalarını kuvvetlendirmiş, bizim fabrikalarımız yok ki" dedi. Yüzbaşı Serezli Ahmet'in bu sözlerinin ardından "Evet" dedi Mustafa Kemal ve devam etti:

"... Söylemiştim arkadaşlara, uzun uzun konuşmuştuk... Ama hatırlayın Harbiye'deyken kapitülasyonların aleyhinde konuştuğum için Yıldız Sarayı'nda mahkeme karşısına çıkarıldım... 'Askersiniz, siyaset yapmışsınız' dediler. 'Hayır, bir asker, memleketinin bütün siyasi ve iktisadi meselelerini bilmeli, konuşmalı'... demiştim." Çok konuşuldu o gece...

Teğmen Faruk ve Çatışma

Gece yarısını geçmiş bir vakit. Birden Teğmen Faruk geldi. Üniformasının bir kolu kanlı, "Paşam, Üsküdar'da Ayazma'da Nihat Hala'nın konağına sakladığı silahları gece bir arabaya koyduk. Karacaahmet Kabristanı önünden geçip silahları, Gebze Boğazı'nı emrinizle tutan Yüzbaşı Yenibahçeli'ye götürüyorduk. Birden işgalcilerin devriyesi çıktı karşımıza... Jurnal etmiş bizi mahalledeki topal bakkal... Çatışma oldu... Fedai Kehribar Ali yara aldı, onu Nihat Hala'nın konağına taşıdı arkadaşlar... Silahları kurtardık. İşgal devriyesinden vurduğlarımız oldu" dedi. Bir süre susan Teğmen Faruk sonra şöyle devam etti:

"... Gece İttihatçı doktoru çağırdık, Fedai Kehribar Ali'nin yaralarını sardı... Durumu iyidir..."

Balolar da Renkli Hayatlar

Gece vakti... İşgal İstanbul'u... Pera Palas Oteli salonları... Tokatlıyan, Ceyo Lokantası... Lüks eğlence yerleri, danslı partiler,

balolar, hanedanın prensleri, prensesleri şık kıyafetleriyle oradalar... İşgalin yanındaki Refii Cevat, Ali Kemal gibi matbuat yazarları da eksik olmamışlardır hiç oralardan... Mustafa Kemal bunları dinlerken öfke içinde... Doktor Fahri, Yüzbaşı Dayı Maksut öfkeyle bakmaktalar... Mustafa Kemal sigarasından derin bir nefes alır ve "... Bir tarafta emperyalizmin işgali, öteki tarafta çürümüşlük... Saltanat o çürümüşlük içinde kendi yerini almış" der.

Bozkır Ankara'sı: "İhtilalin Kalbi Kararı"

Mustafa Kemal daha 30 Ekim 1918 günü sonrasında Ankara'yı Milli Mücadele ve Anadolu İhtilalinin merkezi yapmaya karar vermişti. O günlerde Ankara'nın nüfusu sadece 32.000'di. Şehir susuzdu. Bir ufak sanayi mektebi vardı ama bakımsızlıktan haraptı... Askerlik dairesi dökülüyor, polis karakolunun camlarından rüzgâr içeri giriyordu. Vilayet maliyesinde para yoktu. Jandarmanın tayın bedelleri bile ödenemiyordu.

Ve Ankara bir bozkır Ankara'sıydı ama dünyayı sarsacak olan bir büyük ihtilalin merkezi olacağından henüz habersizdi. Ankara İstasyonu ile şehir arasındaki yol boş ve tozluordu. İşte o istasyon büyük ihtilalde Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhı olacağını nereden bilecekti ki? Kim bunu düşünebilirdi? Civardaki bütün şehirlerin en fena halde kalanı Ankara olmuştu. Ama sanki Anadolu'nun kalbi gibi, bütün yolların kesiştiği bir merkez hali vardı. Lakin Ankara'ya o yollardan ulaşmak da zor ve çileliydi.

O Ankara'nın en görünen ve göze çarpan yanı seymenleriydi... Onlar sanki bir başka esatire yapının yiğitleriydi. Ve Mustafa Kemal Ankara'yı tarih sahnesine çıkarmaya hazırlanıyordu... Dünya siyaseti, bu harap şehrin büyük ihtilalin merkezi olmasına şahit olacaktı... Mustafa Kemal işte öyle bir Ankara'yı tercih etmişti... Çünkü o büyük ihtilalin karargâhı Anadolu'nun kalbi gibiydi tam orta yerde. Tam yolların kesiştiği yerde...

Rumelili Deli Ömer

Rumeli'ye veda ettiğimiz zamanlar... Yüreklerde hâlâ o zamanların acıları... Rumelili Ömer Manastırlıydı. Rumeli'deki çatışmalarda bütün ailesi yok olmuştu. Ve Rumelili Ömer İstanbul'a göçmüştü. Öfke bulutları içindeydi. Ve bir tesadüf Yüzbaşı Dayı Maksut'la tanıştı. Dayı Maksut, Ömer'i ölçüp biçti. Baktı ki teşkilata yarar adamdır. Gözü karadır. Onu da teşkilata dahil ediverdi.

İstanbul'daki teşkilatın Kasımpaşa'daki gizli merkezinde Deli Ömer, silah, bayrak, Kur'an üzerine yemin ederken İstanbul'un ilk kuvvası bir fedai daha bulmuştu.

Bıçkın Kehribar Ali zamanında, Kara Kemal Bey'in teşkilatlan- dırdığı mavnacılarbaşı balıkçı Salih Reis'in emrine verilmişti. Ömer de balıkçı Salih Reis'in emrindeydi. Şimdi ikisi birbirini bulmuş- lardı. Rumelili Ömer öylesine nam salmaya başlamıştı ki ona artık Deli Ömer demeye başladılar.

Tatavlaya Baskın

Deli Ömer ile Kehribar Ali durmak bilmediler. İzinsiz iş yaptılar mı Dayı Maksut'un kızacağını da biliyorlardı ama serde öfke vardı. Deli Ömer ile Kehribar Ali bir gece Tatavla'da bir Rum meyhanesi önünden geçiyorlardı.

İçeriden kahkahalar, sarhoş sesleri dışarıya taşmakta. Deli Ömer bir ara durdu, kulaklarını dikti. İçeriden Sırpça bir şarkı sesi... Birden ruhunda fırtınalar... Kehribar Ali anladı... Bakıştılar. Kehribar Ali "Girelim mi?" der demez, Deli Ömer kapıdan içeriye girmişti...

Tatavla Meyhanesi'nin kapısı fırtına yemiş gibi açıldı. Birkaç el silah sesi... Ve orası yangın yerine dönmüştü...

Ertesi gün işgal devriyeleri kıyametleri kopardılar. Tabii Yüzbaşı Dayı Maksut kendi haber ağıyla durumu öğrenmişti. Akşamüzeri Kehribar Ali ve Deli Ömer, Dayı Maksut'un karşısında yaramaz- lık yapmış çocuklar gibi boyunları bükük. Çünkü habersiz iş yap- mışlardı. Baktılar ki Dayı Maksut memnun... Yüzbaşı Dayı Maksut "Dışarıda gözcü yokmuş... Tedbir eksik olmuştur" zılgıtını çakıver- mişti. Yani demek istemişti ki önce haber verilecek, sonra tedbir alınıp bu işler yapılacak...

Büyük Tevkifat ve Mustafa Kemal Paşa

1919 yılının "Ocak ayı" İstanbul'un üzerine "yeni bir kâbus" gibi çökmüştür. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelişinin daha ilk haf- talarında "İstanbul'un sükût ettiğini" görmüş, çöküşü anlamış; bu durumu etrafına, zamanın ileri gelen isimlerine de anlatmıştır da kimse bunu bir türlü anlamak istememiştir.

Mustafa Kemal Paşa ne pahasına olursa olsun Anadolu'ya geçmek kararını vermiş ve sonra da bunun için icap edenleri yapmaya başlamıştı. Harbiye Nezareti'ndeki "güvenilirler" bu işin icabını "yavaş yavaş kimseye sezdirmeden" yoluna koymak gayreti içine girdiler. Bunun yapılabilmesi için bazı tertipler de lüzumluydu.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gelişinden sonra İngilizlerin sıkı takibi altındaydı, bunu da biliyordu. Adımlarını ona göre atacak, sonra da bu takipleri İngilizleri ürkütmek için kullanacaktı.

Tevkifat Başlıyor

Ocak ayının son günlerine doğru Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Abbas alelacele Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde kendisine şu haberi getirdi:

"Paşam, İstanbul'da büyük Nemrut Paşa Harp Divanı'nınca tevkifata başlamışlar. Yakalananları Bekirağa Bölüğü hapishanesine götürüyorlarmış. Arkadaşlar fevkalade müteessirler, Harbiye Nezareti'ndeki arkadaşlarımız da öfkelenmişler. Fakat ellerinden bir şey gelmiyormuş. Fevkalade vahim bir durum olduğunu söylüyorlar."⁹

Nemrut Paşa Harp Divanı İşbaşındaydı

Mustafa Kemal Paşa'ya verilen haber iç karartıcıydı. Çünkü "kendi hesaplarında" oraya konulanlardan "faydalanacağı isimler" vardı. Bunun da ötesinde, Mustafa Kemal Paşa Bekirağa Bölüğü'ne götürülen insanların böylesine bir muameleye maruz kalmalarına da isyan etti. Ama zaten Adana'dan payitahtla şifreleşirken bu günlerin geleceğini de açıkça bildirmiş ve her şey ortaya çıkmıştır. Payitahtın da artık teslim olduğunu görmüştür...

İngilizler ve Yandaşları

Mustafa Kemal Paşa, tevkifatın durdurulmayacağını görüyordu. Çünkü kendisine getirilen haberlere göre, tevkifatta İngilizlerin ve sadrazamlığın Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın istekleriyle olmaktadır. Saray da zaten tevkifatın bir an evvel yapılmasını istemektedir. Harbiye Nezareti'nin de yapacağı çok şey yoktur. Mustafa Kemal Paşa'nın ilk öğrenmek istediği şey tevkifat sırasındaki birliklerin durumuydu. Muhafızlık Kurmay Başkanı, Trablusgarplı Kurmay Yarbay Fehmi Bey'dir.

Fehmi Bey, hem koyu bir "İtilafçı" hem de İttihat ve Terakki aleyhtarıdır. Bekirağa Bölüğü'ndeki birliğin başında ise Albay Ali Bey vardır.

Albay Ali Bey daha önceki yıllarda İttihat ve Terakki'ye dahil olmuş ve Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa'nın emri altında

9 Mustafa Kemal Paşa, bunu Bekirağa Bölüğü ziyaretinde oradakilere anlatacaktır.

savaşmıştır. Ancak bir "cephe hadisesindeki yanlışı" belki de askerlik talihinin daha ileriye gitmesine mani olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Albay Ali Bey'i bu vesileyle tanımaktadır.¹⁰

Albay Ali'ye Vazife

Mustafa Kemal Paşa, Albay Ali Bey'in orada bulunuşundan memnundur. İlerideki hesapları için de uygun bir isimdir. Albay Ali Bey, Bekirağa Bölüğü için ne yapacağını düşünürken, Mustafa Kemal Paşa'dan gelen bir fısıldama Ali Bey'i rahatlattı. Yanına güvenebileceği birinin alınması istenmektedir. Bunu kimse bilmeyecekti; burada bir örgü hiç kendisini hissettirmeden ortaya çıkacaktır. Ali Bey kendisine "güvenilir fakat dikkatleri çekmeyecek bir isim" arıyordu. "Dikkat çekmeyecek bir isim" de yine kendisine ulaştırılan fısıltılardandır.¹¹

Yüzbaşı Şadi

Ali Bey soruşturup dururken arkadaşlarınca "Şadi" adında bir mülazımın adı ortaya atıldı. Şadi Bey daha sonra Bekirağa Bölüğü'nde mühim işler yapacak ve bu mühim işler arasına Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'yı oradan kaçırmak işi bile girecektir.

İyi yetişmiş bir asker olan Şadi Bey işe başladıktan sonra bunun nasıl düzenlendiğini iki ay süren sohbetlerimizle bana şöyle anlatmıştır: Ama kendisinin Mustafa Kemal Paşa'nın seçtiğini bilmemişti o zaman.

"1918 yılının Aralık ayında ben 25. Kolordu'nun ambarında sözüm ona müdür muavinliği yapıyordum. Bu kolordu işin başında Sakallı Nurettin Paşa kumandası altında teşekkül etmiş, sonra da İstanbul Muhafızlığı adını almıştı. Ambar memurluğu sözüm ona ambar memurluğuydu. Yani, bir iş yaptığımız yoktu... Öylesine gelip gidiyorduk. Yenilmiş sayılan ordunun ambar memurluğu ne olacaktı ki...

Harbiye Nezareti'ne gelip giderken 'kestirme olsun' diye Kapalıçarşı'dan geçiyorduk. Hem de işte öyle etrafı seyreder, sıkıntımızı atardık. Büyük tevkifat başlamıştı. Hepimiz üzüntü ve merak içindeydik... Şimdi bu koca adamları alıp buraya tıkıyorlar. 'Allah bu işin sonunu hayır getirsin' demekten başka iş de elimizden

10 Albay Ali Bey, cumhuriyetin ilanından sonra Liman Şirketi'ne yerleştirilmiş, daha sonra Atatürk'ün isteğiyle milletvekili seçtirilmiştir.

11 Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa'ya gelişinde söyledikleridir.

gelmezdi. Ama tevkifatın olduğu günlerde Harbiye Nezareti içinde bazı komutanların öfkeyle sağa sola 'Biz bunun hesabını sorarız' dediklerini de duyuyorduk. Fakat ne yapacaktık ki...

Gel Bakalım Şadi!

Tevkifattan bir müddet sonra yine bir sabah ambardaki vazifeye gidiyordum ki birden Albay Ali Bey beni gördü:

- Yahu Şadi seni arıyordum. Yerinde yoksun, haber gönderdim gelmedi mi?..

- Hayır, efendim, kimse bir haber vermedi... Yoksa koşar gelirdim emrinize... Buyrunuz emrediniz...

- Gel bakalım benimle de biraz konuşalım...

Harbiye Nezareti'ne beraberce gittik. Ali Bey'in odasına çıktık. Kapıyı kapattı, postaya, 'Oğlum kimse girmesin, mühim iştir' emrini verdi. Anladım bir şey olacak. Sonra Ali Bey bana sanki bir mühim sır söylüyormuş gibi,

- Bak Şadi seni tanırım. Hakkında biraz malumatta aldım. Şimdi sana mühim bir vazife verilmesini temin edeceğim. Seni buraya, benim yanıma almak istiyorum. Biliyorsun, İttihatçıları tevkif edip buraya getiriyorlar, sen benim yardımcım olacaksın, lakin bu vazife kolay değildir. Ağzı sıkılık ister. Biraz da fedailik ister... Senin İttihatçılara meylin de varmış ama bu çok bilinmezmiş... Onun için biçilmiş kaftansın... Şimdi söyle bakalım, benimle çalışacak mısın?..

- Emredersiniz... Bu vazife benim için çok iyidir. Elimizden geleni yaparız, siz gerisini düşünmeyin...

Ali Bey memnun oldu.

- O zaman sen yarın sabah bana gelirsin. Seninle Yarbay Fehmi Bey'e gideceğiz. İtilafçı taraftandır, onun için ben ne dersem sen evet diyeceksin başka laf etmek yok...

- Etmem komutanım.

Albay Ali Bey, bu defa daha da ileri bir şey söyledi:

'Ettin mi bittin Şadi Bey, padişah sarayına sokulsan elimden alamazlar seni, lakin şerefli bir zabıt olduğunu bilirim ama yine de söylerim çünkü iş bildiğin iş değildir. Ölümü vardır, kalımı vardır, burada yapılacak işler bildiğin işlerden hiç değildir. Ben son defa söylerim tamam mıdır, tamam değilse bu dediklerimi de unutmak lüzumu vardır. Yoluna gidersin.'

İttihatçı Lafı

Ali Bey benim durumumu öğrenmişti ama mahsus üstüme üstüme gelip bunaltıp ne diyeceğimi iyice öğrenmek istiyordu...

'Albayım ölümü kalımı razıyım. Günah işlersek boynumuz nam-lunun ucunda olsun, gözüümüzü kırpmayız.'

Ben böyle diyince Ali Bey bu sefer:

- Vay canına sen bu İttihatçı lafını da nereden bilirsin bakalım?

- Bilirim efendim, işte biz de bir şeyler öğrenmişizdir, öğrendiği-mize de iyi etmişizdir.

Ali Bey lafın sonunu getirdi:

'O zaman demin dediğim gibi yarın.'

Emri alıp çıktım...

Ali Bey İttihatçıydı. Sonradan anladım ki 'ona da birileri iyi bir yardımcı bulmasını' söylemişler. O da beni bulmuş. Mesele İttihatçıları içeride rahat ettirmek, bazı tertipleri yapmaya yardımcı olmakmış...

Ertesi gün sabahleyin Ali Bey'in karşısına dikildim. Beraberce Fehmi Bey'in yanına gittik. Fehmi Bey kısa boylu, esmer, sert tavırlı bir subaydı. Adamı tanıyordum... Derken Ali Bey beni tanıttı:

'İşte efendim size söylediğim mağdur genç budur. İttihatçıların çok gadrine uğramıştır. O yüzden de kendisine itimat edebilirsiniz... Ben kefilim... Ne dersenez onu yapar, çünkü onlara çok kını vardır...'

Fehmi Bey çok memnundur. Yüzündeki sert ifade gitti, bana acımış gibi bakmaya başladı:

'Vah evladım vah... Aslan gibi de adamsın... Öyle mi, onların gadrine çok mu uğradın?..'

Ali Bey demişti ya, 'Ne dersem evet diyeceksin' diye... İçimden bir suphanallah çekip 'Ya efendim öyledir çok çektim...' deyiverdim... Fehmi Bey daha çok memnun oldu. Ali Bey hiç renk vermi-yordu... Sonra Fehmi Bey devam etti:

'Bak evladım, bu içerideki İttihatçıları var ya onlar bu memle-kete, bu orduya çok kötülük yaptılar... Çok ihanetler ettiler. Onlara hiç göz açtırmayacaksın, açmak falan yok, en ufak hareketlerini şıp diye gelip bana haber vereceksin, Ali Bey'e söyleyeceksin... Senden çok istifade edeceğiz... Şimdi tayin emrini imzalıyorum... Yarın sabah işe başlarsın... Tabii çok zaman burada yatıp kalkacaksın ki gözün üzerlerinden eksik olmasın...'

'Ulan Kerata'

Emri imzaladı... Fakat Fehmi Bey 'Bu adamlar memlekete çok kötülük ettiler' derken az daha kendimi tutamayacak, her şeyi göze alacak, 'Ulan kerata atıyorsun' deyiverecektim ama iş bozulurdu... Ali Bey'den tembihatı almıştık ya işte o yüzden yuttuk. Halbuki benim İttihatçıların gadrine falan uğradığım olmadığı gibi kendimi de İttihatçı biliyordum... Neyse, Fehmi Bey'in odasından çıktık. Ali Bey rahatlamıştı:

'Kerata'yı yola getirdik... İyi tuttun kendini ama bir ara korktum yanlış bir laf edivereceksin diye. Neyse yarın sabah gel işe başla...'

Depodaki işlerimi devretmek için iki gün izin alıp o gece eve geldim... Babam, Topçu Albay Mustafa Tevfik Bey attan düşmüş hasta yatıyordu. Koyu bir İttihatçı olduğunu da biliyordum. Yeni vazifeyi anlattığım vakit küplere bindi:

'Bana bak bana, sen ne biçim şerefli bir zabitsin. Nasıl adamsın? O içeridekiler benim arkadaşlarımdır, kim demiş onlar haindir diye... Ya yarın gider o vazifeden istifa edersin yahut seni bu evin kapısından sokmam, oğlum da yok derim... Dayatırsan öldürürüm bile seni...'

Biraz sakinleşmesini bekledim ama nafile... Sonra:

- Albayım dur bir dakika bir dinle... Bu iş başka iş... Benden onlara fenalık bekleme... Albay Ali Bey beni mahsus yanına alıyor... Niyet başkadır...

- Ne demek niyet başka, hem onların gardiyanlığını yapacaksın hem niyet başkaymış... Ne niyeti bu böyle...

- Beni oraya Ali Bey aldı ki kendisiyle beraber işleri içeride iyi tutalım diye... Onlara yardım edilecek... Sonra ara sor hatalı işim olursa bildiğini yap.

Babama vaziyeti güç bela anlatabildim. İki gün içinde eski işimi devredip yeni vazifeye başladım...

Ama Fehmi Bey'le konuşmamızı unutamıyordum. Fehmi Bey'in bana söylediklerini sonra düşünürken aklıma eski günler gelip gidiyordu...

'Fabrika-Eğitim-Türkçülük'

'Enver Paşa Harbiye Nazırı olduktan sonra sık sık mektebe gelir giderdi. Her şeyimizle ilgilenirdi. Yememiz, içmemiz dahil. Harp Okulu'ndaki derslerimizde de Balkan Savaşı mağlubiyeti ve bunun sebepleri üzerinde durulur, hatalar ve doğrular açıkça anlatılırdı.'

Türkçülük Şuuru ve Enver Paşa

Hatta bazı komutanlarımızın yaptıkları hataları bile çekinmeden söylerlerdi. Bu arada bize Türklük şuuru da verilmeye başlanmıştı. Türklüğün düştüğü felaketler, milletin fakirliği, neden fakir kaldığı derslerimizde gördüklerimizdi. Memlekette okuma yazmanın az olduğu, fabrikalarımızın bulunmadığı, bunun da fena olduğu anlatılanlar arasındaydı. Bunun yanında İttihat ve Terakki prensipleri, devleti kurtarmak için icabında ölmeyi göze almamızın lüzumu söylenirdi.

Enver Paşa'nın mektebe sık sık gelip gittiği zamanlarda alay komutanımız meşhur Kara Vasıf'tı. Mektepten sabahları alay halinde marş söyleye söyleye Şişli'ye gelirdik. Büyük asker Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast neticesinde öldürüldüğü gün hepimiz samimi bir keder içine düşmüştük. Cenazesinin kaldırıldığı gün de hepimizin gözünden yaşlar akıyordu. Bu teessür halkta da görüldü. Şimdi, şu içine düştüğümüz durum nedir. Halbuki biz harp şartları içinde müstacel sınıf olarak yetiştirilmemiş miydik? Enver Paşa'nın bir gelişinde kapı nöbetçisiyken onu nasıl heyecanla selamlamıştım... Selamımıza gülerek nasıl mukabele eder ve gözlerimizin içine bakardı... İşte Fehmi Bey'in söylediklerinden sonra bunlar bir bir aklımdan geçip gidiyordu... O 'Bunlar memlekete kötülük etmişlerdir' derken, benim kulaklarımda hürriyetin ilan edildiği günlerde söylenen 'Yaşasın Niyazi'ler, Enver'ler' marşı vardı... Bu da kaderdir..."

BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ HAPİSHANESİ

Bekirağa Bölüğü hapishanesinin geçmişi Osmanlı İmparatorluğu'nun bir dönemine damgasını vurmuştur. Geçmişte de "askeri hapishane" olarak kullanılmıştır. Beyazıt'taki, üzerinde Daire-i Umur-u Askeriye yazılan büyük kapıdan girilen Harbiye Nezareti'nin arka tarafında bulunan iki katlı taş yapı, Sultan Murat zamanında "Eski Saray" adını da taşımıştı. Binaya bir ara Hassa Ordusu karargâhı ve erkânı yerleşmişti.

Abdülhamid Zamanı

Binaya "Bekirağa Bölüğü" adı verilmesi Abdülhamid'in zamanına rastlamaktadır. İmparatorluk döneminde hapishane olarak kullanılan bu binanın altındaki İnzibat Komutanlığı'na yine Abdülhamid zamanında çok insan tıkılmış, genç askeri tıbbiyeliler dolaplarında bulunan Fransızca kitaplar yüzünden bile burada çile çekmiş, sonra kendi akıbetlerine itilmişlerdir.

31 Mart Ayaklanması'ndan sonra bu defa ayaklanmacıların bir kısmı buradan geçmiştir. İşte şimdi de 31 Mart Ayaklanması'nı çıkartan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin devamı olanlar ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın önde gelenlerinin, Sarayın ve işgalcilerin kararlarıyla bu defa İttihat ve Terakki mensupları, gazeteciler, aydınlar, birer birer yakalanarak bu hapishanenin koşullarındaki yerlerini almışlardır. Hem de işgalcilerin süngüleri önünde.

İşgalciler ve Yanlarındakiler

Biraz sonra da Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Örfisi buradan darağacına, yine 31 Mart isyancılarının yaşayan temsilcileri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın önde gelen isimleri, Saray ve işgal kuvvetleri, onun yanında Ermeni azınlık ileri gelenlerinin baskılarıyla çok insanı gönderecektir... Ama bu arada Bekirağa Bölüğü'nden bazı tertiplerle firar edenler de olacaktır...

İlk Tevkif Edilenler Kimler?

Tevkifat durmadan aralıklarla devam edecekti; ilk tevkif edilenler arasında bulunanlardan bazıları şunlardı:

Doktor Tevfik Rüştü,¹ Kara Kemal, Tevfik Hamdi Bey, Albay Ahmed Cevat, Kırklareli Mutasarrıfı Hilmi Bey, Çorum Jandarma Kumandanı Mehmet Tevfik, Trabzon Gümrük Müdürü Mehmet Ali, Trabzonlu tüccar Niyazi Bey, Trabzonlu Mustafa Kırzade, Trabzon İttihat ve Terakki Şubesi mensupları, Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal, Sivas eski Valisi Mehmet Sabit, Bursa Eski Valisi Ali Osman, Gazeteci Hüseyin Cahit,² Dahiliye eski nazırlarından İsmail Canbolat, İttihat ve Terakki Kâtibi Umumisi Mithat Şükrü,³ Darülfünun hocalarından Ziya,⁴ İzmir eski Valisi Rahmi Bey, Bursa eski valilerinden Rıza Hamid, Diyarbakır Valisi İbrahim Bedreddin, İstanbul mebuslarından Karasu Efendi, Karesi Mebusu Hüseyin Kadri, Erzurum Mebusu Hüseyin Tosun, Rize Mebusu Süleyman Sudi, Ayan Meclisi Reisi Hacı Adil,⁵ Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa, Doktor Süleyman Numan Paşa.

Tevkiflerin Devamı

Ardında, Tevkit edilenler Tevkif edilenler arasında şunlar vardı: Hariciye eski vekillerinden Ahmet Nesimi, Bolu eski Mebusu Habib, gazeteci Ahmed Emin,⁶ Nafia eski nazırlarından Ali Münif, eski Ayan reislerinden Rıfat, Şurayı Devlet eski reislerinden Halil, İttihat

1 Tevfik Rüştü (Aras). Cumhuriyet'te dışişleri bakanı.

2 Hüseyin Cahit (Yalçın).

3 Mithat Şükrü Bleda, cumhuriyet döneminde Atatürk'ün isteğiyle milletvekili oldu.

4 Ziya (Gökalp).

5 Hacı Adil (Arda).

6 Ahmet Emin (Yalman).

ve Terakki Merkez-i Umumi azası İzzet, Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi.

Yine tevkif edilenler arasında öteki İttihat ve Terakki mensupları İstanköylü Şükrü,⁷ Ebbüziyazade Ferit, İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi azalarından Küçük Mithat, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi Azası Küçük Talat, İsmail Müştak, Ahmed Raif, Merkez Kumandanı Miralay Cevat, Hüsnü Paşa, Karesi Mebusu Ferhat, Enver Paşa'nın yaveri İzmitli Mümtaz, İttihat ve Terakki müfettişlerinden İlyas Sami, Yanyalı Vehip Paşa, Erkânıharp Mirlivası Vehip, İstihbarat Şubesi Müdürü Miralay Seyfi,⁸ Kibar Ali,⁹ Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa, Yüzbaşı Nevzat, Erzincanlı Sabit Bey, Adliye eski nazırlarından İbrahim Pirzade, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, eski valilerden Muammer Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey, Emniyet Umum Müdürü Erzurumlu Aziz Bey, Edirne eski valilerinden Zekeriya Bey de vardı.

Bu tevkif edilenlerden başka tevkif edilip serbest bırakılanlar da olmuştu. Bekirağa Bölüğü'nde bir ara tevkif edilenleri sıgıdıracak yer bulunamamıştı.

Mustafa Kemal'den Bekirağa Bölüğü'ne Haber

Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki "gizli bir cemiyet" olarak kurulduğu vakit kendi gizli cemiyetini feshederek oraya katıldı. Bütün genç ve değer verilen subaylar ve aydınlar gibi o da cemiyet içinde yerini aldı. O zaman İttihat ve Terakki'ye "belli bir yemin merasimi"yle giriliyordu. "Mümin" denilen takdimciler yeni gireni cemiyete takdim ederlerdi, merasim sonra yapılırdı. Cemiyetin gizli halde faaliyette bulunduğu sırada ve ilk zamanlarda kimse kendi mümininden başkasını tanımazdı...

Gayeler: "Padişah Düşüncesinin Karşısına Geçmişlerdi"

Cemiyetin belli gayeleri vardı; imparatorluğu içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi kötü şartlardan kurtarmak istibdat idaresine son vermek. Zamanın genç subayları ve aydınları artık "padişah" düşüncesinin karşısına geçmişlerdi... İttihat ve Terakki cemiyeti daha gizli bir haldeyken şehir ve kasabalarda da teşkilatlanmaya başladı.

7 Şükrü (Kaya).

8 Seyfi (Düzgören).

9 İzmir eski Belediye Başkanı Osman Kibar'ın amcası.

Oralardaki genç subaylar, avukatlar, doktorlar, hâkimler cemiyete kazandırılmaya başlandı.

Kasabalarda İttihat ve Terakki

Çeşitli "kasabalarda" da o kasabanın "sevilen" ama "dürüst" olduğu bilinen isimleri de yeminli olarak sonraki zaman içinde cemiyette yerlerini aldılar. Bunların arasında "hoca" bile vardı. Mesela İttihat ve Terakki'nin ilk isimlerinden birisi de "İpekli Hoca"dır. Ama aydın bir insandır.

Kongrelerde

Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyet içinde anlaşılabildikleri de olmuştu, anlaşılmadıkları da. Kongrelerde cemiyetin siyasetinin bazı kısımlarını tenkit ettiği de oluyor, hem de bunu sert bir tarzda yapıyordu. Enver Paşa'yla ise yıldızları barışmamıştı. Fakat Talat Paşa daha ilk anlardan itibaren Mustafa Kemal Paşa'ya büyük değer verdi.¹⁰

Önce Harbiye Nezareti'ne

İtilaf Devletleri gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın bir tarihi beraber yaşadığı bu insanları tevkifhaneye doldurmuştu. Bir sömürge idaresini kuvvetlendirmek istedikleri hadiselerle görülmüştü, şimdi tam olarak hâkimdiler...

Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti'ne gittiği vakit oradaki çaresizliği görünce içi daha da burkulmuş olmalıydı. Harbiye Nezareti'nde İsmet Bey İttihat ve Terakki'den değil miydi? Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, hatta yaveri Cevat Abbas, daha şimdiden İzmir ve havalisinde teşkilat yapmaya başlayan Celal Bey, ya Harbiye Nezareti'nde rastladığı savaş subaylarının çoğu o cemiyetin insanları da değiller miydi? İşte şu İstanbul'da avukat, doktor, eczacı, bazı ticaret adamları İttihat ve Terakki'nin eski yeminli üyeleri olmuşlardı. Ve sonra bir mesele vardı; oradaki arkadaşlarından, gireceği büyük işte faydalanmak.

"Sırlar Tutulacak"

Yarbay Ali Bey bir ara Şadi Bey'i odasına çağırttı. Sonra iki kahve söyledi. Şadi Bey oldukça heyecanlıydı. "Acaba bir kusur mu

10 Kongreler için bkz. Taylan Sorgun, *Devlet Kavgası İttihad ve Terakki*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003.

işledik?" diye düşündü. Ali Bey, Şadi Bey'in merakını anlamıştı, fazla uzatmadı:

"Şadi Bey, şimdi bir askerlik sırrı, duyuldu mu yandın ki çıra gibi; iyi dinle, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nden bize bir haber uçmuştur, nasıl uçmuşsa uçmuştur, senin üzerine iş değildir ama Mustafa Kemal Paşa demiştir ki:

Oradakiler bizim arkadaşlarımızdır. Devamı da vardır; kendileriyle münasip zamanda gidip görüşeceğim demiş, uçan haber budur, lakin dediğim gibidir, sen de ona göre tedbirli olmalısın ki Mustafa Kemal Paşa Hazretleri geldikleri vakit kusurumuz olmasın; içeridekiler bizden memnun olduklarını söyleyebilsinler, zaten memnundurlar ama şimdi daha fazla dikkat isterim. Bize uçan bu haber duyulmamalıdır. Duyuldu mu dediğim gibidir, yanarsın çıra gibi de Bekirağa Bölüğü'nün itfaiye alayı yetişemez söndürmeye, oldu mu Şadi Bey.

Bu ikincisidir. Sen buraya gelmeden de haber uçmuştur, seni öyle bulmuşuzdur ama bu seferki daha başkadır. Anlaşılır ki Mustafa Kemal Paşa bu tevkifat işine öfkeli.

Şadi Bey işlerin başka bir hal almaya başladığını anladı. Ali Bey'in söyleyecekleri bitmişti, topuklarını vurdu, odadan çıktı.

Hâkim Kuvvet Kim Olacak?

Amiral Bristol ve General Harbord Raporları

İstanbul'da "büyük tevkifat" yaşanmaya başlamış, mütareke en ağır şartlarını Anadolu yarımadasına yaymıştı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde İttihatçılar ayrı ayrı teşkilatlar yapmaya başlamışlardı ama bu parsiyel hareketlerin bir netice veremeyeceği de yine onlar tarafından söyleniyordu. Tek bir şey vardı: Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da bazı hazırlıklar yaptığının kulaklara fısıldanması. Bu fısıldaşmalar sadece "onlar arasında" kalıyor, dışarıya sızılmıyordu...

Tevkifat ve Manda

Payitahtta Saray, Hükümet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları, İttihad-ı Muhammediciler, tevkifatı "işte oldu" diye karşılamışlardı... Şimdi konuşmaya devam ettikleri iki şey vardı: "İttihatçıların cezalandırılması" ve "manda meselesi". Manda meselesinde ise Amerika ve İngiltere taraftarları vardı. İngiltere bu işe erken başlamıştı...

Amerika ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki münasebet 20 Nisan 1917'de kesildi. Bu tarihten sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan hakları, İsveç Sefareti tarafından korunmaya başlandı.

Mütarekeden sonra ise, Amerika 1919 yılı Ocak ayında Lewis Heck'i "Yüksek Komiser" olarak İstanbul'a gönderdi. Amiral Bristol Ocak 1919'da Doğu Akdeniz'de Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapıyordu. 12 Ağustos 1919'da Bristol, Amerika'nın İstanbul'daki Yüksek Komiserliği'ne getirildi...

Amiral Bristol: Ermeni Yalanı Var

Amerika'nın tanınmış generallerinden Tümgeneral Harbord, 1919 yılı Eylül ayının ilk haftası içinde İstanbul'a gelecekti. Bir ay incelemelerde bulunan General Harbord İstanbul'dan Amerika'ya gönderdiği bir raporda şöyle diyecekti:

"Mustafa Kemal bir macera değil, hakiki bir liderdir. Amerika'nın buna göre düşünmesi icap etmektedir."

Amiral Bristol doğu bölgelerinde yaptığı incelemelerden sonra Kars'tan İstanbul'a dönen Mr. Fox'u dinleyerek şöyle bir rapor düzenlemişti:

"Yapılan tahkikat göstermiştir ki Türklerin Ermenileri katletmesi gibi bir hadise mevcut değildir. Sadece suçlu olanların cezalandırılmaları yoluna gidilmiştir."

Bristol Raporu

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki hareketlerinin Anadolu'ya intikal etmesiyle artık "büyük ihtilal" başlamıştı. Amiral Bristol, 15 Ağustos 1920'de harp ceridesine bu defa şunu yazacaktır:

"İstanbul'da bulunan hükümet göstermeliktir. Türkiye'de Ankara'daki milliyetçilerin dışında hiçbir iktidar ve kuvvet yoktur."

Mütarekenin ilanından kısa bir müddet önce Halil Paşa'nın orduları tarafından kurtarılan Bakû ise daha 1883 yıllarında Batı dünyasının dikkatlerini üzerinde toplamıştı.

ABD Sefareti ve Bakû

İstanbul'daki Amerikan Sefareti'nin verdiği raporlara göre de 1883 yılından beri Bakû'de petrol çıkarılıyordu. 1885'te Osmanlı İmparatorluğu Bakû'den İstanbul'a petrol taşıyor ama bu arada

Amerika'dan da petrol ithal ediyordu fakat Bakû petrolleri Amerikan petrolünden hem daha verimli hem daha ucuzdu.

İttihat ve Terakki'nin harp sırasında Bakû'yü kurtarmasının iki sebebi vardı: Birincisi oradaki Ermeni katliamını önlemek, ikincisi de Bakû petrollerini hem oranın hem de Türk devletinin faydasına değerlendirmekti...

Halil Paşa ve Bakû

Halil Paşa'nın orduları, harp sonuna doğru Bakû'den çekilince Ermeniler, İngilizlerin himayesinde oradaki Türkler üzerinde katliam hareketine yeniden başlamışlardı...

Şimdi payitaht İstanbul'da "İngiltere'nin mandaterliği mi kabul edilsin, Amerikan mandaterliği mi tercih edilsin" münakaşaları en ateşli zamanını yaşıyordu...

İstanbul'daki Amerikan komiserleri bu meseleyi Ahmet İzzet Paşa'yla da konuşmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa ise böyle bir şeyi aklının ucundan bile geçirmiyordu...

Silahlar Gönderildi ve "Haberler"

Mustafa Kemal Paşa Adana'da Yıldırım Orduları Grup Komutanı'yken bir şifreyle ordusu lağvedilip İstanbul'a çağrıldığında karargâh kapatılırken bir süvari yüzbaşısı gelmiş, selam vermiş ve şöyle demişti:

"Emrettiğiniz gibi silahların yenileri Eşref Kuşçubaşı'nın Manisa'daki çiftliğine gönderilmiştir." Mustafa Kemal Paşa daha Adana'dayken silahlarla ilgili tedbirlere başlamıştı bile.

Nihat Hala ve Nigar Hanım

Mustafa Kemal Paşa'nın haber alma teşkilatına katılmış olan Nihat Hala ile Nigar Hanım bir gece İstanbul'un parlak geceler yaşanan bir salonunda İşgal devletleri yüksek komiserlerinin konuşmalarını dinlemekteydiler. Doktor Selim de aralarında. Doktor Selim konuşmaların ardından gece yarısı gizli karargâha ulaştı. Mustafa Kemal Paşa:

- Anlatınız, haber nedir?

- Paşam, konuşmalardan öğrendiğimiz şudur: İzmir ve havalisi ağır bir işgale uğrayacak. Mustafa Kemal Paşa emir verdi:

"Teğmen Faruk yarın gece hemen gelsin."

Ege Silahlanması

Karargâhta ertesi gecedir. Milli Mücadele ve Anadolu İhtilaline gidilen yolda şah mat zamanı yaklaşmaktadır. Gece gizli karargâhta, Harbiye Nazırı Başyaveri Salih de oradadır. Doktor Fahri, Yüzbaşı Dayı Maksut heyecanlardadırlar. Mustafa Kemal Paşa, Teğmen Faruk'a emir verir:

"Daha önce Adana'dan Kuşçubaşı'nın çiftliğine gönderdiğim silahlar tam olarak dağıtılmış mıdır bakınız. Oradan İzmir çevresine geçeceksiniz, oradaki Teşkilat-ı Mahsusacılara ve efelere silahların dağıtıldığına bakacaksınız. Ege havalisinden sorumlu Mahmut Celal Bey de ve Süleyman Ferit Bey de istemişti. Eksikse onlarada silahlar verilecek." Ve bunlar Kuvvayı Milliyecilere dağıtılacaktı.

Ve gizli karargâhta bir gece. Teşkilat-ı Mahsusacılardan Yüzbaşı İsmail Hakkı, Topçu Mülazım Evveli Erzurumlu Muhlis, Yüzbaşı Giritli Enver, Serezli Ahmet, Teşkilat-ı Mahsusacı Balıkçı Salih Reis, Doktor Fahri ve Yüzbaşı Eczacı Celal, Yüzbaşı Dayı Maksut hepsi oradalar. Mustafa Kemal Paşa'ya henüz gün yüzüne çıkmamış haber vermekteler:

"Paşam, İngiliz Yüksek Komiserliği, bir teşkilat hazırlığındalar. Padişah Vahdettin, Damat Ferit, Ali Kemal, İttihad-ı Muhammedin Cemiyeti'nin mühim simalarından Sait Molla bu işe taraftarlar." (Kurulacak teşkilat İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ydi.)

Konuşmaya Doktor Fahri ekledi:

"Bizim İttihat ve Terakki'ye karşı kurulmuş olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları da buna dahillermiş."

Mustafa Kemal Paşa yine gümüş sigara tabakasından bir sigara çıkarıp yaktı. Öfkeyle, "Vatan meselesi varken bunların yaptıkları uşaklık. Menfaatperestliklerine dayalı uşaklık. Bu menfaatperestlikle, uşaklık beraber olunca millet ve vatan yok sayılır. Ama bir gün bunun da hesabını verecekler" dedi.

Gizli Karargâh Gecesi: "Yeni Bir İdare"

Ve bir gece Havva Sokak'taki gizli karargâh... Mustafa Kemal Paşa, "Biz zaferi mutlaka kazanacağız. Emperyalistler Anadolu topraklarını terk edecekler" dedi. Harbiye Nezareti Başyaveri Salih Paşa, "Peki, ya sonra paşam?" diye sordu. Mustafa Kemal Paşa şöyle cevapladı:

"Bakınız müstebitler kendilerine göre softalar yaratırlar. Çünkü menfaatleri birdir. Müstebit başları kendilerinden başkalarını dinlemezler. Biz zaferi kazandıktan sonra İttihat ve Terakki Kongresi'nde söylediğim gibi milli iktisat, milli endüstri siyaseti de güdeceğiz. Kapitülasyonlar kaldırılacak. Maarif meselesi de en mühim işlerden birisi. Daha çok meseleler var. Köylülerimizin hali... Avrupa'da fabrika bacaları tüterken müstebit idareler bizi bunlardan uzak tutular. Kapitülasyonlar o fabrika bacalarında da mani olmuştu."

Ve sonra ekledi: "Tabii, yeni bir idare..." Bir gece daha bitmişti. Toplantıya katılanlar kısa yemin işareti vererek ayrıldılar.

Teğmen Faruk Dönmüştü

Teğmen Faruk, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği vazifeden dönmüştü. Gece yarısıydı. Yaver Cevat Abbas, Teğmen Faruk'un döndüğü haberini verdi. Teğmen Faruk tozlu üniforması, tozlu çizmeleriyle gece yarısı gizli karargâhtaydı. Hiç durmadan yol almıştı. Mustafa Kemal Paşa bekliyordu. Teğmen Faruk, "Paşam, emriniz veçhile bölgeye gittim. Silahların bir kısmı Ege zeybeklerine, efelerine verilmiştir. Yörük Ali Efe bizzat gelerek silahları aldı" dedi. Mustafa Kemal Paşa, Cevat Abbas'a, "Artık başlar" dedi. Yörük Ali Efe de Kuvayi Milliye'ye katılmıştı.

Albay Salih¹¹

Havva Sokak gizli karargâh gecesi... Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ile zaman zaman haberleşmekte. Refet Paşa'yla görüşmekte. Conker hep yanında ve Albay Salih gece karargâhta. Anadolu'ya geçmek meselesi konuşulmakta. Mustafa Kemal Paşa, "Anadolu'ya geçmek ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olur.

Zaman kaybetmemek icap etmekte. Ve işte o zaman, muazzez Anadolu topraklarında büyük ihtilalimizi başlatma imkânı buluruz.

'Şahmat Denilecek'

Bizim, bizlerin 1908 inkılabımız sadece istibdadı yıkmak için değil emperyalizmin istibdattan faydalanarak yapmak istediklerine mani olmağı. Bunda muvaffak oldu. Şimdi büyük inkılabı yapmak zamanı geliyor. Ve şah mat diyeceğimiz zaman o Anadolu'ya geçmek imkânını getirecek" dedi. Toplantıdakiler heyecanla dinlediler. Ve

11 Albay Salih: (Sonradan Onurtak Paşa).

sonra elleri tekrar göğüslerine gitti. Yemin işareti tekrarlanmıştı. Ve bir gizli karargâh gecesi daha sabaha karşı bitiyordu.

Köy Çocukları

Toplantıda Selanik günlerine dönülmüştü. 1907'de 3. Ordu günleri... Selanik'teki zamanlar... Mustafa Kemal Paşa'ya o günler hatırlatıldı. Ve Mustafa Kemal, "Selanik günleri... Ömer Naci'yle Anadolu'dan gelen köy çocuklarına talim yaptırıyorduk. Ömer Naci'ye, şu köy çocuklarımız dedim. Anadolu'daki toprakların kendilerinin olmadığını bilmekteler. Çünkü kapitülasyonlarla her şeyleri ellerinden alınmıştı. Ama bir gün o kapitülasyon belasını da kaldırdığımızda o çocuklar kendi topraklarının sahib-i aslisi olacaklardır. Tabii yeni bir idare" dedi. Ve yine "yeni bir idare" diyordu.

Ölüme Koşan Adam

Dışarıda Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlıları, İttihat ve Terakki aleyhtarı olan ötekiler, saray çevreleri "İttihatçılara idam!" diye ortalığı velveleye veriyorlardı. Ama Harbiye Nezareti'nin kilit noktalarını İttihat ve Terakki mensubu genç subaylar ve komutanlar tutmuştu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası yandaşları ile sarayın adamları sık sık "idam" diyerek Düvel-i Muazzama'nın gücünden söz etmektedirler.

Umursamadılar

İçerideki İttihatçıların ise bu umurunda değildi. Bu zaten, onların şaka yollu bir sözü yok mudur? "İttihatçı yatağında ölmez... Salıncağa biner" diye... O asılmaktır...

Umursamazlık o hale gelmişti ki içeride ayrı bir dünya kurulmuştu ve siyaset münakaşaları sürüp gidiyordu. Bir gün Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış olan ve şimdi Bekirağa'da "mevcut" bulunan "Giritli Çeteci" diye nam salmış olan Naci, Şadi Bey'in odasına geldi; maruzatı vardı:

"Kumandan sana rahatsızlık verdim. Kusura da kalma... Bizi içeriye eşkıya diye tıktılar ya ama bizim eşkıyalıkla falan ilişkimiz yoktur. Teşkilat-ı Mahsusa'da işler yaptık... Şimdi çoluk çocuğumuz perişandır... Eşkıya olsaydık çoluk çocuk perişan kalmazdı ya neyse... Şimdi senden maruzatım odur ki içeride bir kantin açmayı düşünürüm, üç beş kuruş kazanıp çoluk çocuğa göndermek lazımdır."

Zamanın bu adı öne çıkmış Teşkilat-ı Mahsusacısının durumunu bilen İttihat ve Terakki ileri gelenleri ona "mali yardım" yapmak istemişler ama Giritli Naci bunun kabul etmemiş... "Salıncağa bineriz de borcumuzu ödeyemeyiz, çoluk çocuk borçlu kalırlar ardımızdan" demiş...

- Naci Bey, ben elimden geleni yaparım fakat lokanta mı açacaksınız, meyhane mi bilmem... Fakat bilelim ki ona göre tedbirli olalım... Bir de kumandandan izin almam lazımdır...

- Vallahi efendim, şu günler elimden gelse içkiyi de korum, milletin içi yanıyor, bir iki tek atar rahatlarlar...

- Naci Bey siz burada bekleyiniz, ben kumandan beyle görüşüp geleceğim...

Şadi Bey biraz sonra kumandan Ali Bey'in odasındadır. Durumu anlattı. Ali Bey hiç düşünmeden cevap verdi:

"Yardım et, açsın dükkânı... Giritli Naci, koca Teşkilat-ı Mahsusa fedaisi... Oraya buraya gönderip ölüme koşturduğumuz fedai... Yardım da kabul etmezmiş. Bırak yapsın Şadi Bey..."

Ali Bey'in gözleri doldu, tabancasının kabzasını sıktı... "Ulan kör talih" diye söylenirken Şadi Bey odadan fırladı:

"Naci Bey... Aç dükkânı, bildiğini yap... Ama dikkatli ve tertipli ol ki dışarı fazla bir şey çıkmasın. Baskın olma ihtimalini de düşün, ona göre de tedbirli ol... Kolay gelsin..."

Naci dükkânı açtı. İçerideki İttihatçıların bir kısmının yemekleri, çaresi bulunmuş, evlerinden geliyordu. Evden gelen yemekler kesirildi. Şadi Bey'in vazifelendirdiği erlerle dışarıdan alınan yemekler de kesildi. Dışarıdan yemek aldırıldığı zamanlar, Giritli Naci Bey gibilerinin yemek paraları "bir şey belli edilmeden" Kibar Ali Bey tarafından ödeniyordu.

Tatar Seyfi: Ve Teftiş

Merkez Kumandanlığı'nda işlere hâkim olanların çoğu aynı düşüncelerdeydi. O yüzden de Harbiye Nezareti'ndeki "Bekirağa Bölüğü"yle ilgili işlerden, öteki tarafa vakit geçirmeden haberdar ediliyordu. Bekirağa'daki komutanlar da bu haberlere göre icap eden tedbiri alıyorlardı. Mirliya Tatar Seyfi Bey, Bekirağa Bölüğü'ne "teftişe" gelecekti. Fakat Tatar Seyfi Bey'in geleceği daha önce öğrenildiği için tertip de ona göre şıp diye alınıverdi. Bu teftiştten herkes biraz tedirgindi. Çünkü bir gözden ötekine itimat yoktur...

Kumandan Albay Ali Bey'in odasına çıkan Tatar Seyfi tabii Şadi Bey'i de çağırtdı, sonra öteki subayların gelmesini emretti. Tatar Seyfi Bey'in yanında ise yaveri Mısırlı Yusuf vardı. Mısırlı Yusuf, Şadi Bey'in gözlerinin içine "merak edilecek bir şey yoktur" gibisinden bakarken Tatar Seyfi, "Çocuklar harp vardı. Mütareke oldu... Şimdi bu içeridekiler var ya" dedi.

İşte o "var ya" lafı odada soğuk bir rüzgâr estiriverdi. Çünkü lafın başı da gelişi de başkadır ama Tatar Seyfi sözlerini başka türlü sürdürdü:

"Hepsi kâtip adamlardandır. Kabahatleri varsa da memlekete hizmetleri de çokça olmuştur. Bu hizmetleri de sakın unutmayın..."¹²

Tatar Seyfi söyleyeceğini söyledi, gitti. Kumandan Ali Bey ve ötekiler rahat bir nefes aldılar... O zaman için bu sözler mühimdir, çünkü dışarıda da "İttihatçılara idam çığlıkları" atılmaktadır...

Tevfik Rüştü ve Şadi Bey

Şadi Bey'in bermutat, koşuşları dolaşmak vaktidir. Tevfik Rüştü ile Rahmi Bey¹³ oturmuş bir şeyler konuşurlarken, Şadi Bey'in geldiğini gördüler.

Şadi Bey en çok siyaset konuşanların başında olan Şükrü Bey ile Tevfik Rüştü Bey'i de görmüştür. Tevfik Rüştü, Şadi Bey'i yanlarına çağırtdı ve sonra Şadi Bey'e, "Bak Şadi Bey, buraya tıklandık kaldık fakat dünya halini bilmekliğimiz lüzumludur, dışarıda ne olur ne biter öğrenmek lazımdır ki tedbir ona göre gelsin; bunun için ne lazımdır, gazete lazımdır, gazete neden lazımdır, söveni möveni bilmeli ki bir gün lüzumu olur aklımızın bir kenarına yazarız. Hesap vakti olursa eh deriz sizde de bu hesap vardır. Yani bize gazete lazımdır, geliyor, temin ediyorsun da muntazaman olsa iyidir, şu birkaç gündür gelmiyor" dedi.

"Efendileri, İplerini Bırakmışlar"

Şadi Bey izin istedi, hemen Bekirağa Bölüğü'nden fırladı gitti. Uzaklardan gazete aldı. Sonra o civarda bir yere girdi, gazeteleri çizmelerinin içine yerleştirdi, bir kısmını da üniforma ceketinin altına soktu, sonra acele adımlarla geldi. Tevfik Rüştü Bey'i buldu, gazeteleri verdi.

12 Tatar Seyfi Paşa, çok önceki yıllarda doğuda Fahrettin Altay Paşa'nın ilk subaylık yıllarında alay komutanlığı yapmıştır.

13 İzmir Valisi Rahmi Bey.

Tevfik Rüşti Bey gazeteleri aldı, gözden geçirmeye başladı, okudukça kaşları çatılıyordu ve yanındakilere döndü, "Demediklerini bırakmamışlar ama işte ötekiler de yine bizden tarafa fakat bu demediklerini bırakmayanlar edebi aşmışlardır. Bunlar kendilerinin lafı değildir, efendileri iplerini boş bırakmıştır elbet bunun hesabı olur" dedi; sonra o gazetelerden birindeki yazıyı kesip ceke-tinin içebine yerleştirdi.

"Dursun bakalım, lüzumu icap eder, o icap da yerine gelir" dedi. Şadi Bey'e teşekkür etti, sonra yine kendi sohbetlerine dalıp gitti arkadaşlarıyla.

Teşkilat, Sınanmışlar, Silahlar ve Umut Işıkları

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçtiğinde de arkasında sağlam bir teşkilat bırakmak istiyordu. Teşkilat-ı Mahsusacıların şimdiki teşkilatına katılmasıyla İstanbul'da elinin altında müthiş bir güç olmuştu.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın büyük tecrübelerinden geçmiş, gizliliğin ne olduğunu ezberlemiş, inanmış isimler artık kendilerine yeni bir baş da bulmuşlardı.

Yüzbaşı Ali, Harbiye Nezareti'nde önemli bir vazifedeydi. O da eski bir Teşkilat-ı Mahsusacıydı.

Mustafa Kemal Paşa daha 7-8 Kasım 1918 günü Adana'daki Yıldırım Orduları Karargâhı'nda verdiği kararı tatbik etmek için Anadolu'ya geçmek yolunda temaslarını sürdürmekteydi.

Yine Harbiye Nezareti'ne gitmişti. Harbiye Nezareti koridorlarında yaveri Cevat Abbas'la ilerlerken genç savaş subayları gözlerindeki umut ışıklarıyla ona bakıyorlardı. Bir ara Piyade Yüzbaşı Ali, Cevat Abbas'a yaklaştı ve usulca, "Paşayla görüşmem lazım" dedi. Ve sordu:

"Nasıl ulaşırım?"

Cevat Abbas, "Önce Yüzbaşı Dayı Maksut'u görün. İcap edeni size söyler" dedi.

Yüzbaşı Ali durumu anlamıştı.

"Elimizde Silahlar Var"

Mustafa Kemal Paşa'nın zihnindekini onun yeni teşkilatına katılanlar bile tam olarak bilmiyorlardı. Ama "bir şeyler yapacağı" mutlaktı. Yüzbaşı Ali, Dayı Maksut'u, İttihat ve Terakki zamanından duymuş tanımıştı. Ertesi gün Yüzbaşı, Dayı Maksut'a ulaştı. Dayı

Maksut, Yüzbaşı Ali'nin sağlamlığını bilirdi. O gece Yüzbaşı Ali'yi, Mustafa Kemal'in Beyoğlu Havva Sokak'taki gizli karargâhına götürdü. Mustafa Kemal Paşa kısaca hatır sorduktan sonra, "söyleyin" dedi.

Yüzbaşı Ali, "Elimizde teslim edilmemiş silahlar var. Kasımpaşa'da depoda saklıdır. Dağıtalım mı?" diyerek emir bekledi.

Öyle anlaşılmıştı ki Kasımpaşa'da bir teşkilatlanma var. Silahlar da onun içindir.

Mustafa Kemal Paşa, Yüzbaşı Ali'ye, "Dağıtın. Ama her türlü tedbiri aldınız mı? Bilirsiniz ki böyle durumlar ayrıca ağır mesuliyetler taşır. Buna dayanabilir misiniz?" derken gereken ikazı da yapmış oluyordu. Yüzbaşı Ali, "Memleket meselesidir. Ne gelirse gelsin, başımız üzerinedir" dedi.

Mustafa Kemal Paşa'dan kısa emir geldi:

"O halde gerekeni yapınız."

Ve Kasımpaşa silahlanmaya başladı...

İki İstanbul: Tokatlıyan-Asmalımescit

Esir İstanbul zamanları... Zengin evlerinde, işgal devletleri yüksek komiserleri, subayları, şampanya bardakları. Hanedan şehzadeleri ve prensesleri bir başka dünyada yaşamaktaydılar. Pera Palas-Cenyo Lokantası-Tokatlıyan'da davetler... Siz kadınlar. Su gibi şampanya. Çılgınca eğlenmeler...

Öteki tarafta dar arnavutkaldırımlı sokaklardaki Türk evleri. Hüzünlü. Savaşlardan dönmüş savaş subayları, sabahları evden çıkıp eski arkadaşlarıyla buluşmaktaydılar. Bu bataktan nasıl çıkılacak sözleri. Tek umut Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da oluşu ve bazı söylentiler.

Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinin karşısındaki Ethem Paşa Konağı, İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanı Roletto'ya verilmiş. Orada davetler. Davetliler arasında saray şehzadeleri, prensesler... Ve de şampanya...

İşbirlikçi Yazar

Kış gecesi. Asmalımescit'te bir masa. Teşkilat-ı Mahsusacı Malisör Rıza Bey, Yenibahçeli Yüzbaşı Şükrü, Yüzbaşı Dayı Maksut, Eczacı Yüzbaşı Celal... Masada öfke ve bataktan çıkış yollarının sözleri... Malisör Rıza Bey tam söze başlayacaktı ki birden Doktor Fahri'nin kapıdan girdiğini gördüler. Doktor Fahri, Serikdoryan

Kulübü'nden gelmişti. Mustafa Kemal, Fransızca bildiği için Doktor Fahri'ye bir vazife vermişti: "Oralarda, o kulüplerde ne olup bittiğini, nelerin konuşulduğunu öğrenmek."

Doktor Fahri masaya oturduğunda öfkeliydi. Malisör Rıza, sarı gür kaşlarının altındaki, öfkeleni mi korku salan gözleriyle Doktor Fahri'ye baktı... "Ne oldu?" der gibisinden... Doktor Fahri âdet üzere kestirmeden girdi söze:

"O şeddeli godoş oradaydı. Yazısını okuyordu işgal komiserlerine. 'Bu milliciler başımıza iş açacak' diyordu. Bir ara elim silaha gitti, 'vursam mı?' diye düşündüm. Paşa 'olmaz takibinde fayda vardır' dedi ya ondan elimi çektim silahtan..."

Namusun "Kılıcın Keskin Ağzında" Olduğu Zamanlarda

Esir İstanbul'da artık martılar da susmuştu. Marmara'nın mavi kubbeli limanı düşman zırhlılarının çıkardığı siyah bulutlarla örtülmüştü. Ve yine karanlık basıyordu esir şehri. Sokak fenerlerinin solgun ışıkları esir İstanbul'un kederine katılıyordu sanki. Oysa her zaman daha parlak yanmazlar mıydı?

Ordudan terhis edilmeye başlanılan savaş subayları, daha önce sayısını unuttukları cephelerden, Galiçya'dan, Kafkas Cephesi'nden, çöllerden, Rumeli vatan topraklarından, Trablusgarp cephesinden dönen yaralı savaş subayları da İstanbul'un dar arnavutkaldırımlı sokaklarında öfke ve kederle yürüyorlardı...

Sokak lambalarının solgun ışıklarının önlerine ve arkalarına bıraktığı gölgeleri bile mahzundu... Ama öfke onlarla birlikte yürümekteydi... Ve sokaklarda işgalci emperyalist devletlerin bayrakları...

İngiliz'i Basmak "Gizli Kuvva"

Mustafa Kemal Paşa henüz Anadolu'ya geçmemişti. Beyoğlu Havva Sokak'taki gizli karargâhında "teşkilat çalışmaları" yapmak-taydı. Gecenin geç saatlerinde Harbiye Nezareti'nden çıkan genç subaylar Harbiye Nezareti'ndeki önemli yazışmaların bir kopyasını Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırıp, gece karanlığında kayboluyorlardı...

Ve henüz kurulmakta olan gizli kuvva merkezlerine doğru gidiyorlardı. Öyle bir geceydi. Teşkilat-ı Mahsusacı Malisör Rıza Bey ünlü Karadağ tabancasını özenle beline yerleştirdi. Ve Asmalımescit'te

kendisini bekleyen arkadaşlarıyla buluşmaya gitti... Şimdi kafasında İngiliz Konsolosluğu'nu basmak vardı. Lakin arkadaşları ne diyeceklerdi?

Rumeli'de Yapmadık mı?

Elveda Rumeli dediğimiz vatan toprakları onların içinde hep bir hicrandı. Malisör Rıza Bey Asmalımescit'te kendisini bekleyen arkadaşlarının bulunduğu lokantanın kapısından girdi. Köşede bir masada Yüzbaşı Kemal, Yüzbaşı Dayı Maksut, Eczacı Yüzbaşı Şükrü, Yüzbaşı Yenibahçeli Şükrü onu gördüler. Eczacı Yüzbaşı Şükrü arkadaşlarına usulca, "Bizimki yine namludan çıkacak kurşun gibi... Kafasında yine bir şeyler var" dedi. Malisör Rıza lafı hiç uzatmadı. "Bu gece şu İngiliz Konsolosluğu'nu basalım" dedi.

Birbirlerine baktılar. "Zamanı beklemek gerek" dediler.

Malisör Rıza duraksamadan "Rumeli'de de yapmıştık. Osman Bey'le beraber az mı baskın vermiştik" diye söylendi. Osman Bey dediği Topal Osman'dı. Ve Rumeli vuruşması günlerini hicranla konuştular. Ve "Ah sen Rumeli" sözleri gözlerinde pırıldadı.

"Paşam Nasıl Olacak?"

Doktor Fahri Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evine gelmişti. Bir gece önce Serklidoryan Kulübü'ndeki işgal komiserlerinin bir taraftan şampanya içerlerken öteki taraftan neler konuştuklarının raporunu Mustafa Kemal Paşa'ya verdi. Ama her gelişinde elinde doktor çantası olurdu ki onu öyle sansınlar. Halbuki Mustafa Kemal'in kurduğu ağın vazifesiydi. Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'ne gidecekti. Beraberce Şişli'deki evden çıktılar. Orada bulunanlar Mustafa Kemal Paşa'ya bakıyorlardı. Yaşlıca bir kadın, paşanın önünde durdu.

"Bu Bayraklar..." Dedi Yaşlı Kadın...

Mustafa Kemal, bu Türk kadınının bir şey söylemek istediğini anlamıştı. Kadın, çatılardan aşağı sarkan işgal devletleri bayraklarını gösterdi. Sonra göğsünden bir fotoğraf çıkardı:

"Paşam, bu oğlum. Çanakkale'de emrindeydi. Şehit düştü. Olsun vatan içindir lakin şu bayraklar ne olacak? Yüreğim dayanmaz."

Mustafa Kemal Paşa, "Müsterih olun hanımefendi" derken gözlerindeki o müthiş parıltı yerine oturmuştu. Devam etti:

"Müsterih olun. Bu sözü unutmayınız. Bir gün hatırlarsınız."

Ve öyle de olacaktı. Emperyalizmin o bayrakları indiğinde kim bilir o Türk anası neler düşünmüştü? Ve artık müsterihtti.

Yüzbaşı Eczacı Celal, Doktor Fahri, Yüzbaşı Yenibahçeli Şükrü Bey'e artık Yüzbaşı Asım, Yüzbaşı Selahattin de katılmıştı. Karaköy'de limanı gören bir lokantanın camının yanındaydılar. Selahattin limana baktı:

"Şu diritnotlara bakın. Geldiğimde Halil Paşa'ya uğramıştım. O 30 Teşrinievvel günü teslim anlaşmasının imzalandığı Agamemnon'a İngilizler kocaman İngiliz bayrağı asmışlar. Saray ve sadrazamlık heyetinin önüne dayamışlar teslimiyeti. Okutmamışlar bile. Bastırmışlar mührü, imzayı. O cepheden bu cepheye koş. Ve sonra işte gel burada bu donanmaya bak. Kader mi, başka bir şey mi?"

Yüzlerde bir acı ve derin keder ama yanında öfke bulutları...

Salih Bey'in Gelişi

Şadi Bey artık gelene gidene alışmaya başlamıştı fakat komutan Ali Bey'in emri icabı da tedbiri elden bırakmıyordu; birinin ötekisinden haberi olmamalıydı.

Gazete hadisesinin üzerinden çok geçmemişti ki Harbiye Nezareti'nden Salih Bey'in geldiğini haber verdiler. Harbiye Nezareti yaverlerinden Salih Bey'in "İttihatçı" olduğunu Şadi Bey biliyordu beis yoktu; hemen koştu, selama durdu, karşıladı, içeridekilerle konuşmak istiyormuş. Sert halli bir komutandı, belindeki silahın kılıfı pırıl pırıldı, yere sert basıyordu, kaşları çatıktı.

Salih Bey¹⁴ biraz sonra Mithat Şükrü Bey'in bulunduğu yere alındı, sonra Şadi Bey'e "emir vererek" Mithat Şükrü Bey ile Şadi Bey'in odasına çekildi. Onlar orada konuşurken bu defa Tarık Bey'in¹⁵ geldiği haber verildi.

Başbaşa Görüşme

Tarık Bey öteki İttihatçıların kaldıkları yere gitti. İçeridekilerle sohbet etmeye, bir istekleri olup olmadığını sormaya başladı. Onu orada İttihatçılarla baş başa bıraktı, kendi odasına doğru yürüdü.

Kapıdaki nöbetçisi tetik üstündeydi, ona "içeriye kimseyi bırakmak yok" emrini vermişti. Kendisi de kapının önünde beklemeye

14 Salih (Omurtak) Paşa (Sonradan).

15 Tank (Göztepe).

başladı, aradan yarım saat geçmişti ki Salih Bey yine o sert haliyle kapıdan çıktı, Mithat Şükrü Bey yanındaydı.

Şadi Bey, Salih Bey'in Mithat Şükrü'ye, "İyi olacaktır. Mustafa Kemal Paşa geçen gün yine Harbiye Nezareti'ne teşrif ettiler" dediğini duydu; son sözler bunlardı... Salih Bey, Mithat Şükrü Bey'in elini sıkarak oradan ayrıldı. Şadi Bey komutanı kapıya kadar götürdü. Salih Bey ayrılırken "Aferin işini iyi yapıyorsun, hep böyle olmalıdır" diye sertçe yeni bir emir verip gitti...

8 Şubat 1919 ve Nümayiş-Çürümüşlük

İhanetten ve çürümüşlükten bunalan İstanbul bugün bir yeni hadiseyi daha yaşayacaktı. 23 Kasım 1918 günü Fransızların ünlü generali Franchet d'Esperey İstanbul'a gelmiş ve "tarihten gelen bir fatih" edasıyla Beyoğlu sokaklarından, zamanın azınlıklarının nümayişleri arasında atını şahlandıra şahlandıra "kabarak" geçmişti.

Yukarılardan aşağı sarkıtılan Yunan, Fransız, İngiliz, İtalyan bayraklarını selamlayarak... Zamanın azınlıkları 8 Şubat 1918 günü yine ayaklanmışlardı. Zaten hiç oturmamışlardı ki... Meyhanelerde şımarık şarkılar, sokaklarda şirret nümayişler onları bir büyük hıncın insanları gibi sarmıştı.

8 Şubat 1919 günü yeni bir nümayişle Türk sularında yeni manevralar yapan İtilaf Devletleri zırhlıları demirlerini yine hınçla İstanbul sularına indirdiler.

Aynı günlerde sarayda İngiliz mandaterliği münakaşaları yapıyordu. Bir başka kol, padişahı, Amerikan mandaterliğine çekmeye çalışıyordu. Harbiye Nezareti'ndeki savaş subayları bu olanları öfkeyle seyrediyorlardı... Ve Bekirağa Bölüğü'nde hareketlenme başlamıştı...

İkinci Hesaplaşma Zamanı

D'Esperey, bir yeni fütuhat yapıyormuş gibi Paris Zırhlısı'ndan indi. O güçlü filolar İstanbul'dadır ama onları Çanakkale'den geri çeviren Mustafa Kemal Paşa da... Şimdi Mustafa Kemal Paşa ile o Çanakkale'de güçlü filolara sahip Düvel-i Muazzama arasında yeni bir hesaplaşma yaşanmaktadır. Bu "ikinci hesaplaşmanın" başlangıç günleridir. Düvel-i Muazzama'nın bu zırhlılarındaki amiraller bu defa memnun, mesut ve bahtiyardırlar... Çanakkale'den mağlup halde dönerken yaşadıkları büyük yenilgi arkasındaki büyük

sükûtu hayalin intikamını almışlardır ya... Bu onlar için bir şaheser talihtir...

Operetçi

Franchet d'Esperey yine 8 Şubat günü beyaz atının üstündedir. Yine nümayişler vardır...

Yine zamanın azınlıklarının "zito, zito" sesleri ortalığı inletmektedir. Hachette'in karşısındaki köşedeki kuyumcu vitrinindeki kandiller hiç sönmeden yanmaya devam etmektedir...

Mustafa Kemal Paşa Şişli'ye kadar yayılan bu nümayişleri odasının penceresinden duymuştur. Çökmüş Şişli, o dönemin kokuşmuşluğunu yaşamaktadır. Mustafa Kemal Paşa, yaveri Cevat Abbas'a gürültünün ne olduğunu sorduğunda, "Fransız generali d'Esperey nümayiş yapıyor... Onun gürültüsüdür" cevabını almıştır. Söylediği şudur:

"Desene, Fransızlar İstanbul sokaklarında operet yapıyorlar. O herif zaten generalden çok bir palyaço gibidir... Askerlik nerededir, o nerede? Fakat görüşeceğiz..."¹⁶

16 Fransız Generali d'Esperey adını, Mustafa Kemal Paşa hiç unutmamıştır. Çünkü Reşit Paşa'nın kendisine verdiği telgraftaki, "d'Esperey'e vasıta olunup tevkif kararı kaldırılır sözü" hafızasına adeta nakşedilmiştir. "O palyaço gibidir, askerlik nerededir, o nerede" sözü de Mustafa Kemal Paşa'ya aittir.

Çankaya geceleri sohbetlerinde "mütareke günlerindeki İstanbul" konuşulurken Fahrettin Altay Paşa'ya şöyle demiş:

"Reşit Paşa'nın bana gönderdiği telgraftaki tevkifatın kaldırılması meselesi için söyledikleri bana çok ağır gelmiştir. Tam bir çürümüşlüğün hadisesidir. Tahayyül edebiliyor musunuz ki kendi vatan topraklarınızda bir yabancı general o vatanın bir kumandanı için bunlara tevessül edebiliyor ve o tevessül İstanbul'daki hükümetle beraber tertip ediliyor.

Padişah da o işe dahil oluyor. Ona rağmen bazı arkadaşlarımız da hâlâ İstanbul'daki bir meclisten söz edebiliyorlardı. Bir gün bu meseleleri öğrenecek genç nesillerin bunları tam öğrendikleri vakit duyacakları elem ve öfkeden eminim, benim neden Anadolu'da bu işi başlatmak istediğim açıktı. Ama bazı arkadaşları iknada güçlükler oldu.

Bu Fransız generalin İstanbul'daki nümayişlerini bana söyledikleri vakit, 'Bunlar İstanbul sokaklarında operet yapıyorlar, o da bir generalden çok palyaço gibidir, askerlik nerededir, o nerede, görüşürüz' demiştim; evet sonunda çekip gittiler ama ben o günleri, o nümayişleri hiç unutmadım. Ne elim bir haldi..."

Fahrettin Altay Paşa, beraber çalıştığımız günlerde bana, Atatürk'ün o konuşmasını anlattuktan sonra şunları söylemişti: "Atatürk bunları anlatırken yüzü acı çeken bir insanın çizgilerini taşıyordu. O mesele onu derinden yaralamıştır fakat sonra memnun oluşunun çizgilerini gördüm, o da onları geldikleri gibi geri göndermesindendi. İntikamcı değildi fakat o hadisenin neticesindeki zafer için 'Mazlum milletimin ahı çıkmıştır' demiştir. Atatürk'ün milli bağımsızlık meselesindeki hassasiyeti fevkaladeydi. O muameleyi kendisine değil millete yapılmış saymıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın "Generalden çok palyaço gibidir" dediği d'Esperey, sonraları Mustafa Kemal Paşa'nın tevkif edilerek İstanbul'a getirilmesi için saraya kabine üzerinden baskı yapacak, zaten o işe mütemayil olan saray ve kabine de o kararı verecektir. Ama sonunda arkasına bakarak dönüp giden General d'Esperey olacaktır...

Bekirağa Bölüğü İçindeki Teşkilat

Şadi Bey'in bir tertiple oraya yerleştirildiği artık iyice açığa çıktı. Şadi Bey de İttihatçılardan yanadır, gençlik yılları onu İttihatçıların arasına katmıştır bile. Bekirağa Bölüğü'ne yine bir tertiple yerleştirilen kumandan Ali Bey de Şadi Bey'in içerideki İttihatçılara olan yakınlığından ve onlarla olan münasebetlerinden memnundu. Bir gün Ali Bey'in kendisini çağırdığını söylediler.

Şadi Bey, Ali Bey'in karşısında acaba ne diyecek diye beklerken, kumandan Ali Bey lafı uzatmadan,

"Seni buraya yerleştirdiğimiz vakit ufak tefek tereddütlerimiz olduysa da bunlar geçmiştir. Durumu iyi idare ediyorsun, içerideki arkadaşlar da senden memnunlar. Böyle devam edeceksin, kötüsü gelirse vakit geçirmeden durumdan haberim olmalı. Olmalı ki tedbirini alalım" dedi.

Sıklaşan Ziyaretler

O günlerde ziyaretler daha da sıklaşmaya başlamıştı. Aradan iki gün geçmişti ki Bekirağa'ya uğrayan Şahap Bey,¹⁷ Şadi Bey'e "Seni Salih Bey istiyor. En yakın zamanda kendisine gidersin" dedi.

Tabii daha bunun gibi yaşanan bir sürü hadise, Atatürk'ün milli bağımsızlık meselesindeki sarsılmaz kıskançlığını meydana getirmiştir, bunda da haklıdır. Şimdi biz sizinle bunları konuşurken bazı siyasetçilerin milli bağımsızlık meselesindeki tutumlarını anlamakta zorluk çekiyorum, onlar bizim yaşadıklarımızı yaşamamışlardır.

Bazıları da bilgisizliklerinden bu işleri ciddiye almıyorlar, halbuki onu kaybetmeye başladığınız vakit bir daha dikiş tutturmanız mümkün değildir. Sonra aklınız başınıza gelir ama iş işten de geçmiş olur. Milletlerarası münasebetlerle bu meseleleri ayırmak lazım geldiğini Atatürk hep söylemiştir.

O milletlerarası münasebetlerin en iyi şekilde gelişmesini, Türkiye'nin bunun içinde geniş bir şekilde yer almasını istemiştir fakat bunu yaparken de o söylediği prensipten ayrılmasının lüzumuna işaret etmiş, işte diplomasideki ustalık, devlet idare etmekteki maharet budur demiştir. Ümit ederim ki genç nesiller bunu iyi anlarlar. Çünkü biz geldik, vazifemizi yaparak gidiyoruz."

17 Şahap (Gürler).

Şadi Bey, Salih Bey'in çağırmasının sebebini bilmediği için tereddüde düştü. Hemen kumandan Ali Bey'in odasının kapısına dayandı. Posta çavuşu haber verdi, içeriye girdi:

"Kumandanım, beni Salih Bey çağırtmış... Acaba bir uygun-suzluk mu var? Emrinizi almaya geldim... Ya içeride olup bitenleri sorarlarsa?.."

Ali Bey kendisine mahsus gülüşü olan bir komutandı:

"Şadi Bey, merak edilecek bir şey yoktur... Ortalığı yangına verme. Salih Bey de bizdendir... Git serbestçe konuş. Ne söylerse söylesin, ne sorarsa sorsun, anlat... Ondan bize bir zarar gelmez. Hem bilmelisin ki Salih Bey¹⁸ Kafkas Ordusu'nda Halil Paşa'nın emrinde bulunmuştur... Artık zaten olan olmuştur. Kimin kellesi kimin elindedir, belli değildir... Ama ne yangın yapmak ne de yılgınlık yoktur... Salih Bey yürekli adamı sever... Hadi bakalım!"

Ali Bey'le konuştuktan sonra Şadi Bey, "Kimin kellesi kimin elindedir" lafını düşünce düşünce yürüyordu ki bir ara genç bir savaş subayına rastladı:

"Ne o Şadi Bey, yangın yemiş gibisin?.."

"Sorma, kimin kellesi kimdedir belli değilmiş" sözleri Şadi Bey'in ağzından çıkıverdi. Bu defa arkadaşı, "Yahu sen yeni mi anlarsın? Mütarekeden beri öyle değil mi zaten" dedi.

Hapishanede Mustafa Kemal Paşa Konuşmaları

Şadi Bey ertesi gün çağrıldığı yere gidecekti fakat koğuşlara gitmek, şöyle bir havayı koklamak istedi. Koğuştaki İttihatçı erkân bir köşede oturmuş, bir şeyler konuşuyordu. Şadi Bey bu konuşmalar arasında birkaç defa, "Mustafa Kemal Paşa" denildiğini duydu. O gece, Şadi Bey'in gözlerine uyku girmedi. "Ya bir yanlış yaparsak ya yanlış bir laf edersek" diye dönüp durdu.

Ertesi sabah gidip Salih Bey'i buldu. Salih Bey, Şadi Bey'i karşısında görünce, ayağa kalktı, yanına gitti. Şadi Bey'in ellerini avuçlarının içine aldı, masanın yanına kadar götürüp bir koltuğa oturttu, kendisi de karşısına geçti. Şadi Bey'in büyük merakı yüzüne vurmuştu ki Salih Bey:

"Bak şimdi beni iyi dinleyiniz. Buradaki arkadaşlardan sizin hakkınızda icap eden teminatı almıştım. Şahap ve Muzaffer¹⁹ bana sana olan itimatlarının geniş olduğunu söylediler. Bundan çok memnun

18 Salih Bey: Sonradan Salih Omurtak Paşa.

19 Muzaffer (Tuğsavul).

oldum, ağzınız da sıkıymış. Bundan sonra usulü dairesinde daha sık görüşeceğiz. İçeridekiler size de emanettir. Bir şey olursa, kötüsü gelirse bana hemen haber... Vakit geçirmek yok... Vakit geçti mi yanarsın... Bilirsiniz, onlar bizim büyüklerimiz ve arkadaşlarımızdır... Haydi bakalım..."

Kötüsü Gelirse

Şadi Bey, odadan çıkarken sanki arkasından "dikkat etmezsen yandın" gibi bir bakışın kendisini takip ettiğini hissetti ve ürperdi:

"Kötüsü gelirse bana haber, geciktin mi yandın..." (Bu söz İttihatçı bir tabirdir.)

Şadi Bey, Bekirağa'dakilerin de sık sık aynı sözleri kullandığını duymuştu. Sözler hep aynıydı... Şadi Bey içeridekilerin Düvel-i Muazzama'nın önüne kondukları aklına gelince, kendi kendisine, "Demek ki biz de Düvel-i Muazzama önündeyiz ki haberimiz yok" diye söylendi.

Bu yaşta, içeridekiler, koskoca komutanların kendisiyle görüşmeleri, içerideki o kocaman adamların kendisiyle olan yakınlığı... Şadi Bey bundan enikonu hoşlanıyordu.

Bekirağa Bölüğü'ne döndüğünde kumandanı Ali Bey'in odasına koştu. Kapıda posta yoktu. Hafifçe tıklattı:

"Giiir... Bekleme, giiir."

Belli ki Ali Bey yine bir şeye öfkeliydi. Çünkü öfkelenmi mi hep böyle uzatarak konuşurdu:

- Anlat... Konuştun mu?

- Evet konuştum...

- Söylesene ne dedi... Ne bekliyorsun tehirl marşandiz gibi.

- İçeridekiler arkadaşımızdır. Kötüsü gelirse bana hemen haber... Geciktirirsen yandın... İleride daha çok görüşeceğiz... Sana güveniyoruz... Ali Bey'e de "selam söylersin" dedi...

Ali Bey memnun oldu:

"İyiii. Öyle ya, kötüsü gelirse hemen haber... Geciktin mi yandın... Doğru. Vaziyeti anlamışsındır... Haydi bakalım..."

"Haydi bakalım"la biten konuşma "bitmiştir git" işaretidir...

Şadi Bey, Ali Bey'in odasından çıktıktan sonra İttihatçı erkânın kaldığı koğuşlara doğru yöneldi. Her zamanki gibi istekleri olup olmadığını soracaktı. Koğuşa girdi.

Doktor Tefik Rüştü, İttihat ve Terakki Kâtibi Umumisi Mithat Şükrü ve Şükrü Bey yanlarında öteki İttihatçılarla hararetli hararetli bir şey konuşuyorlardı.

Doktor Tevfik Rüştü, "Gel bakalım Şadi Bey, ahval nedir dışarılarda?" diye genç subayı yanlarına çağırıldı. Şadi Bey, "Sokaklardaki nümayişler devam ediyor efendim. Etmedik rezillik bırakmıyorlar, zabıtlara laf atıyorlar fakat zabıtların elleri bağlı. Davranmak istiyorlar, emir var, onlar da buna sığmıyorlar fakat böyle giderse bazı şeyler yaşanabilir, öyle sanırım" dedi.

"Şu Padişah Denilen"...

Doktor Tevfik Rüştü öfkelenildi:

- El tutmak el bağlamak da neymiş, yani adama dediklerini komayacaklar, bizimkiler susacaklar, sonra da buna emir öyle denilecektir. Lakin bunlar bilmezler mi, İttihatçı oyunu çıkacaktır, bilmezler mi ki bizim çocuklar birden boşanırlarsa el tutmak zordur. Şu vaziyete bak, bu çocuklar cephelerde zeybek oynar gibi vuruştular, emir Harbiye Nezareti'nden miymiş?

- Evet, efendim fakat Harbiye Nezareti'ne hükümetten oraya saraydan, saraya da İtilaf Devletleri komiserlerinden gelmiş; arkadaşlar, yani Harbiye Nezareti'ndeki arkadaşlar söylediler.

Mithat Şükrü Bey'in birden yüzü başka bir renk almıştı:

"Yani şimdi bizim padişah denilen herif, şu bizim zabıtlara sövmek kovalamak serbesttir, irade-i seniyyesi mi çıkarmıştır; dur Şadi Bey, lafa girme, öyle çıkmıştır, görünen vaziyet odur. Bu ne utanmazlıktır ki böyle bir emir verilsin. Lakin bir gün bu yaptıklarına pişman olurlar da iş işten geçer fakat o zaman da çaresi bulunmaz."

"Yakup Cemil'in Elini Tutmasaydık"

Şükrü Bey öfkeyle konuşulanları dinliyordu:

- Mithat Bey biz galiba bir hata işledik. O Babıâli işinden sonra o işi de bitirecektik ki şimdi bu rezillikler yaşanmasın ama Talat Paşa, Yakup Cemil'in yolunu Yakup Bey saraya gitmek isterken kestirdi, bugünü göreceğini bilseydi, git de bildiğini yap, yar çık derdi de işte o zaman bir güzel olurdu. Lakin talih demek ki yaver olmamıştır. Ama bugünler de geçer, çok böyle gün gördük biz. İttihatçı milleti bu emri hiç unutmamalıdır. Ta ki kıyamete kadar, şimdi geç bunu Şadi Bey, Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dadır da bir haber var mı?

- Efendim, geçenlerde yaveri Cevat Abbas Bey uğradı. Ali Bey'le konuştular fakat ben yanlarında değildim, ne konuştuklarını bilemem.

Mithat Şükrü Bey, Şadi Bey'i ikaz etti:

- Şadi Bey, bunları söylemenize kumandanın izni var mıdır?

- Vardır efendim, içeridekilerden bir şey saklamak maklamak yok, saygıda kusur yok, hürmet hiç eksik olmamalı, onlar bizim büyüklerimizdir. Söylenilen İttihatçı vaziyetiyle onlarda kalır, çekinme demıştır.

Mithat Şükrü Bey, "Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa, durun bakalım, ben olacaklara şaşmayacağım, iyi tanırım" dedi.

Doktor Tevfik Rüştü, "Zaten kim vardır, Mithat Bey başkacası? Vaziyet öyle gösteriyor ki bu iş Kemal Paşa'ya kalacak" dedi.

Şadi Bey bir arzuları olup olmadığını sorup yanlarından ayrıldı...

Mustafa Kemal: "Bozkırda Bir Ateş Yanacak"

Bir gece gizli karargâhta yine toplantı vardır. Yarbay Şahap Bey, Binbaşı Salih Bey, Üsteğmen Muzaffer, Binbaşı Hüseyin Hüsnü, Teşkilatı Mahsusacı Balıkcı Salih Reis, Dr. Fahri, Yüzbaşı Dayı Maksut, Teğmen Faruk toplantıdalar. Giresun'dan Topal Osman Bey'den silahlarla ilgili haberler gelmiştir. Ardından Samsun havasından Sırrı Reşit kardeşlerden gelen haber vardır. Ege yöresinden Mahmut Celal Bey ve Süleyman Ferit Bey yeni silah haberleri göndermişlerdir. Adana yöresinden yeni bir haberci gelmiştir. Ardından Antep'den, Nur Ali Zade Hasan Bey'in habercisi gelmiş ve Suriye'den temin edilen silahların dağıtılmaya başlandığını bildirmiştir.

Oda da masanın üzerinde savaş haritası vardır. Üsteğmen Muzaffer:

"Paşam bütün çevreler silahlandırılmaktadır. Affınıza sığınırım ama merakımdır."

Mustafa Kemal Paşa hepsinin gözlerinin içine baktı ve: "Emperyalistleri kuşatıyoruz. Bozkırda bir ateş yanacak ve Emperyalizm yok edilecektir. "

Toplantı muhteşem bir heyecanla bitmişti.

Kendinden Bekleneni Yapmak:

Mustafa Kemal Paşa Bekırağa Bölüğü'nde

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki faaliyetleri daha çok konuşuldukça savaş subayları ve dışarıda kalan eski İttihat ve Terakki Fırkası mensuplarının omuzları daha da dikilmeye başladı. "Çıkış yolu" arayan bu insanların öyle kolay kolay teslim olmak gibi bir

düşünceleri yoktur. Yoktur da "Baş kim olacaktır?" Sorulan budur. Evet.

Anadolu'da yer yer İttihatçılar bazı tertipler yaparak karşı koymak hareketi başlatmaktadırlar ama bununla ne elde edebileceklerdir? Neticede, bu insanlar bir dönemin siyasi ve savaş hareketlerinin çetin şartları içinden geçmişlerdir. Genç yaşlarına rağmen bir olgunluk devresine girmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın arkasındaki parlak zaferler ise hafızalarındaki tazeliği korumaktadır.

Bekirağa Bölüğü'nde ise zaman zaman Mustafa Kemal Paşa adı geçiyordu fakat Mustafa Kemal Paşa'nın "tam olarak ne yapmak istediğinden" haberleri yoktu.

Ama bu arada bazılarının merak ettiği bir şey vardı. Mustafa Kemal Paşa acaba kendilerini "ziyarete" gelecek miydi? Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da bazı temaslar yaptığının ve Harbiye Nezareti'ne gidip geldiğinin haberi oraya uçurulmuştu; bir kısmını da bildikleri kadarıyla Şadi Bey ve Ali Bey'den öğrenmişlerdi. Bilgece konuşurlarken ortaya atılan bu soruya Mithat Şükrü Bey şu cevabı verdi:

"Benim tanıdığım Mustafa Kemal Paşa gelir."

Ötekiler de öyle düşünüyorlardı da işte öyle bir soru ortaya atılıvermişti. Zaman, Mithat Şükrü'yü, İttihat ve Terakki'nin bu cin gibi zeki adamını, kâatibi umumisini haklı çıkaracaktı. O gece Mustafa Kemal Paşa üzerinde bir hayli konuştular, sonra yorgun uykularına çekildiler...

Nöbetteki Asker

Şadi Bey her öğle vakti olduğu gibi bugün de kapının önüne çıktı, bu saatlerde etrafa şöyle bir göz atmak tayin edilmiş bir işti, mutlaka yapılırdı. İçinden, "Güneş de bugün insanın içini ısıtıyor ama güneşe bakacak halimiz mi vardır. Şu rezilliğe bak, diz boyudur. İçinde debelenip duruyoruz, debelendikçe de batıyor muyuz, çıkıyor muyuz" diye geçirdi.

Nöbetteki askerlerine baktı, adamlar kim bilir, kaç yıldır o cephe bu cephe koşmuşlardı, yorgun halleri vardı, omuzları düşük, gözleri kısılmış... Kim bilir neler çekmişlerdi? Sonra kendi hayatının buraya kadar olan "kısmı küllisi" aklından geçmeye başladı; şimdiki durak yeri burasıydı, sonraki ise şimdilik bir "meçhulat", hepsi öyle derlerdi: "Meçhulat"...

Seferberlik Askeri

Askerlerden birinin yan gözle kendisine baktığını gördü, o da sanki "meçhulatın" sonrasını arar gibiydi. Bu garip askeri iyi tanıyordu, Samsun'danmış. Bir ara sormuştu da öğrenmişti. Seferberlikte bir çıkmış bir daha dönmemiş; üstelik hiç de "bizim terhis ne zamandır" diye sorduğu morduğu da yoktu, halbuki soranlar vardı.

Belki de Samsun'un köylerinden bir garipti, çok da konuşmaz, istirahat sırasında koğuştan yanık yanık türkü söylerdi. Sesi de eh, fena değildi, ötekiler "ah vah içinde" onu dinlemeyi severlerdi...

Birden "daldın oğlum Şadi, daldın ki batıyorsun" dedi yine kendi kendine...²⁰

Ağdalı Diller

Namusla, namussuzluğun kılıcın keskin ağzında olduğu payitaht şehrinde, şu kapıdaki "Samsunlu garip" seferberlikte bir çıkmış bir daha dönmemiş ama hâlâ nöbette, Harbiye Nezareti'ndeki "genç savaş subaylarının" yine önüne düşmesini bekler halde.

Velakin sarayda konuşulan "şu mandacılık bu mandacılık"mış; Anadolu parça parça ediliyor, didikleniyor. İmparatorluğun bu merkezi vatani haraç mezattadır.

Kimi konaklarda kederden erken sönen ışıklar... Kimi konaklardaki zengin sofralarında ticari istikballer yine işgal mümessillerine vıcık vıcık ağdalı bir dille bağlanıyor. O saatlerde evlerine gitmek için Harbiye Nezareti'nden çıkan genç savaş subayları sanki yeniden cepheye çağrılmayı bekler haldeler.

Türk Kalmış Mahalleler

İstanbul'un Türk kalmış mahalleleri suskun, kederli ama ya şu İtilaf Fırkası mensupları? Ya şu, 31 Martçı İttihat-ı Muhammedici takım? Onlar sokaklarda azınlıklarla beraber geceleri köşede pusuda, İttihatçı aramaktalar, zabıt aramaktalar, akıllarında ölüm pususu. Bu İtilafçı takımı ile 31 Martçı İttihat-ı Muhammedici takım hep böyleydiler: Önce şirretleşirler, üzerlerine gidildi mi sinerler, sonra yine öyle, hele meydana bir de boş görmeye olsunlar, bir de arka çıkan buldular mı sorma gitsin. Lakin ve sonunda hep şaşıp da kalırlardı olana olacağı...

20 Şadi Bey'in bana anlatımıdır.

Lakin Samsunlu garip köylü tutulmaktan kundağı aşınmış mav-
zeriyle hâlâ nöbette, akşam evlerine dönen genç savaş subayları
hâlâ cepheye çağrılmayı bekler gibidirler, tabanca kılıflarının üst
 tarafları el sürmesinden cilalanmış gibi olmuştur...

"Gayrı Kaydımızı Düşmüşlerdir"

Şadi Bey'i teselli eden bir şey vardır. Salih Bey'in "zamanı
gelince firarlarına yardımcı olunur" lafının tesellisiyle oylanmak
istedi, sıkıntılı ruh haliyle Samsunlu neferin yanına gitti. Nefer
"asıl selama" geçti, yorgun yüzüyle komutanına baktı, Şadi Bey,
"Gözünde tütmez mi Samsun?" diye sordu; nefer yay gibi boşalı-
verdi:

"Tütmez kumandanım, neye tütsün ki unuttuk cephelerde
Samsun'u, köyü, kasabayı, şimdi gitsek yabancısıdır bize oralar,
garip kalırız. Size terhis merhis derlerse koyvermeyin beni, köyde
kimse sağ mıdır bilemem. Cepheden beri mektup, ne sen sor ne ben
diyeyim kumandan. Zaten bir ana vardı bir baba, bir de ellerinden
öpsün, bacımız, belki de evlenmiştir de çoluk çocuğa karışmıştır, bir
tarla vardı. Şimdi gitsek o bize yabancısıdır biz ona, belki köy defte-
rinden adımızı da silmişlerdir, şehittir mehittir diye, bunca zaman
haber almayınca ne yaparlar, kayıttan düşerler adamı kumandan
bey."

Sayırsız Cepheler

Şadi Bey'in gözleri doldu.

"Hangi cephelerde bulundun?" diye sordu; ilk defadır bu merakı
kabarmıştı, çünkü alışmışlardı böylesine şeyleri duymaya:

"Kumandanım, Kafkas, Çanakkale, bir ara işte o derken Suriye
muriye tarafı, Enver Paşa'yı gördük. Yalnız, komutanım, kusu-
rumuza bakmazsan soralım deriz. Şimdi bu İngiliz'in mingilizin
burada ne işi vardır?

Ben bunu anlamam; bunları Çanakkale'de Mustafa Kemal
Paşamızla yenmedik mi? Ben Mustafa Kemal Paşamızla da
dövüştüm, Halil Paşamızla da yendik de, lakin bunlar burada ne
ararlar, hem de bu İttihatçı büyüklerimizi buraya koyarak. Aha
şurası Harbiye Nezareti, şuralarda İngiliz'i mingilizi, benim aklım
kesmez, lakin sen kumandansın, anlat ki uyukum geceleri gözüm-
den gitmesin."

Yürek Yanması

Samsunlunun konuşması Şadi Bey'in beynine sanki "taşların kesildiği çelik kalemle nakşediliyordu"; içinden "ben bu lafları ömür boyu unutmam" diye geçirdi, askerden ayıp olmasa oturup hüngür hüngür ağlayacaktı fakat kendisi de İngiliz'in mingilizin İstanbul'da ne aradığını nasıl anlatsındı? "Bizi yenilmiş saydılar" dese, Samsun'daki köyünü bile unutmuş garip askerin işi daha zor olacaktı. Halbuki böyle düşünse onun için daha iyi olurdu. Cevap vermemek için bir ara içeriye girdi, cebinden mendilini çıkardı, gözlerini sildi. Sonra biraz oyalandı, kapının önüne işini bitirmek için çıktı.

Önünde birden iki dorunun çektiği fayton durdu, önce bir yaver zıplayıp indi, cepheymiş gibi selamdaydı. Şadi Bey arkadan ineni görünce şaşırmadı, çünkü ha bugün ha yarın diye bekleniyordu. Komutan Ali Bey söylemişti. Fakat yine de üzerine bir heyecan dalgası gelip oturdu...

İşte O An

"Aman Allahım!" dedi. "Bu Mustafa Kemal Paşa!"

Samsunlu garip, seferberlik askeri ile öteki bilmem kaç cephe-den kalmış omuzları çökük yorgun savaş askerleri, birden dikiliverdiler; göğüsleri ileri çıktı, mavzerlerine sıkı sıkı sarılıp selam durdular. Mustafa Kemal Paşa'nın ordularında onunla beraber vuruşmuş olanlar da vardı içlerinde; yeniden saldırı emri bekler gibi bir halleri oldu...

Şadi Bey'in hali titremek desen, titremek değil, heyecan desen tamam da ama nasıl? Tarifi yoktur. Mustafa Kemal Paşa arabadan indi, üzerindeki paşalık üniforması vücudunu sarmış, paşalık işaretleri bunda öbür paşalara göre daha heybetli, potinleri üzerine inen pantolonu sanki kılıçtan keskin gibi ütü görmüş. Saçlarının sarı ışıkları bir tuhaf. Şadi Bey'in önünde, sanki çocukluğunda ninesinden dinlediği "bir masal adamı" var. İlk defa bu kadar yakından görebildiği Mustafa Kemal Paşa, gözleri, bedeni, duruşu... Şadi Bey "büyük" denilen, "sarı saçlı" denilen Mustafa Kemal Paşa'nın tam karşısındadır.

Birkaç saniyelik bu tablonun içinden Mustafa Kemal Paşa, "Komutan yerinde midir?" dedi.

Şadi Bey'de cevap yok, kalakalmış... Mustafa Kemal Paşa, Şadi Bey'in "ruh halini" anlamış olmalı ki bu defa hafif tebessüm ederek "Çocuk, içeride midir yerinde midir komutan?" dedi.

Şadi Bey nihayet kendisini topladı, askerliğin icabı olanları söyledi, komutanın yerinde olduğunu bildirdi. Mustafa Kemal Paşa, "Gidelim" dedi, yürümeye başladı.²¹

Kim Müftehir Olabilir?

Şadi Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya yol göstermeye başlarken kaşla göz arasında kendi posta çavuşuna işaret ederek Ali Bey'in odasına koşturdu... Yarbay Ali Bey, Çanakkale Cephesi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olmuştu, iyi ve becerikli bir savaş subayıydı ama talihsiz bir cephe hatası Ali Bey'in askerlikteki şansını geri bırakmıştır...

Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa'yı yarı yolda karşıladı, askerce bir selam verdi, sonra odasına doğru yol göstererek o da yanında yürüdü. Çanakkale'deki komutanını görünce o da Şadi Bey kadar heyecan dalgası içine girdi ama tecrübeleri kendisini çabuk toparlamasına yardımcı oldu...

Mustafa Kemal Paşa, Ali Bey'e oturmasını söyledi. Şadi Bey ayakta duruyordu. Mustafa Kemal Paşa genç subaydan da rahat ederek oturmasını istedi; önce Mustafa Kemal Paşa'nın kahvesi geldi, kısa bir sessizlik oldu; sonra Mustafa Kemal Paşa, Şadi Bey'den askerlik geçmişi hakkında bilgi aldı ve arkasından Kumandan Ali Bey'e, "Bu tevkifat üzüntü vericidir fakat şimdi buradaki arkadaşlarımızı bu ahval içinde rahat ettirmek lüzumludur. Bunlar, gelip geçici zamanlar olacak fakat böyle bir felaket yaşanıyor, size ve (Şadi Bey'i işaret ederek) yardımcınıza mühim bir vazife düşüyor. Bunu anlayacağınız muhakkaktır. Ben kendilerini bugün ziyaret edeceğim, daha sonra tekrar temas edeceğiz" dedi.

Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın söylediklerinden daha da yüreklendi:

"Paşam, kendilerine yardımcı olunuyor. Şadi Bey arzularını yerine getirmekten tereddüt etmiyor; zaten biliyorsunuz, kendisi buraya maksadı mahsusayla tarafımdan tercih edildi."

Mustafa Kemal Paşa Üzgündü

Mustafa Kemal Paşa bu defa, "Ziyaret edenler var mıdır?" diye sordu. Ali Bey, gelip gidenleri tek tek söyledi. Mustafa Kemal Paşa "gelip gidenler isimleri" geçtikçe hiçbir sezintiye mahal vermeyecek şekilde Ali Bey'in söylediği isimleri kafasının içine yazar gibiydi;

21 Bu anı tam yakalayabilmek için Şadi Bey'le iki saate yakın konuşmuştum.

hemen arkasından da "Kendilerini bulundukları yerde görmek istiyorum. Mithat Şükrü Bey de buradadır, gidelim" dedi ve kalktı.

Mustafa Kemal Paşa önde, yaveri arkada, Ali Bey komutanın sağ yanında ve biraz gerisinde Mithat Şükrü Bey'in bulunduğu yere doğru yürümeye başladılar. Şadi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın oldukça üzgün ve dalgın olduğunu gördü...

Mithat Şükrü Bey'in bulunduğu yere ulaşır içeriye girdiklerinde, birden sanki bir fırtına esti; Mithat Şükrü, Hüseyin Cahit, Ziya Bey (Gökalp), Tevfik Rüştü Bey köşedeki bir masada sohbet ediyorlardı. Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa ve Askeri Sıhhiye Doktor Süleyman Numan Paşa da aynı masadaydılar...

Sanki Herşey Unutuldu

Mustafa Kemal Paşa'yı görünce yerlerinden kalkıp bir ümide koşar gibi yürüdüler... Mustafa Kemal Paşa'nın etrafı biraz sonra orada bulunan başka İttihatçılar tarafından da sarıldı. Sanki bir şeyler oluyordu, sanki bütün çekilenler bir anda uçup gitti...

Mustafa Kemal Paşa masanın orta tarafına gelen bir sandalyeye oturdu, ötekiler de o oturduktan sonra yerlerini aldılar. Mithat Şükrü, Mustafa Kemal Paşa'nın sağında yer aldı; Tevfik Rüştü tam karşısında; arada Doktor Süleyman Numan Paşa oturuyordu; onun da yanında Mahmut Kamil Paşa vardı. Ziya Bey, Tevfik Rüştü'nün yanındaydı...

O sırada Şadi Bey kaşla göz arasında kahveleri söylemişti, o işe posta çavuşları baktılar. Masadaki sevinçli sükûtu bozan Mithat Şükrü Bey oldu:

"Bizi yalnız bırakmayacağınızdan emindik. Paşam, bugün yarın diye de bekliyorduk. Bu acılı durum içinde bize büyük kuvvet verdiniz, kendi vatanımızda işgalcilerin bizi düşürdükleri bu durumdan kimler müftehir olacaktır, bilemiyorum."

"Sizi Yalnız Bırakamam"

Mustafa Kemal Paşa, gözlerindeki kederle, "Sizleri yalnız bırakmamız düşünülemez Mithat Bey. Düşülen durum için sizinle aynı düşünceleri paylaşıyorum, yalnız bunların geçici olduğunu biliniz, bir gün bu çekilen ıstırapların geride kaldığını da beraberce yaşayacağız" dedi. Sonra masadaki paşalara, "Üzülmeyin paşam, hep beraber nelerin içinden geçildiği görüldü, bunun da içinden çıkılacaktır" dedi.

Arkasından Ziya Gökalp Bey'in gönlünü alıcı şeyler söyledi. En son sözü, Mithat Şükrü Bey'in "Kimler müftehir olacaktır" sözlerine cevaptı:

"Mithat Bey, böyle bir durumdan müftehir olabilecek kimdir? Eğer böyle bir durumdan müftehir olmayı düşünenler varsa, onların bundan müftehir olmak yerine daha başka şeylerin ithamı altında kalacaklarını da hesap etmeleri lazımdır. Böyle bir durumdan nasıl müftehir olunacaktır? Bunun müftehir olunacak hali nedir? Emin olunuz ki hiçbirisi bundan müftehir olamaz. Şimdi sizlerin hatıranızı sormak için buradayım."

"Tekrar Görüşeceğiz"

Mithat Şükrü Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın kafasının içindekini okumak ister gibi bakıyordu. Mustafa Kemal Paşa bunu anlamış olacak ki "Mithat Bey tekrar görüşeceğiz" dedikten sonra kalktı; anlaşılıyordu ki bu geliş bir umumi ziyaret süsü vermek istemiştir. Mustafa Kemal Paşa kalkınca ötekiler de ayaklandılar; hepsinin teker teker ellerini sıktı, Tevfik Rüştü'nün ellerini avuçlarına aldı, sonra bıraktı.

İki paşaya ve Ziya Gökalp Bey'e de aynı davrandı, sonra geldiği yere doğru ilerlemeye başladı. Mustafa Kemal Paşa giderken Mithat Şükrü Bey ona çok yakın yürüyordu, ötekiler arkada kaldılar; bir ara "çok hafif bir sesle fısıldaştıkları" görüldü ama ne dedikleri duyulamadı.

Yalnız, Mustafa Kemal Paşa, Mithat Şükrü'ye yavaş sesle bir şeyler söylerken, Mithat Şükrü Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın yüzüne "hayranlık ve aydınlıkla" baktığını hep beraber gördüler...

Acaba o fısıldaşmada ne vardı? Şimdilik öğrenemeyeceklerdir...

Mustafa Kemal Paşa'yı, kapıya kadar kumandan Ali Bey ve Şadi Bey beraberce uğurladı, Mustafa Kemal Paşa doruların çektiği arabaya binmeden apansız, Şadi Bey'e döndü:

- Vazifenizden memnun musunuz?

- Evet paşam, içeridekiler bizim büyüklerimizdir.

Mustafa Kemal Paşa, "Evet, oldu çocuk" diyerek arabasına binerken Albay Ali Bey ve Şadi Bey askerce selam vaziyetine geçtiler; kapıdaki askerler yine saldırı emri alacakmış gibi selamdaydılar... Mithat Şükrü Bey'in, "Mustafa Kemal Paşa bizi görmeye gelecektir" sözü doğru çıktı; beklenileni, kendisinden beklenileni yapmıştı...

Mustafa Kemal Paşa'nın faytonu uzaklaşırken Ali Bey, Şadi Bey'e yeni emrini verdi:

"Odama geliniz..."

Biraz sonra Ali Bey'in odasındaydılar. Ali Bey:

- İyi başardınız... Bilhassa içeridekiler bizim büyüklerimizdir cevabınızın Mustafa Kemal Paşa'yı ziyadesiyle memnun ettiğini tahmin ediyorum. Onu söylemenizden sonra size olan sözleri bunun işaretidir... Bunları başka kimseye anlatmak yok... Etrafı dolaş, öteki arkadaşlara bu olanları bir sır gibi saklamalarını söyle... Lakin Mustafa Kemal Paşa'nın geldiği mutlaka duyulur ama içeride olanlar sanki yokmuş gibi davranılmalıdır...

- Merakımızı mazur görün komutanım. Bir şeyler mi oluyor?..

- Bir şeyler olacak Şadi Bey... Ötesini sorma... Kimseye de bir şey olacağını söyleme...

- Emredersiniz...

Mustafa Kemal Paşa'nın Tevkifini İsteyenler

Mustafa Kemal Paşa'nın emrine giren "o büyük ve güçlü teşkilat" Teşkilat-ı Mahsusa da Sadrazam Damat Ferit'in konağına iyi lisan bilen bir tıbbiyeliyi yerleştirmişti. Bir gece gizli karargâh toplantısında karargâha şu haber getirilmişti:

"... Dün gece Damat Ferit Paşa'nın konağında işgal devletleri yüksek komiserleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın²² ileri gelenleri ve bazı zevat toplandılar. Harbiye Nezareti'nden Şakir Paşa da çağırılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın bazı faaliyetlerinden ve Bekiraga Bölüğü'nü sık sık ziyaret etmesinden söz ederek Şakir Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'nın tevkifini istediler. Şakir Paşa da 'buna benim kuvvetim yetmez kuvvetiniz varsa siz yapın ama sakın teşebbüs etmeyiniz tahmin edemeyeceğiniz kadar büyük bir hareketle karşılaşsınız' dedi..."

Bu haber gizli karargâhtaki toplantıya gelince Mustafa Kemal Paşa "... Kuvvetleri varsa yapsınlar bakalım, görelim..." demişti.

Şubat 1919 Sonlarına Doğru: Anadolu İhtilal Yolu

Ali Fuat Paşa'nın İstanbul'daki ikameti artık sonuna yaklaşıyordu. Mustafa Kemal Paşa bir taraftan Harbiye Nezareti'nden alacağı Anadolu'ya tayin işi için oradaki çalışmalarını sürdürüyor, diğer taraftan da Anadolu'da elinin altında bulunması icap eden

22 Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki'ye karşıydı.

gücün planlamalarını yapıyordu. Fakat yokladığı bazı mühim isimlerde Anadolu için bir çekingenlik vardı.

İki Dayanak

Albay Fahri Bey Karargâha şöyle diyordu: "Mustafa Kemal Paşa'nın hazırlığı, bir 'ihtilal hareketi'dir. Bunun iki dayanağı olacak: Birincisi, derleyip toparlayabileceği 'ordu', ikincisi, savaşlardan bıkmış, yorulmuş, fakir kalmış, yaralanmış ama karakterini iyi bildiği 'millet'; bunun için de Anadolu'da yer yer eski İttihat ve Terakki mensuplarının başlattıkları 'silahlı düzensiz kuvvetleri' teşvik ettiriyor, fakat siyasi olarak da 'parsiyel hareketlerle istenilen veya olması icap eden neticelere ulaşılmasının mümkün olmadığını anlatmaya çalışıyor'.

Bir başka tereddüdü şuydu: 'parsiyel hareketler İtilaf Devletleri tarafından bastırıldığı takdirde bir başka çöküntünün yaşanması' mümkün olabilirdi."

Ordunun Düzenlenmesi

Daha da mühimi, "çığıından çıkabilecek, yanlış düşüncelerle başka maksatlar için kullanılacak bazı parsiyel, silahlı hareketler" halkın zaman içinde başka türlü düşüncelere kapılmasına sebep olabilir, bu da Saray ve İtilaf Devletleri'nin "işine yarayabilir"; bunları istismar edebilirlerdi...

Ama Sarayın, İtilaf Devletleri ve ötekilerin, tam bir teslimiyet yaşanmadığını da görmeleri icap ediyordu.

Parsiyel olmasına rağmen silahlı grupların ortaya çıkması ve "maksadına uygun olarak çalışması" kendisinin Anadolu'ya intikallinden sonra elde kalabilecek düzenli kuvvetlere de yardımcı olabilecekti...

Ordunun yeniden düzenlenmesi halinde ise, maksadına uygun şekilde hareket halinde olan parsiyel silahlı grupların düzenli orduya intikalleri, katılımları temin edilebilirdi.

Teşkilatlandırma

Mustafa Kemal Paşa bunun için Anadolu'nun değişik vilayetlerinde, kasabalarında ortaya çıkan bu silahlı hareketlerin başındakiler hakkında bilgi alıyor, bu arada İzmir ve havalisinden silahlı direnme hareketlerini, öteki yerlerdeki benzeri durumları dikkatle takip ediyordu. Ve teşkilatlandırıyordu.

Çoğu yerlerde bu hareketlerin başında bulunan yahut onları tesiri altına almış isimleri de yakından tanıyordu. İttihat ve Terakki'nin İzmir Kâtibi Mesulü Celal Bey'in gayretleri de kendisine ulaşıyordu.

Parsiyel silahlı gruplar daha tam olarak yerine oturmamıştı ama mühim bir şekle girmeye başladıkları da Mustafa Kemal Paşa'ya Fansa'ların evindeki salonda ulaşıyordu.

Ankara Merkez Olacak

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Şişli'deki evde yapılan son görüşmelere doğru, Ali Fuat Paşa'ya emrindeki 20. Kolordu'nun Ankara'ya taşınması için çalışmalar yapmaya başlamasını söylemişti. Ali Fuat Paşa'ya, Adana'dan ayrılmadan önce de "Karargâhınızı, elinizdeki orduyu fazla zaafa uğratmadan Anadolu içlerine çekin" demiş, Ali Fuat Paşa da Harbiye Nezareti'yle konuşarak ve belli etmeden kuvvetlerini Konya Ereğlisi'ne nakletmişti...

Mustafa Kemal Paşa şimdi "Ankara'ya nakletmeye çalışınız..." diyordu.

Kendisinin ise Ankara'ya ulaşmasına ve "büyük ihtilali" başlatmasına daha zaman vardı...

Rauf Bey'in Tereddütü

Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa'nın baş başa yaptıkları görüşmelere, zaman zaman Rauf Bey de katıldı. Rauf Bey Anadolu'ya geçme düşüncesini kabul ediyor ama sonra yine, "İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'la bir şeyler yapmak mümkündür" düşüncesine dönüyor, bu iki düşünce arasında gidip geliyordu...

Mustafa Kemal Paşa ise bunun bir "ihtilal" hareketi olduğunu söylemiyordu, çünkü bu defaki ihtilal hareketinin karakteri başkaydı, başka olduğu da sonra anlaşılacaktı. Mustafa Kemal Paşa bunu söylemeyi doğru bulmuyordu. Çünkü Rauf Bey'in kendi düşündüğü kadar "çok şeyleri sarsacak" bir harekete katılması zordu. Belki mümkün değildi. Hatta ötekilerden çoğunun bile...

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'la bir şey yapılamayacağını biliyor, Anadolu'da "bir yeni şekil" vücuda getirmek istiyordu ama bunu da daha tam düşündüğü gibi söyleyemezdi...

Nihayet Ankara'ya Nakil

Mustafa Kemal Paşa büyük ihtilale adım atarken Ankara'nın merkez olmasına karar vermişti.

Şubat ayı sonlarına doğru Ali Fuat Paşa'nın Harbiye Nezareti'ndeki çalışmaları, Mustafa Kemal Paşa'nın "hiç sezdirmeyen" yakın tanıdıklarına yaptırdığı telkinle netice verdi. Ali Fuat Paşa Harbiye Nezareti'nden 20. Kolordu'nun Ankara'ya nakli "örgüsünü" tamamlayarak Konya'ya hareket etti.

Ali Fuat Paşa Kuvvetleri Ankara'da

Aradan çok geçmeden 20. Kolordu Mustafa Kemal Paşa'nın istediği gibi Ankara'ya nakledildi. Mustafa Kemal Paşa Ankara'da kendisine bağlı "çelik gibi bir güç" bulacaktır.²³ Hatta bu güç zaman zaman "bazı bilgilere göre" Kâzım Karabekir Paşa'nın Erzurum'da Ankara'ya bazen alınganlık bazen başka sebeplerle almak istediği vaziyeti de durduracaktır...

Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'yla yaptığı görüşmeler sırasında Refet Bey²⁴ adı sıkça geçmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, Refet Bey'i tanıyordu. İnâatçı, yılgınlığa düşmeyen, iyi bir harp subayıdır; İttihat ve Terakki içinde de biraz "gözü karalığı"yla bilinmektedir. Bir gece Refet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evine geldi.

Uzun uzun konuştular; sonunda Refet Bey, "Anadolu'ya geçtiğiniz vakit emrinizde olacağım" demek yürekliliğini gösterdi. Mustafa Kemal Paşa yanılmamıştı...

Mavzer ve Yenibahçeli, Fansa'ların Evinde

Mustafa Kemal Paşa'nın daha Pera Palas Oteli görüşmeleri sırasında, "Siz Gebze yolunu tutmaya bakınız" dediği Yenibahçeli Şükrü Bey, Maltepe Endaht Mektebi'nde karargâhını kurmuştu; emrindeki genç savaş subaylarına, "Gebze yolundan kuş uçmayacak, zaman

23 Çankaya misafirlik gecelerinde Fahrettin Altay Paşa, "Ankara fikrinin nasıl doğduğunu" Mustafa Kemal Paşa'ya sormuş, Mustafa Kemal Paşa da şunları söylemiş: "Ali Fuat Paşa'ya kolordusunu Ankara'ya nakletmesi için çalışma yapmasını söylediğim vakit o düşüncedeydim fakat tabii bunu tam olarak söylemiyordum. Çünkü henüz istediğim tam elimde yoktu. Ali Fuat Paşa'dan 20. Kolordu'yu Ankara'ya nakletmesini, 'ileride orada yapacağımız işler için elimizin altında bir kuvvet olsun' diye istemiştim. 20. Kolordu'nun mevcudu azalmıştı ama oldukça iyi bir kuvvetti..."

24 Refet (Bele).

gelecek, uçan kuş da bizden sorulacak; öyle tertibat yapın, uçmayacak dediğimde kuş uçtu mu vay ki sizin İttihatçılığınıza derim. Vay ki sizin harpliliğinize, yürekliliğinize derim, derim ki bu da size cezaların en büyük olanıdır" dedi.

Endaht Mektebi

Yenibahçeli, Maltepe Endaht Mektebi'ndeki karargâhında oturmuş, sağı solu tarassuta almış kafasının içinde habire, "Bu Mustafa Kemal Paşa da şu yolu neden tutunuz demiştir acaba, ne yapacak ki bu yol lazımdır. Bir iş vardır da biz mi akıl edemeyiz? Acep, koskoca Mustafa Kemal Paşa yolu tut demiştir de tutamazsak mahcubiyet olursa yuh olsunur bizim İttihatçılığımıza" diye düşünüp duruyordu. Bunu hiç kafasından atamamıştı...

İşte öylesine bir gün daha geçiyordu ki kendisine İstanbul'dan "bir haber uçtu". Mustafa Kemal Paşa ertesi "gece" kendisini bekliyordu fakat kimse de bunu görmemeli, bilmemeliydi.

Birden keyiflendi; kendisine göre tam "İttihatçı" bir işti, kimse görmeyecek kimse bilmeyecek ama Mustafa Kemal Paşa onu istemişti...

Beşli Mavzer Keyfi

Birden arkasında duran beşli mavzeri kaptığı gibi Maltepe Mektebi'nin bahçesine fırladı; çavuşa, "dik şuraya şunları" dedi; çavuş yumurtaları dikti, o aralık alacakaranlık olmuştu.

Yenibahçeli uzak adımdan mavzeri omzuna yasladı, şarjörü, makine gibi çalışan eliyle mekanizmayı oynatarak sonuna kadar tüketti, yumurtalar tuz buzdu; tetiğe öyle bir hınçla asılmıştı ki yaptığıını beğendi, mavzerin namlusunu öptü:

"Aslanım benim, yüzümüzü mahcup etmedin bu Doktor Fahri İttihatçısına karşı."

Tayinini Gebze'ye yaptırmış olan Doktor Fahri o gece Yenibahçeli'nin misafiriydi.

Doktor Fahri alındı. Posta çavuşuna, "koy iki yumurta" dedi, konuldu, belindeki topluyu çekti, tetiğe bastı, yumurta kül duman... "Beğendin mi Yenibahçeli?"

İki arkadaş geç saatlere kadar oturdular. Mustafa Kemal Paşa ne yapacaktı?

Mustafa Kemal Paşa'yla

Yenibahçeli ertesi gün Haydarpaşa'ya indi, vaktini uygun seçmişti. Gar Lokantası'na girdi, masaya sürahi koydurmadı, bir şeyler atıştırdı, vakit geçmek bilmiyordu, yüreği atıyordu: Mustafa Kemal Paşa neden haber uçurmuştu gelsin diye? Öte tarafa erkence geçmekten korktu. Çünkü azınlıkların nümayışlerinin sonu gelmiyordu. "Bir ikisi çatar matar da iş çıkar, Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşamayız" diye geçirdi içinden. Sonra "tenhada dolaşınız" diyerek öte yakaya geçti.

İstanbul'un hali yüreğini burktu. Tünele binmedi, yüksek kalırdırmadan ağır ağır yukarıya tırmandı. "Bir işe çatmasak" diye dua ediyordu. Sonra kendisini Beyoğlu'nda buldu. Üzerindeki eğreti duran sivillerinin eteğini çekiştirdi, sağını solunu yokladı, Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu Fansa'ların evinin kapısını tıktatırken sokaklardan el ayak çekilmişti; şu pencereden Rumca şarkılar, plaklar çığlık çığlıyordu. Öfkelendi. Mustafa Kemal Paşa olmasaydı şunlardan birine "höst demek vardı" düşüncesi içinden tehlikeli bir şekilde geçip gidiyordu.²⁵

25 Altay Paşa'yla: Yine aynı sohbet sırasında, Milli Mücadele'nin neticeleri üzerinde konuşulurken Atatürk, bu sefer şunları söylemiş:

"Bu büyük bir ihtilal hareketi olacaktı, çünkü yapacağımız işler o neticeyi verecekti, eğer işte bugünkü neticeler alınmamış yahut bu maksatla yola çıkılmamış olsaydı hareketimiz basit bir silahlı karşı koyma hadisesi olurdu. Halbuki şartlar bizi bir büyük ihtilal yapmak lüzumuyla karşı karşıya bırakmıştı. Bunun için elimizde mevcut düzenlenmiş bir ordu olması icap ediyordu, tabiidir ki ordunun yanında milleti de harekete geçirmiş olmanın lüzumu vardı.

Ama millet harplerden yorgundu, Anadolu zaten harap kalmıştı, yalnız bilirsiniz ki ben bu milletin yüksek seciyesine hep itimat etmişimdir. İstanbul'dan Ankara'ya kaçan genç subayların fedakârlıklarını hiç unutmak mümkün değil, ordunun vaziyetini biliyor musunuz, başka hiçbir ordu, hiçbir milletin zabitanı bunu başaramazdı."

Bu sırada İsmet Paşa'nın geldiği haber verilmiş, İsmet Paşa geldikten sonra Atatürk şöyle devam etmiş: "İsmet Paşa'yla Harbiye Nezareti'nde görüşüyorduk, sonradan evinde bir görüşmemiz oldu. Anadolu'ya gelecekti fakat ben kendisinin bir müddet İstanbul'da kalmasını istedim. Çünkü Harbiye Nezareti'nde daha bir müddet güvenebileceğimiz ele ihtiyac vardı. O Harbiye Nezareti'ndeki görüşmelerimizde de bazı işleri yaptık."

İsmet Paşa'nın Gebze yoluyla Anadolu'ya çileli bir yolculuk yaptığı da bu sohbet sırasında açılınca, Atatürk şöyle demiş:

"O yolu Yenibahçeli tuttu, daha Pera Palas'taki ilk konuşmamızda, Gebze-Kocaeli yolunu tutunuz dediğimde meseleyi anlayamamıştı.

Fakat artık zaman yaklaşırken bir gece kalmakta olduğum Fansa'ların evine çağırttım, harita üzerinde kendisine yolun ehemmiyetinden bahsettim. O yolu Yenibahçeli çok iyi tuttu, işte İsmet Paşa dahil birçokları o yoldan Anadolu'ya

Kapıyı yaverler açtı. Şükrü Bey'in geleceği biliniyordu.

Biraz sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu salona aldılar, kahveler geldi, yaverler dahil kapıyı çekip çıktılar. Fansa'ların evi "tarihin bir küçük parçasını" daha yaşamaya başladı.

Mustafa Kemal Paşa bir koltukta oturmuş, sigarası her zamanki gibi elindeydi, gümüş tabakadan bir sigara da Yenibahçeli'ye verdi ve apansız, "Nedir Gebze-Kocaeli civarındaki vaziyetiniz Şükrü Bey?" dedi.

Yenibahçeli savaşta cephe vaziyetini anlatır gibi gördü kendisini:

"Bizimkiler oraları tutmuşlardır, ufak tefek yaramazlıklar oluyorsa da kıymeti yoktur. Rum çeteler bir şeyler yapmaktaysalar da yol elimizdedir. Kuş uça haberimiz olacaktır, haberimiz olmadan kuş uçmayacaktır. Arkadaşlarımıza söylenmiştir; yanımızda bildiğiniz Doktor Fahri Bey de vardır. Kendisinin tayini Gebze'ye yapılmıştır; silahlarımız tamamdır, teslim edilmemiştir, yenidir, Hücüm Taburu'ndan elimizde tuttuklarımızdır; istenirse yenilerini temin bir iki depodan mümkündür."

Mustafa Kemal Paşa yerinden kalktı, yaverini çağırdı:

"Harita..."

Yaver biraz sonra içeriden alıp geldiği boru gibi yapılmış haritayı salonun ortasındaki masaya açtı.

Yenibahçeli'de yürek gidip geliyordu. "Galiba soyunuyoruz bu işlere" diye "İttihatçıca" geçirdi içinden.

Gebze Yolu Tutulacak

Sonra beklediği oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın eli harita üzerinde gezinmeye başladı. Gebze-Kocaeli taraflarından bir kavis çizdi, Anadolu içlerine doğru uzanırken. Mustafa Kemal Paşa:

"Bakınız, bu yollar bizim için mühim bir vaziyet alacaktır. Buradan yapılacak işler ehemmiyetlidir. Bu yollardan istenilmeyenler, hiçbir surette geçemeyecektir. Geçsin dediklerimiz geçmez,

Ankara'ya geldiler. Fakat o gece Yenibahçeli'ye harita üzerinde de bazı şeyler söylerken bir istikamet çizdim fakat arkasından da ifşası idamı muciptir dedim. Yenibahçeli İttihat ve Terakki'den tanıdıklarımızdandı, onun bu işleri iyi bildiğini bilirsiniz, o yol çok işe yaramıştır. Fakat ben ona söylerken Yenibahçeli de meselenin Ankara'ya uzanacağını anlayamamıştır..."

İzmit civarında da fedakâr Yahya Kaptan vardı. Namuslu, vatanperverdi. Fakat İstanbul hükümetinin bir tertibiyle şehit olmuştur. Yenibahçeli'nin Mustafa Kemal Paşa'ya o geceki gidişi, benim araştırmalarım, notlarım ve elimdeki hatıratlara dayalıdır. Konuşmalar hemen hemen aynı şekildedir. Bana bunu, Doktor Fahri Bey de anlatmıştır.

geçmesin dediklerimiz geçerse bozuşuruz. Fakat zaten siz bu işleri iyi bilirsiniz..."

Şükrü Bey heyecandan bembeyaz kesildi, sanki yemin ediyordu:

"Paşam, geçsin dedikleriniz geçecektir, geçmesin dedikleriniz dünya başımıza gelse oradan geçemez, mahcup olmayız paşam..."

Mustafa Kemal Paşa, o, insanı bazen içine kadar donduran, tesiri altına alan gözlerini Yenibahçeli'nin gözlerinin içine dikti:

"Şükrü Bey, bilir misiniz bir düstur vardır, ifşası idamı muciptir; işte bu şimdilik öyle bir meseledir; sadece yanınızda bulunan, teşriki mesai ettiğiniz doktor bilecektir."

Sonraki Zaman

Konuşma bitmişti. Yenibahçeli sevinçli, öyle karışık duygular içinde topuklarını vurdu, hazır ola geçti, sanki başında asker şapkası varmış gibi elini kaşının üzerine götürdü. Mustafa Kemal Paşa bu heyecanı anlamıştı, hafifçe güldü. Yenibahçeli'yi uğurladı.

Sonraki aylar içinde İsmet Bey, Adnan Bey,²⁶ Halide Edip Hanım ve daha birçok mühim isim Yenibahçeli'nin koruması altındaki bu yoldan harıl harıl Anadolu'ya, Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına akacaktır.

Mustafa Kemal Paşa ve Bir Dekor

İstanbul'un çökmüş semtlerinden Beyoğlu'nda sarhoş nümayişleri devam ediyordu. Saray ya uykuya dalmıştı ya da mandaterliklerden hangisi tercih edilmelidir münakaşasının içindeydi...

İstanbul'un dar arnavutkaldırımlı sokaklarının iki yanındaki Türk evlerinde cephelerden dönmüş savaş subayları, "mütareke yüzünden" çocuklarının, eşlerinin merakla sordukları harp hikâyelerini anlatmaktan çekinmemektedirler. Boyunları büküktür...

İstanbul'un "bazı zengin konaklarında keder" vardır, ışıkları sanki karartma gecesi gibidir. Ve "bazı zengin konaklarında İtilaf Devletleri komiserleri" yemek davetindedir.

Bekirağa Bölüğü'nde "Kim ne yapacak?" soruları yataklar üzerinde bağdaş kurmuş insanların düşüncesinde yahut konuşmalarındadır...

Harbiye Nezareti'nde savaş subaylarının geri kalanları dosyalar üzerinde çalışmaktadırlar. Evlerine gitmek için karanlıkta yola çıkmış olanlar köşelerdeki pusuları kollamakta, öyle geçmektedirler.

26 Adnan (Adıvar).

Marmara'da, Çanakkale'den Kemal Paşa'ca yüz geri edilen yabancı filolar ışık içindedir. Hachette'in karşısındaki yolun başın-daki gümüşü vitrinindeki kandiller yine oynamakta, Yunan, İngiliz, İtalyan, Fransız bayrakları İstanbul'un gecelerinin hafif rüz-gârında hıştırtılar içinde sallanıp durmaktadır...

Bu yaşanan dekor içinde Fansa'ların evinde Mustafa Kemal Paşa, Yenibahçeli'ye, "Bu yol mühim bir hal alacaktır, geçmesin denilen geçti mi bozuşuruz Şükrü Bey" emrini vermektedir.

Bu emirler yaşanmaya başlayınca o dekorların yerini başka dekorlar alacaktır. Ve yakın bir zamanda... İşte o zaman hesap düşü-lecektir. Mustafa Kemal Paşa gecenin o saatinde kendi çizdiği yolun taşlarını kimseye sezdirmeden döşemektedir.

Sahnedeki Dökülecekler

Yenibahçeli ne bilsin? Oradan Anadolu'dakilere silah gönderile-cekler sanmaktadır hâlâ, o emri alıp çıkmasına rağmen...

Acı, hınç, ihanet dolu bu dekor içinde, bir başka hadise vardı. Mustafa Kemal Paşa "aynı gece" Fansa'ların evinde Yenibahçeli'ye, harita üzerinde gösterdiği bir mıntıka için, "Bu yol ileride çok mühim bir hal alacaktır, geçmesin denilen geçti mi bozuşuruz Şükrü Bey, anlaşılmış mıdır?" emrini sanki cephe'deki gibi vermektedir...

Bu emirler "yaşanmaya başladığında" İstanbul'un öteki dekorla-rının sahneden sökülüşünün başlayacağını kimse bilmiyordu. İşte o zaman hesap düşülecektir...

Yenibahçeli bile ne bilsindi. Sanmıştır ki işte o yoldan şuraya buraya silah sevk edilecektir, iş sadece odur. O emri alıp çıkmış olmasına rağmen.²⁷

4 Mart 1919, Mustafa Kemal Paşa'nın

Doğru Çıkan Şifresi: "Vahdettin ve Mandacılık"

Tevfik Paşa kabinesinin işbaşında bulunması sırasında İtilaf Devletleri komiserleri istediklerini saraya bildiriyorlar, Padişah

27 Teşkilat-ı Mahsusa'da son derece önemli görevler yapmış, sonra Ankara'nın em-riyle M. M. Grubu'nun kurucularından olan Albay Hüsametdin Ertürk hatıratın-da bu meseleyle ilgili olarak şunları yazmaktadır: "Yenibahçeli Şükrü Bey, çok vatanperver bir insandı. Mühim hizmetlerde bulunmuştur. Maiyetinde çok in-san çalıştırmış, İstanbul'un, Gebze'den Anadolu'ya geçiş yolunu açık tutmuştur. Erkânıharp Miralayı İsmet Bey (İnönü) ve Kavaklı Fevzi Paşa (Çakmak) gibi mü-him isimlerin ve daha birçoklarının Anadolu'ya salimen geçişlerini sağlamıştır. Maiyetinde çalışanlardan birisi Dayı Maksut, ötekisi Doktor Fahri Bey'dir."

Vahdettin de bu arzuları sadrazama söyleyerek "muhakkak icrasını" istiyordu. İttihat ve Terakki mensuplarının tevkifatı bunlardan sadece biriydi...

İtilaf Devletleri harbin neticesindeki Mondros Mütarekesi'yle istediklerini elde etmişlerdir ama şimdi de saray ve yakınları arasında "İngiltere'nin mandaterliği mi, yoksa Amerikan mandaterliği mi faydalı olur?" münakaşaları devam ediyordu.

Vahdettin-İngilizler-Damat Ferit

İngiltere, bu meselede daha ileriye gitti. Vahdettin İngiltere'nin mandaterliğini yerinde bulmuş ve onu kabul etmişti. Asıl maksatlarında beraber olan İtilaf Devletleri, şimdi kendi aralarında "daha çok nüfuz elde etmek" yolunda mücadele ediyorlardı...

Damat Ferit Paşa ise İngilizlerin İstanbul'daki komiserliğiyle içli dışlı olmuştu; zaten daha evvelki zamanlarda İngiltere tarafı olarak biliniyordu. İngiltere'nin aradığı adam ellerinin altındaydı, nihayet Vahdettin'e Damat Ferit'i sadrazamlığa kabul ettirdiler.

Vahdettin, Tevfik Paşa'ya "acz" içinde olduğunu söyleyerek istifa etmesini istedi. Tevfik Paşa bunu hemen kabul etti, 4 Mart 1919 günü Damat Ferit sadrazamlığa getirildi ve kabinesini kurdu.

Mustafa Kemal Paşa, 30 Ekim 1918 günü Adana'da mütareke ahkâmına itiraz ederek bunun kabul edilemez olduğunu bildirmiş ve bir şifresinde şöyle dememiş miydi:

"İngiltere'nin centilmenliğine sığınuyorsunuz; bu hal İngiliz ihtiraslarının önüne geçemez ve bir gün kabineyi de onlar teşekkül ettirirler."

İşte, Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'dan Yıldırım Orduları Kumandanı olarak, Sadrazam İzzet Paşa'ya verdiği şifrede bildirdiği durum, aradan daha dört ay bile geçmeden ortaya çıkmış oldu... 4 Mart 1919'da Sadrazam Damat Ferit tarafından kurulan kabinede Damat Ferit, Hariciye Nazırlığı'nı da uhdesinde tuttu. Bu, Damat Ferit'in kendi düşüncesi değildi; İtilaf Devletleri'yle sulh müzakereleri başlayacaktı. Saray ve İtilaf Devletleri komiserleri Hariciye Nazırlığı'nın şimdilik Damat Ferit'in uhdesinde bulunmasını doğru bulmuşlardı...

Yeni Kabine

Herkesin merakla beklediği Harbiye Nazırlığı'na da önce Avni Paşa vekâleten baktı, daha sonra Abuk Ahmed Paşa, harbiye nazırı

oldu fakat 2 Mayıs 1919'da Şakir Paşa, Harbiye Nazırlığı'na getirilecek, Müşir Şakir Paşa'dan boşalan Bahriye Nazırlığı koltuğuna da yine 2 Mayıs 1919 günü Ahmed Avni Paşa oturacaktı. Dahiliye Nazırı ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubu Cemal Bey oldu.

Kabinenin kurulmasından sonra gazetelerde kabine için, "Hürriyet ve İtilaf Fırkası kabinesi" denilmeye başlandı...

Hürriyet ve İtilaf Fırkası istediğini elde etmişti. Zeynel Abidin Hoca ve İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin temsilcileri de bundan memnunnlardı...

Dükküler ve Volkan'cılar

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti 5 Nisan 1909'da İttihat ve Terakki'ye karşı kuruldu. Fırkanın *Volkan* adında bir gazetesi vardı. Mart 1909'da *Volkan* gazetesinde cemiyetin prensipleri neşredildi; bu prensiplerin ikinci maddesinde şöyle deniliyordu:

"Devlet insanların yaptığı kanunlara göre değil, Kur'an'a göre idare edilmelidir. Memlekette şariat hâkim olmalıdır."

İttihad-ı Muhammedi Fırkası, İttihat ve Terakki'nin programına karşı da cephe almış, Batılı ıslahata karşı çıkıyordu.

31 Mart'ta ise karşı hareket olan 31 Mart Ayaklanması çıkmıştı. Rum azınlık gazetesi *Neologos* bu ayaklanmayı övüyordu.

31 Mart ve İngilizler

İttihat ve Terakki, Hareket Ordusu, bu ayaklanmayı bastırmak için harekete geçmişti. Hareket Ordusu, İstanbul'u kuşatma altına alıyordu ki Hareket Ordusu Kumandanlığı'na, Babıâli'den bir heyet gönderilmiş; heyete Babıâli, İngiliz Konsolosluğu'ndan bir mühim ismi de dahil etmek istemişti. Fakat İngiliz Entelijans Servisi'nin, İngiliz Konsolosluğu'na verdiği rapor bu işi geri bıraktırmıştı; rapor şöyleydi:

"Hareket Ordusu adıyla teşkil edilmiş kuvvetler ayaklanmayı bastırarak kuvvete maliktir."

Hareket Ordusu'nda Mustafa Kemal, kurmay başkanı olarak bulunuyordu. Şimdi, yine bu mütareke günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın karşısındaki kuvvetler, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları ve Saray ile İngilizlerdi...

Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise 21 Kasım'da İttihat ve Terakki'ye karşı ordudan ayrılma Miralay Sadık, Damat Ferit, İsmail Hakkı Paşa, Lütfü Fikri, Rıza Tevfik ve Doktor Rıza Nur tarafından teşekkül ettirilmişti.

Yeni Kabine ve Kral Edward

Fakat bu fırkanın teşekkülü garip bir şekilde olmuştu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın teşekkülünün ilan edildiği gün, Kamil Paşa, Port Said'de İngiltere Kralı VII. Edward'la bir görüşme yapıyordu.

İttihatçıların şimşeklerini çeken Kamil Paşa, Avrupa devletlerinin ellerindeki kapitülasyonların genişletilmesini temin etmiş, İngiltere'yle yakın dostluk kurmuş ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ateşli mensubu olmuştu.

Yaptığı işler yüzünden bir müddet dışarıda sürgün hayatı da yaşayan Kamil Paşa, İngiltere'nin, Sarayı araya koymasıyla İstanbul'a dönebilmişti.

Zeynel Abidin Hoca Efendi-Nemrut Paşa Harp Divanı

İşte şimdi Mustafa Kemal Paşa'nın kaderi yine aynı kuvvetlerle karşı karşıya olmak çizgisine getirmişti. Bu kuvvetler İttihat ve Terakki'nin de amansız muhalifleriydiler.

Damat Ferit Paşa'nın yakını olan Hoca Zeynel Abidin Efendi de İstanbul'daki İngiliz Komiserliği'yle "içli dışlı" olmuştu; o da Damat Ferit'in sadrazamlığının peşindeydi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası da Damat Ferit'in sadrazamlık makamına getirilmesini kendileri için faydalı buluyordu. Onlar da zaten İngiliz Komiserliği'yle beraber çalışıyorlardı.

31 Martçılar ve Damat Ferit

31 Martçı İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin mümessilleri de Damat Ferit'in sadrazamlığını istemişlerdi. İngiltere'nin desteklediği Kürt Teali Cemiyeti için de Damat Ferit isabetli bir sadrazamdı...

Mütareke ilan edilir edilmez Zeynel Abidin Hoca Efendi "bazı zenginlerin sofralarında" artık "vazgeçilmez adamdı", çünkü "bazı zenginler" Zeynel Abidin Efendi'nin İngilizlerle münasebetlerini biliyor, "yeni ticari hayatları içinde" İngilizlerden istifade etmek yolunda Zeynel Abidin Efendi'yi hoş tutmaya bakıyorlardı...

İttihat ve Terakki'nin şiddetli aleyhtarı olan Zeynel Abidin Hoca, davet edildiği "bazı zengin sofralarında", "Artık galipler ne isterlerse o olacak, galip değil mi, istediklerini yaparlar; şimdi artık İttihatçıları da cezaya tabi tutmanın zamanı gelmiştir. İdam bile olacaklardır. Bence en munasip ceza, idamdır" diye konuşmalar yapıyordu.

Zeynel Abidin Zengin Sofralar

Tabii, Zeynel Abidin Efendi'yi hoş tutmak isteyen bazı zengin sofraların ev sahipleri de "Zatı muhteremleri doğru mütalaa ederler, bunlar memleketi batırmışlardır efendim. Buyurduğunuz gibi artık işler, Düvel-i Muazzama'nın dediği gibi olacaktır, bundan şüphe edilir mi?" tasdiki içindeydiler...

İstanbul'un bu hali, en yakın zamanda "mütareke zenginleri zümresini" doğurmaya başlayacaktı.

Vahdettin de Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları kadar, İttihat ve Terakki'ye öfke duymaktaydı. Zaten İngiliz mandaterliği altında kalmayı kabul etmiş, Anadolu'nun çok az bir toprak parçasındaki devletçiğiyle yaşamayı ve bu suretle saltanatını sürdürmeyi benimsemişti.

Vahdettin, 4 Mart 1919 günü Tevfik Paşa'yı huzuruna kabul ederek, "atalet ve acz içinde olduğunu" söyledi ve istifasını istedi. Tevfik Paşa, aynı gün istifa etti. Damat Ferit "sadrazamlık koltuğuna" oturdu; yeni bir tevkifat listesini de hemen tatbikata koydu ve süratle yapıldı.

Ali Kemal

Damat Ferit'in ilk kabinesinde Ali Kemal Bey de maarif nazırı olarak yer aldı. Şimdi de "tarih" ya da "talih", Ali Kemal'in kaderini yazmıştı. Ali Kemal "yapacağı işlerle" bu "tarihin" yahut "talihin" yazdığı kadere doğru koşacaktı. İttihatçı aleyhtarı ve Milli Mücadele'nin amansız muhalifi olan Ali Kemal, sonraları başına gelen akıbeti yaşarken; belki de Ermeni Tehciri bahanesiyle Kürt Mustafa Paşa divanının astırdığı masum insanların masum yüzlerini kendi hayat şeridinde görecektir.

"Nemrut Mustafa Paşa" diye de anılan Kürt Mustafa Paşa, Ermeni Tehciri sebebiyle masum insanları asmıştır fakat işgalcilerin haritalarında Kürt devleti, Ermeni devleti diye görünen toprakların insanları, Mustafa Kemal Paşa'nın ordularında savaş subayları ve askerleri olarak İzmir Rıhtımı'na girenlerin içinde olacaklardır.

Divan-ı Harb-i mi, Divan-ı Örfi mi?

Damat Ferit vakit kaybetmeksizin "ikinci icraatına" başladı. Kabinede, "Divan-ı Ali mi kurulsun, yoksa Divan-ı Harb-i Örfi mi?" münakaşaları yapıldı, sonunda yine Saraydan gelen telkinle de Divan-ı Harb-i Örfi'nin kurulması ve faaliyete başlaması

kararlaştırıldı. İşte Nemrut Paşa'nın eli bu kararla bir müddet sonra Divan-ı Harb-i Örfi'ye uzanacaktır... İngiltere ve içinde bulunduğu İtilaf Devletleri'nin istediği buydu...

Kürt Teali ve Nemrut Paşa

İngilizlerin "desteği" altında bulunan Kürt Teali Cemiyeti'nin üyesi olan Nemrut Paşa, daha önceki tarihlerde kendisinin teşekkül ettirdiği, Kürt Teali Cemiyeti'ne mümasil şubenin kapatılması yüzünden; İttihat ve Terakki'ye öylesine öfke duymaktadır ki Ermeni Tehciri sebebiyle asmak istediklerinin davalarında, onların aleyhlerinde şahit bulmak için "gazetelere bizzat ilan verecek", sonra da asacaktır...

Zaten, Divan-ı Örfi de iki mesele için teşekkül ettirilecektir:

1- Harp suçlarının tecziyeleri.

2- Ermeni Tehciri suçlarının tecziyeleri.

Reval Mülakatı'yla imparatorluğu nüfuz bölgelerine ayıran ve sonra imparatorluk içinde etnik ve dini ayaklanmalar çıkaran, kapitülasyonlara karşı vaziyet alan İttihat ve Terakki'yi devirmek için İstanbul'da faaliyetlerde bulunan ve bu maksatla içerideki muhalif fırkalarla işbirliğine giren İtilaf Devletleri kendi çıkardıkları savaşlara karşı şimdi "savaş suçlarını tecziyeleri için" harekete geçmişlerdi.

İkinci Tevkifat

İşgal devletleri, bununla da yetinmediler; kendi teşvikleriyle ayaklanan Ermenilerin isyanlarını bastıran, orduları arkadan vuran Ermeni topluluklarını tehcire tabii tuttular diye, Saray ve Hükümetten İttihat ve Terakki'nin cezalandırılmasını da talep ettiler...

Her ikisi de kabul gördü.

Şimdi Damat Ferit Hükümeti ikinci tevkifatı başlatıyordu. Zaten daha kabinenin kurulduğu gece ikinci tevkifat listesi Damat Ferit'in cebindeydi. Sarayın arzusuyla da hazırlanan bu tevkifat listesinden İtilaf Devletleri komiserlerinin de malumatları vardı.

İkinci tevkifat listesinde bulunan İttihat ve Terakki'nin bazı isimleri şunlardı:

Gazeteci Yunus Nadi, Maliye Nazırı Cavit Bey, Gazeteci Celal Nuri,²⁸ Ankara Mebusu Hilmi, Telefon Müdürü Umumisi Fuat, Adliye Nazırlarından İbrahim Pirzade, Çankırı Mebusu Fazıl Berki,

28 Celal Nuri (İleri).

sadrazamlardan Said Halim Paşa, Ayan Meclisi Kâtibi Müştak, polis siyasi kısım şeflerinden Reşad, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi azalarından İzzet, Menteşe Mebusu Halil, Gazeteci Salah,²⁹ Dahiliye Nezareti Hukuk Müşaviri Nazırı Şükrü, Sapançalı Hakkı, Sinop Mebusu Fehmi, Sofya sefirlerinden, Dahiliye nazırlarından Fethi Bey, Ayan Reisi Rifat, Hariciye nazırlarından Ahmet Nesimi Bey'ler...

Tevkifat listesi şimdilik tamamlanmıştı ama Malta sürgünü günlerinde evlerinden alınıp Malta'ya sürülecekler de vardı.

Mustafa Kemal Paşa'dan Haber

İstanbul'u kolaçana almış olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, gözünü Bekirağa Bölüğü'ne dikmişti. İttihat ve Terakki aleyhtarlarıyla beraber orayı tarassuta almışlardı ama dışarıya su sızımıyordu ki.

Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri, Şadi Bey'e gelmişti. Daha önce de Ali Bey'le görüşmüş. Şadi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yaverini görünce heyecanlandı... Tabii kapıdaki İzmirli Efe Çavuş'ta, heyecan bin misli. O daha Şadi Bey'e, "Kumandanım... Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri" demeden, içeriye yaver girivermişti bile... Şadi Bey topuklarını sertçe birbirine vurdu. Cephedeymiş gibi...

- Emriniz komutanım...

- Otur Şadi Bey, rahat ol... Ve kahve...

İzmirli Efe Çavuş dışarı çıktı... Kapıyı sanki savaştaki cephanelik kapısı gibi tutmuştu... Yaver:

- Peki diyelim ki şimdi bir şey oldu... Senin bu Efe Çavuş dediğin ne yapar?

- Hiç gözünün yaşına, anasının saçına bakmaz komutanım... İcap edeni yapar geçer...

Yaver memnundu:

- İyi öyleyse... Şadi Bey, Ali Bey'le görüştüm... Sizi buraya aldır-mış olmaktan memnun... Tedbir de tammış. Mustafa Kemal Paşa da bundan memnun oldular...

- Tedbirimiz tamdır komutanım... Buranın emniyetine memur edilen Bölük Kumandanı Yüzbaşı Bahattin Bey'dir. Kendileri yeminli İttihatçılardanmış. Ali Bey söyledi. Mülazım Reşat Bey³⁰ de sık sık içeridekilerle görüşüyor. Gelip giden çoktur ama bunları bir tertip içinde yapıyor, malumaliniz etraf çok netameli... Dışarıdan haber

29 Salah (Cimcoz).

30 Reşat (Paşakay) Sonradan Paşa.

getiriyorlar... Yedek subay Şakir Bey var... O da sık sık gelip gidiyor... Genç bir İttihatçı... Biraz da öfkeli, galiba silahşormuş da... Yüzbaşı Bahattin Bey ile Mülazım Reşat Bey içeridekilerin mektup işleriyle meşguller. Dışarıya mektupları onlar çıkarıyorlar.

- Ya ötekiler?..

- Biliyorsunuz yahut bilmiyorsunuz... Ali Bey söyledi mi bilmem ama Kule Bina'da³¹ bizim hocamız olan Binbaşı Mahmut Nedim Bey'in emrinde olan Birinci Muhafız Bölüğü'nün bütün subayları ile öteki subaylar ve İtfaiye Alayı'nın, Süleymaniye kapısı üzerindeki koğuşlarda kalan öteki subaylar da hepsi hükümete muhaliftir.³²

31 Beyazıt Meydanı'ndaki ana kapıdan girildiğinde solda bulunan bina.

32 Ermeni Ayaklanmaları: Bugün de devletlerarası diplomasi masalarında Türkiye'nin önüne konulan Ermeni Tehciri meselesi, savaş sırasında Türk ordularının arkalarından vurulmasını, düşman kuvvetlerine zamanın Ermenilerinin kendi aralarında kurdukları silahlı güçlerle yardım etmesini önlemek hareketinden kaynaklanmıştır. Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa da Bekirağa Bölüğü'nde İngilizler tarafından tehcirle itham edilmişti. Halil Paşa da önüne konulan soruya, "Ordularımızı nerede arkadan vurdularsa oradan başka yerlere nakledildiler" cevabını vermiştir. (Geniş bilgi için bkz. Taylan Sorgun, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e*, Destek Yayınları, İstanbul, 2010.)

Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu zamanından beri Anadolu sınırları içinde müstakil bir devlet kurma istekleri zamanın Avrupa devletlerinden siyasi ve lojistik destek görmüştür. Tarih bunun kuvvetli belgeleriyle doludur. Zamanın Ermeni teşkilatçıları, Osmanlı İmparatorluğu içinde sayısız ayaklanmalar çıkarmışlardır; bunlardan birkaçı şöyledir: Birisi 1895 yılında İstanbul'da yaşanmıştır.

Ermeni Patriği'nin liderliğini yaptığı 4 günlük ayaklanma sırasında Ermeni ayaklanmacılar "altı vilayette" "Muhtariyet istemişlerdir. Devlet kuvvetleri bu ayaklanmayı bastırmıştır ama Avrupa kamuoyu da Ermeni ayaklanmacılara destek vermiştir. Bir başka hadise Diyarbakır'da yaşanmıştır. 1894 yılı Kasım ayında "yine aynı istekle" ayaklanma çıkarılmıştır; bu ayaklanma da bastırılmış, fakat Avrupa yine "Türkler Ermenilere zulüm yapıyorlar" diye büyük tepkiler göstermiştir... Bir başka hareket 1894 yılında Ekim ayı sonunda yaşanmıştır.

Yabancıların da yine eli olan bu harekette Ermeniler vergi bahanesiyle ayaklanmışlar, silahlı harekete girmişler, oradaki Türklere saldırmışlardır. Bu ayaklanma da bastırılmış fakat yine Avrupa diplomasi çevreleri Ermeni meselesi diye ayağa kalkmışlardır...

Bu ayaklanmalar sırasında müstakil Ermenistan'ın sınırları şöyle çizilmişti; Erzurum, Van, Diyarbakır, Bitlis, Erzincan, Ağrı, Hakkâri, Mardin, Malatya, Bingöl, Şebinkarahisar. Mondros Mütarekesi'yle birlikte çizilen müstakil Ermenistan haritası da bu yerlerin bir kısmını içine almış, bir kısmını yine işgal devletlerinin himayesinde kurulacak olan Kürdistan sınırlarına bırakmıştır. Bazı belgelere göre, Ermenilerin ilk resmi teşkilatı 1886 yılında Nazarbek adındaki bir Ermeni tarafından Hınçak adıyla İsviçre'de kuruldu; bilahare bu cemiyetin ikinci bir kolu ortaya çıktı ki bu da Taşnaksutyun adını aldı ki "birlik" manasındadır.

Zaman içinde Diyarbakır, Van, Trabzon gibi yerlerde yaşanan Ermeni ayaklanmaları da bu cemiyetin başlattığı hareketler oldu. Ayaklanmalar Avrupa diplo-

Bekirağa'da Bir Gece, "Bu Ne Düşkünüktür..."

Bekirağa Bölüğü'ndeki hayat Mustafa Kemal Paşa'nın buraya olan yakınlığıyla "rahatlamaya" girdi fakat etraflarında hissede-bildikleri değişik hava başladı. Şadi Bey bunu belli etmek istemi-yordu ama yüz ifadesindeki gerginliği de saklayamadı. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin aldığı Divan-ı Harb-i Örfi kararı çok geçmeden Bekirağa'ya da ulaştı. Divan-ı Harb-i Örfi mesele değildi, asıl itham-lar bu bir devrin adamlarının omzuna başka türlü bir yük getirdi. Sanki hayatlarında en çok kıskandıklarından birisi olan namusla-rına el uzatılmıştı. Divan-ı Harb-i Örfi'nin ithamı da artık bellidir:

- Harp cürmü işlemek.
- Ermeni Tehciri.

Bu ikisi de bu insanlara ağır gelmişti. Dışarıdaki İttihat ve Terakki muhalifi gazeteler en ağır ithamlarda bulunuyor, söyleme-diklerini bırakmıyorlardı. Şadi Bey bu gazeteleri vermemeyi bir ara düşündüyse de Mithat Şükrü Bey şunları söyledi:

"Şadi Bey, sizin bize olan yakınlığınızı anlıyoruz ama bizim geçir-diklerimiz karşısında duyacağımız, göreceğimiz aleyhte durumlar

masi çevrelerinde büyük destek buldu, bu destek hareketleri Amerika'ya kadar taşındı, orada büyük lobi hareketleri başladı...

1894 yılı içinde başlayan ve daha önce de yer yer kendisini başka biçimlerde gösteren "bu hareketlere" İngiltere'nin 1900'lü yıllarda bugünkü Kuzey Irak'a gönderdiği Kolhan adındaki İngiliz istihbaratçının Kürt milliyetçiliğini uyan-dırma politikası katıldı. Bir müddet sonra Yunanlar tarafından organize edilen Etniki Eterya Cemiyeti'nin hareketleriyle bugünkü Avrupa Birliği devletleri "Kı-bırıs da Yunan toprağıdır" kararını vererek bunu dünya kamuoyuna açıkladılar... Bugün buna benzer gelişmeler yok mudur?

Avrupa'nın bazı diplomasi çevrelerinde basılıp dağıtılan haritalarda Güneydo-ğu Anadolu, Kuzey Kürdistan olarak görülüyor. Doğu Anadolu'daki bazı illeri içine alan Ermenistan haritaları, Kıbrıs'ın Enosis içine çekilmek istenilmesi, tarihten gelen politikaların izi olarak ortaya çıkıyor. Zaman zaman Osmanlı İmparatorluğu'ndaki eyalet sistemi gibi sistemler gündeme getirilerek, "Eyalet sistemi nedeniyle imparatorlukta hiçbir hadise yaşanmıyordu" iddiaları ortaya konuluyor.

Halbuki Osmanlı İmparatorluğu en çok iç ayaklanmayı yaşayan bir imparator-luktur. Mondros Mütarekesi'nin öteki şartları, Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Rum devleti, Ege'de Yunan toprakları kararını taşıyordu. Şimdi Avrupa diplo-masi çevrelerindeki haritalarda Rum Pontus devleti sınırlarının da görülmesi bir tesadüf müdür? 1800'lü yıllarda başlayan hareketlerin 1918 30 Ekim'inde uygulanmaya konulması, böylesine meselelerin tarihi sürece bağlı olduğunun keskin belgeleridir. Bugün bazı çevreler tarafından "adeta ciddiye alınmayan" bu şartların tarihi süreç içindeki neticelerini iyi hesap etmek icap etmektedir.

30 Ekim 1918'e gelirken "iktisadi bütün inisiyatif" kaybetmiş olmanın da bu ne-ticelerde etkinliği olduğu gayet açıktır.

hiçbir şey değildir. Siz bize gazeteleri yine verin, verin ki görelim bakalım."

Şadi Bey gidip odasından gazeteleri getirdi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile 31 Mart Ayaklanması'nı çıkaran İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin taraftarı olan gazetelere Mithat Şükrü Bey şöyle bir göz attı, yüzü öfkeden kızardı; yanındakiler sabırsızlıkla gazeteleri bekliyorlardı. Mithat Şükrü onların merakını hemen ezmek için birkaç satırı okumaya başladı:

"İttihatçılar gâvur, farmason ve haindirler."

Şadi Bey gazeteleri verdiği bin pişman oldu. Mithat Şükrü'nün etrafındakiler; Fethi Bey, Cavit Bey, Doktor Tevfik Rüştü Bey, Kara Kemal, İsmail Canbolat, Hüseyin Cahit Şükrü Bey...

Mithat Şükrü Bey gazetelerdeki ağır ithamları okudu: Ermeni Tehciri, harp cürmü işlemek. Muhalif gazeteler, İttihatçıların bu suçu işlediklerini kabul ediyor, en ağır şekilde cezalandırılmalarını istiyorlardı. İttihat ve Terakki'nin kâtibi mesulünün öfkesi tepesine çıktı:

"Ermeni Tehciri imiş, neymiş bu? Söyleseler de biz de öğrensek bunları, harp sırasında kıtaata arkadan taarruz edip onca askeri katlettiklerini bilmiyorlar mı? Peki ya savaş zamanında jandarmasız kalan köylere bunlar hücum edip onca yoksulu öldürmediler mi?

Peki ya Bakû?

Peki ya Halil Paşa'nın Bakû'ye girmesinden daha önce Ermenilerce katliama uğramış insanlarımız için ne demeli? Dayadılar arkalarını şimdiki İtilaf Devletleri'ne, yapmadıkları herze mi kaldı? Peki, biz ne yapacaktık, 'Köylere taarruz ederlerken yapmayın etmeyin' diye arkalarına mı düşecektik, oradan aldık başka yere tehcir ettik. Bizim milletin hesabı sorulmaz da bunların hesabını sorarlar; ayrı devlet için isyan çıkarmadılar mı?

Ne yapacaktık, alın kurun mu diyecektik? Reval'den sonra, hatta ondan önce bunları azdıran kimdir, 'ayrı devlet kurun' diye isyan ettiren kim, kendileri değil mi? Şimdi neyin hesabını kime soracaklar? Damat Ferit'ten hesap sorulur, gün gelir. Peki, bunlar 31 Mart patirtısı çıktığı vakit ne halt edip de sağda solda nümayiş yaptılar, ayaklanmaya kalktılar?"

Sonra gazeteleri gösterdi:

"Bunların şimdi menfaatleri birleşmiştir. Mesele odur, bu işin arkası başkadır."

Şükrü Bey öfkesini zor zapturapt altına almıştı:

"Rezilliğin böylesine de tesadüf yoktur da oldu işte. Batağa saplanıyorlar, sonra saplandıkları batağı anlarlar da iş de işten geçmiş olur. Dur bakalım, talih ne gösterir?"

"Biz Dışardayken"

Kara Kemal Bey gazeteleri Mithat Şükrü'nün elinden alıp arkada duran masaya doğru fırlatıp attı:

"Biz dışarıdayken farmason gâvuru, hain main değildik de şimdi mi olduk. Rezil takımındır bunlar, korkuyla yaşar, korkuyla koyun koyunadırlar fakat meydan buldular mı sanki adamdan sayılırlar. Peki ya ne demelidir, bu Ermeni ayaklanması bastırılması işi yalnızca bizim zamanımıza mı rastlar? Peki, daha biz hiç ortada yokken Diyarbakır, Samsun işleri, İstanbul patırtıları nedir? Günlerce sürmemiş mi? Sonra da bastırılmamış mı? Ama o işlerin de ardında yine Fransız'ı, İngiliz'i yok muydu? Vardı... Peki, bu İngiliz'e, Fransız'a demezler mi ki sen başka milletlerin topraklarını babanın konağının bahçesi gibi ele geçirmişsin de olmadık zulmü yaparsın,³³ şimdi gerisi kalsın da asıl iş bunların dünya hakimiyetinden geçer, oraya dayalıdır, gerisi laftır, bahanedir, asıl iş bu utanmazlıkları kapatmadır, bir de öç almaktır."

"Vahdettin ve Yaptıkları"

Mithat Şükrü Bey, Kara Kemal Bey'in söylediklerini dinledikten sonra, "Bakın Kemal Bey, bu işin arkasında Padişah Vahdettin de vardır, o da bizi buraya İtilafçıların arzularına uyarak koydurdu, aklı sıra öç almaktadır. Fakat bu işin altında sonra kendisi de kalırsa şaşmam, adam şimdiden başlamış manda falan meselesine, zahir öyle kurtaracak padişahlığını; sizin söylediklerinize iştirak ederim, asıl mühim mesele Reval'deki bölüşme kararlarıdır.

Şimdi hatırlayınız, şu 'tütün meselesi', hani şu tütünü padişahın verdiği tütünü Fransızların elinden alıp milleti kurtaralım, dedik de hemen nota üstüne nota nasıl da geldi, neredeyse harp ilan edeceklerdi" dedi.

"Emperyalistleri Kızdırmayın"

Sessiz sakın duran Ahmet Nesimi Bey,³⁴ "Mithat Bey o yalnızca biridir, ondan başka daha başkaca neler olduğunu görmedik mi?

³³ Kara Kemal'in söylediklerinden kasıt, sömürge topraklarıdır.

³⁴ Ahmet Nesimi (Sayman).

İşte şimdi her şey ellerindedir. Biz onlarla boğuşurken, tütün meselesi falan, bize demediler mi bu devletleri kızdırmayın, vazgeçin. Bu işlerden maazallah Devlet-i Osmani'nin başına dert açarsınız. Bunlar hep böyledir Kemal Bey. Peki, Talat Paşa'ya dememişler miydi ki vazgeçin bu işlerden. Söylemişler. Merkez-i umumide müzakere edilmedi mi bu mesele, edildi. Şimdi bir laf ederim de burada da olsa bize uygun düşmez" dedi.

Fethi Bey, Ahmet Nesimi'nin az rast gelinen öfkelerini yatıştırmak istedi:

"Bunların yolu bulunur, bakalım ne olur?"

Kara Kemal Bey birden yerinden kalktı. "Toplaaaaa şunları Şadi Bey" dedi öfkeli bir sesle, sonra yatağına doğru yürüdü, kalanlar çaylarını içmeye başladılar. Şadi Bey, Kara Kemal'in öfkelenince öyle uzatıp konuşmasına alışmıştı; gazeteleri aldı odasına doğru yürüdü, aklından çıkmayacak bir geceydi.

Korku ve Adamsendecilik

Şadi Bey, Bekirağa Bölüğü'nde işe başladığı vakit içeridekilerin bazıları "ihtilattan men edilmişlerdir" yani kimseyle görüştürülmeleri yasaktır. Yakalananlar, Bekirağa Bölüğü odalarına, koğuşlarına konulmuşlardı. Bir kısmı da Süleymaniye kapısının üzerindeki itfaiye karargâhı odalarına kapatılmıştır. Tevkifat daha da birer ikişer sürüp gitmektedir. Zaten hiç durmayacaktır da...

Sait Halim Paşa'nın Hali

Şadi Bey, vaziyeti artık kavradı. Oraya alınışının icap ettirdiği işleri yapacaktı. İşte, işe başlamasından bir müddet geçmişti ki ilk "vazife" önüne çıktı. Şadi Bey'in arkadaşları arasında, yürekli bir süvari subayı olan Mısırlı Yusuf vardı. Yusuf Bey, Sait Halim Paşa'nın da akrabalarındandı, bir çaresini bulup Sait Halim Paşa'yla görüşmek istiyordu. Şadi Bey tertibini alıp "ihtilattan men edilmiş olan" Sait Halim Paşa ile Mısırlı Yusuf'u başa bırakıverdi.

Mısırlı Yusuf, Sait Halim Paşa'yla "yarım saate yakın" görüştü. Onun yanından çıkarken bitkindi. O cesur süvari zabitanın omuzları çökmüştü. Şadi Bey arkadaşının bu halini görünce, "Nedir Yusuf, koca cephenin altında kalmışsın da üzerinden ordu geçmiş gibidir... Hayrola?.." dedi.

Mısırlı Yusuf, içeride belli ki hoş bir manzarayla karşılaşmamıştı:

"Sorma Şadi, paşa çok sıkıntılı. Aslında öyle tabansız değildir fakat bizi burada yaşatmazlar diyor... Tabii kimseyle görüşemeyince

de sıkıntısı artmış... Dışarıda olan bitenlerden de habersizliği başka çaresizliktir... 'Şu başımıza gelenlere bak... Ne hallere düştük...' diyor."

"Korku ve Sonrası"

Şadi Bey, Sait Halim Paşa'nın içinde bulunduğu ruh halini "daha önce kendisiyle konuştuğu için" anlamıştı. İlk tevkifat sırasında Bekirağa Bölüğü'ne getirilmiş olan Mithat Şükrü Bey'e durumu haber verdi.

Mithat Şükrü Bey, Sait Halim Paşa'yı severdi. 1906'da İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi azası olmuştu ama pek fazla faal rol almamış, 1913'te sadrazamlığa getirilmişti...

Mithat Şükrü Bey, Şadi Bey'in anlattıklarından meraklandı. "Bir tertip yap, kendisiyle konuşalım" dedi...

Şadi Bey, Mısırlı Yusuf Bey'in gelip, Sait Halim Paşa'yla konuştuğunu Albay Ali Bey'e haber vermiş; Albay Ali Bey de konuşma bittikten sonra Mısırlı Yusuf'u kendi odasına getirmesini Şadi Bey'e emretmişti...

Mısırlı Yusuf, Sait Halim Paşa'nın sıkıntısını dinledikten sonra, Şadi Bey, Mısırlı Yusuf'a Ali Bey'in kendisini beklediğini söyledi; beraberce Albay Ali Bey'in odasına gittiler.

Mısırlı Yusuf, Albay Ali Bey'in karşısında biraz ürkekçe durmuş bekliyordu ki Ali Bey, "Sait Halim Paşa nasıllarmış" diye birden soruverdi. Mısırlı Yusuf, Şadi Bey'e söylediklerini Albay Ali Bey'e de anlattı. Ali Bey şöyle dedi:

"Şimdi beni dinleyiniz, buradaki bu temaslar enikonu sağda solda anlatılmamalı; Sait Halim Paşa'nın çekingenliğini de kimseye söylemeyiniz, nazırlık yapmış adamdır, muhteremdir, lakin telaşı ve korkusu anlaşılırsa İttihatçılar içeride korkuya kapılmışlar denilir. Bizim de İttihatçı olduğumuzu unutmayınız, korku bizden uzaktır. Yusuf Bey şimdi tamamdır galiba..."

Korku ve Telaş

Ali Bey'in sert şekilde söyledikleri Mısırlı Yusuf'u biraz daha sallamıştı:

"Kumandanım Sait Halim Paşa'nın telaşı korkudan değil, fena muameleye maruz kalmaktadır. Yarın öbür gün Harp Divanı meseleleri vardır, o bakımdan 'fena muamele nefsinı rencide eder' diye çekinmektedir. Pek tabiidir ki verilecek ceza da nedir bilinmediğinden bir kuşku vardır."

Ali Bey, Mısırlı Yusuf'un bu sözlerine öfkelen-di:

"Yusuf Bey buradakilerin hepsi İttihatçıdır. Onlar Harp Divanı'na da gitseler, sorguda saygısızlık yapacak adamda yangın yeri gibi yürek ister, ceza da verseler terbiyeli olacaktırlar, terbiyeli olunmazsa terbiyeyi veren çıkar. Paşa bunları bilmez mi?"

Ali Bey'in Öfkesi

Mısırlı Yusuf, Albay Ali Bey'in öfkelerini anlamıştı.

Biraz sonra Albay Ali Bey, Sait Halim Paşa'nın ihtilattan men edildiği odasına damladı. Şadi Bey'e iki kahve söylemesini emretti; kahveler içilirken Şadi Bey ayakta konuşmayı dinliyordu. Ali Bey terbiyeli:

"Paşam sadrazamlığa kadar yükseldiniz, İttihat ve Terakki içinde sevindiniz, sayıldınız, lakin anlarım ki bazı hususlarda tereddütleriniz varmış. Tecrübeleriniz bunu düşünmeye manidir. Fakat yine söylemek isterim ki zaten cemiyete girdiğiniz vakit fedakârane hizmet ahdetmişsiniz. Merak buyurmayınız, kimse sizi fena muameleye maruz bırakmaya cesaret edemez. Bilirler ki bunun da hesabı olur."

Sait Halim Paşa biraz ferahlamıştı.

Ama tabii koskoca sadrazamı Bekirağa Bölüğü'ne mevkufen getirenler de bir hesap peşindeydiler; bunu söyledikten sonra Sait Halim Paşa, şöyle söyledi:

"Doğru söylersiniz Ali Bey. İttihatçı olduktan sonra bunları da hesap etmeliydik, beni müsterih ettiniz, artık başa gelecek umurumuzda değildir."

Savaş subayı Ali Bey, paşayı hürmetle selamladı, arkasında Şadi Bey olduğu halde odasına doğru yürürken söyleniyordu:

"Cezası mezası bir yana, korkarım böylesi İttihatçılığın adını da çıkarır."

Sonra, Şadi Bey'e döndü:

"Bundan sonra Sait Halim Paşa'nın baş başa görüşmeleri yasaktır, icap ederse yanında olursunuz ki dediğimizden çıkmasın konuşmalarında."

Sait Halim Paşa³⁵ bir daha baş başa kimseyle konuşamadı.

Şadi Bey, Ali Bey'in izniyle bu vaziyeti öteki İttihatçı şeflere anlattığında, "Ali Bey doğrusunu yapmıştır, yoksa adımız çıkar da yonarız, çaresizdir ondan sonrası" dediler.

35 Sait Halim Paşa, Bekirağa'dan, Malta Adası'na sürüldü. Oradan iki yıl sonra serbest bırakıldı. İtalya'ya yerleşti. Bir Ermeni komitecisi tarafından şehit edildi.

Şadi Bey'in bu marifeti öğrenilmiştir ki öteki ihtilattan men edilenlerin yakınları da gelip gitmeye, kimseye bir şey hissettirmeden görüşmeler yapmaya başladılar.

Öteki Koğuşlar

İttihatçıların kaldığı öteki koğuşlarda ise hava başkaydı. Şadi Bey buna hayret etmedi, çünkü onları bilenlerdendir. Hatta kendi aralarında zaman zaman birbirlerine takılmaktan da geri kalmamaktadırlar. "Salıncağa bindirilmek sözü" ikide bir oraya düşmektedir... O söz ortalığa düşünce de lafın gerisi şöyle gelmektedir:

"Aaaaam sen de, ondan da ötesi var mıdır?..."

Vuruşup Çıkmak ya da Kılıcın Keskin Ağzındaki Namus, ya O Taraf ya Bu Taraf

"Mütareke günleri" namusu da kılıcın keskin ağzına koymuştu. "Ya o tarafa ya bu tarafa..." Bu Mustafa Kemal Paşa'nın bir sözü.

İstanbul'un Türk insanının dar arnavutkaldırım sokaklardaki evlerinde cepheden yeni dönmüş savaş subayları ise genç yaşlarında içinden geçtikleri ateş çemberinin belki de yüzyıllık bir olgunluğa eriştiği "ruh haliyle İstanbul'un bu ruh haline" tiksinierek bakıyorlardı. Onların yanında ışıkları erken sönen konakların meyus hali...

Şampanya Kadehleri

Öteki yanda, "öteki konaklardaki zengin sofralarında" işgal subaylarının ticari istikbal için misafir edilişleri, şık şampanya kadehleri... Bazı davet masalarında ağdalı bir taassupla atılan çılgınlıklar, pencerelerden fışkıran, martıları bile susturan avaz avaz plak sesleri, çöküşü daha hızlı yaşayan saray...

Bir dönemeçte verilen imtihan ve işgal edilen yerlerdeki manzalar oralarda da aynı. Oralarda da namus kılıcın keskin ağzında, ya o tarafa ya bu tarafa. Bu dönemeçte geleceğe mühürlerini koyacak olan geçmişin pırıltılı insanları fakat bunun yanında geçmişten gelip de batağa saplananlar ve yine adı belki de hiç bilinmeyen ama geleceğe mühürlerini koyacak insanlar arasına katılacak, geleceğin yeni pırıltılı insanları...

Namus kılıcın ağzındaki keskinliğin üzerinde dans ediyor, ya o tarafa ya bu tarafa...

Genç Savaş Subayları

Bekirağa Bölüğü'nde de günler geçip gidiyor, artık her şey daha bunaltıcı. Şadi Bey bu bunaltı içinde Bekirağa'da çırpınıyor, elinden geleni yapmaya çalışıyordu. Arkasında Albay Ali Bey var. Ali Bey de sırtını Harbiye Nezareti'nde hâlâ bazı yerleri muhafaza eden, geçmişte İttihat ve Terakki'ye dahil olan komutanlarına yaslamış. Şadi Bey'in yolunu açıyorlar.

Şadi Bey'in bir başka rahatlığı da Bekirağa'daki genç savaş subaylarından, Birinci Muhafız Alayı'nın Bölük Kumandanı Yüzbaşı Bahattin'in ve onun mülazımı Reşat'ın sıraları geldikçe Bekirağa'nın emniyetine gelip gitmeleriydi. Yedek Subay Şakir, o emniyet geliş gidişlerinde yanlarındaki öfkeli bir adam...

Büyük kapıdan girildiğinde soldaki binada Binbaşı Mahmut Nedim Bey'in kumandasındaki Birinci Muhafız Alayı'na bağlı bir birlik yerleşmiş. Süleymaniye kapısının üzerinde İtfaiye Alayı subayları... Bütün bu genç subayların öfke burunlarındadır.

Bölük Kumandanı Selami, Üsteğmen Vasfi bu öfkeli takımdandır.

Yarbay Ali Bey cephelerdeki tecrübesiyle bir şeyleri hissetmiş olacak ki gece birdenbire bu genç öfkeli takımın bir âdet haline getirip el ayak çekilince topladığı odaya doğru yürüdü, kapıyı açıp içeriye girdi, sonra yavaşça kapadı. Genç, öfkeli savaş subayları birden konuşmalarını kestiler, bu tecrübeli savaş komutanını karışlarında görünce şaşırmışlardı. Ali Bey bir şeyler olduğunu veya olmak üzere olduğunu hemen anladı; ruh hallerini bildiği için de sanki cephedeymiş gibi "Nedir o? Öfke nedendir, anlatılсын..." dedi.

Mülazım Reşat, Ali Bey'in huyunu suyunu bilenlerdendi:

"Yetti de arttı komutanım, bizim yüreklerimiz kaldırmaz bu rezilliği, bir gece tertip yapalım, vuruşup yarıp çıkaralım bunları buradan, talihtir; ya vuruşur adam gibi gideriz ya da..."

"Sayın ki Cephe Vaziyeti"

Ali Bey cephelerdeki bekleyişlerde bu öfkelenmeleri çok yaşamıştır. O saatte yay gibi olurlar, çok dokunursan yay atar kırılır, hiç dokunmasan boşalır, bilemediğin yere kadar gider, sonu ne olur bilinmez...

Onları biraz soğutmak için şöyle dedi:

"Yapalım, önünüze ben de düşeyim derim, lakin yarıp çıkar mıyız, çıkamaz mıyız, orası meçhuldür; bizim kırılmamızı bırak, ya onlar kırılırsa ne olacaktır? Haydi diyelim yardığ çıktık, şu

İstanbul'dan nasıl savruluruz; şimdi beni iyi dinleyin, işler iyi olacaktır, lakin sabırlı olmak lüzumludur. Sayın ki cephe vaziyetidir ve büyük kumandan cephe planını yapmaktadır, sonra sıra kime gelecektir alttaki zabıtana, o zaman ne olacaktır, işte yay gibi boşanmanın vaktidir, çünkü büyük komutan yolu çizmiştir. Bu dediklerimi kulaklarınıza koyun, uykunuzu da yanınıza alın..."

Yavaşça mırıldandılar, sanki hep bir ağızdan demişler gibi söylediler:

"Evet, öyledir komutanım."

Göz Yaşları

Şadi Bey, Ali Bey bunları söylerken kapıyı açmış, yavaşça girmiş, komutanı dinliyordu. Gözlerindeki yaşları elinin tersiyle sildi. Savaş subayları biraz dalgın, biraz umutlanmış, kendi yerlerine doğru dağıldılar. Bu gece böyle geçti.

Komutan Ali Bey o geceyi "durultmuştu", ertesi gece aynı yerde genç savaş subayları aynı şeyleri konuşuyordu. Kafalarına takılan bir şey vardı. Komutan Ali Bey, "Sayınız ki cephedeyiz, büyük komutan cephe planı yapmaktadır, sonra sıra kime gelecektir, alttaki zabıtana, o zaman ne olacaktır, yay gibi boşanmanın vaktidir" demişti.

Harbiye Nezareti'nde olan arkadaşlarından onların duydukları vardı; sonra, Mustafa Kemal Paşa Bekirağa Bölüğü'ne gelip İttihatçılarla konuşmuştu. Birbirlerine "Ne oluyor?" diye sormaya başladılar. İşte öyle bir geceydi. Ali Bey, "Sayın ki büyük komutan cephe planı yapmaktadır" derken işi nereye vardırma istemiştir? Yoksa cephe planını Mustafa Kemal Paşa yapmaya mı başlamıştır? Mülazım Reşat bunun derinini açtı:

"Bence Ali Komutan öyle demek istemiştir. Zaten Harbiye Nezareti'ndekiler emir vaziyetine uymuş beklerler. Peki, yahu Mustafa Kemal Paşa niye öyle durur? Bunlardan üstün vaziyeti vardır, var olmasına vardır da, neden Harbiye Nezareti'nde değildir de başkaca yerlerdedir?"

Mülazım Reşat: Reşat Paşakay (Sonraları Paşa)

Reşat Paşa Şadi Bey, sigaranın birini yakıyor, ötekini küllüğe bastırıyordu. Hepsî öyle. Say ki yangın sonrası duman... Şadi Bey, Mülazım Reşat'ın, söylediklerini daha ileri "götürmesini" istiyordu. Duyulmazdı, duyulmazdı da bir duyulsa, Ali Bey, "bu lafla ne demek istemiştir" diye sorgu üstüne sorgu gelirdi, zaman öyle zamandı. Bir

gece önceden o hadiseyi gören Albay Ali Bey, o gece birden tekrar kapıdan giriverdi, ayağa fırladılar, üniformaların en üst yakaları iliklendi, hazır olda duruldu; tecrübeli komutan işi anlamıştı.

"Nedir yine?" diye cephedeki gibi sordu. Mülazım Reşat, "Cephe planı yapan büyük komutan işini konuşurduk" diye söyleyiverdi. Komutan Albay Ali Bey "ettiği lafın nereye vardığını" anlamaya başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'ne gelip gidişi kendisiyle olan konuşmasından bir şey sezinlemişti. Fakat orada söylenecek şey değildi:

"Bu lafı etmek idamı mucip gibidir. Yasaktır ve sonuna kadar. Benim dediğimden ne çıkardınız, hangi yollara saptınız bilmem, lakin kendinize göre bir yola sapmışsanız ona bir şey demem, akıl sizin, lakin yine de sayın ki cephe emridir, bir daha bunu söylemek yoktur."

Genç subaylar anlamışlardı. Hemen hepsi birden, "anlaşılmıştır, yasaktır ve idamı muciptir" dediler. Ali Bey'in gönlü artık rahattı, bu takımı tanırdı, öyle demişlerse bu işi rüyalarında bile göremezlerdi artık, çıktı odasına gitti. Sır saklı kalırdı... Ama genç subaylar yine de işin içinden çıkamadılar...

Mustafa Kemal Paşa'nın Satranç Oyunu

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 günü İstanbul'a gelişini takip eden günlerde yaptığı temaslar sonrasında, artık Anadolu'ya geçmenin yollarını aramaya başladı. Daha, Adana'dan ayrılmadan önce Ali Fuat Paşa'ya "kuvvetlerinizi Anadolu içlerine çekiniz" emrini vermiş ve yola öyle çıkmıştı. Ali Fuat Paşa'ya İstanbul'daki emri "kuvvetlerinizi Ankara'ya nakletmeye çalışınız"dı...

Şimdi kendisi, Anadolu'ya geçmenin yollarını aramaya başlamıştı. Bu bir "satranç oyunu"ydü. Şaha ulaşmak için önündeki taşları temizlemesi icap ediyordu. İstanbul'a gelişinden hemen sonra Ahmet İzzet Paşa'ya yeniden bir kabine kurdurma çalışmalarının gerisinde yatan esrar, Anadolu'ya geçişi geniş salahiyyetlerle temin etmekte fakat Ahmet İzzet Paşa meselesi halledilemedi. Yine bu arada yapmak istediği bir başka şey, İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'la vaziyetin içinden çıkılmasını temin edilemeyeceğini göstermekti. Bu görüldü...

Oyunun Başlangıcı

Satranç oyunu başlamıştı: Talat Paşa'nın Teşkilat-ı Mahsusacılara verdiği "Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı olunacaktır, istedikleri

yapılacaktır" talimatı, Teşkilat-ı Mahsusacıların Mustafa Kemal Paşa'nın elinin altına girmesini temin etti. Ama zaten onlar da kendilerine bir "baş" arıyorlardı ki Mustafa Kemal Paşa hem yıldızı parlak bir komutandı hem de "bu işi artık ondan başka yapacak bir isim yoktu". İttihat ve Terakki'den gelen beraberlik de bunun bir başka parçasıydı...

Öyle Bir Teşkilat ki

Mustafa Kemal Paşa, temas ettiği, Teşkilat-ı Mahsusa'nın mühim isimlerinden, kimlerden faydalanabileceğini öğrenmiş, Yenibahçeli Şükrü Bey'i de kontrolü altına almış, şimdi bunları hiç sezdirmeden "kendi istediği biçimde yoğuruyordu". Teşkilat-ı Mahsusacılar, Mustafa Kemal Paşa'nın elinin altına geçenleri "şıp" diye öyle bir vaziyete temin ettiler ki artık saray ve çevresinde, kabinede, İtilaf Devletleri İstanbul komiserliklerinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası çevresinde ne olup bittiğini, bunların birbirleriyle olan münasebetlerini günü gününe öğrenmeye başladılar.

Harbiye Nezareti'nde olanlar bir yol bulup Mustafa Kemal Paşa'ya icap eden haberleri uçuruyorlardı. Bazı haberler de dışarıdaki Teşkilat-ı Mahsusacılarca bildiriliyordu...

Saray ve İşgalcilerin Merakı

Buna karşılık, saray, kabine, İtilaf Devletleri komiserlikleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Mustafa Kemal Paşa'nın ancak temas ettiklerini tespit edebiliyor fakat "ne yapmak istediğini" "nelerin konuşulduğunu" Mustafa Kemal Paşa'nın "asıl yapmak istediğinin" ne olduğunu öğrenemiyorlardı...

İtilaf Devletleri komiserliklerinin elleri altında çalışan o devletlerin "en tecrübeli" "entelijans mensupları" İstanbul'da cirit atıyorlardı da Teşkilat-ı Mahsusacıların onların etraflarından öğrendiklerine karşı, kendileri "öğrenmeleri icap edenin" yanına bir türlü yaklaşamıyorlardı.

Korkanlar ve Santraç Tahtası

Satranç tahtasının bir tarafında Mustafa Kemal Paşa vardı. Öbür tarafında, saray ve çevresi, kabine, İtilaf Devletleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Harbiye Nezareti'ndeki bazı kumandanlar...

Mustafa Kemal Paşa'nın adı, daha İstanbul'a geldikten hemen sonra Harbiye Nezareti için geçmeye başladı. Bu durum Harbiye

Nezareti'nde Harbiye Nazırlığı koltuğunda "oturanlar" ile "o koltukta, oturmaya hevesli olanları" hayli ürküttü. Mustafa Kemal Paşa için o koltuğun pek fazla bir kıymeti yoktu ama başkaları için "işgale uğramış bir devletin de olsa Harbiye Nazırlığı, Harbiye Nazırlığı'dır".

Halbuki Mustafa Kemal Paşa'nın kafasının içindeki başkadır. Bu ürküntü Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştı, o zaman Mustafa Kemal Paşa bu söylentilerin önünü daha çok açtı...

İtilaf devletleri, Mustafa Kemal Paşa'nın adının etrafında Harbiye Nazırlığı meselesi dolaştıkça, "iyiden iyiye" rahatsız olmaya başladılar. Mustafa Kemal Paşa onların önünü kesebileceği gibi, elindeki o kuvvet başlarına iş açabilirdi. Mustafa Kemal Paşa'nın o koltuğa oturması "harbin yeniden başlaması gibi" bir şeydi. "Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da el altında bulunsa daha mı münasip olur?" diye düşünüyorlarsa da bu defa Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki temasları onları ürküten bir mesele olarak ortaya çıkıveriyordu... Bu da Mustafa Kemal Paşa'ya yetiştirilmişti. Mustafa Kemal Paşa bu iki taraflı ürküntüden memnundu...

Koyun Koyuna Yaşıyorlardı

Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları, sarayı, kabineyi, İtilaf Devletleri komiserliklerini iyice kuşatmış, onlarla koyun koyuna yaşamaya başlamışlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın adı Harbiye Nazırlığı için geçtikçe, bunlar iyice telaşlandılar. İtilaf Devletleri komiserlerine de durmadan "Aman bu işe padişahımız efendimiz nezdinde mani olunuz" telkinlerini yapıyorlardı. "Amanın buna tez elden mani olmak lazımdır" diye korkuyla kapıları çalıyorlardı.

Teşkilat-ı Mahsusacılar, Mustafa Kemal Paşa'ya bu durumu da bildirdiler. İşte yeni bir memnuniyet... Mustafa Kemal Paşa satranca devam ediyordu...

Kedinin Fareyle Oynaması Gibi

Teşkilat-ı Mahsusacılar da bu durumdan memnundular. Artık İtilaf Devletleri komiserlikleri, onların İstanbul'a getirdikleri entelijans mensupları, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Saray çevresiyle kedinin fareyle oynadığı gibi oynamaya başladılar.

Bu bileğine kuvvetli, aynı zamanda cin gibi adamlar artık Mustafa Kemal Paşa'nın "ne yapmak istediğini anlayabildikleri" için yeni bir oyun tutturdular: Satranç tahtasının öteki tarafındakileri ürkütecek bir şey yakaladılar mı önce onun biraz yayılmasını bekliyor, hatta

bazen biraz da onu itiyor, sonra seyrediyorlardı. Birden ortaya bir laf çıkıverdi. "Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı olursa, sonra da sadrazam olur."

Uykuları Kaçıyor

Sadrazam ve sadrazamlığı büyük bir iştiaqla bekleyenler bu dedikoduyla "sarsıldılar". İtilaf Devletleri komiserliğinin uykuları iyice kaçtı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın başları "Hafazanallah" diye İstanbul'da kendilerine yakın, çalmadık kapı bırakmadılar. Teşkilat-ı Mahsusa bunu da Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırmakta gecikmedi. İşte yeni bir memnuniyet verici hadise...

Fakat bu sadrazamlık meselesi yok mu, bir ömre bedeldir.

Bu haber Mustafa Kemal Paşa'yı enikonu eğlendirdi.

Hanedanın Gülleri

Daha yıldızının yeni parladığı günlerde, sarayda izdivaç bekleyen hanedan güllerinin içlerinden "ah diye geçirdikleri" paşa o değil miydi? O yıllarda Saray, İttihat ve Terakki'nin "kuvveti karşısında" gerilemeye başlamış ve buna bir çare bulmuştu: Kuvvetli adamlarını saraya damat olarak almak, bir saray siyaseti olarak doğdu.

Enver Paşa'nın damatlığının altında yatan buydu ama Saray pek de umduğunu bulamadı, bulamadıysa da olsundu, daha kötüsü belki bu şekilde tesirsiz hale getirilebilirdi. Halbuki Mustafa Kemal Paşa için sadrazamlık da boştu, geçmişte eğer hanedan damatlığını kabul etmiş olsaydı çoktan sadrazamlık koltuğuna oturmuştu bile. Ama o hanedan damatlığını, lisanı münasiple reddetmemiş miydi?

Sarayın Ürküntüsü

Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti dışındaki temasları Saray için bir başka ürküntü oldu, kabine de bundan çekinmeye başladı. Sarayda sık sık Mustafa Kemal Paşa'nın bu temasları görüşülüyor, bazen İtilaf Devletleri komiserleri, Sarayın mutemetleri, sadrazam ve kabinenin bazı mensupları bir araya gelerek bu mesele üzerinde kafa yoruyorlardı. İşte bunlar da Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşmıştı. Satranç tahtasından bir taş daha alındı...

Bu ürküntüler ve "aman maazallah"lar arasında, Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti'ne ziyaretlerini sıklaştırdı. Harbiye Nezareti'nde ilk temas ettikleri arasında Müşir Şakir Paşa, Kavaklı Fevzi Paşa, Arapkirli Cevat Paşa'lar vardı. Mustafa Kemal Paşa, ordu

müfettişliği için bunları istediği yola çekmeye çalıştı. O sıralarda Samsun ve havalisinde karışıklıklar da baş göstermiş, daha önce Enver Paşa'nın şarkta birtakım işlere giriştiği haberleri gelmişti.

"İstanbul'da Kalmasa Daha İyi"

Mustafa Kemal Paşa'nın yavaş yavaş işi istediği mecraya çekmeye başlamasıyla beraber, Saray ve çevresinde, İtilaf Devletleri komiserliklerinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın meşhur simaları arasında, "Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da kalması zararlı mıdır değil midir?" münakaşaları başını alıp gitti...

Adamları, bu haberleri de Mustafa Kemal Paşa'ya yetiştirmekten geri kalmadılar. Harbiye Nezareti'nden uçan kuşlar da bunu fısıldadılar.

Satranç oyunu devam ediyordu...

Satranç tahtasının bir başında Mustafa Kemal Paşa, öteki tarafında onlar...

Mustafa Kemal Paşa'nın bir sözü vardır. "Ben iyi oyunu severim" der...

Herkesin bildiği zekâsı, kurmay hesaplarıyla birleşince gördü ki artık yolu açılacaktır. Peki, ne yapmalıydı? "Korkulanın üzerine gitmek", "korkanların korkularını kamçılarlamak, telaşlandırmak" gerisi kolaydı...

Mustafa Kemal Paşa, "boşu doldurmaya başladı", onlar, "boşa koysalar dolmuyor, doluya koysalar almıyor" denilen yerdeydiler...

Mondros sonrası zamanları... Emperyalizmin işgali bütün deşetle sürmekte. Nemrut Paşa Divanı yeni tevkifatlar yapmakta. Milliciler tevkif edilmekteler. Caddelerde, emperyalist işgal devletlerinin bayrakları çatılardan aşağılara sarkmakta.

Türk mahallelerinde hüznün ve öfke yan yana. Geceleri ışıklar erkence sönmekte. Pencereelerde cephelere gidenleri "belki dönerler" diye sabırla beklemekte olan Türk anaları, kadınları. Ama dönen yok...

Zengin Konaklar

Bazı zengin konaklarında ışıklar sabahlara kadar yanmakta. İçeride işgal devletleri yüksek komiserleri ve İstanbul'a gelmiş öteki devlet zenginleri. Havalara kaldırılan şampanya kadehleri. Lakin bazı zengin konaklarının ışıkları erken kapanmakta ya da yalnızca mum ışığı... O konaklarda keder ve öfke koyun koyuna.

O gece Beyoğlu Havva Sokak'taki "gizli karargâhta" toplantı sürmekte. Mustafa Kemal'in "teşkilatına katılmış olan" İttihatçı Harbiye Nezareti Başyaveri Salih Bey de orası. Erkânıharp Salih, bir ara sanki Selanik günlerini yaşar gibidir. Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle dedi:

"Paşam, zaten hiç unutmamışımdır, Selanik'te Beyaz Kule'de geceleri zaman zaman toplantılar yapıyordunuz. Selanik İttihat ve Terakki Kongresi'nde de demiştiniz ki şimdi asıl vaziyet şudur, hakikatler milletten gizli tutulmaktadır. Yaşananlar sarayın yıllardır tatbik ettiği siyasetin bir neticesidir. Başka devletler bizim üzerimizde hangi siyasetleri takip etmekte? Saray ve idaresi ne yaptığını milletten saklamakta, bunun tek manası vardır: Saltanatı devam ettirmek..."

Vakit oldukça geçti ama toplantı sürmekteydi. Üsteğmen Muzaffer şöyle söyledi:

"Paşam, o toplantıda demiştiniz ki ordu mensuplarının vatan meselelerini düşünmeleri tabiidir. Buna bigâne kalamazlar. Fırka meselesi ayrıdır, bu ayrıdır. Vatan tehlikedeysen saltanat kendi vazifelerini yapamıyorsa yahut memleketi tehlikeye atıyorsa yahut kendi mevkileri için ihanet içine düşmüşlerse ordunun vazifeye atılması tabiidir. İşte şimdi emperyalizme karşı vazife almak mesuliyetiyle karşı karşıyayız."

Gizli Karargâh ve Dr. Selim'den Haber

Gizli karargâhta bir başka gece yaşanmakta. Doktor Fahri, Yüzbaşı Dayı Maksut, Üsteğmen Muzaffer, Yarbay Basri, Teşkilat-ı Mahsusa şeflerinden Balıkçı Salih Reis toplantıdalar... Biraz sonra Doktor Selim de gelmiş, haberler getirmişti. Bir paşanın oğlu olan Doktor Selim öfkeliydi:

"Paşam, verdiğiniz vazifeler dahilinde Serklidoryan'a gitmiştim. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensup zenginler orada işgal devletleri yüksek komiserleriyle kendi iktisadi menfaatlerinin pazarlıklarını yapıyorlardı. İçimde çekip vurmak vardı."

Üsteğmen Muzaffer izin alıp söze girdi:

"Paşam, geçen sene bir zengin konağı önünden geçiyordum. İçerideki balonun sesleri sokaklara taşmaktaydı. Yanımda vazife icabı Rumelili Deli Ömer ile Kehribar Ali de vardı. Yüzbaşı Dayı Maksut onları da yanıma almamı söylemişti. Balodan gelen sesler

devam ederken bir yaşlı adam oradan geçmekteydi, bir ara durdu sesleri dinledi ve dedi ki:

'Cephelerde onca şehit verdik, bunu da mı görecektik?'"

"Artık Namus Kılıcın Keskin Ağzındadır"

Mustafa Kemal Paşa durdu, hepsinin yüzüne baktı ve birden, "Artık namus kılıcın keskin ağzındadır. Ya o yana ya bu yana. Kılıcın keskin ağzının namussuzluk yanına düştüler mi artık namus çok gerilerde kalmış demektir. Ve hesap verirler" dedi. Toplantı yeni vazifeler verilerek sabaha karşı bitmişti.

Mustafa Kemal Paşa bir gün Harbiye Nezareti'ne uğramıştı. Albay İsmet silahların tasfiyesi komisyonunda görevliydi. Mustafa Kemal Paşa, Albay İsmet'e, Yeniden "toplanan silahların sağlam olanlarını ayrı sandıklara koyduracaksınız. Ve o sandıkların üzerine küçük bir ay işareti koydurmalısın, bir de silahların listesi lazımdır" dedi.

Albay İsmet'ten Zarf

Aradan üç gün geçmişti. Bir gece toplantı sırasında gizli karar-gâhta Albay İsmet'ten bir zarf geldi. Mustafa Kemal Paşa zarfı açtı. Zarfı getiren teşkilata katılmış olan Harbiye Nezareti Harekât Şubesi'nden Yarbay Basri'ydi. Zarftan çıkan evrakta yeni silahların hangi depolarda olduğu yazmaktaydı. Mustafa Kemal oradakilere emrini verdi:

"Zamanı gelince emrettiğim gibi yaparsınız."

Abdülhamid Jurnalcisi ve Karar

Emperyalizmin işgali zamanları sürmekteyken Abdülhamid jurnalcilerinden kalanlar işgal devletleri yüksek komiserleriyle işbirliğine girmişlerdi. Eski jurnalcilikleri zamanında oldukça da zenginleşmişlerdi. "Süslü" adlı bir jurnalci... Süslülük lakabı çok koku sürmesinden, çok iyi giyinmesinden gelmekte. Millicileri tespit edip Fransız Yüzbaşı Pele'ye jurnal etmekte ve yakalananlar Pele'nin zulmüne uğramaktalar.

Yüzbaşı Dayı Maksut ile Doktor Fahri, Rumelili Deli Ömer'le İstanbul'un saygı gören ve teşkilata katılmış bulunan bıçkın Kehribar Ali'ye demişler ki:

"O jurnalcinin bedenini ortadan kaldırın. Ama sizin yaptığınızı Mustafa Kemal Paşa öğrenmemeli."

İttihatçılar "öldürmek" demezlerdi, "vücudunu ortadan kaldırmak" derlerdi.

Ve Bir Gece Jurnalci'nin Sonu

Ve bir gece "süslü jurnalci" geç vakit Pera Palas Oteli eğlencesinden çıkmıştı. O zamanlar Şişli zengin konakların olduğu yerlerden. Rumelili Deli Ömer ile Kehribar Ali takipteler. Süslü, konağının önünde kupa arabasından indi. Rumelili Delili Ömer ile Kehribar Ali yaklaştılar. Yüzbaşı Dayı Maksut ile Doktor Fahri olacakları gözlemekteler.

Birden Rumelili Deli Ömer ile Kehribar Ali'nin silahlarının nam-luları "Süslü"ye çevrildi ve iki tarraka. Süslü tamamdı...

Rumelili Deli Ömer ile Kehribar Ali durdular. Kehribar Ali cebinden bir kâğıt çıkardı. Süslü'nün göğsüne ilişti. Kâğıtta, "İhanet-i Vatanıye'nin akıbeti" yazmaktaydı. Böyle hadiselerde usul buydu. Komşu konakta Nigar Hanım oturmaktaydı. Silah seslerini duyunca koştu sokağa indi. Süslü'nün durumunu görünce "layığını buldu" demişti sevinçle. Süslü "kılıcın keskin ağzından namussuzluk yönüne" düşmüştü.

Bekirağa'da İki Genç Zabit

İstanbul gazetelerinde İttihat ve Terakki ile onun "mensuplarına" karşı ağır yazılar artmaya başladıkça Bekirağa Bölüğü'ndeki İttihatçıların ziyaretçileri de çoğalmaya başladı.

Mustafa Kemal Paşa'nın geliş gidişinden sonra Harbiye Nezareti'nin genç subayları, Harbiye Nezareti'ndeki vazifeleri bitince Bekirağa Bölüğü'ne gelip bazı temaslar yapıp ayrılmaya başladılar...

Öteki birliklerdeki subaylar da "inadına" hem de "kendilerini göstermek istercesine" ziyaretlere başlamışlardı.

Şadi Bey, İstanbul'un giderek ağırlaşan havası içinde bu geliş gidişlerden başını kaldıramaz olmuştu. Albay Ali Bey'in odasında bunları konuşuyorlardı. Albay Ali Bey, "Bu iş iyi oluyor, bırak gelip gitsinler, bizi asacak halleri yok ya, böyle zamanda adamlık belli olur derler; yalnız yine de tedbiri elden bırakmamak lazımdır, o bir ara tuttuğun defterin üzerine su devir, yemek devir, ayran devir, devir oğlu devir, istersen Osmanlı'nın bütün karavanalarını üstüne devir ki defter yok olsun, sorarlarsa öylece gitti dersin" dedi.

Ali Bey çareyi bulmuş, rahatlamıştı, çünkü bir yerlerden sıkıştırma haberleri kulağına geliyordu. İşte tam bunu konuşuyorlardı ki

Ali Bey'in kapısı tıklatıldı, vakit akşam üzeriydi. Gelen posta çavuşuydu.

"Giiiir, Osmanlı'nın marşandizi misin, gecikirsin herif" diye gürledi, kapıyı çalan geç kaldı mı böyle öfkeleniyordu.

Çavuş kapıdan girdi, Albay Ali Bey'in sertliğinden eli ayağına dolaşmıştı, telaşlıydı.

"Söylesene ne durursun, İngiliz'e esir mi düştün be adam" diye devam etti fakat askeri de subayı da bu öfkeyi severlerdi, o biraz da işte öyle babacan bir öfkedir. Çavuş iki misafir tekмили verdi.

İki Üsteğmen ve Öfke

Gelenler, Üsteğmenler Muzaffer ile Zeki'ydi³⁶. Ali Bey içeri alınmalarını söyledi. İki genç subay topuklarını öfkeyle vurup parlak çizmelerinin üzerinde dikildiler. İki subayın bu duruşları Albay Ali Bey'in hoşuna gitmişti:

"Nedir, siperden sıçrayacak hal görürüm. Mütareke oldu lakin siz hâlâ sıçramak saldırmak vaziyetindesiniz, yahu burası cephe midir?"

Zeki Bey, "Sıçramak, saldırmak gibi durmak öfkedendir komutanım; sıkıştık kaldık bu bataкта, alışık değiliz bu hale ki atamayız üzerimizden vuruşmak vaziyetini" dedi.

Üsteğmen Muzaffer, aynı öfkenin içindeydi; onlar girince Şadi Bey de oturduğu iskemleden kalkmış, komutanın karşısında onlarla beraber selam vaziyetindeydi.

Albay Ali Bey, iki genç subaya, "Peki nedir?" diye sordu, alacağı cevabı biliyordu da biraz deşmek istemişti.

- Komutanım içerideki büyüklerimizin hatırlarını almak isteriz.
- Almak istersiniz de kendileriyle yakınlık nedir?

Ali Bey istediği cevabı arıyordu.

Genç subay Zeki, "Tanışıklık İttihatçılıktandır komutanım, bu ziyaret biraz da inadınadır" dedikten sonra bir gazeteden kesilmiş yazıyı cebinden, "izin isteyip" çıkarıp Albay Ali Bey'e uzattı. Albay Ali Bey gazete yazısına göz attı, yüzü gerildi. "Gâvur, farmason" laflarından geçilmiyordu; birden öfkesi tepesine çıktı, "Ulan ben mi gâvurmuşum, şunun dediğine bak" diye gürledi, İttihatçılardan öyle söz edildiği için, tabii Ali Bey bunu kendi üzerine almıştı.

36 Büyük Taaruz'da, İzmir'e ilk giren Süvari Bölük Komutanı Zeki (Doğan).

Eli Silahına Gidiyordu

Eli belinin üzerine gitti, sonra onu diyenlerin kendisinden çok uzaklarda olduğunu hatırlayıverdi; arkasından, "bu herifler nahşunun içindekine değmez" dedi. Elinden gelse o gece Bekırağa Bölüğü'nü boşaltırdı da kendilerinden başka orayı kuşatanlar da vardı. İtilaf Devletleri'nin gözü, habercileri etrafta dört dönüyordu, bir de başkaları vardı ki ne yapsındı, çaresizlikten bunalmıştı... Sonra, Şadi Bey'e döndü.

"İstedikleriyle konuşsunlar, görüşsünler, lakin yine tedbir isterim, duyulmamak, hoş duyulsa da mesele yok da ama öyle olmak" emrini verdi.

Üsteğmenler Muzaffer ve Zeki, keyifle Şadi Bey'in arkasından yürüdüler. Görüşme gizli kalmıştı. Şadi Bey görüşmeden sonra iki genç subayı odasına davet etti. Posta çavuşu taze çay yapmıştı, çayları içerken Zeki Bey şöyle dedi:

"Duyduk ki Mustafa Kemal Paşamız da gelmiştir, sevindik, zaten aramızda konuşuyorduk; bu Mustafa Kemal Paşa hiçbirine benzemez, gider oraya çekinmesi mekinmesi yoktur, zaten defterinden atmıştır o lafları demiştik."

Şadi Bey bunun duyulmuş olmasını hiç umursamadı, artık zembereğin boşanma zamanı geliyor gibiydi; bir şey bildiğinden değil de işte öyle içindeki bir ses, oradaki fısıltılar Mustafa Kemal Paşa'nın gelişi...

Mustafa Kemal Paşamız Boşuna Gelmemiştir

Üsteğmen Muzaffer, Şadi Bey'e, "Mustafa Kemal Paşamız boşuna gelmemiştir, belki demek istemiştir ki yalnız bırakılamazlar, belki de bizim bilmediğimiz işler vardır, bunu duyunca yükü atar gibi olduk" dedi.

Getirilen çayları içtiler, sonra sokaklardan söz açıldı. Zeki Bey, "Geçen gece Bomonti'de nümayışçı sarhoş takımı laf uzatmaya kalktılar, biraz höst möst göründük, herhalde soluğu padişah sarayında almışlardır" dedi, sonra ekledi:

"Şimdilik sığındıkları padişaktır, İtilafçılardır da İttihatçı hesabı bitmez ve de akılları başlarına gelir. Zaten Mustafa Kemal Paşa saraya da hükümetine de ağzına geleni söylemiştir; İngiliz'in, İtilaf Devletleri'nin kölesi oluyorsunuz da benim aklıma bu iş yatmaz demiş. Harbiye Nezareti'ndeki arkadaşlar o gün iyice keyiflenmişler."

İki genç subay istediklerini yapmışlardı, izin isteyip kalktılar...

"Mehmet Ali Bey'in Densizliği" ve Enver Paşa

Mustafa Kemal Paşa, birinci Damat Ferit Kabinesi'nin kurulmasından sonra Harbiye Nezareti'ne daha sık gidip geliyordu. Mehmet Ali Bey de Damat Ferit'in bu ilk kabinesinde 1919'un Nisan ayının ilk günlerinde dahiliye nazırı olmuştu.

O gün Harbiye Nezareti'nde, Mustafa Kemal Paşa, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'le karşılaştı. Daha ilk adımda Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya, "Siz İttihatçı mısınız?" diye soruvermişti.

Mustafa Kemal Paşa hiç tereddüt etmeden "İttihat ve Terakki'nin kuruluşunda ve esas gayesinde onlarla beraberdim" cevabını vermiş ama arkasından ikincisi gelmiş: "Peki ya Enver Paşa'dan memnun muydunuz?" Mustafa Kemal Paşa buna da hiç tereddüt etmeden:

"Enver Paşa mevkiindeyken kimse ona karşı gelememiştir. Ancak memleketi terk ettikten sonra başlarını kaldırmışlardır. Bu, Enver Paşa'nın zamanının mevkii itibariyle en kuvvetli adamı olduğunu gösterir". cevabını vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa Mehmet Ali Bey'in bu haline sinirlenmiştir. O günlerde kendisinin tayini meselesi konuşuluyordu ve tabii kabine bu meseleyle meşguldü. İtilafçı Mehmet Ali Bey zannetmiştir ki Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'nın aleyhinde konuşacak, bazı şeyler söyleyecek...

Mustafa Kemal Paşa İttihat ve Terakki kongrelerinde Enver Paşa'yla karşı karşıya gelmişti; sonra Enver Paşa'nın tenkit ettiği tarafları olacaktı ama bunu yaparken de başkaları gibi olmadı. O hadiselerin mütalaaları içinde kaldı.³⁷

Bir Vücut Ortadan Kalkacaktı ama Mustafa Kemal Paşa Başka Türü Düşünüyordu

Damat Ferit'in "sadrızamlığı", Mustafa Kemal Paşa'nın daha mütarekenin üçüncü gününde Adana'dan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı olarak payitahttaki Ahmet İzzet Paşa'ya verdiği şifredeki, "İngilizlerin centilmenliğine sığınmak istiyorsunuz, bu

37 Mustafa Kemal Paşa yıllar sonra bir vesileyle bundan Fahrettin Paşa'ya söz açmıştır, İstanbul'daki tayininin nasıl olduğu konuşulurken Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Ali Bey için Fahrettin Paşa'ya şunları söylemiş:

"Herhalde bizim karakterimizi kâfi miktarda öğrenememişti, ne kadar çirkin bir hareketti, yani tayin meselesi var diye ben de kendileri gibi konuşacaktım, akılsız bir adammış. Bunları elleri sıkılmaya değmeyecek insanlardır." Fahrettin Paşa, bu meseleye Atatürk'ün çok fazla öfkelenildiğini tespit etmiştir.

mütareke ahkâmı İngiliz ihtiraslarının önüne geçemez, böyle giderse kabineyi de İngilizler teşekkül ettirirler" teşhisinin ne kadar isabetli olduğunu gösterdi. Şimdi Zeynel Abidin Hoca Efendi için gün doğmuştu, çünkü saray koridorlarında İngilizlerin dostu olan Damat Ferit'in sadrazamlığı için az mı dolaşmıştı?

Saray ve Mandaterlik

Zeynel Abidin Hoca mütarekenin imza edildiği gün ortaya çıkmış ve İttihatçıların idam edilmelerinin icap ettiğini her yerde söylemeye başlamıştı. İşte şimdi yakın dostu Damat Ferit sadrazamdı, artık sesi daha yüksekten çıkabilirdi...

Sarayda, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları arasında konuşulan bir tek mesele vardı: Şimdi, İngiltere'nin mandaterliği mi yoksa Amerikan mandaterliği mi iyidir? Yatıp kalkıp konuştukları buydu ve şimdi yeni cemiyetler açığa çıkmaya başladı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti bunlardan birisidir.

İngilizler ve Mensupları

İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin başında, Padişah Vahdettin, Damat Ferit, Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler bulunuyorlardı. Rahip Fru ise cemiyetin reisidir. Zeynel Abidin bu cemiyetin en hatırı sayılır adamıdır.

Zeynel Abidin Hoca'nın faaliyetleri, konaklarda, saray koridorlarında, İtilaf Devletleri komiserliklerinde "İttihatçılara idam" diye dolaşması, dışarıdaki İttihatçıların sabrını taşırdı; tabii bütün bu olanlar Mustafa Kemal Paşa'ya günü gününe yetiştiriliyordu...

Yenibahçeli Şükrü Bey ise Zeynel Abidin'in faaliyetlerini öğrendikçe yerinde duramaz hale geldi. Doktor Fahri Bey bir vesileyle Yenibahçeli'ye gelmişti. Yenibahçeli doktoru görünce, "Bak bacanak, bu Zeynel Abidin benim sabrımın sonunu getirdi; arkadaşlar buna bir çare düşünüyorlar, bu batağın içinde dolanıp duran adamı bitirecekler; öyle bir yerde yapacaklar ki İngiliz'e iyi ders olsun, yani ben de bu iş pek münasiptir diyorum" dedi.

Zeynel Abidin Hoca Efendi'nin Temasları

Teşkilat-ı Mahsusacılar, Zeynel Abidin'i sıkı bir takibe almışlardı. En çok uğradığı yerler arasında İngiltere Sefareti, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın konağı, Babiâli, arada bir Amerikan Sefareti vardı; bu takip sırasında bir şey daha tespit edildi.

Beyoğlu'ndaki ABD Konsoloslugu bitişindeki Novotni Otel ve Kiraathanesi'nin bulunduğu bloktaki Kroker Otel binası İngiliz entelijansı mensuplarının adeta karargâhı haline gelmişti. Bir seferinde geç saatlerde Zeynel Abidin'in buradan çıktığı görüldü. Sonra orası kontrol altına alındı. Zeynel Abidin haftanın belli zamanlarında burada görülüyordu.

Damat Ferit'in konağına ise daha çok cuma akşamları uğramayı âdet edinmişti; ara sıra da Konya'ya gidip geliyordu.

Zeynel Abidin Hoca Efendi Vurulacaktı

Teşkilat-ı Mahsusacılar yukarıdan alacakları emirle Zeynel Abidin meselesine son noktayı koyacaklardı. Fakat bu öyle bir yerde ve zamanda yapılmalıydı ki herkes bunu görmeliydi. İkincisi, yerin bilinen tanınan yer olmasıydı. Damat Ferit'in konağının önü bunun için biçilmiş kaftandı ama ders tam olmazdı, o halde nerede olmalıydı? Mühim olan, İtilaf Devletleri komiserleri de bunu seyretmeliydiler ki onlara da bir ders olsundu.

Sonunda karar verdiler. Zeynel Abidin Hoca, İngiltere Sefareti önünde güpegündüz vurulacaktı. Vuracak olanları kaçırma tertibatı da tamamı. Zeynel Abidin vurulduğu anda, ilerideki üç ayrı noktadan silahlar ardı ardına sıkılacak, panik yaratılacak, o panik sırasında Zeynel Abidin Efendi'nin işini halleden vazifeliler de ellerini kollarını sallayarak oradan uzaklaşacak ve soluğu Gebze'de alacaklardı. Her şey tamamı.

Mustafa Kemal Paşa Ne Der?

Doktor Fahri, Yenibahçeli'nin "huyunu" bildiğinden onu soğutmak için, "İş bu kerteye geldiyse sen bilirsin" dedi ve durumu kolladı. Yenibahçeli'nin düşündüğü bir vaziyet vardı, acaba Mustafa Kemal Paşa bu işe ne derdi? Öyle düşünmesindeki sebep de Teşkilat-ı Mahsusa'nın "yeniden yoğrularak" Mustafa Kemal Paşa'nın elinin altına "hiç fark edilmeden" geçmiş olmasıydı. Mustafa Kemal Paşa ne der düşüncesini açınca bu defa Doktor Fahri, "Bilemem ama haberdar olsa iyi olur" dedi, kestirip attı...

Yenibahçeli, doktorun dediğini yerinde buldu. Mustafa Kemal Paşa yoklanmalıydı ki yanlış iş olmasın. İşte bu haber Mustafa Kemal Paşa'ya uçup geldiğinde, Teşkilat-ı Mahsusacılara Mustafa Kemal Paşa'dan giden haber başka oldu:

"Böyle bir şeye teşebbüs etmesinler. Mühim olan bunların faaliyetlerini iyice anlamaktır, faaliyetleri biliniyor fakat bunun iyice

takibe alınması lüzumu vardır, bunların iyice öğrenilmesi faydalı ve zaruridir."

Zeynel Abidin'in Kurtuluşu

Bu haber, Teşkilat-ı Mahsusacılara ulaştığında Zeynel Abidin'in bedeni de kurtulmuş oldu. Teşkilat-ı Mahsusacılar, "Mustafa Kemal Paşa hesap adamıdır, ince eleyip sık dokur, bizim kızıp tantun ettiğimiz yerde Mustafa Kemal Paşa başka hesap yapar. Elbette bizden iyisini düşünür, tartar, ölçer biçer de karara varır. Zaten şimdi herkes bir yana savrulmuştur. Ama Mustafa Kemal Paşa ayaktadır. Nedeni de yere sağlam basmasındandır, akıl üstünlüğündendir" dediler.

Mustafa Kemal Paşa'nın emri yerine gelecektir.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın yeni şeklini almaya başlayan makinesi, artık Zeynel Abidin'le beraber ötekileri de daha sıkı bir tarassuda alacaktır.

Saray, Sait Molla, Zeynel Abidin Hoca, Ali Kemal, İngiliz Komiserliği ve ötekilerin attığı adımlar gece gündüz artık Mustafa Kemal Paşa'ya gelmeye başlamıştı.³⁸

Doktor Müfit Bey, Ferhat Bey, 25 Mart 1919, Bekirağa'dan Kaçma Tertibi

Şadi Bey artık tam itimat edilir adamdı. İttihatçıların "kötüsü gelirse önüne durur" dedikleri adamların "mertebesine" geçmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa'ya geliş gidişleri başlamıştı fakat Damat Ferit'in işbaşına gelmesiyle Bekirağa'daki işler de yavaş yavaş değişmeye yüz tutacaktı. Damat Ferit kabinesinin Divan-ı Harb-i Örfi kararı, Nemrut yahut Kürt Mustafa Paşa adı, İtilaf Devletleri'nin de ne yapmak istediklerini iyice ortaya çıkardı...

Şadi Bey orada siyasetle en çok uğraşanların başındaki isimlerden Şükrü Bey ve Tevfik Rüştü Bey'le çok sıkı dost olmuştu. Bir de Doktor Müfit Bey³⁹ vardı, onun yakın dostu Karesi Mebusu Ferhat Bey'di.

O gün gece geç saatlerde Şadi Bey odasında oturmuş, Mustafa Kemal Paşa üzerine dolaşan söylentileri düşünüyordu fakat içinden de çıkamıyordu. Kendi kendisine, "Düvel-i Muazzama gelmiş, oturmuş, işgal tamam, silah yok, asker terhiste, Mustafa Kemal Paşa

38 Atatürk, Nutuk'ta bu işbirliğiyle ilgili bütün vesikaları ortaya koymuştur. Bu vesikaların elde edilmesinin ilk başlangıcı da böyle olmuştur.

39 Müfit (Altıoluk).

bir şey yapar diyorlar da nasıl?" diye düşünmekteydi. Birden kapı tıklatıldı, kalktı "Acaba nedir?" diye açtığında Doktor Müfit Bey ile Ferhat Bey içeriye girdiler...

Şadi Bey birer sigara ikram etti, sağdan soldan derken Doktor Müfit Bey, "Memleket bugün elimizden gitmiştir. Siz mütareke ahkâmına baktınız mı, bakmadıysanız çok kızarım. Mutlaka bakmalısınız, mütareke ahkâmı öyle hükümet, saray taraflısı gazetelerin yazdığı gibi değildir. Siz bakmayın o gazetelere, onların menfaati İtilaf Devletleri'nden taraftır ama bakın namusu erbabı kalem ve gazete de var, velakin onlar da öyle baskı altındalar ki ama yine de yazabileceklerini yazmaktalar. Neyse bunu geçelim, sizin gibi genç arkadaşlar bu mütareke ahkâmına karşı daha kuvvetli bir şeyler yapmalılar" dedi.

Şadi Bey, Doktor Müfit Bey'in kendisi için bunları söylediğini sanarak lafı kesti, araya girdi:

- Vallahi Müfit Bey, ben burada sizin dediğiniz yolda çalışıyorum, bunu yaparken de ne kadar ağır mesuliyet aldığımı biliyorsunuz, lakin başka ne yapabilirim?

- Şadi Bey evet, siz burada, bu şartlarda çok muvaffak işler yapıyorsunuz fakat bu mütareke ahkâmının şartlarını da biliyorsunuz, Sarayın artık İtilaf Devletleri'ne teslim olduğunu da görüyorsunuz. Bu itibarla yapmanız icap eden daha çok şey var, genç bir zabıt olarak üzerinize çok şey düşüyor; siz bugünkü hale bakmayın, çok şey geldi geçti, bu da geçecek.

"Sırtlarını İngiliz'e Dayamışlar"

Doktor Müfit Bey sözünü kesip Ferhat Bey'e bakınca, Ferhat Bey şöyle dedi:

"Mesela çok sayıda arkadaşımızı buradan çıkaracak bir tedbir yapılabilir, tabii bu düşüncemizi size söylüyoruz. Çünkü bizim imtihanları verdiniz, geldiğimizden beri olanlar size itimadımızı artırdı. Fakat şimdi Saray sırtını dayamış İngiliz'e; Damat Ferit zaten tırnakları pis herifin tekidir.⁴⁰ Onun için de bellidir ne olduğu zaten, geçen gün Tevfik Bey de sizden söz etti, 'o zabiti çok cesur buldum, yapsa yapsa bu işleri o yapar' demişti. Mithat Bey de sizi çok seviyor."

Şadi Bey, "Peki ama bu kadar büyük firar nasıl olabilir, bir yol bulunur ama uzun düşünmek lazım" dedi.

Doktor Müfit Bey, Şadi Bey'in sözünü kesti:

40 İttihatçılar eli kirli insanlardan tiksintiyle söz etmişlerdir.

"Yooo, Şadi Bey, firar yok, dışarı çıkmak için bir tedbir var. Firar başka tedbir başka, hani bir iş olursa firar ediyordunuz dediler mi, yok efendim dışarı çıkmak için tedbir alıyorduk demek içindir yani."

Müfit Bey bunu söyleyince hep birden kahkahayı bastılar. Müfit Bey'in yüzü hemen eski ciddi ama sevimli halini aldı:

"Evet, Şadi Bey, şimdi bunu hep beraber bir düşünelim, sonra yine konuşuruz, lakin siz bu arada arkadaşlarınıza her zaman mütareke ahkâmının kötülüğünü anlatmalısınız. Sarayın ve Damat Ferit'in ne halt karıştırdığını söyleyin, çekinmeyin; bundan sonra ya o tarafa ya bu tarafa Şadi Bey, bunun ortası yoktur, ortada kalındı mı demek ki o taraftandır derler. Siz bu taraftasınız da başkaları öyle değilse, bildikleriniz içinde öyle olmayanlar varsa söyleyin bu lafı bak, arkadaş şimdi ya o taraf ya bu taraf, zaman o zaman deyin, o taraftansa bu taraftan değildir, o zaman sonra meseleye bakılır, şimdiki zamanda iş böyledir."

Doktor Müfit ile Ferhat Bey kalkıp gittiler. Şadi Bey'in önüne kocaman bir mesele koymuşlardı, bir değil iki mesele, birincisi büyük bir firar hadisesi, ikincisi de öteki mesele; yani eğer doğru yolda olmayan varsa yola getirilecek...

Şadi Bey önce Ali Bey'e gitti, kumandana vaziyeti anlattı. Ali Bey, güngörmüş savaş subayıydı, kolay heyecanlanmaz, işi ölçer biçerdi, başına sonuna bakardı. Meseleyi dinledi:

"Sen şimdi bunları ağzında sıkı tut, içeridekiler haklılar; bunları buraya İtilaf Devletleri getirtti, gerisi laftır. İş İtilafçılara kalsa hepimizin aynı vaziyette olması lazım, lakin işte bunlar başlar oldukları için buradadırlar. Ama sana bir şey diyeyim, bu iş duyulursa bela geliyorum demez, biraz beklemek lazımdır, şimdi zamanı değil."

"Gizlilik ve Silah"

Ali Bey, durumun Salih Bey'e de anlatılmasını istedi. Salih Bey güvenilir bir komutandı. Harbiye Nezareti'nde iyi bir vaziyeti vardı. Genç İttihatçı subayların oradan yanlış yerlere tayinini de akıllıca düzenlerle engellemekteydi. İttihatçı zabitler durumu biliyor, kendi aralarından bu sırrı dışarıya çıkarmıyorlardı.

Salih Bey de onlara öyle tembih etmişti hatta eldeki silah mevcudu için düzmece listelerin yapılmasına yardımcı olduğu da sonra anlaşılacaktı. Şadi Bey, Ali Bey'in talimatı üzerine gitti.

Salih Bey'i buldu, vaziyeti anlattı. Doktor Müfit Bey'in bir planı olduğunu söyledi. Salih Bey, "Çok gizli tutulmasının icap ettiğini

söylemeye lüzum yok, anlaşılıyor ki dışarıyla temasları var, zaten bunu sen de biliyorsun fakat bu işin zamanını iyi kollamak lazımdır. Zamanı gelince de yardım edin. Fakat duyulursa zor vaziyetler çıkar, şimdi bazı sıkı tedbirler alınmakta olduğunu fark ediyorsundur. Buralara zibidi hafiyeler salmışlar, ortalıkta dört döndürüyorlar kepezeleri. Birden zırt pırt kahve çay içmeye gelenimiz çoğaldı" dedi.

"Menfaatçi de Namus Erbabı Kalem de Var"

Şadi Bey selamını verip dışarıya çıktı, rahatlamıştı. Şadi Bey dönüp geldi. Doktor Müfit Bey ile Ferhat Bey'in koğuştaki yerlerine gitti, ufak bir masa kurulmuştu. Masada paşalardan birisi de vardı, Giritli Necati'nin kurduğu sofraya oturdu, vaziyeti şöyle bir fısıldadı, hep birden kadehleri kaldırdılar:

"Haydi şerefe."

Artık kimsenin pervası kalmamıştı ama yine de tedbir vardı, zaten bunların dışarıya sızması da mümkünün ötesindeydi...

Kumandan Ali Bey'in dikkati bir müddettir Şadi Bey'in kapısında dikilen çavuştaydı. Şadi Bey'in kapısında dururken cephanelik bekler gibi bir hali vardı. Ali Bey bir ara merak etti ve Şadi Bey'e: "Bu senin çavuş, neyin nesidir Şadi Bey? Kapıda cephanelik bekler gibi durur, bakarım fırsat buldukça içeridekilere öteberi koşturur, belli cephe askeridir, kolunda çavuşluk da olduğuna göre bilmiş takımından."

"O Çavuş da İttihatçı"

Şadi Bey bundan hoşlanmıştı, çünkü bu İzmirli posta çavuşunu seçmiş de yanına almıştı:

"Kumandanım, kendisi İzmir tarafındandır, amcası Akhisar İttihatçılarından, bildiğimiz köylü ama işte İttihatçı, onun için yanıma aldım; boşboğaz değildir, sır tutar."

Kumandan Ali Bey merak etmişti. İzmirli posta çavuşunu çağırttı, çavuş geldi çakıldı. Ali Bey ciddiyetle şöyle söyledi:

- Bana bak, burada, bu içerdekilere farmason gâvuru, İttihatçı gâvuru falan diyen var mıdır? Çabuk cevap beklerim.

- Aman ne haddinedir komutanım, hem asker olacak hem o lafları edecek, başıbozuk da olsa edemez ya, asker adam hiç edemez, eden de olursa cevabı gayet güzel verilir ki ne cevap olur kumandanım.

Ali Bey memnundu; posta çavuşu çok iyi bir iş yaptığına inanarak odadan çıktı...

O Ne Demekti?

Doktor Müfit Bey, Şadi Bey'e "kötüsü gelirse önüne durur adamların mertebesine çıktığını" söylemişti. Bu da Şadi Bey'in kafasına takılmıştı. Şadi Bey, İttihatçılığı benimsemişti ama "böyle şeylerin ne manaya geldiğini" bilemiyordu...

Ertesi gün geç saatlerde koğuşlara indi. Kara Kemal, Doktor Müfit Bey ve öteki İttihatçılar, köşedeki küçük masanın etrafında toplanmış konuşuyorlardı.

Şadi Bey'e kendi yanlarına gelmesini söylediler. Bir sandalye çekti, aralarına katıldı. Kafasının içinde hep o soru vardı: "Kötüsü gelirse önüne duran mertebesi." Kara Kemal Bey, Şadi Bey'in vaziyetinde bir şeyler olduğunu anlayıverdi.

"Şadi Bey siz bir şey sormak istersiniz de sormazsınız, nedir, söyleyin bakalım, belki çare vardır" dedi. Şadi Bey "utangaç", sormaktan çekiniyordu, birbirlerine göz kırptılar. Şadi Bey'i biraz cesaretlendirdiler, artık dayanamadı:

"Efendim, ben kötüsü gelirse önüne durur mertebesindeymişim. Belli ki iyi bir şeydir de tam anlayamadım."

Kara Kemal Bey ve ötekiler gülümsediler. Kara Kemal Bey, şöyle bir düşündü, pos bıyıklarını sıvadı, sonra şöyle dedi:

"Şimdi artık söylemekte beis yoktur, bak dinle Şadi Bey; bunlar sana böyle demekle seni tehlikenin önüne dikmişlerdir, lakin dur heyecanlanma, iş başkadır. İttihatçılıkta kötüsü gelirse önüne durur mertebesi tam itimattır. Şimdi bizimkiler bu payeyi kendileri vermişlerdir ya, bu paye merkez-i umuminin en üst katında verilirdi. Bunu da beş altı kişi bilir. Demektir ki artık tam itimada sahiptir, aldatmaz, yalan söylemez, vazifeyi itirazsız kabul eder, dönmez, verilen iş için can gidecekse can gider. İşte öyle bir payedir, deftere de karşısına çizilir. Burası böyledir."

Biraz durdular ve devam ettiler. Lakin şimdi sonuna bak, işte o payeyi aldı mı, hata yaparsa, itimadı sarsarsa artık merkez-i umumi için yaşamıyor demektir, ondan el çekilir, el çekilince kendi başına kalır, kendi başına kaldı mı ona pişman olur. Şimdi üçüncü vaziyet, o payeyi aldın mı ancak merkez-i umumi sana diyebilir ki kötüsü gelmiştir ama şimdilik önüne durma, öyle dendi mi senin için bir şey yoktur, çünkü öyle icap eder, yani ondan sonra kendi başına o işle uğraşmazsın, uğraştın mı yine hatadır, yani senin elin senden çıkmıştır. İttihatçı vaziyeti budur. Merkez-i umuminin ve kâtabi mesulün elindedir bu işler; şimdi sen bu payeyi aldın ki Şadi Bey, işin yamandır."

Sonra hep beraber gülüştiler. Kara Kemal Bey son cümleyi söyledi:

"Siz burada itimat kazandınız Şadi Bey."

Şadi Bey oradan kalkıp odasına giderken duyduklarından memnundu ve keyifliydi. Payeyi merkez-i umumi vermişti ama işte ona bu itimadı duyanlar öyle demişlerdi. Rahat bir uyku çekti...

Mustafa Kemal Paşa Yine Bekirağa'da

İlk ziyaretten çok geçmedi. Albay Ali Bey'e Mustafa Kemal Paşa'nın geldiği haber verilmiş. Ali Bey kendisi Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamaya koşarken Şadi Bey de Ali Bey'in komutanlık odasını şöyle bir derletip toplatıverdi, kahve fincanlarını kaldırttı, hemen o tarafa doğru seğırtti...

Mustafa Kemal Paşa yine o vücudu saran üniformasını giymişti. Bu defa potinleri yoktu. Pırıl pırıl çizmeleri vardı, belliydi ki çok iyi bir çizmeci ustasının elinden çıkmıştı. Koridordaki genç Türk savaş subayları, Mustafa Kemal Paşa'yı topuklarını sertçe vurarak selamladılar. Mustafa Kemal Paşa, Ali Bey'in odasına girer girmez şöyle dedi:

"Fethi Bey, Mithat Şükrü Bey, Şükrü Bey'in teşriflerini rica ettiğimizi söyleyiniz."

Mithat Şükrü Bey'le Gizli Görüşme

Şadi Bey odadan fırladı, bir koşu söylenilenlere yavaşça haber verdi, kimse duymadı, onlar da yavaşça Ali Bey'in odasına doğru yürüdüler. Hepsı geldikten sonra Şadi Bey dışarıya çıkarken Ali Bey kaş göz işaretiyle, "kapının önünde kuvvetli tedbir alın, kimse girmesin" emrini verdi.

Ali Bey, Şadi Bey odadan çıkarken açık perdeleri şöyle hafifçe kapadı. Şadi Bey kapının önünde nöbeti kendisi almış bekliyordu, konuşmalar uzadıkça uzadı; yalnız bir ara, Mustafa Kemal Paşa'nın sesini duydu.

"Ahmet İzzet Paşa'ya Adana'dan verdiğim şifreyle bunların vuku bulacağını ikaz etmiştim" diyordu, sonra sesi yavaşladı.

Konuşmaların uzaması sırasında bir ara Mithat Şükrü Bey'in, "Doğrusu odur pašam, ben başka çıkar yol göremiyorum" dediğini Şadi Bey duydu fakat sonrası sesler yine yavaşladı. Şadi Bey meraklan ölecekti, içeride neler konuşuluyordu? Albay Ali Bey kendisini kapıya boşuna dikmemişti herhalde ama anladı ki mühim şeylerdi konuşulanlar...

İki Saat Sonra

Aradan iki saate yakın zaman geçti, kapı birden açıldı, içerideki sigara dumanı koridora bir bulut gibi taşı. Mustafa Kemal Paşa hepsinin ellerini tek tek sıktı, onları teselli eder bir hali de vardı, sonra, "tekrar görüşeceğiz, kederlenmeyiniz" dedi ve yürümeye başladı. Ali Bey ile Şadi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın iki yanında, biraz arkasından yürüdüler, yaver onların yanındaydı. Mustafa Kemal Paşa gittikten sonra Ali Bey, Şadi Bey'i odasına aldı:

"Şadi Bey, içeride konuşulurken kulağınıza bir şey çalındı mı? Eğer çalındıysa unutmak lazımdır, soran olursa bir kahve mahve içtiler, Mustafa Kemal Paşa teselli etti, ailelerinin vaziyetlerini falan sordu dersiniz. İşte öyle hal hatır soruldu dersiniz. Fakat kim sorarsa sorsun, öyle denilecektir."

Bekirağa'da Bir Gece, Arap Meselesi

Bekirağa Bölüğü günlerinde zaman zaman belki de tarihle hesaplaşmak denilen konuşmaların yaşandığı da oldu. Geceleri geç vakitlere kadar yaşanan bu hapishane günleri konuşmaları, sonuna kadar hiç durmadı...

Yine işte öyle bir gece İttihatçılar koğuşun dip tarafındaki masada geçmiş günlerinden söz etmeye başladılar. Bu sırada Talat Paşa'nın merkez-i umumideki bir konuşması ortaya atıldı. Talat Paşa merkez-i umumide,

"Bu Araplar bizden ayrılacaklardır. Şartlar oraya doğru gidiyor. Avrupa devletleri, bilhassa İngiltere bu mesele için çok büyük gayretler sarf ediyor. O halde bizim doğru taraflarındaki Türk cemiyetleriyle bir ittihat yapmamız faydalı olacaktır. Bunun için gayrete lüzum vardır"⁴¹ demişti.

41 Arap Kongreleri ve Arap Tehditleri: Araplar 1913 yılı yaz aylarında Paris'te bir kongre toplamışlardır. Bu kongrede Arap davasına yardımcı olmaları için öteki devletlerden yardım istenilmesine karar verilmiştir. Kongre İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle toplanmıştı.

İttihat ve Terakki buna karşı bir tedbir olarak Libya'daki "milliyetçileri" desteklemeye başladı. Libya milliyetçileri içinde Arap ittihadına karşı olan gruplar vardı.

Teşkilat-ı Mahsusa da bu işte bir hayli rol oynamıştı. Bu sırada Arapların "yeni bir hareketi" başladı; bu da Arapçanın "okullarda geniş şekilde öğretilmesi esasına" dayanıyordu, İttihat ve Terakki buna karşı önceleri dayandı fakat isyan tehditleri baş gösterince burada yumuşak bir karar almak zorunda kaldı. Aynı dönemde Rumların da istekleri ortaya çıktı.

O gece, Mithat Şükrü Bey⁴² bu konuşmanın yapıldığını söyledi:

"Evet, Talat Paşa'nın böyle bir düşüncesi vardı. Fakat Enver Paşa'nın yaptığıyla bu düşünce ayrı şeylerdi. Talat Paşa bunun bir ittifak şeklinde olmasının icap ettiğini düşünüyordu. Hatta bu mesele bir kongrede de konuşulmuştu."

Mustafa Kemal Paşa'da...

Tevfik Rüştü Bey, Mithat Şükrü Bey'in bu sözleri üzerine, "Mustafa Kemal Paşa daha Selanik yıllarında imparatorluk üzerinde iktisaden kuvvetli vaziyette olan devletlerin ihtirasları olduğunu, bu ihtirasların da mutlaka bir iş açabileceğini söylemiş; onun da o sırada Talat Paşa'nın düşüncesine yakın bir düşüncesi varmış ama Mustafa Kemal Paşa bunun çok iyi bir siyasetle ancak yapılabilceğini söylemiş; Enver Paşa'nın ayrı, o ayrı. Biz Arap'ı bırakıp bu ittifadın peşine düşmeliydik" dedi.

Enver Artık Tutulamıyordu

Kara Kemal de Enver Paşa meselesi açılınca "Enver ele avuca sığmaz olmuştu, kendisini tutmak zordu. Yakup Cemil hadisesi onu iyice çileden çıkarttı, çileden çıkmakta da haklı mı, haksız mı ayırdır da Yakup Cemil'e yazık olmuştur ama Enver Paşa da Harbiye Nazırı. Harbiye Nazırı'na harp içinde tertip yapılacak, olacak şey midir? Fakat Mustafa Kemal Paşa o hadiseden habersizdi. Yakup Cemil Bey, Enver Paşa'nın yerine o geçer yahut münferit sulh falan düşünmüş" dedi.

Yine 1914 yılı başlarında Arap milliyetçisi Ali Aziz ortaya çıktı. Ali Aziz, Irak ve çevresinde bir ayaklanma hazırlıyordu. Bunun üzerine yargılanarak hapis cezasına mahkûm edildi. O sırada imparatorluğun başında dertler vardı, Araplar isyan hareketi tehdidinde bulundular, bunun üzerine Aziz serbest bırakıldı. Daha sonra Aziz'in Fransızlar ve İngilizlerle teşriki mesai içinde olduğu iyice ortaya çıkmıştı.

- 42 Mithat Şükrü Bleda'nın bendeki notlarından. Mithat Şükrü Bey'in oğlu Turgut Bleda'yla uzun uzun konuşmuştum. Bekirağa Bölüğü günlerinde bu meselelerin oradakiler arasında uzun uzun münakaşa edildiğini, neler konuşulduğunu kendi bildikleriyle anlattı.

Şadi Bey'in bana anlattıklarıyla Mithat Şükrü Bey'in söyledikleri aynı paralelde. Daha sonra bu meseleyi Doktor Fahri Bey'le beraber Celal Bayar'a sordum. Bayar, Mithat Şükrü Bey'in merkez-i umumide konuşulduğunu söylediği meseleyi doğruladı.

Yakup Cemil ve "Kederlenmek"

Yakup Cemil adı geçince söz Babîâli baskınına gelmiş ve Yakup Cemil adı, oradakilerin yüzlerinde bir keder bulutu dolaştırmıştı. Kara Kemal Bey, Babîâli baskınıni herkes gibi yaşayanlardı, oradaki bir başka hadise ise belki de çok şeyi değiştirecekti ama olmamıştı. Yakup Cemil, Nâzım Paşa'yı⁴³ vurduktan sonra kapıya fırlamış, kapının önünde duran Nâzım Paşa'nın otomobiline binmiş, şoför silah patirtısından kaçtığı için onu aratıyor, bir taraftan da her zaman kullandığı toplu silahını dolduruyormuş; o sırada Yakup Cemil'in dışarıya fırladığını görenler, Enver Paşa'ya durumu haber vermiş.

Yakup Cemil'in arkasından fırlamışlar ve görmüşler ki Yakup Cemil bir başka şeye hazırlanıyor.

"Ne oluyor Yakup Cemil Bey?" diye sorduklarında Yakup Cemil'in cevabı şöyle olmuş: "Saraya gidiyorum, ya yarıp çıkarım bu iş kökünden biter yahut ben biterim."

Yakup Cemil sert bir emirle otomobilden indirilmiş. Mesele derinliğine açılınca Mithat Şükrü Bey, "Bunu merkez-i umumide konuşmuştuk. Talat Paşa biraz kızmıştı, kızdığı esas yapılmak istenilen değil, zamanı ve şekliydi; şekli başka türlü olurdu. Fakat yerine ne konulacaktı, tam bir yol bulunmuş değildi.

Herkes Yakup Bey'i, tabii bizim dışımızdakiler, hep silaha sarılan adam diye bilirdi, lakin aklı da çalışırdı, zamanın meselelerini iyi bilirdi. Etrafına korku salması yürekliğinden, inanmışlığından fakat öyle bir kaderi yaşadı" dedi.

Sonra biraz daha geçmişten konuşuldu. Söz, "şimdi ne olacak" diye bir yere geldi. İşte bu söz gelince sık sık Mustafa Kemal Paşa'nın adı geçmeye başladı. Fakat Yakup Cemil adı, onca tehlikeler içinden geçmiş bu insanları birden hüznlendirdi. Sessizce kalkıp yavaş yavaş kendi köşelerine doğru çekilmeye başladılar. Şadi Bey, onları rahatsız etmekten korkar gibi, yavaş adımlarla kendi odasına doğru yürüdü.⁴⁴

43 Dönemin Harbiye Nazırı Nâzım Paşa.

44 Enver Paşa Celal Bayar'la yaptığım bir söyleşide Celal Bayar, Enver Paşa'yla ilgili olarak şöyle demiştir:

"Enver Paşa'yı yetiştiren Talat Paşa'dır. Hürriyetin ilanı günlerinde, Enver Paşa ile Niyazi Bey sembol olmuşlardır. Enver Paşa'nın bir eniştesi vardı. Hatalı işleri olmuştu, ortadan kaldırılmasına karar verilmiş. İsmail Canbolat Bey'e bu vazifeyi vermişler. Enver Paşa eniştesinin evinde kendisiyle konuşurken İsmail Canbolat Bey Enver Paşa'nın eniştesini vurdu. Öldürmek için atmıştı ama ancak yaralayabildi... Böyle hadiseler... Enver Paşa çok mahcuptu. Hürriyetin ila-

Mustafa Kemal Paşa'nın Geldiği Gece

Mustafa Kemal Paşa'nın o gelişinin gecesinde Doktor Tevfik Bey, Şükrü Bey, Mithat Şükrü, Cavit Bey, Rahmi Bey ve daha zamanın mühim isimlerinden birkaç İttihat ve Terakki mensubu köşedeki masada Giritli'nin hazırladığı sofrada oturmuş konuşuyorlardı. Sesleri yavaştı ama bir tuhaf heyecan da vardı. Bir ara söz Enver Paşa'nın şarktaki faaliyetlerinden açıldı. İçeridekilerin kurdukları Teşkilat-ı Mahsusa o kadar budanmasına rağmen hâlâ ayaktaydı, o yolla şarktaki hareketler bile içeriye kuş kanatlarında uçuyordu. Bazen Şadi Bey bile buna şaşmıştı.

Artık Mustafa Kemal Paşa Büyük Harekete Başlayacak

Enver Paşa'nın şark meselesinin konuşulmaya başlamasıyla Mithat Şükrü Bey: "Ben o işte muvaffak olabileceğini düşünemiyorum. Söylenilenleri de pek uygun bulmuyorum. Enver Paşa, evet kuvvetli kudretliydi fakat bazen zamanın çok şeyi değiştirdiğini, yeni meseleler olduğunu da düşünmek icap eder. Talat Paşa giderken söylemişlerdir. 'Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı olunacaktır' diye fakat Mustafa Kemal Paşa düşündüğünü yapar. Yardımcı olunsa da olunmasa da girdiği işlerde muvaffakiyet temin edecek, kudret, vaziyet ve akla sahiptir; ben şimdi daha rahatım... Lakin yardım şarttır. Başka şans göremiyorum." Ondan başkası bu emperyalislerle başa çıkamaz. Lakin hepimizin bütün İttihatçıların vazifesi O'nun yanında durmaktır.

Fethi Bey, tek bir şey söyledi:

"Enver Paşa şimdi artık orada durmak vaziyetindedir, oradaki faaliyetleri, orada kalır, başka bir şey olabileceğini ihtimal veremem."

Şükrü Bey, Mithat Bey'in sözlerini tasdikledi:

"Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir işe teşebbüs edeceğine inanıyorum fakat öyle tahmin ediyorum ki bu iş sandığımızdan da büyük olacaktır. Gerçi çok açık bir şey söylememektedir ama bildiğimiz Mustafa Kemal Paşa'nın şu ana kadar olsun dedikleri bile ehemmiyetlidir fakat yine benim kanaatime göre; bu işler hem uzun zaman alacak hem de çok zor olacaktır. Böyle bir vaziyette Mustafa Kemal Paşa kolay işe soyunacak adam değildir. Ötesini sonra görürüz."

nından sonra dağdan inişinde Talat Paşa kolundan tutup bir masanın üzerine çıkıp 'Haydi konuş...' demiş. Enver Paşa heyecanından olacak konuşamıyor... 'Yaşasın Hürriyet...' demiş kalmış... Bütün kudretine rağmen çok mahcuptu."

Hüseyin Cahit Bey'in düşüncesi de aynı yoldaydı:

"Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki kongrelerinde vaziyet alırken dirayetini göstermiştir. Bazı söylediklerini o zaman doğru bulmayanlar olmuşsa da içinde çok doğru sözler olduğu da sabittir. Fakat huyunu bilirsiniz, bir şeyi düşünmüşse onu behemehal yapmıştır. Şimdi bekleyelim bakalım."⁴⁵

45 Yıllar Sonra Atatürk ve Mithat Şükrü: Yıl 1935. O yıl yapılacak milletvekili seçimlerinin hazırlıkları devam edip gidiyordu. Halk Fırkası'nda da hummalı bir faaliyet vardı. Atatürk çok düzgün bir seçim yapılmasını istemişti, bu arada yanındakilerden, Mithat Şükrü Bleda, İttihat ve Terakki'nin son kâtibi mesulüdü.

Bekirağa'daki mevkufiyeti 28 Mayıs 1919'da Malta Sürgünü'yle devam etmiştir. Sonraki yıllarda Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine milletvekilliği teklif edilmiştir.

ATATÜRK'ÜN TEKLİFİ: Bende ki notlarına göre Mithat Şükrü Bey bunu şöyle anlatmaktadır:

"Eski arkadaşlarımızdan faydalanmak lazımdır' diye emir vermiş, tabii Atatürk'ün istediği olacaktı. Şubat ayı ortalarında İhsan Namık Poroy Bey benim evime geldi, Talat Paşa'yı yurtdışına onun evindeki yemekle uğurlamıştık. Şimdi kendisi şehir meclisi üyesiydi, bu mücadele arkadaşım İstanbul'dan milletvekili seçileceğini söyleyerek 'Arkadaşlarla konuştum, senin adaylığını destekleyecekler' dedi.

İTİRAZ: 'Bak Namık ben bu kadar yıl politikanın içinde uğraştım. Artık bu işlerle münasebetimi kestim. Şimdi ben bu işe yeniden girersem bunu bir sürü şeye yorarlar, o büyük adama karşı da bunu yapamam, yanlış bir şey söylenirse doğru olmaz' diye itiraz ettim. Namık Bey ısrarından vazgeçmedi. 'Yanlış düşünüyorsun, niçin senin tecrübelerinden faydalanmayalım' dedi. Kendisine bu sefer şunu söyledim:

ATATÜRK İSTERSE: 'Bir şartla evet derim, Atatürk'ün muvafakatı.' Poroy, benden ayrılır ayrılmaz İskân Müdürü Hacı Mehmet Bey'i bulmuş. Mehmet Bey Atatürk'ün yanındaki isimlerdendi, sofrasında sık sık bulunuyor. Namık, durumu ona söylemiş.

Milletvekili seçimlerinden bir gün önceydi. Atatürk'ün yaveri Cevat Abbas'ın evinden birisi geldi, beni sordu, Atatürk'ün beni hemen beklediğini söyledi. Dolmabahçe'deymiş. Alelacele giyindim, oraya gittim, sofradalarmış, içeriye girdiğimde beni ayağa kalkarak karşıladı, tabii o kalkınca ötekilerde kalktılar.

BEYAZ KULEDEKİ GİBİ: Sonra sanki uzun yıllar önce Beyaz Kule'deki gençlik yıllarında olduğu gibi memleket meselelerini konuşmaya başladık. Atatürk, o Beyaz Kule gecelerinde hiç boş laf etmemiştir, varsa yoksa vatan, bir ara döndü. 'Sana mebusluk teklif edilmiş doğru mu?' dedi. 'Evet, doğru fakat kabul etmek için şart koydum, sizin muvafakatınız' dedim. Atatürk benim cevabım üzerine 'Biliyorum, biliyorum, bizim Refet İstanbul'dan müstakil adaylığını koysun bakalım ne yapacak?

Ben senin için Sivas'ı düşünüyorum. Şimdi hemen bir telgraf çektiyeyim mi? Haydi çabuk söyle' dedi. 'Siz nasıl isterseniz öyle olsun' dedim. Atatürk 'Bir kâğıt kalem getirin' diye emir verdi ve sonra kendisi yazdırmaya başladı:

'Ben İttihat ve Terakki kâtibi umumisiydim. Memleketime hizmette kusur etmedim. Bu defa Atatürk'ün bana olan itimatına dayanarak Sivas müstakil mebusluğuna namzetliğimi koyuyorum, lazım gelen muamelenin ifasını rica ederim.

Mithat Şükrü. 'Bunu yazdırdıktan sonra bu sefer Recep Peker'e döndü: 'Git Sivas parti mesullerini bul, Mithat Şükrü'nün mebusluğunu temin et.' Recep Peker

Bekirağa'dan Celal Bey'e, Celal Bey'den Mustafa Kemal Paşa'ya Haber

İttihatçıların İzmir Valisi Rahmi Bey ilk tevkifat sırasında yakalanıp Bekirağa Bölüğü'ne getirilmişti. Ermeni Tehciri'yle itham ediliyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'ne gelip gitmeye başladığı günlerde İtilaf Devletleri'nin payitahtı kontrolleri de daha bunalıcı olmaya başlamıştı.

Kılıcın Keskin Ağzının İki Yanındakiler

Kalburüstü insanların devam ettikleri yerlerde, İtilaf Devletleri'nin komiserleri, en şık üniformalarıyla münasebet kurdukları "bazı varlıklı" Türk tüccarlar, Ermeni ve Rum azınlıkların kalburüstü isimleriyle eğlence masalarında kendi hayatlarını yaşamaya başlamışlardı.

gitti biraz sonra Atatürk, İsmet Paşa'yı sordu. 'Ateş düşmüş, istirahat ediyormuş' cevabını verdiler. Sonra birden kalktı, elimden tuttu: 'Gel İsmet'e bir bakalım.'

İsmet Paşa'nın odasına gittik, yatağın içinde oturuyordu. İsmet Paşa'ya, 'Bak sana kimi getirdim. Mithat Şükrü'yü mebus yazıyoruz. Haydi, sarılın bakalım birbirinize' dedi. İsmet Paşa'yla sarıldık, o merasim bitti. Atatürk, İsmet Paşa'nın da bu işten bilgisi olmasını istemişti, onun için böyle bir merasime lüzum gördü.

MİTHAT ŞÜKRÜ VE GEÇEN ZAMAN: Tekrar masaya döndük eski günleri konuşmaya başladık, bir ara Atatürk, 'Mithat Şükrü cevherli bir insandır. İttihat ve Terakki içinde mühim işler yapmıştır. Ben bunu çok iyi bilirim. Biliyorsunuz hepimiz İttihat ve Terakki içinde bulunduk. O sonra intikal etti. İttihat ve Terakki'de münakaşa ettiğimiz, karşı karşıya geldiklerimiz oldu. İttihat ve Terakki içinde birbirimize, girdiğimiz vakit, Mithat Şükrü benden taraf olmuştur, beni hep bir dost gibi karşılamıştır, her toplantı sorması beni eve yemeğe davet ederdi. Merkez-i umumiye gittiğim vakit de işlerini bırakır benimle meşgul olurdu' dedi. Sofra geç saatlere kadar devam etti.

VE MİLLETVEKİLİ: Ertesi gün Sivas Milletvekili olmuştum. Yeni yolumuzda yürüdük."

Cumhuriyet yerine yeni oturuyordu. İnkılapların iyice yerleşmesi lazımdı. Yeni bir devlet kurulmuştu. Devlet kurmak o kadar da kolay değildi, yaşanan zorluklar ortada.

Mustafa Kemal Paşa'nın dediği olacaktı ama böyle davranmakta da söylediğim sebeplerle haklıydı, kim haksızdır derse yanılır, o şartları yaşamadan bunları söylemek doğru değildir. Atatürk'ün İttihat ve Terakki içinde önemli mücadeleleri olmuştu. Kongrelerde karşı karşıya geldiği isimlerle en sert şekilde tartışmıştır.

ATATÜRK'ÜN LİDERLİĞİ: Sonraki dönem içinde bir grup Atatürk'ten ayrılmış ama İnönü, Bayar, Şükrü Kaya, Doktor Tevfik Rüştü'den tutunuz, bütün öteki önemli isimlere kadar hepsi Atatürk'ün yanında sonuna kadar bağlı kalmışlardır. Eski İttihat ve Terakki mensuplarının çoğu hem Milli Mücadele kadrosunda hem de cumhuriyet inkılapları sırasında o inatçı tavırlarıyla Atatürk'ün liderliğinde yürümüşlerdir. Atatürk'ün Mithat Şükrü'nün adına yazdığı başvuru ise bir yerde Atatürk'ün İttihat ve Terakki'ye bakışının da bir vesikasıdır. Atatürk'ün İttihat ve Terakki'ye bakışını gösteren bir başka vesika Celal Bayar'ın anlatıklarında da vardır.

O salonlarda görülmeye alışılan öteki "bazı varlıklı Türkler" ise ayaklarını buralardan çekmiş, kendi kederli dünyalarına kapanmışlardı. Mustafa Kemal Paşa, zaman zaman kendi hususi dostlarının evlerini ziyaret ediyor, sonra her zaman olduğu gibi hayranlıklar bırakarak ya Şişli'deki eve yahut Fansa'ların evine giderek kendisine ayrılan salonda gözlerden uzak temaslarını sürdürüyordu. Aslında, Mustafa Kemal Paşa'nın gittiği dost evlerindeki bu toplantılar iyi bir "ahvali öğrenme" yeri idi fakat bazı dostları vardı ki onlarla içini dökerek konuşmaktan geri durmuyordu...

Mahmut Celal Bey: "Mustafa Kemal Paşa'yı Takip Ediyorlar"

Mustafa Kemal Paşa bu geliş gidişlerde bir defa daha fark etmiştir ki İtilaf Devletleri'nin komiserlerinin ve entelijans mensuplarının gözü kendi üzerindedir.

Bekirağa Bölüğü'ne geliş gidişleri başlayınca İzmir sabık Valisi Rahmi Bey işten biraz telaşlanmaya başlamıştı. Bu telaşını Mustafa Kemal Paşa'ya söylemekten çekiniyor, "bir yanlış anlama" olur diye korkuyordu. Düşünüp dururken bunun çaresini nihayet bulmuştu. Ne yapıp ne edip İzmir kâtibi mesullüğü yapmış olan ve şimdi de İzmir'de teşkilatlanma işine girmiş bulunan Celal Bey'e bir haber uçurmaya karar verdi. Celal Bey'in teşkilat yapmaya başlaması Mustafa Kemal Paşa'yı ikaz için bir sebep olabilirdi...

Celal Bey'e giden haber şuydu:

"Mustafa Kemal Paşa, Bekirağa'ya bizi ziyarete gelip gitmeye başlamıştır, benim aldığım haberlere göre İtilaf Devletleri'nin sıkı takibi altında bulunmaktadır. Bizimle olan temaslarından da rahatsızdırlar, ellerinden geleceğini pek zannetmem ama tevkif falan gibi bir işe kalkışırlarsa fena bir vaziyet olabilir."

Celal Bey'e bu haber çabuk ulaşmıştı. O da ihtimal vermemekle beraber, Rahmi Bey'in duyduğu ürküntüyü duymuştu, evet pek ihtimal vermiyordu ama koskoca toprakları işgal edenler buna da teşebbüs edebilirlerdi, bu teşebbüslerinde muvaffak olmaları ise aleyhte bir vaziyet yaratırdı.

Her ne kadar Mustafa Kemal Paşa geliş gidişlerine sıradan bir ziyaret süsü veriyorsa da İtilaf Devletleri muhakkak bu ziyaretlerinin sebebinin peşine düşmüşlerdir. Şüphe dahi işleri bozabilirdi. Celal Bey böyle düşünüyor, aynı şekilde düşünen Rahmi Bey'e hak veriyordu.

İşin daha mühimi, Rahmi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bu ikinci gelişinin sonunda Celal Bey'e endişe haberlerini gönderirken şunu da ilave etmişti:

"Tahmin ediyorum ki bu işe Mustafa Kemal Paşa girecek ve işi alacak."

Bu Celal Bey için "inanılacak" bir tahmindir, çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın karakterini iyi biliyordu. Adana'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen şifrelerinde söyledikleri de yine fısıltılar halinde ve "İttihatçı çemberi içinden" ona kadar ulaşmıştı...

Celal Bey, iyice düşünüp taşındıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya şu haberi gönderdi:

"Burada sizin yapacağınız işi, alacağınız vaziyeti bekliyoruz. İtilaf Devletleri'nin kötü bir durum yaratmalarından endişe ederiz."

Celal Bey "yani siz de onlar gibi yakalanmayınız" demek istiyordu.

Poliste Bile İşgalciler Var

Rahmi Bey gibi Celal Bey de bu endişelerinde haklıydı, çünkü İstanbul'da işler o hale gelmişti ki polisteki değişiklikler bile İtilaf Devletleri komiserlikleri tarafından takip edilir haldeydi. Siyasi kısım şefleri ise ancak onların istedikleri şekilde tayin ediliyordu.

İttihat ve Terakki mensuplarının muhakeme edilmeleri meselesi de onların istedikleri şekilde yürüyordu. Tevkifatın sonra Divan-ı Harb-i Örfi mi yoksa Divan-ı Ali mi münakaşaları olmuş, iş uzamaya başlayınca İtilaf Devletleri bu işe müdahale ederek Sarayla meseleyi konuşmuşlar.

Divan-Örfi ve Vahdettin

Vahdettin de Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya icap eden emri vererek Divan-ı Harb-i Örfi'nin teşkilini temin ettirmişti. Divan-ı Harb-i Örfi hükümete fermanla duyurulmuştur. Payitahtta ipler İtilaf Devletleri'nin elindedir.⁴⁶

46 Celal Bayar'ın bana anlattıkları: Bu araştırmaları yaparken Celal Bayar'la birkaç defa konuşmuştum. Bunlardan bazılarında Doktor Fahri Bey de bulunmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın mütareke dönemindeki İstanbul faaliyetlerini sordüğümde bana şunları anlatmıştı:

"Atatürk, Samsun'a gitmeden evvel biz teşkilat halindeydik. Mustafa Kemal'in İstanbul'dan çıkması pek kolay olmadı. Önce İstanbul'da çalışmaya başladı. İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerini tevkif etmişlerdi, onlar Bekirağa Bölüğü denilen yerde hapislerdi, teslim olmuşlardı, Atatürk onlarla temas ediyordu. İzmir Valisi Rahmi Bey vardı, çok zeki bir insandı bana haber gönderdi. 'Mustafa

Satranç Tahtasındaki Taşlar Toplanıyor

Mustafa Kemal Paşa satranç tahtasının bir tarafında, ötekiler karşı tarafında, satranç devam ediyordu ama Mustafa Kemal Paşa taşları birer birer toplamaya artık başlamıştı...

Bu sırada payitahta gelen haberlere göre, Samsun ve havalisin-deki Pontus hareketi oldukça şiddetli bir hal almıştı fakat o havali-deki İttihat ve Terakki mensupları da teşkil ettikleri silahlı çetelerle birdenbire bu kuvvetlerin karşısına dikilmeye başladılar.

İşgalcilerden Pontusçulara Silah

Pontusçular böyle bir hareketi pek tahmin etmiyorlardı; İstanbul'daki İtilaf Devletleri komiserlerine haber göndererek yeterli silah ve mühimmat istediler, tabii bu istekleri hemen yerine getirildi.

İtilaf Devletleri Pontus Rum devletinin sınırlarını çizmişlerdi de. Pontus hareketinin karşısına çıkan kuvvetler onları "ürkütürken" bu defa İtilaf Devletleri komiserlikleri saray ve hükümete ultima-tomu verdiler.

"Buradaki muhasamatı ya siz durdurunuz yahut biz işgal hare-ketiyle bunu durduracağız" demeye başladılar.

Enver Paşa'nın şark meselesi de henüz kapanmamıştı. Kendisiyle orada buluşacak olanlar bir müddet Enver Paşa'yı beklemişler, ondan ses çıkmayınca geri dönmüşlerdi...

Ordu Müfettişliği

Mustafa Kemal Paşa, artık ordu müfettişliği tayini meselesini bir an önce halletmek istiyordu. Bu sırada Damat Ferit kabine-sinde değişiklik oldu ve Bahriye Nazırı Şakir Paşa, Nisan ayının ilk haftasında Harbiye Nazırlığı'na getirildi. Müşir Şakir Paşa, İttihat ve Terakki mensuplarının muhakeme edilmeleri için Divan-ı Örfi kurulmasına pek açık şekilde olmasa da itiraz eder gibi görünmüş, Divan-ı Ali'yi daha münasip görmüştü. Ama dediği olmamıştı...

Kemal Paşa bu işe girecek ve işi alacak' diye ben de Atatürk'e haber gönderdim, 'onlar gibi yakalanmamasını istedim'. Atatürk'ün bu temaslarını öğrenince ben de çalışmalarına hız verdim, o zaman Anadolu'da bazı çalışmalar vardı. ATATÜRK, bunlar parsiyel hareketlerdir, parsiyel hareketlerle bu işi başarıla-maz, hepsini tek elde toplamak lazımdır' diyordu. Atatürk'e de herkes kıymet veriyor, Mustafa Kemal İttihatçıdır ama Mustafa Kemal'dir, Mustafa Kemal as-kerdir, kumandandır ama yine Mustafa Kemal'dir diyorlardı."

Şakir Paşa

Mustafa Kemal Paşa, Müşir Şakir Paşa'yla tayin meselesini birkaç defa konuşmuş fakat bu konuşma umumi manada kalmıştı; yalnız, Mustafa Kemal Paşa, "böyle bir şeyi ancak geniş salâhiyetler içinde kabul edebileceğini" bildirmiştir. Müşir Şakir Paşa da meseleyi Fevzi ve Cevat Paşalarla konuşacağını söylemiş ve ayrılmışlardı... Bu görüşme yapılarına kadar, Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nazırlığı'na getirileceği sözleri de bir müddettir kapanmıştı; ne olduysa bu mesele yine konuşulmaya başlanıverdi, tabii bundan uykuları kaçanlar olmuştu...

Mustafa Kemal Uykularını Kaçırıyordu

Bir taraftan Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki temasları diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa'nın dostlarının evlerindeki toplantılarda "uykuları kaçırarak sözleri" bilerek etmesi payitahtta yine "Ne yapmalıdır?" sorularını öne çıkarıyordu.

"Acaba bir vazifeyle Anadolu'ya göndersek mi yoksa İstanbul'da kalsın mı?" Fakat "gitsin" ağır basmaya başlamıştı...

Mustafa Kemal Paşa artık görüyordu ki yol açılmak üzeredir...⁴⁷

Kader, Dayanılmaz Hal ve Yangın Yeri

İstanbul'un bunalıcı hali artık dayanılmaz hale gelmişti... İtilaf Devletleri payitahtı "cendereye" aldıkça sokaklardaki nümayişler de o nispette artıyor, savaş subaylarına, İttihatçı bilinenlere karşı köşelerdeki ölüm pusuları sıklaşıyordu...

Harbiye Nezareti'nden verilen "hadiselerden uzak durulacak emri" ise genç savaş subaylarını çileden çıkarmaya yetip de artmıştı ama ne yapsınlardı. Öfkeden neredeyse birbirlerini kırmaya başlamışlardı, olur olmaz şeyler onları öfkeye salıyordu...

Vursalar vuramıyor, kırsalar kıramıyor, ne yapacaklarını bilmez halde dolaşıp duruyorlardı. Üsteğmen Vasfi, İnzibat Kumandanlığı emrindeydi, Bekirağa Bölüğü'nde de vazifeliydi... Kumandan Ali Bey, o gece Şadi Bey'i çağırarak, İttihatçıların vaziyetlerini konuşuyordu. Birdenbire kapı yangın varmış gibi vuruldu. Ali Bey "Ne oluyor?" der gibilerden Şadi Bey'in yüzüne baktı. Şadi Bey fırladı

47 Fahrettin Altay Paşa'ya sonraları şunları söyleyecektir: "Nisan ayının başlarında artık yapacakları bir şey olmadığını görüyor, tereddütte kalıyor ve yavaş yavaş benim ordu müfettişi olarak İstanbul'dan ayrılmamın daha iyi olacağını kabul etmeye başlıyorlardı."

kapıyı açtı; gelen posta çavuşuydu, Kumandan Ali Bey, "Nedir? Ne olmaktadır?" derken posta çavuşu şöyle dedi:

"Kumandanım, Kumandan Vasfi Bey gelmiştir, vaziyeti fenadır, bir işler olmuştur galiba ama ben bilemem, kumandanımın odasındadır, şimdi öteki kumandanlarım yanına varmışlardır, bir yetişseniz emriniz olur derim."

Savaş görmüş posta çavuşu tecrübelidir, böyle hallerde ne yapılacağını kendi içgüdüleriyle hesaplamış, hemen koşturmuş, Şadi Bey'in kapısının önüne de kendi emrindeki sağlam neferlerden birisini dikmiştir ki o da koşsun haber versin, yeni bir vaziyet olursa diye.

Üsteğmen Vasfi

Kumandan Ali Bey, Şadi Bey'le beraber alalecele Şadi Bey'in odasına yürüdü, içeriye girdi, kapıyı sıkıca kapatırken posta çavuşuna, "Padişah gelse içerisi yasaktır" emrini verdi. Üsteğmen Vasfi öfke bulutu içinde bir sandalyeye çökmüş, başını ellerinin arasına almıştı. Kumandanları görünce dikildi, selam verdi ama ayakta sallanır gibiydi. Kumandan Ali Bey posta çavuşuna seslendi, birkaç kahve yetiştirmesini söyledi, kapıyı kapar kapamaz "Nedir vaziyet, anlat berisi gelsin, baskından gelir haldesin?" dedi. Üsteğmen Vasfi donup kalmış haldeydi, gözleri öyle sabit öfkeden, çenesi titriyor, konuşamıyordu. Ali Bey yanına yaklaştı, oturttu, sonra bir baba şefkatiyle saçlarını okşadı, "Anlat evladım, kötüsü varsa çaresine bakarız" dedi. Savaş cephelerini yeni görmüş üsteğmen sanki mitralyözden çıkan kurşunların öfkeli cıvılamalarına benzer bir sesle anlatmaya başladı:

Novotni Önü

"Bir iş için Beyoğlu tarafına çıktım, ziyaretten başka bir şey değildir, işim biti, Novotni önünden geçmekteyim, sayabildim ki sekiz on kişi ayıklamışlar, yanlarından dolanıp geçmek istedim, olmadı, önüme durdular, içlerinden birisi, 'Zabit bey, zabit bey sana mı kaldıydı Düvel-i Muazzama'nın önüne durmak, yersin köteği işte böyle sümsüklenirsin' dedi."

Albay Ali Bey'in gözleri kısıldı:

- Hangi millettendir?

- Ne milleti olacak komutanım, belli ki İtilafçı fırkası millettinden. Sonra sabır dedim, işte Harbiye Nezareti demiştir ya, emir vermiştir ya "vukuata karışmak yok" diye, "kumandanlarımıza sorgu

sual gelir" diye sineye çekelim savuşalım dedim, sineye de çekilmez savuşulmaz ya, işte aman kumandanlarımıza laf gelmesin; fakat üsteledi:

"Ülen İttihatçı zabiti padişahımız efendimize bile kafa tuttunuz siz. Şimdi işte Düvel-i Muazzama böyle eder, atar köteği size" dedi. Yine ya sabır, bu sefer ötekilerden birisi bozuk ağzıyla kötü laflar etmeye başladı, Üsteğmen Vasfi biraz durdu ve devam etti.

"Vurdum, Yardım Çıktım"

Bu da öteki milletlerden, yanındakiler cıvıymış zito mito demek teler lafın pisinin biri gidip biri gelmekte dayanamadım, girdim, vurdum, yardım çıktım, birisini elime geçirdim, ensesine dayadım, burnunu yere sürttüm. O sırada ahali çoğalmaya, taharriler düdük sesiyle gelmeye başladı, eldekini doğrulttum, beldeki saklıyı da çıkardım, korktular, gerilediler. Şaşırtmaca verdim buraya attım kendimi, kalırdım ya dert kendime değil kumandanlarımıza gelir diye savuştum.

Albay Ali Bey sakın:

- Tetik hiç düştü mü?

- Bir ara aklımdan geçti, tuttum kendimi, lakin namlusu birkaçının kaşını gözünü parçaladı gibi gelir, farkına varamadım.

Albay Ali Bey baktı ki iş kötü, odadaki ötekiler öfkeden yerlerinden fırlamak halindeler, cephe deymiş gibi sanki saldırı yeri ise Novotni civarıdır; onları soğuturken Şadi Bey'e döndü:

"Kapıya çık, gözle, geleni gideni soranı var mı sonra hemen haber, (vurdum, yardım çıktım, İttihatçı bir sözdü).

Şadi Bey gitti geldi:

"Şaşırtmaca tutmuş komutanım, vaziyet odur."

Albay Ali Bey, "Bunlar hamamın göbek taşının çengi milletidir, velakin işte böyle kendilerini feleğin çemberi sandıkları zaman da olur ya yine de hamamın göbek taşının çengisi oldukları bellidir.⁴⁸ Sayıları da çoğalmaktadır, say ki işte hepsi" dedi.

"İstanbul'u Yangın Yerine Döndürürüz"

Ali Bey genç subayları iyice yatıştırmak için yine kahve söyledi ama Üsteğmen Vasfi de dayanamıyordu ki:

48 Hamamın göbek taşındaki çengi sözü binde bir kullanılan bir sözdür. Ancak çok öfkelenildiği vakit, karşısındaki çok aşağılamak için kullanılmıştır. En aşağılayıcı sözlerdendir. Binde bir duyulmuştur.

"Peki, kumandanım şimdi bu vaziyet nedir? Padişah efendi bizim elimizi bağlatmış, onları saldırtmıştır. Harbiye Nezaretimize öyle emir verdirmiştir. Şimdi eğer böyle ise sivillenip İstanbul'u yangın yerine döndürmek vardır hesapta komutanım, eğer bu vaziyet olur da İstanbul'u yangın yerine çevirmezsek, İttihatçı babamız, 'Tuuu sana o vaziyette padişah madişah herifinin emri mi dinlenirmiş, padişah madişah herifi senden yürekli midir ki tuuu sana ben sana, İttihatçı terbiyesi böyle mi vermişimdir' demez mi, lakin şimdi pişmanım ki o kadarla durmuşumdur fakat dedim ya komutanım, komutanlarımız için sorgu suali düşündüm, yoksa çekmişken iki üç tetik düşürmek nedir?" (Yangın yerine döndürmek yine İttihatçı bir sözdü.)

Albay Ali Bey genç savaş subaylarını iyice soğutmuştu:

"Söylemeye mahal yoktur, görülmedi, duyulmadı, bilinmedi, bu gece de nöbet vaziyeti vardı."

Genç savaş subaylarıyla biraz daha konuştu, odasına gidecekti ki kapıdan döndü:

Bu İşlerin Sonu Gelecek

"Bu işlerin sonu gelecek öyle biline, sorgusu suali yoktur, hem de toptan gelecektir de işte o zaman hepiniz çok aferinler alacaksınız, lakin vakti vardır, vaktini tayin edecekler vardır, bu lafımı da konuşmak yoktur, içiniz soğusun diye derim, lakin bir tahmindir de ama yine derim."

Odasına doğru yürürken başıyla Şadi Bey'e gel işareti yaptı. Şadi Bey'le beraber yürürken "kulağına bir şey fısıldadı". Ertesi gün Harbiye Nezareti'nden bütün kıtaata "Sizde böyle vaziyet olmuş mudur?" diye işte öyle bir arama sorma geldi; arama sormayı belli ki onlardan birisi yapıyordu, üstünkörüydü...

İtilafçıların Öfkesi

Fakat aradan birkaç gün geçmişti ki İtilaf Devletleri, Novotni önündeki bir hadise yüzünden kıyametleri kopardılar, iş Harbiye Nezareti'ni aşmış, sadrazama kadar uzanmış. Novotni civarından genç zabitler geçmişler fakat onlar geçtikten sonra, orası İstanbul'un yangın yeri gibiymiş; şu milletten, bu milletten birkaçı ağır vaziyette hastanelerdeymiş, vaziyeti görenler kısmı siyasiye, "Beş altı zabitti ama sanki ordu saldırdı sandık; bir sürü herif kötü sopa yedi, birkaçı ayağından baldırından kurşun almış sanki harp yeri sayın" demiş.⁴⁹

49 Bu hadiseyi Şadi Bey bana anlatırken o gecenin öfkesini yaşar gibi olmuştu.

Ertesi gün sıkı soruşturma, ortalık vaveylada, lakin yine vukuati yapanı gören yok, bilen yok, tanıyan yok, çünkü zaten kısmı siyasi de pek fazla işin üstüne gitmemekte. Yenibahçeli'nin, Teşkilat-ı Mahsusa'nın adamları haber salmışlar:

"Canım olmuştur bir defa, unutmak lazımdır. İtilafçıdan, padişaktan, sadrazamdan korku varsa bizden de olmalıdır."

Kısmı siyasi "bu denmişten keyiflenen de" olmuş; İtilaf Devletleri komiserleri esmiş gürelemiş ama çare yok.

Mustafa Kemal Paşa'nın Tayinine Doğru

Mustafa Kemal Paşa artık bir an önce ordu müfettişi olarak Anadolu'ya geçmesinin icap ettiğini görmüş ve çalışmalarını daha da hızlandırmıştır. Bunun için Harbiye Nezareti ve oradaki yakınlarıyla daha sık temas ediyor, diğer taraftan da bunu temin edecek olan satrancını oynuyordu.

İstanbul'a gelişinden hemen sonra Fevzi Paşa'nın Beykoz'daki evinde Cevat Paşa'yla buluşmuş, üçü yaşanan durumu muhakeme etmişlerdi.

Mustafa Kemal Paşa o görüşme sırasında Fevzi ve Cevat Paşalara daha ilk günler olmasına rağmen "Artık İstanbul'da bir çare bulmak imkânı yoktur" demiş fakat Fevzi ve Cevat Paşalar buna itiraz etmişlerdi. Paşalara göre, İstanbul'da bazı şeyler yapmak mümkündü ama Mustafa Kemal Paşa'ya göre artık görülüyordu ki İstanbul çökmüş, payitaht bitmiştir.

Halife ve Tahtı

İtilaf dDevletleri, işgal hareketlerini ilerletiyor, Anadolu adım adım işgal ediliyordu. Fakat İtilaf Devletleri, padişahın tahtında kalmasına, Saraya ufak bir toprak parçası bırakılmasına karar vermişlerdi. Böylesi onlar için daha elverişliydi, çünkü halkın üzerinde padişahın ve hilafetin tesirini kullanarak istediklerini daha kolay, daha iyi yapabileceklerini tespit etmişlerdi. Daha sonraki zamanlarda, İtilaf Devletleri tarafından hazırlanan ve Milli Mücadele'ye karşı olan ayaklanmalar, Sarayın irade-i seniyyesiyle harekete geçirilmiş, bunlara padişah ve hilafet orduları gibi isimler verilmişti...

Mustafa Kemal Paşa'nın tayini sırasında bir sürü hadise yaşanmış, mesele sonunda halledilmişti. Fakat bu sefer de kabinede Mustafa Kemal Paşa'ya verilen salahiyet üzerinde müzakereler oldu, geniş yetkilere itiraz edildi ama kabinedeki bu itiraz pek revaç bulamadı. Mustafa Kemal Paşa'nın salahiyetleri "onun istediği gibi" kabul edildi.

Herkesin Merakı

Mustafa Kemal Paşa'nın o tarihlerde kabinede salahiyetlerini münakaşa edenler sonraki yıllarda, "Mustafa Kemal Paşa'nın, İtilaf Devletleri'nin yapmak istediklerini altüst edeceğini, padişahlığı devireceğini, hilafeti kaldıracağını, cumhuriyet ilan eyleyeceğini bilmemize imkân yoktu; gerçi Mustafa Kemal Paşa'nın başka düşünceler içinde olduğu söylentileri vardı ama kimse bu neticeleri tahmin edememişti, kendi sırrını kendisine saklamasını çok iyi bilmiştir. Kimsenin bunu tahmin edememesi akla aykırı da değildi, çünkü padişahlığın kaldırılması, hilafetin ilgası düşünülebilecek şey olamazdı" diyeceklerdir.

Nisan ayının son günü Mustafa Kemal Paşa'nın "tayin emri" artık çıkmıştır. Ama daha İstanbul'da yapılacak işler vardır.

Gebze ve İnebolu Yolu

Mustafa Kemal Paşa, tayin emrinin çıkmasından sonra Teşkilat-ı Mahsusacılara "Gebze yolunun" tam emniyete alınıp alınmadığını bir daha sormuş ve Yenibahçeli'den şu haber gelmişti:

"Emirleri olmadan kuş uçamaz, emirleri olunca da yol açıktır."

Mustafa Kemal Paşa'nın ikinci olarak üzerinde durduğu yol, İnebolu'dur. Çünkü İstanbul'dan yahut başka yerlerden gelebilecek silahlar için bu yol ehemmiyetlidir. İnebolu'nun sahillerinden çıkacak silahlar biraz gerilere taşındıktan sonra emniyet altında olacaktır. Gebze ve İnebolu Anadolu'ya geçiş ve silah nakli için önemli yerlerdi.

Zeynel Abidin Hoca Efendi

Bu sıralarda Şile taraflarında, Zeynel Abidin Hoca'nın silahlandırdığı adamlar kol gezmeye başladılar. Yenibahçeli o işin hallini Doktor Fahri Bey'den istedi. Fahri Bey de işi çözüverdi. Zeynel Abidin'in adamlarına karşı, itimat edilir köylüler çabucak bulunan silahlarla donatıldılar, başlarına da bir Teşkilat-ı Mahsusacı getirildi.

Bunun haberi de Mustafa Kemal Paşa'ya çabuk ulaştı. Memnundu...

Albay Kâzım Bey, Mustafa Kemal Paşa İstanbul'daki hazırlıklarını yaptığı sırada kendisiyle sık sık temas edenlerden olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Albay Kâzım Bey'i ileride kendi kurmay heyetinde vazife alması için düşünüyordu. Cevat Abbas'a emir vererek

bir gece Albay Kâzım'ı Şişli'deki eve çağırttı ve kendisiyle uzun bir konuşma yaptı. Albay Kâzım Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın ne demek istediğini anlamıştı, şimdi ipleri heyecanla çekmeye başlamıştı...

Bekirağa'da Bir Gece

Mustafa Kemal Paşa'nın "tayin oldu, olacak" haberleri el altından Harbiye Nezareti'ndeki genç subaylar tarafından Bekirağa'ya nasıl olduğu pek de belli olmayan bir şekilde sızdırılmaya başlamıştı; zaten Harbiye Nezareti'nde de en çok konuşulan meselelerden biri buydu. Bir gece geç saatlerde Salih Bey'in Bekirağa'ya geldiği görüldü, doğru Kumandan Ali Bey'in odasına çıkmıştı. Kapılar kapatıldı. Salih Bey, Albay Ali Bey'e önce "Novotni civarından" söz açtı:

"Duyduk ki orayı birileri yangın yerine döndürmüş, galiba işin evveliyatı da varmış. İtilaf Devletleri olandan şaşkın haldeler, herifler işgal altındaki bir yerde bu ne cürettir deyip duruyorlar, nedir vaziyet?"

Saray Bile Ayağa Kalkmış

Albay Ali Bey biraz durakladı. Salih Bey bu tereddüdü görünce "Beis içinde olmayınız, ben şahsen memnun oldum fakat işi de bir hayli güç kapattık; adamlar sarayı marayı ayağa kaldırmışlar, kaldırırsalar da ne olacaktır da siz tabii bu genç zabitanı himaye edeceksiniz, etmekte de haklısınız, doğrusunu yapmışsınız" dedi.

Salih Bey bunu söyleyince Ali Bey olanı biteni anlattı. Öfkelenmişti, yapmadığı şeyi yaptı.

"Hamamın göbek taşındaki çengi" lafını ağzından kaçırırverdi. Salih Bey önce duraladı, sonra, "Olmuştur, iyi sıfat bulmuşsunuz, ben olsaydım şeddelisidir de derdim" diye kahkahayı basıverdi; sert karakterli Salih Bey'in güldüğünü Ali Bey ilk defa gördü. Memnundu, demek ki iyi iş yapmışlardı, hemen ekledi:

"Bir daha olursa yine bizimkileri zapt etmek güçtür."

Salih Bey, "Öylesi de yerinde olur. Fakat duyurmak yoktur, yerinde kalmalıdır. Şimdi öteki mesele, içeride nedir vaziyet?" dedi.

Albay Ali Bey, Salih Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın ziyaretinden haberdar olduğunu biliyordu:

"Mustafa Kemal Paşa Hazretleri gelip gittikten sonra daha iyidir vaziyetleri, sanırım yine teşrif edeceklerdir, pek bir şey söylemediler ama öyle anlaşıyor."

Salih Bey koğuşlara bir uğramak istediğini söyleyerek kalktı, beraberce İttihatçıların yanına gittiler. Salih Bey çok kısa hal hatır sorduktan sonra veda ederek ayrıldı fakat tam giderken, "her şey yoluna girer, lakin zaman lazımdır" demişti.

Albay Nâzım Neden Vuruldu?

Salih Bey'in gelişinin ertesi gecesı, Albay Ali Bey'in odasına, Mithat Şükrü Bey, Doktor Tevfik Rüştü, Şükrü Bey, İzmir eski Valisi Rahmi Bey geldiler. Bazen öyle şeyler olurdu. Fakat bu defa, Salih Bey'in ani ziyareti onları bu gelişe itmişti. Ali Bey kahveleri söyledi, söz önce Mustafa Kemal Paşa'dan açıldı. Öteki komutanların isimleri geçti. Mithat Şükrü Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın ötekilerden farklı olduğunu anlatmaya başladı:

"Mustafa Kemal Paşa ötekiler gibi değildir. Fevzi Paşa, Şakir Paşa, bunların hepsi böyle hallerde emirlere uyarlar fakat Mustafa Kemal Paşa böyle hallerde emirlere pek uyacak karakterde değildir. Biz İttihat ve Terakki'yi kurduğumuzda o da bir gizli cemiyet işindeydi. 'Bu devlet böyle gitmez, buna bir hal yolu bulmak lazımdır', diye düşünüyordu.

Evet, kendisiyle kongrelerde bazı münakaşalar olmuştur fakat o münakaşalarda haklı olduğu vaziyetlerin olduğunu da söylemek lazımdır.

Harp etmeyi iyi bildiği gibi baskıncı bir komutandır da. Talat Paşa onun için şunu söylemişti:

'Mustafa Kemal Paşa'nın harp düşüncesi yılgınlık kabul etmez, düşmanı sıkıştırdı mı elinden alamazlar, Çanakkale'de de öyle olmuştur, bulunduğu öteki cephelerde de harp oyununda işi şansa bırakıp zar atandan değildir, aklını kullanır.'"

Tevfik Rüştü Bey, Mustafa Kemal Paşa'yla beraber bulunmuştu bir seferinde; Mustafa Kemal Paşa'nın bu harp düşüncesini yakından bilenlerdendi, bunu başkalarından da dinlemişti.

"Makedonya'dayken Üzerimize Hafiyeler Saldılar"

Söz bir ara İttihat ve Terakki'nin geçmişte yaşadıklarına geldi, sonra Reval Mülakatı'ndan laf açıldı. Reval meselesi konuşulurken Mithat Şükrü Bey oradaki bir hadiseyi anlattı:

"Padişah Abdülhamid, biz Makedonya'dayken üzerimize hafi-yeler salmıştı, neymiş bizi hafi-yelerle yıldıracaktı. Albay Nâzım Bey vardı, onu da oralara bizim için göndermiş, demiş ki bunların

hakkından iyicene gelmek lazımdır. Fakat fakir bilmez ki etrafında bizden adam vardır. Talat Paşa'nın huyuydu, öylesinin etrafında bir İttihatçı'yı muhakkak yarattı. Biz bu jurnalden haberdar olduk, sonra karar verildi ki vücudu ortadan kalkmalıdır fakat kalkmalıdır da öyle bir olmalıdır ki vakti zamanı iyice seçilmelidir. O sıralarda Reval Mülakatı oldu.

İşte sıra gelmişti. Nâzım Bey'in alacağı ders hem Saraya hem de Reval'i yapanlara olacaktı. Nâzım Bey vuruldu fakat fedailerin birisinin hiç olmayacak telaşı yüzünden yaralı olarak kendisini kurtardı. İstanbul'a savuştu.⁵⁰

Şükrü Bey, "Fedailerin daha acemi zamanına rastlamış garip yoksa giderdi ki hesabı sorulamazdı ama iyi de bir korku şalmıştı, o mesele, herhalde padişah efendileri de sarayında evhamlardan yatağında dört dönüp durmuştur. Belki de 'yahu bunlar sırayı bize getirirlerse halimiz nice olur' diye düşünmüştür" dedi.

Dar Sokaklardaki Yeni Kader ve Bir Toplantı

Mayıs ayının güneşi İstanbul'u yakmaya başlamıştı. Tarih 2 Mayıs 1919. İstanbul'un dar arnavutkaldırım sokaklarında hüznün ve öfke kol kola. Savaş subaylarının çocuklarının mahcubiyetleri bu dekorun bir başka parçasıydı. "Mağlup edilmiş savaş subayının azabını anlamak zordur." Öyle demektedirler. Süleymaniye, İstanbul üzerindeki hikâyelerin en çok söylendiği yeridir ve Ayşe Kadın Hamamı Sokağı'nda Albay İsmet Bey oturuyordu.

Birden sokağın başında bir otomobil belirdi, toz kalkıyordu. Otomobil, Albay İsmet Bey'in evinin önünde durdu; önce Cevat Abbas inerek selam vaziyetine geçti, Mustafa Kemal Paşa vücudu saran üniformasıyla kafesli pencerelerin arkasındaki gözlerin önüne dikiliverdi, kalpağından sarı saçları çıkıyordu.

Albay İsmet'le

24 numaralı cumbalı evin önündeki bu fotoğraf belki de bir tarihin başlangıçlarından birisi olacaktı da mahalleli bunu nereden bilsindi ama onlar kendi mahallelerinde Albay İsmet Bey'in oturmasından övünerek söz ederlerdi.

Mustafa Kemal Paşa, Albay İsmet'in sevimli gülümsemesini karşısında gördü. Albay İsmet, "Ne haber, bu ne baskındır?" diye emrinde vuruştugu komutanı karşıladı. "Baskın lafı o neslin" tenine

50 Mithat Şükrü Bey'in anlattıkları ve Mithat Şükrü Bey'in bendeki notlarındandır.

bir oya gibi işlemişti. Mustafa Kemal Paşa hiç vakit kaybetmek istemiyordu:

"İşte zamanıdır, Anadolu'ya tayin meselesi olmuştur. Sen şimdilik buradasın, Gebze yolu tutulmuştur, oradan geçersin, şimdilik bulunduğun yerde olmanın zarureti vardır."

Albay İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın ellerini iki elinin arasına aldı:

"Emrettiğin vakit geleceğim."

Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili sevimli çocukların arkasından koşusuyla sokaktan çıktı, kaybıldı. Albay İsmet Bey'in kendi yeni kaderine ikinci adımlarını atışı böyle başlayacaktı... İlki Harbiye Nezareti'ndeki grüşmeydi.

İstanbul'da şah Mata Doğru ve Bir Teşkilat

Mustafa Kemal Paşa satranç tahtasının bir tarafında, ötekiler öbür tarafında ama Mustafa Kemal Paşa artık ötekilerin önündeki taşları toplamaya başlamıştı. şah mata doğru gidiyordu. Ordu müfettişliği iradesi 30 Nisan 1919 günü sadır olmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın yolu açılmıştı...

şah mata az zaman vardı.

1919 yılının Nisan ayının 30. günü Mustafa Kemal Paşa artık karargâhını kurma hazırlıklarına da girmiştir. Bir taraftan Ali Fuat Paşa'nın 20. Kolordusunun Ankara'ya intikal durumunu Harbiye Nezareti'nden takip ediyor, kimse bunun neden istenildiğini bilmiyordu. Mustafa Kemal Paşa bunu takip ederken başka sebepleri masanın üzerine usta bir satranı gibi koyuyordu...

Öyle Bir Teşkilat ki

Bir başka yaptığı şey; artık iyice elinin altına geçmeye başlayan Teşkilat-ı Mahsusa, Yenibahçeli'nin adamları ve etrafında kendisiyle temas etmeye başlayan öteki subaylarla payitahtı sanki kuşatmış, uçan kuştan haberdar olmaya başlamıştı. İlerideki M. M. Grubu'nun temeli de buydu...

Mustafa Kemal Paşa, saray ve çevresinde, İtilaf Devletleri komiserliklerinin etrafında olanlardan haberdar oluyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Kürt Teali Cemiyeti, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Teali İşlamlar, hepsi Mustafa Kemal Paşa'nın adamlarının takibindeydiler. Tabii İtilaf Devletleri entelijansiyası da onun ne yaptığını merak ediyor, bir şey skemiyorlardı. Teşkilat-ı Mahsusacılar, Yenibahçeli

takımı, öteki yeni subaylar, İtilaf Devletleri ve taraftarlarıyla kedinin fareyle oynadığı gibi oynamaya başlamışlardı...

Kuvvayi Milliye İçin Anadolu'ya Silah Kaçıranlar

Erkânıharp Binbaşı Rıza, Sapancalı Hakkı'nın kardeşi Yüzbaşı Hakkı, Tolcalı Süleyman, Divitçili İhsan, Teşkilat-ı Mahsusacılardan Ahmet Hilmi, Çolak İbrahim, Binbaşı Cemal, Erkânıharp Binbaşı Naim Cevat, Yenibahçeli, Doktor Yüzbaşı Fahri, Dayı Maksut, Erkânıharp Miralay Galatalı Şevket, Piyade Kaymakamı Japon Rıza, Mavnacılar Kâhyası Salih, Baytar Yüzbaşı Baki gibi isimler öyle bir ağ kurmuşlardı ki Mustafa Kemal Paşa karşısındakilerin nefes alışlarını bile öğrenmeye başlamıştı. Bu isimler daha sonra İstanbul'dan Anadolu'ya silahları kaçırانların bir kısmı olacaktı.

Mustafa Kemal Paşa ve Haber Alma Teşkilatı

Kimse, bu yeni ortaya çıkmaya başlayan müthiş ağın Mustafa Kemal Paşa'nın gözü kulağı olduğunu fark edemiyordu. Haberleşme İttihatçı usulüydü, yazılırsa Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşacak malumat okunduktan sonra yakılıp kül oluyordu. İngiltere'den Derebeyi, Vahdettin'den "nezle" diye söz ediliyordu. Halil Paşa, İhsan Bey olup çıkmıştı; Doktor Fahri'nin adı daha işin başında Küçük Doktor olmuştu. Enver Paşa'nın adı Ali'ye çevrilmişti ve sonraki zamanda da bu rumuzlar devam edecekti...

Saraya, İtilaf Devletleri komiserliklerine kim geldi kim gitti, gece gündüz yoklama altındaydı. Mustafa Kemal Paşa'ya haberler sadece bir iki elden uçuyordu. İşin icabı öyleydi...

Mustafa Kemal Paşa Yine Hapishanede

Bekirağa'da yeni bir günün ortalarına gelinmişti.

Albay Ali Bey odasında sıkıntıdan dönüp dururken birden kapıdan Şadi Bey'in o sevimli posta çavuşu giriverdi; telaşından olacak, kapıyı vurur vurmaz sipere atlar gibi girmişti odaya, "Aman komutanım yetiş ki yine Mustafa Kemal Paşamız gelmiştir" dedi. Ali Bey odadan fırladı, Mustafa Kemal Paşa yaveri Cevat Abbas'la ona doğru geliyordu. Ali Bey'i görünce gülümsedi, sanki cephe yanlışını artık affetmişti, biraz sonra İttihatçı erkândan, Mithat Şükrü, Fethi Bey, Şükrü Bey ve daha bir iki kişi Ali Bey'in odasına geldiler. Kapılar yine kapatıldı, yine açıldığında odadan dışarıya bir bulut gibi sigara dumanı dağılıverdi, gelenler arasında Hüseyin Cahit Bey de vardı.

Vahdettin Hafiyeleri

Ali Bey o görüşme sırasında durumu anlatırken, Vahdettin'in adamlarının, hafiyelerinin etrafta cirit attıklarını söyledi. Şadi Bey, "bir müddettir ziyaretçimiz çoğalmıştır, Damat Ferit'in adamları, siyasi kısımdan bazıları, bildiğiniz hafiyeler gelip gider, sorgu sual eder oldular" deyince Mustafa Kemal Paşa'nın yüzü gerildi ama "umursamaz" bir halde, "bunların hafiyelik işleri hiç bitmez" derken, Mithat Şükrü Bey'in yüzüne "manalı manalı" baktı...

Sanki eski günleri hatırlıyordu...

Sonra yine arkasından, "Mustafa Kemal Paşa galiba artık başlıyor" konuşmalarını bırakıp gitti...

Adana 1-5 Kasım 1918, İzmir 15 Mayıs 1919, Şifrenin Şahitleri ve Emperyalizm

Amiral Calthorpe, 15 Mayıs 1919 günü mütareke ahkâmı mucibince İtilaf Devletleri askerlerinin İzmir'i işgal edeceklerini bir notayla bildirirken İstanbul'da bulunan General Webb'in "İzmir'e Yunan askerlerinin çıkarılacağını belirten" notası Sadrazam Damat Ferit'in eline ulaştı. Sadrazam Damat Ferit bunu hemen saraya, Vahdettin'e götürdü...

Albay Fahrettin ve İzmir

İzmir'in işgalini Konya'daki karargâhında öğrenen Fahrettin Bey acı acı güldü, içi yanıyordu. O anda aklına tarihe nasıl şahitlik ettiği geldi. Mütarekenin ilan edildiği 30 Ekim 1918 günü sonrasında Mustafa Kemal Paşa Adana'daki karargâhındaydı. 30 Ekim 1918 günü başlayan ve 7-8 Kasım 1918 günü sona eren, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa-Mustafa Kemal Paşa arasındaki süratli şifre hareketlerine Fahrettin Bey "şahit" olmuştu...

Mütareke ahkâmı, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilince Mustafa Kemal Paşa bu durumda bütün Anadolu'nun işgale kurban gideceği, onun için de mütareke ahkâmının kabul edilemez olduğu cevabını vermişti. Ahmet İzzet Paşa buna itiraz etmişse de Mustafa Kemal Paşa'nın dedikleri henüz birkaç gün geçmeden yaşanmaya başlamıştı.

İngilizlerin İskenderun Limanı'na harp gemilerini göndermesi ve yavaş yavaş bir işgal hazırlığına girmesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya verdiği bir şifreyle duruma

itiraz edeceğini bildirmiş fakat Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'dan cevap gelmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Kasım 1918 Şifreleri ve Doğruları

Şifre tarihi 5 Kasım 1918.

Mustafa Kemal Paşa buna hem şaşırmış, hem öfkelenmişti; verdiği cevabi şifrede şöyle demişti:

"... Böyle giderse İngiliz ihtiraslarının sonu gelmeyecektir. Yarın kabineyi de kendileri teşekkül ettirebilecekleri gibi bütün Anadolu İzmir'den başlamak üzere işgale uğrayacaktır."

4 Mart 1919 günü yani bu şifreden beş ay gibi kısa bir zaman sonra İtilaf Devletleri Damat Ferit'e kabineyi "kurdurtmuşlardı", bu tamamdı. Damat Ferit sadrazam olduğu gün Fahrettin Bey acı acı gülmüş, Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaki tarihi şahitliğini düşünmüştü...

Şimdi 15 Mayıs 1919, aradan beş ay geçtikten sonra İzmir de işgal ediliyordu. Bu da olmuştu.

O şifreyi Fahrettin Bey'e gösteren Mustafa Kemal Paşa, "şunlara bak, İngiliz centilmenliğine sığınarak her şeyi kurtarabileceklerine inanmışlar, bunların akıllarına şaşarım" dememiş miydi?

İşte İngilizlere cemile olmak üzere İskenderun Limanı'nın kullandırılması İzmir'i kurtaramamıştı. Bu düşünce için Mustafa Kemal Paşa, "Akılsızlık!" dememiş miydi?

Zaten İngilizler İskenderun Limanı'nı kullanmak bir yana, İskenderun'u da teslim almışlardı, hem de o şifreden bir iki gün sonra...

Tarihin Şahitleri

Şimdi, Fahrettin Bey bu "tarih şahitliğini" düşünüyordu...

Mustafa Kemal Paşa'nın o günlerdeki sıkıntıları, öfkeleri, payitahta olan isyanının şahidi Fahrettin Bey'di...

Anadolu'nun işgali ve paylaşımı savaşın zaten asıl sebebiydi ama Payitaht bu koskoca savaşın başlamasının sebep ve kararından "İngiliz centilmenliğine" sığınarak kurtulmayı düşünüyor, bunu aklına getirebiliyordu...

Ahmet İzzet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği şifrede bahsettiği İngiliz centilmenliğinin bir gösterisi şuydu. Rauf Bey'in mütarekeyi imzalarken ricalarından birisi "Eğer Yunanistan'a ait

gemileri Karadeniz'e çıkarılırsa, bu gece karanlığında olmalıydı, çünkü İstanbul halkı aksi takdirde buna öfke duyardı."

"Hangi Manda Daha İyidir?"

Ama Yunan harp zırhlıları da İtilaf Devletleri'nin İstanbul Limanı'nda demirlemeleri sırasında onlar arasındaki yerini almıştı.

Öteki bir başka "rica" ise İtilaf Devletleri donanmasının İstanbul Limanı'nda değil de İzmit'te demirlemesiydi. Rauf Bey'le mütarekeyi imzalayan Amiral Calthorpe, Rauf Bey'e, "merak etmeyiniz, şöyle kısa bir nümayiş yapar, donanmayı İzmit önlerine demirleriz" demişti ama sonra donanma İstanbul Limanı'na girmişti.

Yunanistan'ın hayat sahasına çıkarılmaması da böyle ricalara ve İngiliz centilmenliğine bağlanmıştı.

Koca bir savaşın başlama sebeplerinden birinin ricalarla ve centilmenliğe sığınmalarla ortadan kaldırılabileceğini Payitaht düşünabiliyordu. Ama bu bile bir bahaneydi, çünkü Payitaht teslim olmuştu. İşgal hareketleri başlarken de Saray ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Partisi) arasında münakaşa edilen mesele şuydu: Hangi manda daha iyidir?

Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa Hapishanesine Son Gelişi

Mustafa Kemal Paşa artık, şah mat demek üzereydi. Bekirağa Bölüğü'ne son defa uğramaya karar vermişti. Çok şeyi beraber yaşadığı insanları görmeye ve yine "bazı şeyleri konuşmaya" geliyordu. Teslim olmuş bir payitahtta İtilaf Devletleri'nin Sarayla beraber, bir tarih zamanını beraber yaşadığı, münakaşa ettiği, aynı cephelerde beraber bulunduğu bu insanlara yaptıklarını kabul edemiyordu...

Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa'ya gelişiyle ortalık yine hareketlendi. Şadi Bey, Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamış, Albay Ali Bey durumu haber almış ve acele adımlarla Mustafa Kemal Paşa'nın gelmekte olduğu tarafa yönelmişti; birden kalakaldı. Mustafa Kemal Paşa, Ali Bey'in odasına giden yolda genç bir savaş subayının önünde durmuş, onunla konuşuyordu.

Ali Bey, sessizce yaklaştı, askerce selam verdi, Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaki yerini aldı. Genç savaş subayının yüzünde yara izi vardı. Ali Bey biliyordu, o yara izi cephedeki bir parça tesirinden olmuştu. Öteki savaş subaylarına böyle yara izleri hep güzel gelmiştir, çünkü harpte alınmıştır.

Çanakkale Yaralısı

Mustafa Kemal Paşa, Çanakkale'de bir muharebede yaralanan bu yüzü hatırlamıştı. Genç subaya, "Nasılsınız bakalım Çanakkale'den bu tarafa?" diye sordu. Genç subay yorgun ama öfkesi belli olan bir sesle, "Mütareke kolumuzu kanadımızı kırmış bizi bir yerlere savurmuştur. Paşam ben bunu anlayamam" dedi.

Mustafa Kemal Paşa, birden elini bu genç subayın omzuna koydu, apoletlerine dokundu, sonra, "Siz şerefle harp ettiniz; bunu unutmayınız. Şimdiki teessürünüzü anlıyorum. Teessür duymamak mümkün olabilir mi? Fakat size söylüyorum ki bir gün bu içinden geçtiğiniz vaziyetin bir neticesi de olacaktır, o neticeleri çocuklarınıza anlatacaksınız; şimdi artık müteessir olmayıp düşününüz..." dedi.

Genç subay, kuledeki Muhafız Birliği takımındandı. Mustafa Kemal Paşa genç subaya söyleyeceklerini söylemişti:

"Düşününüz..."

Birden bu genç savaş adamının yüzünün aydınlandığı görüldü.

Ali Bey arkada, Mustafa Kemal Paşa önde, Ali Bey'in odasına girdiler. Albay Ali Bey, Şadi Bey'e, Fethi Bey'i Mustafa Kemal Paşa'nın rica ettiğini söyledi, biraz sonra Fethi Bey gelmişti, kapılar kapatıldı, bir saatlik zaman öylece geçip gitti. Fethi Bey gittikten sonra Mustafa Kemal Paşa, Şadi Bey'i emretti. Şadi Bey heyecanla "Acaba ne diyecek?" diye düşünürken sarı saçlı komutan, "Buradaki vazifenizde muvaffak olduğunuzu gördüm, ilerideki işlerinizi de böyle muvaffakiyetle yapacağınızdan eminim" dedi.⁵¹

Sonra Albay Ali Bey'e döndü:

"Sizinle cepheye beraber bulunduk. Geçmişte yaşananlar için müteessir olmayınız. Şimdi sizde kalmasını emredeğim bir şey var; belki bir müddet görüşemeyeceğiz, buradaki arkadaşlarımıza müştereken veda etmiyorum, siz kendilerine selamlarımı söyleyeceksiniz fakat bir iki gün sonra..."

Mustafa Kemal Paşa'dan Emir: "Halil Paşa'yı Kaçıracaksın"

Çanakkale'nin Albay Ali Bey'i bir tarihin yeniden başladığını sonra anlayacaktı ama tabii bir şeyler olmaya başladığını da görmüştür...

51 Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçtikten sonra Halil Paşa, Bekirağa Bölüğü'nden Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle kaçırılacaktır. Kaçırma işi de Şadi Bey tarafından yapılacaktır. Bkz. Taylan Sorgun, *Kut'ül Amare Kahramanı Halil Paşa Bitmeyen Savaş*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016.

Şadi Bey topuklarını birbirine yapıştırmış duruyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın konuşması bitmişti. Albay Ali Bey, "emredersiniz paşam" derken Mustafa Kemal Paşa odadan çıktı. Yaveriyle beraber gideceği yere doğru uzaklaşıyordu.

Ali Bey ile yardımcısı Şadi Bey arkasından, birisi sağında, ötekisi solunda yürüyorlardı...

Mustafa Kemal Paşa durdu ve Yüzbaşı Şadi'ye: "İleride sana bir emir gelecek ve Halil Paşa'yı buradan kaçırıp bildireceğim yere getireceksin."

Mustafa Kemal Paşa gittikten sonra Ali Bey'in odasına döndüler...

Şadi Bey, Ali Bey'in dolan gözlerini kendisinden kaçırmak için her zaman açık duran pencereden dışarıya baktığını gördü, sessizce odadan çıktı, kendi odasındaki cephe yatağının üzerine çizmele-riyle uzandı...

15 Mayıs 1919

"15 Mayıs'ta İzmir'in işgali 'tahakkuk etti', memleket galeyan içinde, subaylar ve millet kan ağlıyor, her tarafta ıstırap kendisini gösteriyor, azınlıklara karşı çok kuvvetli kin besleniyordu. Buna karşı onlar da bayraklarıyla şehrin muhtelif yerlerinde dolaşp işgali tespit ediyorlar. Türklere karşı hareketli çıkışlar yapıyorlar, sağda solda ufak çarpışmalar oluyor, Türkler işgal polisleri tarafından yakalanıyor, tevkif ediliyorlardı." Şadi Bey, o gün ilk anlarda bunları gördü, tarifi böyleydi sonra başka şeyler yaşadı...

Bazı Konaklardaki Çürümüşler

İstanbul'un çökmüş, çürümüş semtlerinde, bazı konaklarında bunu "umursayan yoktu". İstanbul'un Türk kalmış yerlerinde tarifi mümkün olamayan bir keder oraları sarmıştı...

Bazı konaklarda o gece İstanbul'daki İtilaf Devletleri komiserlikleri, elçilik mensupları yine sofraların vazgeçilmez misafirleri oldular. Ve "bazı konaklarda" o gece ışıklar yine erken karardı. Pencerelelerin perdeleri sonuna kadar çekildi... Bekirağa'daki İttihat ve Terakki mensupları, o gün öfkeli bir suskunluğa girdiler...

Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarları ve başları, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti taraftarları ve başları sokaklarda, bazı konaklarda, "galip değiller mi istediklerini yaparlar" demeye devam ediyorlardı.

16 Mayıs 1919 Bekirağa Hapishanesi

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a hareket etmek üzereydi. Karargâh hazırды.

Geç saatlerde Samsun'a hareket etmişti.

İzmir kaynamaya başlamıştı. İstanbul'da Türkler sokaklara döküldüler. Harbiye Nezareti'nde genç savaş subayları öfkeliydiler. Bazı paşaların da öfkesi onlardan farklı değildi...

Damat Ferit büyük infialden çekinmeye başlamıştı...

Saraya, Vahdettin'e gitti, istifasını verdi.

Vahdettin istifayı kabul etti.

Fakat Damat Ferit'e yeni kabineyi kurması için sadrazamlığını iade etti...

Hapishaneye Gelen Haber: "Artık Samsun Yolunda"

Damat Ferit işte bu yeni sadrazamlıkla talihin yahut tarihin kendisine hazırladığı akıbete doğru Sarayla ve ötekilerle beraber gitmeye başlayacaktır.

O gece Albay Ali Bey, yanına Şadi Bey'i alarak İttihat ve Terakki mensuplarının kaldığı koşullara indi, gelişinden bir fevkaladelik olduğu anlaşılmıştı, etrafını sardılar. Ne oluyordu? Mustafa Kemal'in Samsun'a hareket edeceğini öğrenmişlerdi fakat bugün mü yarın mı sonraki gün mü tam olarak bilemiyorlardı... Albay Ali Bey onları fazla bekletmedi:

"Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Samsun'a hareket etmişlerdir. Sizlere arzı veda edemediler, bunun için beni memur ettiler."

Ali Bey, hareket gününü öğrenmişti, verilen emir icabı şimdi söylüyordu...

Fakat İngilizlerin bu tayin işinden sonraları pişmanlık duydukları ve Mustafa Kemal Paşa'nın içinde bulunduğu küçük vapuru batıracakları da söyleniyordu. Bekirağa'daki İttihatçılar hayatlarının "en zor birkaç gecesini" geçireceklerdi. İlk gece buydu.

17 ve 18 Mayıs geceleri böyle geçti...

Yeni Tarih Zamanı

19 Mayıs 1919 günü Salih Bey, Bekirağa Bölüğü'ne geldi. Koşullara indi. Salih Bey'in etrafını sardılar... Salih Bey onları hiç bekletmedi, arkasında Albay Ali Bey ve Şadi Bey vardı:

"Mustafa Kemal Paşa Samsun'a vasil olmuş bulunuyor. Sizlere bunu haber vermek istedim."

Birden ortalık gün gibi aydınlandı sanki...

Bazılarının gözleri doldu. "Mustafa Kemal Paşa'nın kafasının içindeki asıl düşünceyi daha tam olarak bilmiyorlardı", sonra öğreneceklerdi ama Mustafa Kemal Paşa'yı tanıdıkları, bildikleri için muhakkak büyük şeylerin olacağını tahmin ediyorlardı. İttihat ve Terakki kongrelerinden tanıdıkları, cephelerden bildikleri Mustafa Kemal Paşa İttihatçı tabiriyle "bir büyük işe muhakkak soyunacaktı".

"Şah Mat" Kimlerin Sonunu Getirecekti?

İstanbul'da başlayan satranç oyununda Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü "şah mat" demişti...

Şimdi Anadolu'daki büyük harekette karşısında olacak kuvvetlerin arasında Damat Ferit de vardı. İstifasını veren ve hemen o anda yeniden sadrazam yapılan Damat Ferit, Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığı gün, mütarekeden sonraki ikinci kabinesini açıkladı ve aynı gün kabine toplantısı yapıldı.

İstenirse tarih, istenirse kader denilsin; ancak bu kadar ustalıkla bazı şeyleri yan yana koyabilirdi, çünkü bu konuluş Damat Ferit'i sadrazam yapan Vahdettin'in, onunla beraber Osmanlı hanedanı ve hilafetin, onunla beraber zamanın emperyalizminin sonu olacaktı. Satranç tahtasının öteki tarafındakiler bunlardı...

Mustafa Kemal Paşa hareketinden bir gün önce bile yine satranç oynamaya devam ediyordu...

Damat Ferit Yeni Uyanmıştı Sanki

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a 19 Mayıs günü ulaştı. Tarih veya talih yeni oyununu hazırlar gibiydi. Damat Ferit Paşa'nın ikinci kabinesi de 19 Mayıs'ta teşekkül etti.

Bu kabinede Damat Ferit Hariciye Nazırlığı'nı yine elinde tuttu. Harbiye eski Nazırı Şakir Paşa, Reşid Akif Paşa, Müşir Ali Rıza Paşa, Tevfik Paşa, İzzet Paşa Meclis-i Vükela'ya memur olarak kabinede yer aldılar. Aralarında Abuk Ahmed Paşa ile İsmail Hakkı Paşa, Ferik Rıza Paşa da vardı.

Harbiye Nazırlığı'na evvela Şevket Turgut Paşa tayin edildi. Daha sonra Ferit Paşa vekâleten baktı, arkasından Avni Paşa aynı koltuğa oturdu. Şevket Turgut Paşa da kabinede birkaç koltuk değiştirdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı gün ilan edilen kabine hemen o gün toplandı. Kabine toplantısında Damat Ferit, "memleket taksim ediliyor" demişti.

Bu söz duyulunca alay konusu edildi, çünkü Damat Ferit daha işe başlamadan, mütareke ahkâmıyla Anadolu yarımadası paylaşılmış, işgal hareketleri çoktan başlamıştı...

Damat Ferit'le Alay Etmek

Yeni kabinenin kimlerden teşekkül edeceğini İttihatçılar hiç merak etmediler. Çünkü zaten şartlar belliydi. İtilaf Devletleri Sarayla beraber idareye el koymuştu, kabine oradan gelen emirleri yerine getiriyordu. Fakat Damat Ferit'in "memleket parçalanıyor" sözü öylesine alay meselesi haline gelmişti ki "duydunuz mu, Damat Ferit meseleyi anlamıştır" gibi alaylı laflar ediliyordu.

Bir başka söz daha vardı Bekirağa'da:

"Mustafa Kemal Paşa orada, bu paşalar burada."

Bunu anlayan anlıyordu.

Bekirağa Bölüğü'nün en uzun gecesi 18-19 Mayıs gecesi olmuştu. Sabaha kadar kimse uyumadı. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın hareketinden evvel kendisine bindiği geminin İngilizler tarafından batırılacağı yolunda verilen haber Bekirağa'ya da ulaşmıştı...

Vahdettin ve Damat Ferit

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a hareket ederken Damat Ferit'in kabinesi de Padişah Vahdettin tarafından ilan ediliyordu. Damat Ferit'in kabine teşkili "galip devletlerle" anlaşmak ve onların isteklerini yerine getirmektir. İttihat ve Terakki'ye karşı olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası da Damat Ferit'in yanında yer almıştı. Damat Ferit kabinesinin ilk işi "Ermeni Tehciri" diyen Avrupa devletlerini tatmin ediyordu.

Damat Ferit "tehcire sebep olanların Divan-ı Ali'ye mi" yoksa Divan-ı Harp'e mi sevk edileceklerini Vahdettin'e sormuş ve Divan-ı Harp cevabını almıştı. Galip devletlerin bir istekleri daha başında yerine getirilmiş oluyordu. İş o hale gelmişti ki Meclis-i Mebusan'da şöyle konuşmalar oluyordu:

"Bunlar Divan-ı Harp Mahkemesi'nde hafi (gizli) celselerde hesap vermeli ve derhal idam ettirilmelidirler..."

Salih Paşa kabinesinden sonra kurulan ikinci Damat Ferit Kabinesi şu kararı almıştı:

"Divan-ı Harp Mahkemesi'nde vekil bulundurulamaz. Divan-ı Harp Mahkemeleri aleni olamaz."

Ama daha sonra bundan vazgeçmişti. Çünkü suçlamaların bütün Avrupa ülkeleri tarafından duyulmasını istiyordu.

O Gece Bekirağa Bölüğü

Hani İttihatçılar idama "salıncağa bindirilmek" derlerdi ya, işte o gece Bekirağa Bölüğü'ne bu haber ulaşınca, tevkif edilmiş olanlar birbirlerine yeniden takılmaya başladılar:

"Haydi, salıncağa biniyoruz."

O gece orada mevkuf bulunan *İleri* ve *Ati* gazeteleri sahibi Celal Nuri Bey arkadaşlarına şöyle diyordu:

"Yahu biz ne zaman salıncaktan indik ki? Bu işlere soyunduğumuzdan beri salıncak hep önümüzde durmadı mı? Yahu olsun. Bir defa da hoplayıp çıkarız, şu salıncak denilen merete..."

Umurlarında bile değildi.

Çünkü onlar öylesine çemberlerden geçmişlerdi ki...⁵²

Tevfik Rüştü ve Kara Kemal

Bekirağa Bölüğü hapishanesinde mevkıflar arasında bulunan Tevfik Rüştü Bey ile Kara Kemal Bey o sırada bir tavla oyunu kapılmışlardı. İkisi de tavla partileri severlerdi.

"Salıncağa binmek" sözünün ne demek olduğunu tabii ki onlar da biliyorlardı. Bir kulakları da konuşmalardaydı. Yüzbaşı Şadi Bey oturmuş bu tavla partisini seyrediyordu.

İttihatçıların "Küçük Efendisi" Kara Kemal Bey için "salıncağa binmek" (yani idam) çocuk oyuncağı gibi gelirdi zaten. İşte o salıncağa binmek lafları sürünce Dr. Tevfik Rüştü şöyle bir başını kaldırdı, Şadi Bey'e baktı, sonra etrafındakilere döndü:

"... Bırakın onu bunu. Mustafa Kemal Paşa Samsun yollarına düşmüştür... Bilirim Sarı Paşa'yı, bakalım devran ne gösterecek... Salıncağa kimler biner, kimler iner görürüz... Sanmasınlar ki Mustafa Kemal Paşa boş duracak. Şuraya yazın siz... Tevfik Rüştü dediydi dersiniz..."

Kara Kemal, Mustafa Kemal Paşa'yı çok seven isimlerden olmuştur hep. Enver, Kara Kemal'den hep çekinmiş, ona karşı başka bir saygı duymuştur. Bir Talat Paşa, bir Kara Kemal Bey. Enver'in önlerinde pek fazla laf edemediği iki isimdir.

Kara Kemal'in Anlatımı: Enver ve Mustafa Kemal Paşa

Tevfik Rüştü sözlerini bitirince bu defa Kara Kemal Bey o kendisine has haliyle pos bıyıklarını şöyle bir çekiştirip etrafındakileri süzmüştür. Sonra şöyle demişti:

52 Yüzbaşı Şadi Bey'in bana anlattıklarıdır.

"... Tevfik Rüştü'nün dediği doğrudur. Mustafa Kemal ağırbaşlıdır; görüldüğünden daha mühimdir. Talat Bey'le onu çok konuşmuştuk. 'Enver'in yerine koyabilir miyiz?' diye harbin sonuna doğru çok düşmüştük. Lakin kendisi Mustafa Kemal Paşa bunu kabul etmemişti... Mustafa Kemal Paşa'nın o ağırbaşlı halinin yanında benim gördüğüm bir vaziyeti vardır ki tehlikeye saldırmayı sever... Saldırmadan önce düşünür... Ama karar verdi mi dünya gelse durmaz. Caydıramaz... Mustafa Kemal'in Samsun yolculuğuna iyi bakmak gerekir... Kafasının içinde muhakkak bir şeyler olmalı... Bana soracak olursanız, bu yangından bizi, devleti çekip çıkaracak odur. Bakalım Mevlam ne eyler?.."

Gece basmıştı. Onlar içeride çilingir sofralarının başına otururken Yüzbaşı Şadi Bey "iyi geceler" deyip yanlarından ayrıldı.

Yüzbaşı Şadi Bey o gece odasında sabahlara kadar o konuşmaları aklından geçirip durmuştu. Gerçi bu minval üzerine son günlerde hep konuşuluyordu. Ama Şadi Bey bunun şifresini bir türlü tam yerine oturtamıyordu. Aklında da hep Mustafa Kemal Paşa'nın "günü gelince benden sana bir emir gelecek" dediği de vardı ya...

İşte ertesi sabah yine Komutan Ali Bey'in önünde hazır ola geçmişti. Düşünceli bir hali vardı. Ali Bey, Şadi Bey'e "... Hayır olsun... Bir şey mi var?.. De bakalım" dedi.

Askerce işaretini vermişti. Şadi Bey şöyle bir düşündü. "Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun yoluna çıkışı... Bir şey mi olacak dersiniz?.. Koğuşlarda Tevfik Rüştü Bey filan hep bunu konuşmaktadırlar..." cevabını verdi. Ali Bey pencereden dışarıya şöyle bir baktı ve arkasını döndü. Şadi Bey'in merakını gidermek istiyordu, "Onları bilirsin... Feleğin çemberinden, salıncaklardan geçip gelmişlerdir... Onca yaşadıkları vardır... O yaşadıklarında Mustafa Kemal Paşa da vardı... Eğer onlar bu işin üzerinde böylesine konuşmaktaysalar, Mustafa Kemal Paşa'yı bildiklerindendir. Velakin şimdi bu konuşmalar sende kalmalıdır. Biliyorsun burada onları gözleyen saray adamları da İngiliz adamları da vardır... Görmedin, duymadın..." dedi. Şadi Bey zaten çok şey duymakta çok şey görmektedir ama onlar kendisinde kalmakta ancak seyrek olarak Ali Bey'e akıl danışmak için söylemektedir.⁵³

53 Yıllar sonra Yüzbaşı Şadi Bey bana bunları anlatırken o günleri yaşar gibiydi. Ben Yüzbaşı Şadi Bey'i uzun zaman aramıştım. Sonra bana onun nerede oturduğunu, bu araştırmaları yaparken tanıdığım Dr. Fahri Bey, Malisör Rıza Bey'in bir arkadaşı söylemişti. Malisör Rıza, Teşkilat-ı Mahsusacı'ydı ki onunla da konuşmuştum.

Mustafa Kemal Paşa Samsun Yolunda ve İzmir'de, Saat: 09.00

Mustafa Kemal Paşa kendisini ve karargâhını Samsun'a götürecek vapura bindiği vakit, payitaht İstanbul'unda ihanet de kol gezmektedir. Ve Mustafa Kemal Paşa'nın karargâh subayları derin bir heyecan duymaktadır. Dayı Maksut ile Mavnacılar Teşkilatı Reisi eski Teşkilat-ı Mahsusacı Salih Reis ve Harbiye Nezareti'nden bazı genç savaş subayları rıhtımı kuşatmışlardı.

"Talihin Üzerine Gideriz Gibiydi"

Mustafa Kemal Paşa'yı sağ salim uğurlamak için bütün tertibat alınmıştı. Mustafa Kemal, vapura binerken durmuş, şöyle bir etrafına bakmış ve sonra tarihin üzerine doğru adımlarını atmıştı. Bir milletin kaderini değiştirecek, emperyalizme tarihi yenilgisini yaşatacak olan o büyük ihtilalci çıkış dünya dengelerini de değiştirecek bir büyük ihtilalin adımlarıydı. Ve artık boz kalpak Mustafa Kemal'in sarı saçlı başındadır.

"Artık Vurup Yarıp Gececeğiz"

İnzibat Kumandanı Dayı Maksut, Mustafa Kemal'in vapuru Marmara ufuklarında kaybolduktan sonra arkadaşlarına koştu:

"Sağ salim uğurlanmıştır Mustafa Kemal Paşa... Allah yolunu açık, bahtımızı iyi yazsın... Neler olacak bilemem ama çok mühim şeyler yaşayacağız... Vapura binmeden İstanbul'a bakışı, sanki bir hesap soracağım der gibiydi... Galiba vurup, yarıp gececeğiz... Çok düşünceliydi... Ama kaşları bildiğimiz çatıklıktaydı... Hani o cep-helerdeki gibi... Elindeki sigarasını derin derin içine çekiyordu... İstanbul'a son bakışı aklımdan hiç çıkmaz..."

Dayı Maksut'un savaş subayı arkadaşları bu sözleri nefeslerini tutmuş dinliyorlardı. Sanki bir kasırğa öncesi sessizlik vardı masada, gözlerinde yeni bir savaşa soyunmanın ışıkları yandı söndü...

O Savaş Subayları

Gece İstanbul'un üzerine çökmüştü... Payitahtta bir yanda ihtilalciler, öte yanda savaş subaylarının ihanetlerin üzerine saldırma sabırsızlığı sanki bir başka esatirin habercisiydi... Pera'da Yunan, İngiliz, Fransız, İtalyan bayrakları çatılardan yerlere kadar iniyordu...

O Bayraklara Öyle Bir Öfkeli ki

Masadan kalktılar... Yürüyorlardı... Sokaklarda nümayişler vardı. Zamanın azınlıkları sarhoş ve şımarık naralar atıyorlardı... Birden Dayı Maksut'un eli belindeki "saklıya" gitti... Gözünü yabancı bir bayrağa dikmiş, öyle durmuştu. Silahından çıkacak kurşunları ortalığı birbirine katabilirdi. Arkadaşlarından İskeçeli Yusuf elini tuttu...

"Delilenme" dedi. Dayı Maksut, masumca boynunu büktü... Gözlerinden iki damla yaş süzüldü... Bir savaş subayı ağlıyordu... Elini tutan arkadaşlarına, "Cephelerde onca şehidi bugün bu bayrakları tepemizde görmek için mi verdik. Ben böyle bahtın" diye sözlerini sürdürdü... Okkalı bir küfür savurdu...

Pera'da İhanet

Pera'da ihanet kol geziyordu... İstanbul'un üzerine çöken talih onları delirtiyordu... Sokaklardan Rumca şarkılar avaz avazdı...

Dayı Maksut ve arkadaşları o savaş çizmelerinin topuklarını hınçla yere vurarak ilerlemekteydiler... Şişli'ye doğru yürürken sarhoş azınlıkların nümayişleriyle yine karşılaştılar... Şöyle bir durdular. Orayı bir yangın yerine çevirmek işten bile değildi ama kendilerini zor tuttular... Dayı Maksut o öfkeli sesiyle şöyle dedi:

"Lakin bunun bir hesap günü de vardır... Bakalım Mustafa Kemal Paşamız ne edecek?... Velakin bekleme zamanıdır."

Harbiye Nezareti'ndeki savaş subayları, Mustafa Kemal'in gizli karargâhına Harbiye Nezareti'ndeki haberleri ulaştırırken Mustafa Kemal'in boş durmayacağını tahmin etmeye, daha doğrusu düşünmeye başlamışlardı. Oradaki fısıldamaları iyi biliyorlardı... Lakin sır verilmezdi. Dayı Maksut ve arkadaşları Osman Bey Sapağı'na gelmişlerdi. Birbirlerine sarıldılar...

"Allah Mustafa Kemal Paşamızın yolunu açık etsin" dediler... Ayıldılar...⁵⁴

İşte İzmir ve Emperyalizm

Mustafa Kemal Paşa, artık Samsun yolundadır. İzmir işgali yaşanmaya başlamıştı. İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan Anadolu topraklarına işgal adımlarını atıyorlardı... Amerika Birleşik Devletleri, ötekilerle beraber yüksek komiserlerini İstanbul'a, payitahta göndermişti bile... 15 Mayıs 1919 günüydü. Yunanlar

54 Dayı Maksut'un bana anlattıklarıdır.

emperyalizmin desteğiyle İzmir'e çıkmışlardı... Günlerden perşembe... Saat 9 gibidir... Ve o sırada *Hukuk-u Beşer* gazetesinin "sermuharriri"⁵⁵ Teşkilat-ı Mahsusacı Hasan Tahsin gazete idaresinin üst katındaki odasındadır...

Masanın üzerinde bir Türk bayrağı vardır. Onu katlamış itinayla *Hukuk-u Beşer* gazetelerinin üzerine koymuştur... Sonra kalpağını aldı, başına taktı.

Silahını ve bombasını yokladı. Silahı pırıl pırıldı... Sayınız ki bir namus kadar pırıltılıdır... Bir zamanlar Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış olan Hasan Tahsin ağır adımlarla yürüdü...

Yunanların İzmir'e çıkacakları gece, İzmir'de azınlıklar Kordon'da Kramer Palas önlerinde şarkılar söylemekteydiler. Sarhoş olmuşlardı...

Emperyalizmin Katliamı

Amiral Calthorpe kumandasındaki işgal kuvvetlerinin donanmaları İzmir Limanı'na demirlemişlerdi... Işıkları pırıl pırıldı... Rum mahalle ve semtlerinin de ışıkları öyleydi... Türk mahallelerinde sadece mum ışıklarının boyun bükmüş hali vardı...

Artık Yunan alayları İzmir'e çıkmışlardı... Sabahın ilk ışıklarıdır... Saat dokuzu geçmektedir... Önde Yunan sancağı, işgalciler yürümektedir... Ve birden bir silah, sanki İzmir'in dağlarına kadar ulaşan sesiyle namlusundan dünyanın en namuslu kurşununu Hasan Tahsin'in tetiğe dokunan işaretparmağından göndermiştir...

Sancaktar yere düşmüştür... Ve arkasından o koca asker kütlesinde bir panik başlamış, sonra kendilerini toparlamışlardır. Ve Hasan Tahsin Bey, *Hukuk-u Beşer*'in sermuharriri (Başyazarı) Hasan Tahsin Bey, işgalcilerin süngüleriyle delik deşik edilmiştir... Kanı İzmir Meydanı'na akmaktadır...⁵⁶ Arkasından bir nefer ortaya çıkmıştır. Biraz ileride ki köşede diz çökmüş ve mavzerini omuzlamıştır... Gez göz arpacık... İkinci bir kurşun o kim bilir hangi cephelerde dolaşan beşli mavzerin namlusundan fırlamıştır... İşgalcilerde yeni bir panik... Ama sonra katliamlar...⁵⁷

Sonra o nefer köşeyi dönmüş, dağlara doğru gitmiştir. İşgalcilerin kurşunu onu tutamamıştır... O zaman İzmir'de Frenk Mahallesi vardı. Orası bayram yeri gibidir... Kordon, Rumların şarkılarıyla inlemektedir... Türkler masum boylarını bükmüşlerdir... Ama gözleminde hınç ateşleri gidip gelmektedir. Velakin ne etsinler?..

55 Başyazar.

56 O günleri yaşayanların anlattıklarıdır.

57 O günlerin resmi raporlarında mevcuttur.

Hrisostomos ve Kambur İzzet

O sırada İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos'tur.⁵⁸

İzmir'in valisi ise Kambur İzzet'tir. Kambur İzzet Payitahttan "teslim olunacak" emrini almıştır. Zaten çürümüş bir adamdır. Hasan Tahsin Bey ile o Mehmetçik'in sıktığı kurşunlar sonrası, Hrisostomos meydanda herkesin gözü önünde Kambur İzzet'i azarlamaktadır...

"Padişahınız size teslim olunacak demedi mi? Biz buraya Düvel-i Muazzama'yla geliyoruz... Adalet getirmek için geliyoruz" diyordu.

Payitahttan emir gelmişti. Kışladaki askerler boyunları bükük bekliyorlardı. Sonra işgalciler kışlayı bastılar... Komutan Nadir Paşa'ydı. Yunanların İzmir'e çıkmalarından bir gün önce askeri toplamış ve onlara şöyle demişti:

"Padişahımızdan emir vardır... Düvel-i Muazzama'ya karşı bir hareket yapılmayacaktır..."

Sonra da kışladaki zabıtana ve askerlere emir vermişti:

"Teslim olunacak..."

Çürümüş Paşa ve Kahraman Paşalar

Bu çürümüş paşa, orduda da zaten çürümüşlüğüyle nam salmıştı... Yunanlar kışladaki zabitanı ve askerleri önlerine katmışlar, İzmir Saat Kulesi'ne doğru koşturuyorlardı... Orada hepsini sıraya dizdiler ve "Zito Venizelos!"⁵⁹ diye bağırmalarını istiyorlardı... Nadir Paşa süngüyle dürtülüyordu...

Biraz sonra çürümüş paşa, "Zito Venizelos!" diye bağırды. Bıraktılar gitti... Şükrü Bey vardı. Askeri tabip... Sıra ona gelmişti... Ona da "Zito Venizelos" diye bağır dediler.

Şükrü Bey yüzünü buruşturdu. Ve kendisine öyle diyen Yunan askerinin suratına tükürdü ve süngülerle delik deşik edildi... İşte bir şehit daha... Namuslu ruhu yıldızlara doğru akıp gitti...

Sıra Erkânıharp Miralay Fethi Bey'e gelmişti... Ona da "bağır" dediler... Fethi Bey bağırmadı ama en yüksek sesiyle, "Kato Venizelos!"⁶⁰ dedi. Ve sonra öyle bir katliam başladı ki Türklerin kanlarıyla meydan kan kırmızısı olmuştu... Yerler Türklerin kanıyla sanki yıkaniyordu... Onlar en namuslu kanlardı...

58 Hrisostomos'un akıbeti için bkz. Taylan Sorgun, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, Altay Paşa Belgeseli, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

59 Yaşa Venizelos.

60 Kahrol Venizelos.

Mütarekenin Bittiği Gün ve İki Gazete

Yunanlar İzmir'e çıktıkları gün, İzmir'deki Rumca gazetelerin başlıkları şöyleydi:

"İzmir'de ENOSİS⁶¹ olmuştur... Tarihi idealimize ulaştık..."

Tabii ihanet İzmir'de de yaşanmıştı. Bir gazete vardı... Köylü gazetesi... Yunan işgal komutanı Zafiryus'un beyannamelerini yayımlıyordu. Bir tarafta Hasan Tahsin Bey'in *Hukuk-u Beşer*'i, öteki tarafta bu gazete...

O sırada İzmir'de Rüsumat Müdürlüğü vardır. Başmüdür Ağâh Bey'di. İstanbul'daki Rüsumat Genel Müdürlüğü'ne 21 Mayıs 1919 günü şu şifreyi göndermişti:

"Hepimizi koşturuyorlardı... Yürüyemeyenleri süngülediler... Yolda Hristiyanlar, Rumlar bizimle alay ediyorlardı... Kanlı günler yaşanmıştır..."

Ve o gün İzmir'de yağmur yağıyordu... Sanki şehitlere ağlar gibiydi gökler...

Büyük İhtilalin Ateşi ve Kalpaklılar

Sonra birdenbire bir şeyler olmuştu... Genç zabitler ve Mehmetçikler kışanın silah deposunu bastılar... Kambur İzzet'in payitahttan aldığı emirle depolara kilitlediği mavzerleri aldılar ve dağlara doğru koştular... Ve onlar artık kalpaklılardı... Ve çapraz fişeklikleri göğüslerine sardılar...

Ve işte o anlarda Mustafa Kemal Paşa büyük ihtilalin ateşini yakıyordu... Dağlar top top ateşlerle dolmaya başlamıştı...

Ve Mustafa Kemal Paşa Samsun'da 7-8 Kasım 1918 günü Adana'daki Yıldırım Orduları Karargâhı'nda dediğini yapmaya başlamıştı... Peki, ne demişti?

Sadrazam Ahmet Paşa'ya gönderdiği bir şifrede, "Bu mütareke ahkâmını kabul etmiyorum. Kendi karakterime uyanı yapacağım" dememiş miydi? Demişti...

Ve mütareke dönemi bitmiş, Milli Mücadele ve Anadolu İhtilalini Mustafa Kemal Paşa başlatmıştı... Bu bana Altay Paşa'nın ve Celal Bayar'ında söylediği sözdür: "Artık zaman kapaklılar zamanıydı."

61 Enosis, Yunanistan'ın tarihsel Helenizm siyasetinin esas çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade etmektedir.

Daha Neler Yaşanmayacaktı ki

Malta Sürgünü'ne kadar Bekirağa'da çok şeyler yaşandı... Bekirağa'da İngiliz ve Fransız askerleri emniyet vazifesine getirilmişlerdi... Aralarına İstanbul'dan iki Ermeni'yi almış, kendi elbiselerini giydirmişlerdi; Ermenilerden birisi başçavuş üniformasıyla dolaşıp sağa sola kabadayılık taslamaya başladı. Ziyarete gelenlerin üstlerinin aranması çirkin bir hal aldı. Mevkuflar arasında Yarbay Zeki Bey vardı, kızlarından biri bir gün babasını ziyarete geldi. Ermeni çavuş ile bir İngiliz askeri arama yaparken çirkin bir harekette bulundular. Şadi Bey gördü dayanamadı, çünkü zavallı kız bağırıma başlamıştı. Şadi Bey koştu yetiştii, ikisini de oradan hastaneye gönderdiler, o arada Türk neferler süngülerini takmışlardı. Şadi Bey onların himayesinde oradan kaçtı ama işini de görmüştü...

Sonra araya kumandanlar girdiler, Şadi Bey meselesi kapandı... Tekrar işinin başına döndü. Fransız subayları özür dilediler.

Aradan bir zaman geçti, bu defa tekrar firar işi konuşulmaya başlandı. Harbiye Nezareti'nin arka kapısından çıkılacak, sonra deniz kenarına inilecek, orada bulunacak olan motorlarla Bandırma'ya gidilecekti. Fakat bu plan duyuldu ve çok yayıldı. Şadi Bey'in arkadaşı Cemil gelerek Salih Bey'in kendisini çağırdığını söyledi. Salih Bey'e gittiğinde Salih Bey, "firar meselesi öğrenildi, ortadan kaybol, rapor al" emrini verdi.

Şadi Bey denileni yaptı.

Aradan birkaç gün geçti. Salih Bey işi halletmişti, tekrar eski yerindeydi.

Yüzbaşı Şadi Bey, Halil Paşa'yı Hapishaneden Kaçırıyor

Uzun aramalar sonunda yakalanan Halil Paşa'nın mevkufiyeti hâlâ devam ediyordu. Ve Halil Paşa bir gece evine gitmek istedi. Şadi Bey bu işi de halletti. Halil Paşa birkaç gün kendi evinde kaldı, sonra Şadi Bey bir gece yarısı yapılan tertiple Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'yı tekrar oraya getirdi. Ve bu arada son vazifenin haberi geldi.

Mustafa Kemal Paşa "Halil Paşa'yı oradan kaçırmaz, kendisiyle Sivas'ta buluşacağız" diyordu. Şadi Bey ustaca bir tertiple Halil Paşa'yı alıp savuştu.⁶²

İngilizler ve öteki İtilaf Devletleri İttihatçıların bu güçlü adamlarından iyice ürkmeye başlamışlardı. Nihayet Mayıs sonlarında 70

62 Kaçışın öyküsü için bkz. Taylan Sorgun, *Kut'ül Amare Kahramanı Halil Paşa Bitmeyen Savaş*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016.

kişiyi alıp kamyonlara bindirdiler ve bir torpidoyla Malta'ya doğru yola çıkardılar...

Fütursuzdular

Bekirağa Bölüğü, Nemrut Paşa'nın idam kararlarıyla sarsılıyordu. Kaçarken yakalanacaklarını anlayan ve onu anladıkları vakit hiç düşünmeden kendi kurşunlarıyla hayatlarına son verenler de oldu...

Nihayet tarihin bir defteri ibretle okunsun diye sonra açılmak üzere böyle kapandı.

Hiçbir zaman fütur getirmemiş insanlar orada fütur getirmeden yaşadılar. Kimisi Mustafa Kemal Paşa'ya hayatının sonuna kadar bağlı kaldı ama içlerinden bazılarıyla yolları ayrıldı, bazılarının ihtirasları onlara pahalıya mal oldu...

Gebze: Büyük İhtilale Katılım Yolu Olmuştu

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ulaştığı haberi Yenibahçeli'ye gelmişti. Dayı Maksut, Yenibahçeli'ye haberi ulaştırırken şimdi bazı meseleleri daha iyi anlamaya başladı. Yenibahçeli de hemen Doktor Fahri Bey'i arattı, Doktor Fahri koşturdu, Yenibahçeli'yi buldu.

Dayı Maksut da atlamış gelmişti.

Doktor Fahri geldiğinde Yenibahçeli, emrindekilerin komutanlarını toplamıştı. Elinde çok sevdiği, her zaman itinayla temizlediği mavzeri vardı. Birisi ona dokundu mu kızardı, kıskanırdı, hatta bir defasında arkadaşı Doktor Fahri'ye, "Bak doktor işte can senin, lakin o mavzere dokundun mu bozuşmak nasiptir" diye de şaka yollu takılmıştı...

İşte şimdi elindeki mavzer oydu...

Emrindeki adamlara emir veriyordu:

"Şimdi Mustafa Kemal Paşa Samsun'a varmıştır. Daha gitmeden çok evvel zaman bize demiştir ve emretmiştir ki Gebze yolu sıkıca tutulmalıdır, geç denilen geçmelidir, geçme denilen geçmemelidir. Mustafa Kemal Paşa'ya mahcup olundu mu yanmak, yok olmak vardır. Lakin şimdi daha bu yine bizim aramızdaki sözlerdir. Bu dediklerim iyi bilinmeli ve de ona göre düşünülmelidir, geç denilen geçemedi mi geçme denilen geçti mi vazifeyi yapmayan bitti demektir, neye göre bitti demektir, İttihatçılığa göre bitti demektir."

Adamları dağıldı. Yenibahçeli, Dayı Maksut, Doktor Fahri baş başa kaldı. Yenibahçeli, "Yahu şimdi yavaş yavaş anlarım, Mustafa

Kemal Paşa daha ilk vaziyette, bize Pera Palas'ta, Fansa'nın evinde 'sen Gebze yolunu tutmaya bak' demiştir de aklıma bunların hiçbirisi gelmemiştir. Şimdi anlarım ki hesaplamıştır bu işleri, lakin ne zaman ona da benim İttihatçı aklım ermez" dedi.

Üçü de keyiflenmişti.

Sonra yumurtaları diktirip biraz silah oyunu yaptılar.

Meclis-i Mebusa'da Mahmut Celal Bey (Bayar) Depremi

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a hareket etmeden önce, İstanbul temasları sırasında İstanbul'da bir şey yapılamayacağını, buradaki Meclis-i Mebusan'ın sonunun geldiğini hep anlatıp durmuştu fakat karşısındakiler illa İstanbul diyor, başka bir şey demiyorlardı. Zaman zaman Mustafa Kemal Paşa'ya hak verseler de sonra yine bundan vazgeçiyor ve İstanbul'da kalınması icap ettiğini bu çok saklı konuşmalarda söylüyorlardı.

Ve nihayet Meclis-i Mebusan'ın basılmasıyla bu iş anlaşılacaktı ama Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da işleri yoluna koymuştu bile.⁶³

Celal Bey (Bayar) de bu Meclis-i Mebusan'da Manisa mebusuydu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesini daha başından istemişti. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'daydı, Celal Bey bu son Meclis-i Mebusan'ın son toplantılarının birinde şiddetli bir konuşma yaptı, Anadolu'da başlayan Kuvayi Milliye hareketini övdü. Mecliste gürültüler çıkmıştı. Ertesi günü gazetelerde "ne çıkacak" diye beklerken baktı ki İngilizler sansür koyarak bir tebliğ neşretmiş ve o müzakerelerin gazetelerde yer almasını "men" etmişler.⁶⁴

63 Taylan Sorgun, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, Altay Paşa Belgeseli, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

64 Celal Bayar'la 1985 yılında bu meseleyi konuşmuştum. Hem gazetede mütareke dönemiyle ilgili bir söyleşi yayımlayacak hem de bu araştırmalarım için bilgi edinecektim. Bana şunları anlatmıştı:

"Malta'ya göndermek için beni de aramaya başlamışlardı. İttihat ve Terakki'nin fedailerinden olan bir yüzbaşı beni evinde sakladı. O gün öğleye doğru İstanbul'un işgali başladı, evde perdenin aralığında sokağa tarassut ediyordum ki bir gazeteci çocuk, '*İkdam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat*' diye bağınıyordu.

Karşı cumbadan bir kadın, 'Oğlum gazetede ne havadisler var?' diye çocuğa seslendi, çocuk da 'Hanım, İttihatçı değilsen, Kuvayi Milliyeci değilsen hiç korkma' diye cevap verdi. Evde kalmaya fazla dayanamadım, kalktım. Fındıklı'ya kadar yayan gittim. Baktım iki kişi yerde oturmuş yemek yiyorlardı. Birisi galiba Numan Usta'ydı, sosyalistti, öteki kuvvetli bir adam olan Edirne Mebusu Şeref Bey'di; yemek yerken Şeref Bey, 'Saat üçte Heyet-i Vekile İstanbul'un işgalini anlatacak' dedi... Bende, 'künyemi araştırırlarsa bende çok şey bulurlar, artık siz Ankara'ya geldiğinizde bana anlatırsınız' dedim.

Yarım saat sonra işgal kuvvetleri beni aramışlar, sonra Bursa'ya geçtim, ailemle on beş dakika ya konuşmuş ya konuşmamıştım ki bir çocuk geldi, elime bir kâ-

Damat Ferit'in işbaşına gelmesinden bir müddet sonra İtilaf Devletleri, Bekirağa Bölüğü'ne iyice hâkim olmaya başladılar. Ali Bey ve Türk subaylar bir taraftan içeridekilere yardım ediyor, diğer taraftan o baskıları önlemeye çalışıyorlardı.

Ziyarete Kızıyorlardı

Mustafa Kemal Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'ndeki eski arkadaşlarını son ziyaretleri, onlarla olan görüşmeleri İtilaf Devletleri'nin komiserlerini iyice öfkeliendirdi; Harbiye Nezareti'ne başvurarak "bunun önlenmesini" istediler. Fakat Harbiye Nezareti ikazdan çekiniyordu. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı sert olurdu. Bu yüzden Kumandan Ali Bey ve etrafı da hayli zor durumda kaldı. Şadi Bey ise Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinin ardından ortaya çıkan bir firar hazırlığı yüzünden iyice mimlenmişti; gerçi Halil Paşa'yı bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle oradan kaçırıp Gebze yoluyla Anadolu'ya geçirecekti ama henüz işler bitmemişti...

Ali Kemal'in Korkusu

İtilaf Devletleri, Saray ve Damat Ferit, Bekirağa Bölüğü'nde dönen işlerden "iyice rahatsız olmaya" orayı İngiliz ve Fransız askerleriyle iyice kuşatmaya almalarına rağmen içleri rahat değildi. İşte bu sırada İzmir'in işgalinin protestoları sırasında "Bekirağa Bölüğü'nü basıp içeridekileri kurtaralım" sesleri bu üçlüyü ve Ali Kemal'i daha da öfkeliendirdi. O sırada Ali Kemal, Müşir Ali Rıza Paşa'ya söylenilen, "Fransızlardan tahsisat almak suretiyle onlara bilgi verdiği " sözlerinin de ithamı altındaydı...

İçerideki firar teşebbüsleri, Mustafa Kemal Paşa'nın, İtilafçıların uykularını kaçırarak ve protesto edilen geliş gidişleri, son olarak İstanbul'da başlayan Türk nümayişlerindeki "Bekirağa'dan İttihatçıları kurtaralım" sesleri, Kürt Mustafa Paşa Divanı'na karşı öfkeler; İtilaf Devletleri, Saray, Damat Ferit, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Ali Kemal'in şu karara varmasına sebep oldu: İttihatçıların mühim bir kısmının Malta'ya sürülmeleri...

ğıt sıkıştırdı, gitti bu bir telgraftı. Mustafa Kemal Paşa'dan geliyordu ve telgrafta diyordu ki:

'Anzavur, Bursa'yı işgal edecek; oraya gidip Kuvayi Milliye'yi elinize alınız ve savletini def eyleyiniz.' Denileni yapmak için çalışmaya başladım ve Atatürk'le Bekirağa haberleşmesinden sonra irtibatımız böyle geçti. Bir söyleyeceğim var: Atatürk olmasaydı kimse onun yaptığını yapamazdı, ben bunun en yakın şahidiyim, kim ben yapardım derse veya şu yapardı denilirse yalandır..."

"Emperyalizmin Maltaya Sürdükleri"

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden sonra başlayan bir başka müzakere sonunda, 28 Mayıs 1919 günü Bekirağa Bölüğü'nün kapısına süngülü İngiliz ve Fransız askerleri dayandılar. İtilafçı inzibat vazifelilerini de Bekirağa'ya yerleştirmeye başlamışlardı. 67 İttihatçı kamyonlara bindirildiler ve limandaki torpidolara konularak Malta'ya doğru yola çıkarıldılar.

Malta yolcularının bazıları şunlardı: Kara Kemal, Halil Bey (eski nazırlardan), Ziya Gökalp, Mahmut Kamil Paşa (eski Ordu komutanı), Mithat Şükrü (İttihat ve Terakki Kâtibi Umumisi), eski Sadrazam Prens Sait Halim Paşa, Şükrü Bey, Hüseyin Cahit, Ali Fethi Bey (eski Sofya Büyükelçisi), Yüzbaşı Şerafettin, Kaymakam Mehmet Tevfik, İsmail Canbolat, Yüzbaşı Cemal, Miralay Ahmed Cevat, kâtibi mesullerden Ferit Bey, Hoca Rıfat Efendi (İttihat ve Terakki Murahhas Azası), Enver Paşa'nın babası Hacı Ahmed Paşa, Ahmet Nesimi (Hariciye eski Nazırı), Doktor Süleyman Numan Paşa, İzmir Valisi Rahmi Bey, valiler, yüzbaşılar daha birçok erkân bu sürgünden nasibini aldı.

Sonra da Malta firarları başlayacaktı...

Sadrazam Damat Ferit'in Yalvarışı

Sevr'den önce Paris Sulh Konferansı toplanmıştı. O sulh konferansında masanın başında ABD Başkanı Wilson, İngiltere'nin ünlü devlet adamı Lloyd George, İtalyanların Başbakanı Orlando ve Fransız Başvekili Clemenceau vardı.

Damat Ferit, 19 Haziran 1919 günü Clemenceau'ya verdiği bir mektupta şöyle yalvarıyordu:

"Türkler, Avrupa medeniyetinin arz ettiği imkânları idrak ettikten sonra bir seri ıslahat yapılmasında tereddüt etmediler. Modern medeniyetin çok iyi tatbik edilen şartları sırasında büyük bir alaka ve yardım gördüler. Neticede çeyrek asırdan daha kısa bir müddet içinde Avrupa İttifakı'na kabul edildiler. O zaman erişmiş bulundukları parlak vaziyeti hâlâ hatırlamaktadırlar. Türklerin bunu hatırlarken yegâne talebi, harbin büyük kuvvetlerinin yardımı ve müzaheretisiyle terakki yolunda ilerlemeye başlamaktır..."

Ama Anadolu işgal edilmektedir. Katliamlar yaşanmaktadır. Enişte Damat Ferit, Anadolu'yu işgal edenlere yalvarmaktadır. Fakat Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da Milli Mücadele ve Anadolu İhtilalini başlatmıştır bile.

İşte Gebze Yolu

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 günü İstanbul'a geldikten sonra, daha Samsun'a çıkmasına çok vakit varken, gizli karargâhı olan Salih Fansa'nın evine çağırdığı Yenibahçeli Şükrü'ye "Gebze yolunu tutacaksın" demişti. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan sonra büyük ihtilale başlarken Gebze yolundan da Anadolu'ya silah ve kuvvaların kaçırılması, sivil ve askerlerin o yoldan Anadolu'ya gönderilmesine başlamıştı.

Hamdullah Suphi, İsmet Bey'le beraber o yoldan Anadolu'ya geçerken Mahmut Celal Bey'le karşılaşmışlardı. Daha önce de Halide Edip, Doktor Adnan, Celalettin Arif Bey gibi isimler ve daha niceleri o yolla Anadolu'ya kaçırılmışlardır.

O kaçırılanlara refakat eden de Yenibahçeli Şükrü Bey ve çetesiydi...

"Silahları Mustafa Kemal Paşa Göndermişti"

Mahmut Celal Bey, o yoldan Anadolu'ya kaçırılırken Bilecik'te Mahmut Şevket Paşa'nın başyaverliğini yapan Teşkilat-ı Mahsusacı Kuşçubaşı Eşref Bey'le karşılaşmıştı. Mahmut Celal ve Kuşçubaşı bir süre sohbet etmişlerdi. O sohbet sırasında Mahmut Celal Bey, Eşref Bey'e "Sizin civarlarda durum nasıl?" diye sordu. Eşref Bey durumu anlatırken şöyle diyordu:

"Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan ayrılmadan bir miktar silahı bizim oralardaki çiftliğe gizlice naklettirmişti. Onları orada teşkil edilen bizimkilere dağıttırdık. Şimdi yavaş yavaş hareket haline geçecekler..."⁶⁵

Tarihin Sırrı ya da Tarihin Tesadüfü ve Mefkure

Anadolu'daki "büyük ihtilal hareketi", "kaderi kabullenmeyen, ona istediği biçimi veren ama yine de kaderin de içinde olduğu esatiri bir kuvvete sahip olan sarışın kurda benzeyen paşanın da kaderi" olarak ortaya çıktı...

Yanında "mefkûreye inanmış" insanlar vardı... Milli Mücadele'nin komutanlarının onbeş'i albay, sekizi paşa rütbesindeydi...

İtilaf Devletleri'nin ordularıyla savaşmak, sarayın çıkarttırdığı idam fetvalarına karşı durmak bir tarafa, 3 Haziran 1919'dan 1921 yılı sonlarına kadar tam 17 iç isyanla boğuşuldu...

65 Celal Bayar'ın bana anlattıklarıdır.

Ve beş yıl süren bir müthiş mücadelenin sonunda cumhuriyete kadar gelindi. Büyük ihtilal devam ediyordu...

1925 yılının Ekim ayında Mustafa Kemal Paşa, cephelerden tanıdığı Milli Mücadele'nin süvari kolordusu komutanı, sonra cumhuriyetin cephede rütbe alan paşasını Çankaya'ya davet etti. On bir günlük bir misafirlik yaşandı...

Cumhuriyetin bütün isimleri Çankaya'da, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında oluyorlardı... İşte yine öyle gecelerden birinde Fahrettin Altay Paşa'nın "hiç bitmeyen meraklarından biri" de "Bu tarihi tesadüf acaba nereden doğdu?" sorusuydu... Sıra gelecekti.

Mustafa Kemal Paşa daha Adana'dan ayrılmadan önce, sağlam kalabilmiş kuvvetlerini Ankara civarına intikal ettirmeye çalışmış, sonra 20. Kolordu'nun Ankara'ya naklini gergef dokur gibi doku-muştu.

İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeden önce, Harbiye Nezareti'yle son temaslarından biri, Ali Fuat Paşa'nın başında olduğu 20. Kolordu'nun Ankara'ya tam naklini temin için oldu...

Ekim 1923'te İstanbul'da bazı hadiseler yaşandı. İstanbul'un yine payitaht kalması üzerinde münakaşalar başladı. Fakat Mustafa Kemal Paşa, Ankara'yı 20. Kolordu'nun oraya intikalini temin ederken seçmişti bile; nihayet İsmet Paşa'nın telkiniyle TBMM, "Türkiye Devleti'nin makkarı idaresi Ankara şehridir" şeklindeki kanun maddesini kabul etti. İstanbul'da yine bazı hadiseler yaşı-nyordu.

Mustafa Kemal Paşa birden kararını verdi. 28 Ekim 1923 günü gecesi Çankaya'ya davet ettiği arkadaşlarına ertesi gün Cumhuriyet'in ilan edileceğini söyledi. Kanun layihasını İsmet Paşa'yla baş başa hazırladı...

Sonra mesele fırka grubunda müzakere edilerek meclise indirildi ve 29 Ekim'i 30 Ekim'e bağlayan gece saat 8.45'te Cumhuriyet ilan edildi...

Arkasından Mustafa Kemal Paşa reisicumhur seçildi. İşte tam iki yıl sonra Fahrettin Altay Paşa Çankaya'daki on bir günlük misafirli-ğinin bir gecesinde kafasındaki soruyu ortaya koymadan edemedi.

"Cumhuriyet Kararı Neden 29 Ekim"

Mustafa Kemal Paşa'nın yemek masası dağılmıştı ve sordu:

"Paşam benim dikkati nazarımı bir şey celp etmiştir. Hep düşündüm; 30 Ekim 1918 günü mütareke ilan edildi. Adana'daki

karargâhınızdan payitahta verdiğiniz şifreyi hatırlıyorum. Şimdi aradan zaman geçti, Cumhuriyetimizin ilanının 29 Ekim gecesine gelmesi acaba bir tesadüf müdür? Üç gün evvel beş gün sonra da olabilirdi."

Mustafa Kemal Paşa bir an durup Fahrettin Altay Paşa'ya bakmıştır. Sonra elini masanın üzerine vurarak:

- Deyiniz ki bu da tarihten silinmek istenilen bir milletin öcüdür.
- Ama bundan hiç söz etmediniz.
- Övünmek olur, övünmek, benimle beraber mefkûreye inananların, milletin, ordumuzun hakkıdır.

Mustafa Kemal Paşa övünmeyi sevmezdi... Sözlerini burada kesmiştir...

Fahrettin Altay Paşa'yla çalıştığım sırada bu mesele üzerinde konuşmuştuk. Atatürk'ün bu hadiseye bakışıyla ilgili olarak şunları söylemişti: "Bunu belki bilerek yapmıştı, tam bir kanaate sahip değilim ama övünmeyi sevmezdi, taciliyetin sebepleri veya tesadüfleri olabilir. Fakat benim kanaatim şudur:

Cumhuriyetin ilanı üç gün önce, iki gün sonra da olabilirdi, bazı cereyanlar vardı, onlara karşı harekete geçmişti ama dikkatimden kaçmayan husus, müzakerelerin bir an evvel bitmesini istemesiydi. Adana'dan İstanbul'a verdiği şifrede yanında bulunduğum için mütareke ahkâmına olan şiddetli itirazını ve o günkü azabını çok iyi biliyordum. 'Diyelim ki bu bir milletin öcüdür' sözünden bir netice çıkarabiliyorum, belki iki neticeyi birden istihsal etmek istemişti; dediğim gibi övünmeyi hiç sevmemiştir."

Milli Mücadele ve Anadolu İhtilali Parolası

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce zaman zaman Harbiye Nezareti'ne giderek bazı komutanlar ve Şakir Paşa'yla görüşmekteydi.

O gidiş gelişlerinde Harbiye Nezareti'ndeki genç zabitler sıra halinde onu beklemekteydiler. Ve her defasında sessizce, "Paşam ne zaman?" diye sormaktaydılar.

Ve Anadolu'ya geçip Milli Mücadele ve Anadolu İhtilalinin boz kırdaki ateşini yakmadan öncedir. Mustafa Kemal, yine Harbiye Nezareti'nde görüşmeler yapmıştı. Çıkarken o genç zabitler, "Paşam ne zaman?" dediler. O genç zabitler öfkeliydiler. Mustafa Kemal Paşa durmuştu. Ve diyordu ki:

"Sırdır, bir gün doğumunda..."⁶⁶

66 Bu parolayı bana belgeselini yazdığım Altay Paşa anlatmıştı.

Karargâh Boşalmıştı

Mustafa Kemal Paşa artık bozkır Ankara'sındadır. Ve o genç zabıtlere bir süvari yüzbaşı gelir:

"... Artık bir gün doğumdur..."

Ve ertesi günü Harbiye Nezareti'nde bir tek genç zabıt kalmamıştır. Mustafa Kemal Paşa daha 1918 yılının Kasım ayı sonrasında, Anadolu'ya geçiş yolu olan Gebze Boğazı'nı Yüzbaşı Yenibahçeli'ye tutturmuştu... Ve o genç zabıtlar de Gebze Boğazı'ndan akın akın Anadolu'ya geçmeye başlamışlardı bile... Ve sanki "... Akın var akın... Güneşin zaptı yakın!" diyorlardı.

Zaman ve Kadınlarımız ve "Kemalistler"

Neler yaşanmamıştı ki... Mustafa Kemal Paşa henüz Anadolu'ya geçmemişti. Üsküdar Ayazma'daki konağında oturan ve semtteki fakirlere yardım eden Nihat Hanım'a halk "Nihat Hala" demişti. Nihat Hala, Doktor Fahri tarafından yeminli olarak Mustafa Kemal'in gizli teşkilatına katılmıştı. Yüzbaşı Dayı Maksut da Şişli'deki bir konakta oturan ve nişanlısı cephelerde kalmış Nigar Hanım'ı aynı şekilde teşkilata almıştı.

Nihat Hala ve Nigar Hanım'ın görevleri Pera Palas, Serklidoryan gibi yerlerde haber alıp bunu merkeze bildirmektir. Ve bir gün akşamüzeri Nihat Hala ile Nigar Hanım, Pera Palas'ta işgal devleti generallerini dinlemekteler. İkisi de konaklarda dadılarından yabancı dil öğrenmişlerdir. Ve bir işgal generali biraz da şampanya içtikten sonra konuşmaya başlar:

"... Anadolu'daki Kemalist milliyetçiler, Kuvayi Milliye derslerini alacaklar. Zaten Mustafa Kemal'in elinde ordu da yok. Silahlarını da aldık. Artık Anadolu topraklarında istediğimiz paylaşımları yapacağız. Kati hâkimiyet bizimdir..."

Nihat Hala ile Nigar Hanım birden ayağa kalktılar. Pera Palas Otel Müdürü Mösyö Martin dikkat kesilmişti. Yanındakilere "Eyvah..." derken Nihat Hala ve Nigar Hanım generale şöyle dediler:

"... Siz bir gün gideceksiniz. Çanakkale'de olduğu gibi orada da karşınızda Mustafa Kemal Paşa ve ordumuz vardır. Ve siz emperyalistler sanmayınız ki arzularınıza ulaşabileceksiniz... Ateşle oynuyorsunuz... Ve o ateşle yanacaksınız..."

Generallerin eşleri hayretle bakmaktaydılar. Bir işgal generali, "tevkif edilmekten çekinmeden bu sözleri söylüyorsunuz" deyince Nihat Hala ile Nigar Hanım aynı anda cevapladılar:

"Biz Türk kadınları için vatan mevzubahis oldu mu ölüm dahi bize hiç gelir."

Kalkılar ve yürüdüler. Kapının önünde gizli teşkilattan Teğmen Salim, Rumelili Deli Ömer, Kehribar Ali elleri kuşaklarındaki silahlarla beklemekteler... Ve Teğmen Salim, "Eğer generaller ileri gitselerdi yangın yerine döndürürdük orayı..." diyordu. Deli Ömer Balkanlar'daki olaylarda bütün ailesi katledilenlerdendi. Sevdalısı da o katliama uğramıştı. O da İstanbul'a gelmişti. Onu da teşkilata fedai olarak aldırان Yüzbaşı Dayı Maksut'tu. Kehribar Ali İstanbul'un saygı gösterilen bir kabadayısıydı. O da teşkilata fedai olarak Yüzbaşı Dayı Maksut tarafından alınmıştı.

Nihat Hala ve Nigar Hanım çantalarından küçük silahlarını hiç eksik etmemişlerdi...

"Bir yanda emperyalistlerle işbirliği yapanlar ve bir tarafta da bu muhteşem vatanseverler..."

Saygıdeğer okuyucular, o insanların hepsine vatan borçlarımızı hep hatırlamamız vazgeçilmez borcumuzdur...

FOTOĞRAFLAR

Talat Paşa İngiltere'de, İngiliz Hükümeti'nden "bizim imparatorluk üzerinde menfaatlerimiz vardır" cevabını aldığı seyahatte.

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve mütarekenin ilan edildiği günlerde Talat Paşa.

Talat Paşa'yı mütareke öncesi son yolculuğu yaptığı Almanya'dan dönüşünde Sirkeci Garı'nda bekleyen İttihat ve Terakki erkânı.

İttihat ve Terakki Umumi Kâtibi Mithat Şükrü
(önde solda) ve Cemal Paşa (ortada).

İttihatçılar merkez-i umumi önünde toplu halde.

Ahmet İzzet Paşa Karargâhı. Ahmet İzzet Paşa
(orta sırada sağdan 5. sırada) ve sağında Mustafa Kemal Paşa.

Ortada Ahmet İzzet Paşa, sağında Albay İsmet (İnönü).

Kara Kemal.

Halil Paşa ve eşi.

Cemal Paşa.

Fahrettin Altay Paşa (önden 2. sırada ve ortada).

Bekirağa Bölüğü Komutan Yardımcısı Mülazım Şadi Bey'in, Taylan Sorgun'a Bekirağa Bölüğü hapishanesini anlattığı günlerde verdiği imzalı fotoğrafı.

Anadolu'ya kaçış ve silah nakli olan
Gebze Boğazı'nı tutan Kuvvacılardan bazıları.

İzmir'de işgal döneminde Mahmut Celal Bey (Bayar) ile
Mustafa Kemal Paşa'nın Ege havalisi için gönderdiği silahları dağıtan ve
Mahmut Celal Bey'le beraber önemli mücadelelere girmiş olan
Süleyman Ferit Bey (Eczacıbaşı) sol başta
Birinci Dünya Savaşı'ndaki üniforması'yla.
Yanındakiler Dr. Cevdet, Dr. Memduh ve Dr. Şehri.

Damat Ferit Paşa, işgal devletleri komutanlarıyla birlikteler.
Bu toplantılarda Harbiye Nezareti'nden Şakir Paşa'da çağırılmış.
"Mustafa Kemal Paşa'yı tevkifet denilmişti." Şakir Paşa'nın cevabı şuydu:
"Benim kuvvetim buna yetmez, kuvvetiniz varsa siz yapın."
Ve hiç bir şey yapamamışlardı.